

Don Cazmúrru

Maxádu di Asís

Versão Preliminar

2012-02-13

I

Du títulu

Úma nôiti déstas, víndu da sidádi pára u Enjênhu Nôvu, incontrêi nu tren da Sentráu un rapáis ací du báirru, ci êu conhêsu di vísta i di xapéu. Cumprimentôu-mi, sentôu-si áu pé di min, falôu da Lúa i dus minístrus, i acabôu resitându-mi vérsus. A viájen éra cúrta, i us vérsus pódi ser ci nãu fôsen intêira-mênti máus. Susedêu, porên, ci, cômu êu istáva cansádu, fexêi us ólhus três ôu cuátru vêzis; tãntu bastôu pára ci êli interrompêsi a leitúra i metêsi us vérsus nu bôusu.

— Continúi, dísi êu acordându.

— Ja acabêi, murmurôu êli.

— São múitu bunítus.

Vi-lhi fazêr un jéstu pára tirá-lus ôutra vêis du bôusu, máis nãu pasôu du jéstu; istáva amuádu. Nu día segínti entrôu a dizêr di min nômis fêius, i acabôu aucunhându-mi *Don Cazmúrru*. Us vizínhus, ci nãu góstãu dus mêus ábitus reclúzus i caládus, dérãu cúrsu a aucúnha, ci afináu pegôu. Nen por ísu mi zangêi. Contêi a anedóta áus amígu da sidádi, i êlis, por grása, xãmãu-mi asín, augúns in bilhêtis: “Don Cazmúrru, domíngu vôu jantár con vosê.” — “Vôu pára Petrópolis, Don Cazmúrru; a cáza é a mêzma da Renãnia; ve si dêixas ésa caverna du Enjênhu Nôvu, i vái la pasár uns cínzi días comígu.” — “Mêu cáru Don Cazmúrru, nãu cúidi ci u dispênsu du teátru

amanhã; vêna i dormirá ací na sidádi; dôu-lhi camaróti, dôu-lhi xa, dôu-lhi cãma; só nãu lhi dôu môsa.”

Nãu consúutis disionárius. *Cazmúrru* nãu istá ací nu sentídu ci êlis lhi dãu, máis nu ci lhi pôis u vúugu di ómen caládu i metídu consígu. *Don* vêiu por ironía, pára atribuír-mi fúmus di fidáugu. Túdu por istár coxilãndu! Tambên nãu axêi melhor título pára a mínha narrasãu; si nãu tivér ôutru dací até áu fin du lívru, vái êsti mêzmu. U mêu poéta du tren ficará sabêndu ci nãu lhi guárdu rancôr. I con picênu isfôrsu, sêndu u título sêu, poderá cuidár ci a óbra é súa. A lívrus ci apênas terãu ísu dus sêus autôris; augúns nen tãntu.

II

Du lívru

Agóra ci isplícêi u títulu, pásu a iscrevêr u lívru. Āntis dísu, porên, digāmus us motívus ci mi põi a pēna na mãu.

Vívu só, con un criádu. A cáza in ci móru é própria; fi-la construír di propóritu, levádu di un dezêju tãu particulár ci mi véxa imprimí-lu, máis va la. Un día, a bastāntis ānus, lembrôu-mi reproduzír nu Enjênhu Nôvu a cáza in ci mi criêi na antiga Rúa di Mátacaválus, dāndu-lhi u mêzmu aspéctu i economía dacéla ôutra, ci dizaparesêu. Construtôr i pintôr entendêrãu ben as indicasõis ci lhis fis: é u mêzmu prédiu asobradádu, três janélas di frênti, varānda áu fúndu, as mêzmas aucóvas i salas. Na prinsipáu déstas, a pintúra du tétu i das parêdis é máis ôu mēnus iguáu, úmas grináudas di flôris miúdas i grãndis páсарus ci as tórnãu nus bícus, di ispásu a ispásu. Nus cuátru cãntus du tétu as figúras das istasõis, i áu sēntru das parêdis us medalhõis di Sézar, Augústu, Nêru i Masinísa, con us nômis por báixu... Nãu aucãnsu a razãu di táis personájens. Cuāndu fõmus pára a cáza di Mátacaválus, ja éla istáva asín decoráda; vínha du desēniu anteriôr. Naturáu-mēnti éra góstu du tēmpu metêr sabôr clásicu i figúras antigas in pintúras americãnas. U máis é tambên análogo i paresídu. Tēnhu xacarínha, flôris, legúmi, úma cazuarína, un pôsu i lavadôuru. Úzu lóusa vélha i mobília vélha. Enfín, agóra, cõmu outróra, a aci

u mêzmu contrásti da vída interiôr, ci é pacáta, con a isteriôr, ci é ruidóza.

U mêu fin evidênti éra atár as dúas pôntas da vída, i restaurár na velhísi a adolesênsia. Pôis, senhôr, nãu conseguí recompôr u ci fôï nen u ci fúï. In túdu, si u rôstu é iguáu, a fizionómia é diferênti. Si só mi fautásen us ôutrus, va; un ómen consóla-si máis ôu mênus das pesôas ci pérdi; máis fáutu êu mêzmu, i ésta lacúna é túdu. U ci ací istá é, máu comparându, semelhãnti a pintúra ci si pôi na bárba i nus cabêlus, i ci apênas consérva u ábitu istérnu, cômú si dis nas autópsias; u intérnu nãu aguênta tînta. Úma sertidãu ci mi dêsi vînti ãnus di idádi podería enganár us istrãnhus, cômú tódus us documêntus fáusus, máis nãu a min. Us amígu ci mi réstãu sãu di dáta resênti; tódus us antígus fôrãu istudár a jeolójia dus câmpus-sãntus. Cuãntu as amígas, augúmas dátãu di cínzi ãnus, ôutras di mênus, i cuázi tódas crêen na mosidádi. Dúas ôu três fariãu crer néla áus ôutrus, máis a língua ci fálãu obríga múita vês a consuutár us disionáriu, i táu frecuênsia é cansatíva.

Entretãntu, vída diferênti nãu cér dizêr vída piór; é ôutra côiza. A sértus respêitus, acéla vída antígua aparésimi dispída di múitus incãntus ci lhi axêi; máis é tambên ezátu ci perdêu múitu ispínhu ci a fêis molêsta, i, di memória, consérvu augúma recordasãu dôsi i feitisêira. In verdádi, pôucu aparêsu i mênus fálu. Distrasôis raras. U máis du têmpu é gástu in ortár, jardinár i ler; cômú ben i nãu dúrmu máu.

Óra, cômú túdu cãnsa, ésta monotonía acabôu por ezaurír-mi tambên. Cis variár, i lembrôu-mi iscrevêr un

lívru. Jurisprudênsia, filozofía i política acudírãu-mi, máis nãu mi acudírãu as fôrsas nesesárias. Depôis, pensêi in fazêr úma *Istória dus Subúrbius*, mênus sêca ci as memórias du pádri Luís Gonsáuvus dus Sântus, relatívas a sidádi; éra óbra modêsta, máis ezijía documêntus i dátas, cômu preliminaris, túdu áridu i lôngu. Fôï entãu ci us bústus pintádu nas parêdis entrárãu a falár-mi i a dizêr-mi ci, úma vêis ci êlis nãu aucansávãu reconstituír-mi us têmpus ídus, pegási da pêna i contási augúns. Tauvêis a narrasãu mi dêsi a iluzãu, i as sômbbras viésen perpasár lijêiras, cômu áu poéta, nãu u du tren, máis u du *Fáustu*: *Aí víndis ôutra vêis, inciétas sômbbras...?*

Fícêi tãu alégri con ésta idéia, ci aínda agóra mi trêmi a pêna na mãu. Sin, Néru, Augústu, Masínisa, i tu, grãndi Sézar, ci mi insítas a fazêr us mêus comentárius, agradêsu-vus u consêlhu, i vôu deitár áu papéu as reminisênsias ci mi viéren víndu. Dêsti módu, viverêi u ci viví, i asentarêi a mãu pára augúma óbra di maiór tômu. Êia, comesêmus a evocasãu por úma sélebri tárdi di novêmbriu, ci núnca mi iscesêu. Tívi ôutras múitas, melhóris, i pióris, máis acéla núnca si mi apagôu du ispíritu. É u ci váis entendêr, lêndu.

III

A denúnsia

Ía a entrár na sála di vizítas, cuãndu ouví proferír u mêu nômi i iscondí-mi atraís da pórtas. A cáza éra a da Rúa di Máta-caválus, u mêis novêmbro, u ãnu é ci é un tãntu remótu, máis êu nãu êi di trocár as dátas a mínha vída só pára agradár as pesôas ci nãu amãu istórias vélhas; u ãnu éra di 1857.

— D. Glória, a senhóra persísti na idéia di metêr u nósu Bentínhu nu semináriu? É máis ci têmpu, i ja agóra pódi avêr úma dificuudádi.

— Ci dificuudádi?

— Úma grãndi dificuudádi.

Mínha mãi cis sabêr u ci éra. Jozé Días, depôis di augúns instãntis di consentrasãu, vêiu ver si avía auguên nu corredôr; nãu dêu por min, voutôu i, abafãndu a vóis, dísi ci a dificuudádi istáva na cáza áu pé, a jênti du Pádua.

— A jênti du Pádua?

— A augún têmpu istôu pára lhi dizêr ístu, máis nãu mi atrevía. Nãu mi parési bunítu ci u nósu Bentínhu ãndi metídu nus cãntus con a fílha du *Tartarúga*, i ésta é a dificuudádi, purcê si êlis pégãu di namôru, a senhóra terá múitu ci lutár pára separá-lus.

— Nãu áxu. Metídu nus cãntus?

— É un módu di falár. In segredínhus, sêmpri júntus.

Bentínhu cuázi ci nãu sái di la. A picêna é úma diz-mioláda; u pái fáis ci nãu ve; tomára êli ci as côizas corrêsen di maneira ci... Compreêndu u sêu jéstu; a senhóra nãu cre in táis cáuculus, parési-lhi ci tódus ten a áuma cãndida...

— Máis, Sr. Jozé Días, tênhu vístu us picênus brincãndu, i núnca vi náda ci fása disconfiár. Básta a idádi; Bentínhu máu ten cínzi ãnus. Capitú fêis quatôrzi a semãna pasáda; sãu dôis criansólas. Nãu si iscêsa ci fôrãu criádu júntus, dêzdi acéla grãndi enxênti, a déis ãnus, in ci a família Pádua perdêu tãnta côiza; daí viérãu as nósas relasóis. Pôis êu êi di crer?... Mãnu Cózmi, vosê ci áxa?

Tíu Cózmi respondêu con un “Óra!” ci, traduzídu in vuugár, cería dizêr: “Sãu imajinasóis du Jozé Días; us picênus divérten-si, êu divírtu-mi; ôndi istá u gamãu?”

— Sin, crêiu ci u senhôr istá enganádu.

— Pódi ser, mínha senhóra. Oxalá tênhãu razãu; máis crêia ci nãu falêi senãu depóis di múitu ezaminár...

— In tôdu cázu, vái sêndu têmpu, interrompêu mínha mãi; vòu tratár di metê-lu nu semináriu cuãntu ãntis.

— Bêñ, úma vês ci nãu perdêu a idéia di u fazêr pádri, ten-si gãnhu u prinsipáu. Bentínhu a di satisfazêr us dezêjus di súa mãi. I depóis a Igrêja brazilêira ten áutus distínus. Nãu iscesãmus ci un bíspu prezidíu a Constituínti, i ci u pádri Feijó governôu u Impériu...

— Governôu cômu a cára dêli! atalhôu tíu Cózmi, sedêndu a antigús rancôris políticus.

— Perdãu, doutôr, nãu istôu defendêndu ningên, istôu sitãndu. U ci êu céru é dizêr ci u clêru aínda ten grãndi papéu nu Brazíu.

— Vosê u ci cér é un capóti; ãndi, va buscár u gamãu. Cuãntu áu picênu, si ten di ser pádri, reáu-mênti é melhor ci nãu comêsi a dizêr mísa atráis das pórtas. Máis, ólhi ca, mãna Glória, a mêzmu nesesidádi di fazê-lu pádri?

— É promésa, a di cumprír-si.

— Sêi ci vosê fêis promésa... máis úma promésa asín... nãu sêi... Crêiu ci, ben pensádu... Vosê ci áxa, príma Justína?

— Êu?

— Verdádi é ci cáda un sábi melhor di si, continuôu tíu Cózmi — Dêus é ci sábi di tódus. Contúdu, úma promésa di tãntus ãnus... Máis, ci é ísu, mãna Glória? Istá xorãndu? Óra ésta! Pôis ístu é côiza di lágrimas?

Mínha mãi asoôu-si sen respondêr. Príma Justína crêiu ci si levantôu i fôï ter con éla. Segíu-si un áutu silênsiu, durãnti u cuáu istívi a píci di entrár na sala, máis ôutra fôrsa maiór, ôutra emosãu... Nãu púdi ouvír as palávras ci tíu Cózmi entrôu a dizêr. Príma Justína ezortáva: “Príma Glória! Príma Glória!” Jozé Días dis-cuupáva-si: “Si soubési, nãu tería faládu, máis falêi pêla venerasãu, pêla istíma, pêlu afétu, pára cumprír un devêr amárgu, un devêr amarísimu...”

IV

Un devêr amarísimu!

Jozé Días amáva us superlatívus. Éra un módu di dar feisãu monumentáu as idéias; nãu as avêndu, servíãu a prolongár as frázis. Levantôu-si pára ir buscár u gamãu, ci istáva nu interiôr da cáza. Cozî-mi múitu a parêdi, i vi-u pasár con as súas cáusas brãncas engomádas, prezílhas, rodáci i graváta di móla. Fôï dus úutimus ci uzárãu prezílhas nu Ríu di Janêiru, i tauvêis nêsti múndu. Trazia as cáusas cúrtas pára ci lhi ficásen ben isticádas. A graváta di setín prêtu, con un árcu di ásu por dêntro, imobilizáva-lhi u pescôsu; éra entãu móda. U rodáci di xíta, vésti cazêira i lévi, paresía nêli úma cazáca di serimônia. Éra mágru, xupádu, con un prinsípiu di cáuva; tería us sêus sinçuênta i síncu ãnus. Levantôu-si con u pásu vagarôzu du costúmi, nãu acêli vagár arrastádu dus pregisózus, máis un vagár cauculádu i deduzídu, un silojízmu complétu, a premísa ãntis da consecuênsia, a consecuênsia ãntis da concluzãu. Un devêr amarísimu!

V

U agregádu

Nen sêmpri ía nacêli pásu vagarôzu i ríjidu. Tambên si discompúnha in asionádu, éra múita vêis rápidu i lépidu nus movimêntus, tãu naturáu nésta cômú nacêla manêira. Outrosín, ría lárqu, si éra presízu, di un grãndi rízu sen vontádi, máis comunicatívu, a táu põntu as boxêxas, us dêntis, us ólhus, tõda a cára, tõda a pesõa, tõdu u múndu paresiãu rir nêli. Nus lãnsis grávis, gravísimu.

Éra nósú agregádu dêzdi múitus ãnus; mêu pái aínda istáva na antíga fazênda di Itaguaí, i êu acabáva di nasêr. Un día aparesêu alí vendêndu-si por médicu omeopáta; leváva un *Manuáu* i úma botíca. Avía entãu un andásu di fébris; Jozé Días curôu u feitôr i úma iscráva, i nãu cis resebêr nenhúma remunerasãu. Entãu mêu pái propôis-lhi ficár alí vivêndu, con picênu ordenádu. Jozé Días recuzôu, dizêndu ci éra jústu levár a saúdi a cáza di sapé du póbri.

— Cen lhi impédi ci va a ôutras pártis? Va aõndi cisér, máis fíci morãndu conõscu.

— Voutarêi dací a três mêzis.

Voutôu dalí a dúas semãnas, aseitôu cáza i comída sen ôutru istipêndiu, sáuvu u ci cisésen dar por féstas. Cuãndu mêu pái fôí elêitu deputádu i vêiu pára u Ríu di Janêiru con a família, êli vêiu tambên, i têvi u sêu cuártu áu fúndu da xácará. Un día, reinãndu ôutra vêis

fébris in Itaguaí, dísi-lhi mêu pái ci fôsi ver a nósa is-cravatúra. Jozé Días deixôu-si istár caládu, suspirôu i acabôu confesãndu ci nãu éra médicu. Tomára êsti títulu pára ajudár a propagãnda da nóva iscóla, i nãu u fêis sen istudár múitu i múitu; máis a consiênsia nãu lhi permitía aseitár máis doêntis.

— Máis, vosê curôu das ôutras vêzis.

— Crêiu ci sin; u máis asertádu, porên, é dizêr ci fôrãu us remédíus indicádu nus lívrus. Êlis, sin, êlis, abáixu di Dêus. Êu éra un xarlatãu... Nãu négi; us motívu du mêu prosedimêntu podíãu ser i éráu díginus; a omeopátia é a verdádi, i, pára servír a verdádi, mentí; máis é têmpu di restabelesêr túdu.

Nãu fôí despedídu, cõmu pedía entãu; mêu pái ja nãu podía dispensá-lu. Tínha u don di si fazêr asêitu i nesáriu; dáva-si por fáuta dêli, cõmu di pesõa da família. Cuãndu mêu pái morrêu, a dor ci u pungíu fôí enórmi, diserãu-mi; nãu mi lêmbra. Míinha mãi ficôu-lhi múitu gráta, i nãu consentíu ci êli deixási u cuártu da xácara; áu sétimu día, depõis da mísa, êli fôí despedír-si déla.

— Fíci, Jozé Días.

— Obedêsu, míinha senhóra.

Têvi un picênu legádu nu testamêntu, úma apólisi i cuátru palávras di louvôr. Copiôu as palávras, encaixilhôu-as i pendurôu-as nu cuártu, por síma da câma. “Êsta é a melhór apólisi”, dizía êli múita vês. Con u têmpu, adiciríu sérta autoridádi na família, sérta audiênsia, áu mênus; nãu abuzáva, i sabía opinár obedesêndu. Áu cábu, éra amígu, nãu dirêi ótimu, máis nen túdu é ótimu nêsti múndu. I nãu lhi supônhas áuma subautérna; as

cortezias ci fizési vínhão ãntis du cáuculu ci da índoli. A rôupa duráva-lhi múitu; áu contráriu das pesôas ci enxoválhãu deprésa u vestídu nôvu, êli trazía u vélhu iscovádu i lízu, serzídu, abotoádu, di úma elegãnsia póbri i modésta. Éra lídu, pôstu ci di atopélu, u bastãnti pára divertír áu serãu i a sobremêza, ôu isplícár augún fenômenu, falár dus efêitus du calôr i du fríu, dus pólus i di Robespierre. Contáva múita vêis úma viájen ci fizera a Európa, i confesáva ci a nãu sêrmus nós, ja tería voutádu pára la; tínha amíguas in Lizbôa, máis a nósa família, dizía êli, abáixu di Dêus, éra túdu.

— Abáixu ôu asíma? perguntôu-lhi tíu Cózmi un día.

— Abáixu, repetíu Jozé Días xêiu di venerasãu.

I mínha mãi, ci éra relijóza, gostôu di ver ci êli púnha Dêus nu devídu lugár, i sorriú aprovãndu. Jozé Días agradesêu di cabêsa. Mínha mãi dáva-lhi di cuãndu in cuãndu augúns cóbris. Tíu Cózmi, ci éra adivogádu, confiáva-lhi a cópia di papéis di áutus.

VI

Tíu Cózmi

Tíu Cózmi vivía con mínha mãi, dêzdi ci éla enviuvôu. Ja entãu éra viúvu, cômu práma Justína; éra a cáza dus três viúvus.

A fortúna tróca múita vêis as mãus a naturêza. Formádu pára as serênas funsôis du capitalíзму, tíu Cózmi nãu enricesia nu fôru: ía comêndu. Tínha u iscritóriu na antiga Rúa das Viólas, pértu du júri, ci éra nu estíntu Aujúbi. Trabalháva nu crími. Jozé Días nãu perdía as defêzas oráis di tíu Cózmi. Éra cen lhi vestía i dispía a tóga, con múitus cumprimêntus nu fin. In cáza, refería us debátis. Tíu Cózmi, por máis modéstu ci cisési ser, sorria di persuazãu.

Éra gôrdu i pezádu, tínha a respirasãu cúrta i us ólhus dorminhôcus. Úma das mínhas recordasôis máis antigas éra ve-lu montár tôdas as manhãs a bêsta ci mínha mãi lhi dêu i ci u leváva áu iscritóriu. U prêtu ci a tínha ídu buscár a coxêira seguráva u frêiu, encuãntu êli ergía u pé i pouzáva nu istríbu; a ístu segía-si un minútu di discãnsu ôu reflacsãu. Depôis, dáva un impúusu, u primêiru, u côrpu ameiasáva subír, máis nãu subía; segúndu impúusu, iguáu efêitu. Enfín, apóis augúns instãntis lárghus, tíu Cózmi enfeixáva tôdas as fôrsas físicas i moráis, dáva u úutimu súrtu da térra, i désta vêis caía in síma du selín. Rára-mênti a bêsta deixáva di mostrár por un jêstu ci

acabáva di resebêr u múndu. Tíu Cózmi acomodáva as cárnis, i a bêsta partía a tróti.

Tambên nãu mi iscesêu u ci êli mi fêis úma tárdi. Pôstu ci nasídu na rósa (dôndi vin con dôis ãnus) i apezár dus costúmis du têmpu, êu nãu sabía montár, i tínha mêdu áu caválu. Tíu Cózmi pegôu in min i iscanxôumi in síma da bêsta. Cuãndu mi vi nu áutu (tínha nóvi ãnus), sozínhu i dizamparádu, u xãu la embáixu, entrêi a gritár dizisperáda-mênti: “Mamá! mamá!” Éla acudíu pálida i trêmula, cuidôu ci mi istivésen matãndu, apeôumi, afagôumi, encuãntu u irmãu perguntáva:

— Mãna Glória, pôis un tamanhãu dêstis ten mêdu di bêsta mãnsa?

— Nãu istá acostumádu.

— Dévi acostumár-si. Pádri ci sêja, si for vigáriu na rósa, é presízu ci mônti a caválu; i, ací mêzmu, aínda nãu sêndu pádri, si cisér florear cômu us ôutrus rapázis, i nãu soubêr, a di ceixár-si di vosê, mãna Glória.

— Pôis ci si cêixi; tênhu mêdu.

— Mêdu! Óra, mêdu!

A verdádi é ci êu só vin a aprendêr ecitasãu máis tárdi, mênus por góstu ci por vergônha di dizêr ci nãu sabía montár. “Agóra é ci êli vái namorár devéras”, disêrãu cuãndu êu comesêi as lisôis. Nãu si diría u mêzmu di tíu Cózmi. Nêli éra vélhu costúmi i nesesidádi. Ja nãu dáva pára namôrus. Côtãu ci, in rapáis, fôí asêitu di múitas dãmas, alên di partidáriu ezautádu; máis us ãnus levárãu-lhi u máis du ardôr políticu i secsuáu, i a gordúra acabôu con u réstu di idéias públicas i ispesíficas. Agóra só cumpría as obrigasôis du ofísiu i sen amôr. Nas óras di

lazêr vivía olhãndu ôu jogáva. Úma ôu ôutra vêis dizia
pilhérias.

VII

D. Glória

Minha mãe era boa criatura. Quando lhi morreu u marido, Pedru di Aubucérci Santiágu, contáva trinta i un ãnus di idádi, i podía voutár pára Itaguaí. Nãu cis; preferiu ficár pértu da igrêja in ci mêu pái fóra sepultádu. Vendêu a fazendóla i us iscrávus, comprôu augúns ci pôis áu gãnhu ôu alugôu, úma dúzia di prédius, sértu númeru di apólisis, i deixôu-si istár na cáza di Máta-caválus, ôndi vivêra us dõis útimus ãnus di cazáda. Éra filha di úma senhóra minêira, desendênti di ôutra paulísta, a família Fernãndis.

Óra, pôis, nacêli ãnu da grása di 1857, D. María da Glória Fernãndis Santiágu contáva cuarênta i dõis ãnus di idádi. Éra aínda buníta i môsa, máis teimáva in iscondêr us sáudus da juventúdi, por máis ci a naturêza cisési prezervá-la da asãu du têmpu. Vivía metída in un etérnu vestídu iscúru, sen adôrnus, con un xáli prêtu, dobrádu in triângulu i abroxádu áu pêitu por un camafêu. Us cabêlus, in bandós, éráu apanhádu sôbri a núca por un vélhu pênti di tartarúga; augúma vêis trazía tôuca brãnca di fólhus. Lidáva asín, con us sêus sapátus di cordovãu rázus i súrdus, a un ládu i ôutru, vêndu i giãndu us servísus tódus da cáza intêira, dêzdi manhã até a nôiti.

Tênhu alí na parêdi u retrátu déla, áu ládu du du marido, táis cuáis na ôutra cáza. A pintúra iscuresêu

múitu, máis aínda da idéia di ãmbus. Nãu mi lêmbra náda dêli, a nãu ser vága-mênti ci éra áutu i uzáva cabelêira grãndi; u retrátu móstra uns ólhus redôndus, ci mi acompãnhãu pára tódus us ládus, efêitu da pintúra ci mi asombráva in picênu. U pescôsu sái di úma graváta prêta di múitas vóutas, a cára é tôda rapáda, sáuvu un trexuzínhu pegádu as orêlhas. U di mínha mãi móstra ci éra lín-da. Contáva entãu vinti ãnus, i tínha úma flor êntri us dêdus. Nu painéu parési oferêsêr a flor áu marídu. U ci si le na cára di ãmbus é ci, si a felisidádi conjugáu pódi ser comparáda a sórti grãndi, êlis a tirárãu nu bilhêti comprádu di sosiedádi.

Conclúu ci nãu si déven abolír as loterías. Nenhún premiádu as acuzôu aínda di imoráis, cômu ningên taxôu di ma a bosêta di Pandóra, por lhi ter ficádu a isperãnsa nu fúndu; in augúma párti a di éla ficár. Ací us ténhu áus dôis ben cazádu di outróra, us ben-amádu, us ben-aventurádu, ci si fôrãu désta pára a ôutra vída, continuár un sônhu prováveu-mênti. Cuãndu a lotería i Pandóra mi aborrésen, êrgu us ólhus pára êlis, i iscêsu us bilhêtis brãncus i a bosêta fatídica. Sãu retrátus ci válen por orijináis. U di mínha mãi, istendêndu a flor áu marídu, parési dizêr: “Sôu tôda súa, mêu guápu cavalhêiru!” U di mêu pái, olhãndu pára a jênti, fáis êsti comentáriu: “Vêjãu cômu ésta môsa mi cér...” Si padêsêrãu moléstias, nãu sêi, cômu nãu sêi si tiverãu dizgôstus: éra criãnsa i comesêi por nãu ser nasídu. Depôis da mórti dêli, lêmbra-mi ci éla xorôu múitu; máis ací istãu us retrátus di ãmbus, sen ci u encardídu du têmpu lhis tirási a primêira is-presãu. Sãu cômu fotografías instantãneas da felisidádi.

VIII

É têmpu

Máis é têmpu di tornár acéla tárdi di novêmbro, úma tárdi clára i frêscá, sosegáda cômu a nósa cáza i u trêxu da rúa in ci morávamus. Verdadêira-mênti fôï u prinsípiu da mínha vída; túdu u ci susedêra ãntis fôï cômu u pintár i vestír das pesôas ci tínhãu di entrár in sêna, u asendêr das lúzis, u preparu das rabécas, a sinfonía... Agóra é ci êu ía comesár a mínha ópera. “A vída é úma ópera”, dizía-mi un vélhu tenôr italiãnu ci ací vivêu i morrêu... I isplícôu-mi un día a defínisãu, in táu manêira ci mi fêis crer néla. Tauvêis válha a pêna da-la; é só un capítulu.

IX

A ópera

Ja nãu tînha vóis, máis teimáva in dizêr ci a tînha. “U dizúzu é ci mi fáis máu”, acrescentáva. Sêmpri ci úma companhía nóva xegáva da Európa, ía áu empregáriu i ispúnha-lhi tódas as injustísas da Térra i du Séu; u empregáriu cometía máis úma, i êli saía a bradár côntra a inícuidádi. Trazia aínda us bigódis dus sêus papéis. Cuãndu andáva, apezár di vélhu, paresía cortejár úma prinsêza di Babilônia. As vêzis, cantaroláva, sen abrír a bôca, augún trêxu aínda máis idôzu ci êli ôu tãntu; vózis asín abafádas sãu sêmpri posíveis. Vínha ací jantár comígu augúmas vêzis. Úma nôiti, depôis di múitu Chianti, repetíu-mi a defnisãu du costúmi, i cõmu êu lhi disési ci a vída tãntu podía ser úma ópera cõmu úma viájén di mar ôu úma batálha, abanôu a cabêsa i replicôu:

— A vída é úma ópera i úma grãndi ópera. U tenôr i u barítону lútãu pêlu soprãnu, in prezênsa du báixu i dus comprimárius, cuãndu nãu sãu u soprãnu i u contráutu ci lútãu pêlu tenôr, in prezênsa du mêzmu báixu i dus mêzmus comprimárius. A cõrus numerózus, múitus bailáduus, i a orcestrasãu é eselênti...

— Máis, mêu cáru Marcolíni...

— Ci...?

I, depôis di bebêr un góli di licôr, pouzôu u cálisi, i ispôz-mi a istória da criasãu, con palávras ci vòu resumír.

Dêus é u poeta. A música é di Satanáis, jóven maéstru di múitu futúru, ci aprendêu nu conservatóriu du Séu. Riváu di Migéu, Rafeáu i Gabriéu, nãu toleráva a presedênsia ci êlis tínhãu na distribuisãu dus prêmios. Pódi ser tambên ci a música in demazía dôsi i mística dacêlis ôutrus condísipulus fôsi aborresíveu áu sêu jêniu esênsiaumênti trájicu. Tramôu úma rebeliãu ci fôsi discobérta a têmpu, i êli ispúusu du conservatóriu. Túdu si tería pasádu sen máis náda, si Dêus nãu ouvési iscrítu un librêtu di ópera, du cuáu abríra mãu, por entendêr ci táu jêneru di recrêiu éra imprópriu da súa eternidádi. Satanáis levôu u manuscritu consígu pára u inférnu. Con u fin di mostrár ci valía máis ci us ôutrus, — i acázu pára reconsiliár-si con u Séu, — compôis a partitúra, i lógu ci a acabôu fôsi levá-la áu Pádri Eternu.

— Senhôr, nãu dizaprendí as lisõis resebídas, dísi-lhi. Ací têndis a partitúra, iscutái-a, emendái-a, fazêi-a eze-cutár, i si a axárdis dígina das autúras, adimití-mi con éla a vósus péis...

— Nãu, retorcíu u Senhôr, nãu céru ouvír náda.

— Máis, Senhôr...

— Náda! náda!

Satanáis suplicôu aínda, sen melhor fortuna, até ci Dêus, cansádu i xêiu di mizericórdia, consentíu in ci a ópera fôsi eze-cutáda, máis fóra du Séu. Criôu un teátru ispesiáu, êsti planêta, i inventôu úma companhía intêira, con tôdas as pártis, primárias i comprimárias, côrus i bailarínus.

— Ouví agóra augúns insáius!

— Nãu, nãu céru sabêr di insáius. Básta-mi avêr

compôstu u librêtu; istôu prôntu a dividír contígu us dirêitus di autôr.

Fôï tauvêis un máu ésta recúza; déla rezuutárãu augúns disconsêrtus ci a audiênsia prévia i a colaborasãu amíga teriãu evitádu. Con efêitu, a lugáris in ci u vérsu vái pára a dirêita i a múzica, pára a iscêrda. Nãu fáuta cen díga ci nísu mêzmu istá a belêza da composisãu, fujíndu a monotonía, i asín isplícãu u tersêtu du Éden, a ária di Abel, us còrus da gilhotína i da iscravidãu. Nãu é ráru ci us mêzmus lãnsis si reprodúzãu, sen razãu sufisiênti. Sértus motívus cãnsãu a fôrsa di repetisãu. Tambên a obiscu-ridádis; u maéstru abúza das másas coráis, encobríndu múita vêis u sentídu por un módu confúzu. As pártis orcestráis sãu aliás tratádas con grãndi perísia. Táu é a opiniãu dus imparsiáis.

Us amígu du maéstru céren ci difísiu-mênti si pósa axár óbra tãu ben acabáda. Un ôu ôutru adimíti sértas rudêzas i táis ôu cuáis lacúnas, máis con u andár da ópera é prováveu ci éstas sêjãu preenxidas ôu isplícadas, i acélas dizaparêsãu intêira-mênti, nãu si negãndu u maéstru a emendár a óbra ôndi axár ci nãu respôndi di tôdu áu pensamêntu sublími du poéta. Ja nãu dízen u mêzmu us amígu dêsti. Júráu ci u librêtu fôï sacrificádu, ci a partitúra corrompêu u sentídu da lêtra, i, pôstu sêja buníta in augúns lugáris, i trabalháda con árti in ôutrus, é absolutá-mênti divêrsa i até contrária áu drãma. U grotêscu, por ezêmplu, nãu istá nu têcstu du poéta; é úma iscresênsia pára imitár as *Mulhêris Patúscas di Windsor*. Êsti pôntu é contestádu pêlus satanístas con augúma aparênsia di razãu. Dízen êlis ci, áu têmpu in ci u jóven

Satanáis compôis a grãndi ópera, nen ésa fársa nen Shakespeare éráu nasídu. Xêgãu a afirmár ci u poéta inglêis nãu têvi ôutru jêniu senãu transcrevêr a lêtra da ópera, con táu árti i fidelidádi, ci parési êli própriu u autôr da composisãu; máis, evidênti-mênti, é un plajiáriu.

— Ésta pésa, concluíu u vélhu tenôr, durará encuãntu durár u teátru, nãu si podêndu cauculár in ci têmpu será êli demolídu por utilidádi astronômica. U êzitu é cresênti. Poéta i múzicu resében pontuáu-mênti us sêus dirêitus autoráis, ci nãu sãu us mêzmus, purcê a régra da divizãu é acílu da Iscritúra: “Múitus sãu us xamádu, pôucus us iscolhídu.” Dêus resébi in ôuru, Satanáis in papéu.

— Ten grása...

— Grása? bradôu êli con fúria; máis acietôu-si lógu, i replicôu: Cárú Santiágu, êu nãu tênhu grása, êu tênhu orrôr a grása. Ístu ci dígu é a verdádi púra i úutima. Un día, cuãndu tôdu us lívrus fôren ceimádu por inúteis, a di avêr auguên, pódi ser ci tenôr, i tauvêis italiãnu, ci insíni ésta verdádi áus ómens. Túdu é múzica, mêu amígu. Nu prinsípiu éra u *dó*, i du *dó* fêis-si *ré*, etc.. Êsti cálisi (i enxía-u nóva-mênti), êsti cálisi é un brévi istribílhu. Nãu si ôuvi? Tambên nãu si ôuvi u páu nen a pédra, máis túdu cábi na mêzma ópera...

X

Asêitu a teoría

Ci é demaziáda metafízica pára un só tenôr, nãu a dúvida; máis a pêrda da vóis isplíca túdu, i a filózofus ci sãu, in rezúmu, tenôris dizimpregádu.

Êu, leitôr amígu, asêitu a teoría du mêu vélhu Marcolíni, nãu só pêla verosimilhãnsa, ci é múita vêis tôda a verdádi, máis purcê a mínha vída si cáza ben a definisãu. Cantêi un *dúu* ternísimu, depôis un *trio*, depôis un *cua-tuor*... Máis nãu adiantêmus; vãmus a primêira tárdi, in ci êu vin a sabêr ci ja cantáva, purcê a denúnsia di Jozé Días, mêu cáru leitôr, fôí dáda prinsipáu-mênti a min. A min é ci êli mi denunsiôu.

XI

A promésa

Tãu deprésa vi dizaparesêr u agregádu nu corredôr, deixêi u isconderíju, i corrí a varãnda du fúndu. Nãu cis sabêr di lágrimas nen da cáuza ci as fazía vertêr a mínha mãi. A cáuza éráu prováveu-mênti us sêus projétus ecleziásticus, i a ocaziãu dêstis é a ci vòu dizêr, por ser ja entãu istória vélha; datáva di dizesêis ânus.

Us projétus vínhão du têmpu in ci fúí consebídu. Têndu-lhi nasídu môrtu u primêiru filhu, mínha mãi pegôu-si con Dêus pára ci u segúndu vingási, prometêndu, si fôsi varãu, metê-lu na Igrêja. Tauvéis isperási úma menína. Nãu dísi náda a mêu pái, nen ântis, nen depôis di mi dar a lúis; contáva fazê-lu cuãndu êu entrási pára a iscóla, máis enviuvôu ântis dísu. Viúva, sentíu u terrôr di separár-si di min; máis éra tãu devóta, tãu temênti a Dêus, ci buscôu testemúnhas da obrigasãu, confiãndu a promésa a parêntis i familiáris. Única-mênti, pára ci nus separásemus u máis tárdi posíveu, fêiz-mi aprenêr in cáza primêiras lêtras, latín i doutrína, por acêli pádri Cabráu, vélhu amígu du túu Cózmi, ci ía la jogár as nôitis.

Prázus lárghus sãu fáseis di subiscrevêr; a imajinasãu us fáis infinitus. Mínha mãi isperôu ci us ânus viésen víndu. Entretãntu, ía-mi afeisoãndu a idéia da Igrêja; bríncus di criãnsa, lívrus devótus, imájens di sântus, conversasôis di cáza, túdu converjía pára u autár. Cuãndu

íamos a msa, dizia-mi sempre ci era para aprender a ser pádri, i ci reparási nu pádri, não tirási us ólhus du pádri. In cáza, brincáva di msa — un tantu as iscondidas, purcê minha mãi dizia ci msa não era coisa di brincadêira. Arranjávamus un autár, Capitú i êu. Éla servía di sacristão, i auterávamus u rituáu, nu sentídu di dividírmus a óstia êntri nós; a óstia era sempre un dôsi. Nu tẽmpu in ci brincávamus asín, era muito común ouvir a minha vizinha: “Ôji a msa?” Êu ja sabía u ci istu cería dizêr, respondía afirmatíva-mẽnti, i ía pedír óstia por ôutru nômi. Voutáva con éla, arranjávamus u autár, engrolávamus u latín i presipitávamus as serimônias. *Domini, non sum dignus...* Istu, ci êu devía dizêr três vês, pẽnsu ci só dizia úma, táu era a gulodisi du pádri i du sacristão. Não bebíamos vínhu nen água; não tínhamus u primẽiru, i a segunda viría tirár-nus u góstu du sacrifísiu.

Útima-mẽnti não mi falávãu ja du semináriu, a táu pôntu ci êu supúnha ser negósiu fĩndu. Cínzi ãnus, não avẽndu vocasão, pedíãu ãntis u semináriu du mũndu ci u di S. Jozé. Minha mãi ficáva muita vês a olhár para min, comu áuma perdída, ôu pegáva-mi na mãu, a pretẽstu di náda, para apertá-la muito.

XII

Na varãnda

Parêi na varãnda; ía tontu, atordoádu, as pérnas bãmbas, u corasãu paresêndu cerêr saír-mi pêla bôca fóra. Nãu mi atrevía a desêr a xácara, i pasár áu cintáu vizínhu. Comesêi a andár di un ládu pára ôutru, istacãndu pára amparár-mi, i andáva ôutra vêis i istacáva. Vózis confúzas repetiãu u discúrsu du Jozé Días:

“Sêmpri júntus...”

“In segredínhus...”

“Si êlis pégãu di namôru...”

Tijólus ci pizêi i repizêi nacéla tárdi, colúnas amareláas ci mi pasástis a dirêita ôu a iscêrda, segúndu êu ía ôu vínha, in vóis mi ficôu a melhor párti da crízi, a sensasãu di un gôzu nôvu, ci mi envouvía in min mêzmu, i lógu mi dispersáva, i mi trazía arrepíus, i mi derramáva nãu sêi ci báusamu interiôr. As vêzis dáva por min, sorríndu, un ar di rízu di satisfasãu, ci dizmentía a abominasãu du mêu pecádu. I as vózis repetiãu-si confúzas:

“In segredínhus...”

“Sêmpri júntus...”

“Si êlis pégãu di namôru...”

Un cocêiru, vêndu-mi inciétu i adivinhãndu a cáuza, murmurôu di síma di si ci nãu éra fêiu ci us menínus di cínzi ânus andásen nus cãntus con as menínas di cuatôrzi; áu contráriu, us adolesêntis dacéla idádi nãu tínhãu ôutru

ofísiu, nen us cãntus ôutra utilidádi. Éra un cocêiru vélhu, i êu cria nus cocêirus vélhus, máis aínda ci nus vélhus lívrus. Pásarus, borbolêtas, úma sigárra ci insaiáva u istílu, tôda a jênti víva du ar éra da mêzma opiniãu.

Con ci entãu êu amáva Capitú, i Capitú a min? Reáu-mênti, andáva cozídu as sáias déla, máis nãu mi ocorria náda êntri nós ci fôsi devéras secrétu. ãntis déla ir pára u coléjiu, érau túdu travesúras di criãnsa; depóis ci saíu du coléjiu, é sértu ci nãu restabelesêmus lógu a antiga intimidádi, máis ésta voutôu pôucu a pôucu, i nu úutimu ãnu éra compléta. Entretãntu, a matéria das nósas conversasôis éra a di sêmpri. Capitú xamáva-mi as vêzis bunítu, mosetãu, úma flor; ôutras pegáva-mi nas mãus pára contár-mi us dêdus. I comesêi a recordár êsis i ôutrus jêstus i palávras, u prazêr ci sentía cuãndu éla mi pasáva a mãu pêlus cabêlus, dizêndu ci us axáva lindísimus. Êu, sen fazêr u mêzmu áus déla, dizía ci us déla érau múitu máis líndus ci us mêus. Entãu Capitú abanáva a cabêsa con úma grãndi ispresãu di dizingãnu i melancolía, tãntu máis di ispantár cuãntu ci tínga us cabêlus reáu-mênti admiráveis; máis êu retorcia xamãndu-lhi malúca. Cuãndu mi perguntáva si sonhára con éla na véspera, i êu dizía ci nãu, ouvía-lhi contár ci sonhára comígu, i érau aventuras istraordinárias, ci subíamus áu Corcovádu pêlu ar, ci dansávamus na Lúa, ôu entãu ci us ãnjus vínãu perguntár-nus pêlus nômis, a fin di us dar a ôutrus ãnjus ci acabávãu di nasêr. In tôdus êsis sônhus andávamus unidínhus. Us ci êu tínga con éla nãu érau asín, apênas reproduziãu a nósã famili-

aridádi, i múita vêis nãu pasávãu da símplis repetisãu du día, augúma frázi, augún jéstu. Tambên êu us contáva. Capitú un día notôu a diferênsa, dizêndu ci us déla éráu máis bunítus ci us mêus; êu, depôis di sérta ezitasãu, dísi-lhi ci éráu cômu a pesôa ci sonháva... Fêis-si cor di pitãnga.

Pôis, frãnca-mênti, só agóra entendía a emosãu ci mi dávãu ésas i ôutras confidênsias. A emosãu éra dôsi i nóva, máis a cáuza déla fujía-mi, sen ci êu a buscási nen suspeitási. Us silênsius dus úutimus días, ci mi nãu descobriãu náda, agóra us sentía cômu sináis di augúma côiza, i asín as mêias palávras, as pergúntas curiózas, as respóstas vágas, us cuidádu, u góstu di recordár a infãnsia. Tambên adivertí ci éra fenômenu resênti acordár con u pensamêntu in Capitú, i iscutá-la di memória, i istremesêr cuãndu lhi ouvía us pásus. Si si faláva néla, in mínha cáza, prestáva máis atensãu ci dântis, i, segúndu éra louvôr ôu crítica, asín mi trazía góstu ôu dizgôstu máis intênsus ci outróra, cuãndu éramus só-mênti companhêirus di travesúras. Xegêi a pensár néla durãnti as mísas dacêli mêis, con interválus, é verdádi, máis con iscluzivízm u tambên.

Túdu ístu mi éra agóra apresentádu pêla bôca di Jozé Días, ci mi denunciára a min mêzmu, i a cen êu perdoáva túdu, u máu ci diséra, u máu ci fizéra, i u ci pudési vir di un i di ôutru. Nacêli instãnti, a etérna Verdádi nãu valería máis ci êli, nen a etérna Bondádi, nen as demáis Virtúdis etérnas. Êu amáva Capitú! Capitú amávami! I as mínhas pérnas andávãu, dizandávãu, istacávãu, trêmulas i crêntis di abarcár u múndu. Êsi primêiru pau-

pitár da sêiva, ésa revelasãu da consiênsia a si própria, núnca máis mi iscesêu, nen axêi ci lhi fôsi comparáveu cu-
aucér ôutra sensasãu da mêzma ispésii. Naturáu-mênti
por ser mínha. Naturáu-mênti tambên por ser a primêira.

XIII

Capitú

Di repênti, ouví bradár úma vóis di dêntro da cáza áu pé:

— Capitú!

I nu cintáu:

— Mamã!

I ôutra vêis na cáza:

— Ven ca!

Nãu mi púdi ter. As pérnas desêrãu-mi us três degráus ci dávãu pára a xácara, i caminhárãu pára u cintáu vizínhu. Éra costúmi délas, as tárdis, i as manhãs tambên. Ci as pérnas tambên sãu pesôas, apênas inferiôris áus brásus, i válen di si mêzmas, cuãndu a cabêsa nãu as réji por mêiu di idéias. As mínhas xegárãu áu pé du múru. Avía alí úma pórtã di comunicasãu mandáda razgár por mínha mãi, cuãndu Capitú i êu éramus picênus. A pórtã nãu tínha xávi nen taraméla, abríã-si empurrãndu di un ládu ôu puxãndu di ôutru, i fexáva-si áu pêzu di úma pédra pendênti di úma córda. Éra cuázi ci iscluzíva-mênti nósa. In criãnsas, fazíamus vizíta batêndu di un ládu, i sêndu resebídus du ôutru con múitas mezúras. Cuãndu as bonécas di Capitú adoesíãu, u médicu éra êu. Entráva nu cintáu déla con un páu debáixu du brásu, pára imitár u bengalãu du Doutôr João da Cóstã; tomáva u púusu a doênti, i pedía-lhi ci mostrási a língua. “É súrda, coitáda!”, is-

clamáva Capitú. Entãu êu cosáva u cêixu, cõmu u doutõr, i acabáva mandãndu aplicár-lhi úmas sangisúgas õu dar-lhi un vomitõriu: éra a terapêutica abituáu du médicu.

— Capitú!

— Mamã!

— Dêixa di istár ezburacãndu u múru; ven ca.

A vóis da mãi éra agóra máis pèrtu, cõmu si viési ja da pórtã dus fúndus. Cis pasár áu cintáu, máis as pèrnas, a pôucu tãu andaríllhas, paresiãu agóra prêzas áu xãu. Afináu fis un isfõrsu, empurrêi a pórtã, i entrêi. Capitú istáva áu pé du múru frontêiru, voutáda pára êli, riscãndu con un prégu. U rumõr da pórtã fe-la olhár pára tráis; áu dar comígu, incostõu-si áu múru, cõmu si cisési iscondêr augúma cõiza. Caminhêi pára éla; naturáu-mênti leváva u jêstu mudádu, purcê éla vêiu a min, i perguntõu-mi inciéta:

— Ci é ci vosê ten?

— Êu? Náda.

— Náda, nãu; vosê ten augúma cõiza.

Cis insistír ci náda, máis nãu axêi língua. Tôdu êu éra ólhus i corasãu, un corasãu ci désta vêis ía saír, con sertêza, pêla bõca fóra. Nãu podía tirár us ólhus dacéla criatúra di quatõrzi ãnus, áuta, fórti i xêia, apertáda in un vestídu di xíta, mêiu dizbotádu. Us cabêlus grósus, fêitus in dúas trãnsas, con as pôntas atádas úma a õutra, a móda du tẽmpu, desiãu-lhi pêlas cóstas. Morêna, ólhus clárus i grãndis, narís rétu i comprídu, tínha a bõca fina i u cêixu lárgu. As mãus, a dispêitu di augúns ofísius rúdis, éráu curádas con amõr; nãu xeirávãu a sabõis fínus nen águas di toucadõr, máis con água du pôsu i sabãu común

trazia-as sen mácula. Causáva sapátus di duráci, rázus i vélhus, a ci éla mêmza déra augúns pôntus.

— Ci é ci vosê ten? repetíu.

— Nãu é náda, baubusiêi fínau-mênti.

I emendêi lógu:

— É úma notísia.

— Notísia di ce?

Pensêi in dizêr-lhi ci ía entrár pára u semináriu i ispreiáar a impresãu ci lhi faría. Si a consternási é ci reáu-mênti gostáva di min; si nãu, é ci nãu gostáva. Máis tôdu êsi cáuculu fôï obiscúru i rápidu; sentí ci nãu podería falár clára-mênti, tínha agóra a vísta nãu sêi cômu...

— Entãu?

— Vosê sábi...

Nístu olhêi pára u múru, u lugár in ci éla istivéra riscãndu, iscrevêndu ôu ezburacãndu, cômu diséera a mãi. Vi uns ríscus abértus, i lembrôu-mi u jéstu ci éla fizéera pára cobrí-lus. Entãu cis ve-lus di pértu, i dêi un pásu. Capitú agarrôu-mi, máis, ôu por temêr ci êu acabási fujíndu, ôu por negár di ôutra manêira, corrêu adiãnti i apagôu u iscrítu. Fôï u mêmzu ci asendêr in min u dezêju di ler u ci éra.

XIV

A inscristãu

Túdu u ci contêi nu fin du ôutru capítulu fôï óbra di un instãnti. U ci si lhi segú fôï aínda máis rápidu. Dêi un púlu, i ãntis ci éla raspási u múru, li êstis dôis nômis, abértus áu prégu, i asín dispôstus:

BÊNTU

CAPITOLÍNA

Voutêi-mi pára éla; Capitú tínha us ólhus nu xãu. Ergêu-us lógu, divagár, i ficãmus a olhár un pára u ôutru... Confisãu di criãnsas, tu valías ben dúas ôu três pájinas, máis céru ser poupádu. In verdádi, nãu falãmus náda; u múru falôu por nós. Nãu nus movêmus, as mãus é ci si istendêrãu pôucu a pôucu, tôdas cuátru, pegãndu-si, apertãndu-si, fundíndu-si. Nãu marcêi a óra ezáta dacêli jéstu. Devía te-la marcádu; síntu a fáuta di úma nóta iscríta nacéla mêzma nôiti, i ci êu poría ací con us êrrus di ortografía ci trousési, máis nãu traría nenhún, táu éra a diferênsa êntri u istudãnti i u adolesênti. Conhesía as régras du iscrevêr, sen suspeitár as du amár; tínha orjías di latín i éra vírjen di mulhêris.

Nãu soutãmus as mãus, nen élas si deixárãu caír di cansádas ôu di iscesídas. Us ólhus fitávãu-si i disfitavãu-si, i depôis di vagáren áu pértu, tornávãu a metêr-si uns pêlus ôutrus... Pádri futúru, istáva asín diãnti déla cômu di un autár, sêndu úma das fásis a Epístola i a ôutra u

Evangêlu. A bôca podía ser u cálisi, us lábius a patêna. Fautáva dizêr a mísa nóva, por un latín ci ningên aprêndi, i é a língua católica dus ómens. Nãu mi tênhas por sacrílegu, leitôra mínha devóta; a limpêza da intensãu láva u ci pudêr avêr mênus curiáu nu istílu. Istávamus alí con u Séu in nós. As mãus, uníndu us nêrvus, faziãu das dúas criatúras úma só, máis úma só criatúra seráfica. Us ólhus continuárãu a dizêr côizas infinítas, as palávras di bôca é ci nen tentávãu saír, tornávãu áu corasãu caládas cômu vínhãu...

XV

Ôutra vóis repentína

Ôutra vóis repentína, máis désta vêis úma vóis di ómen:

— Vosêis istãu jogãndu u sízu?

Éra u pái di Capitú, ci istáva a pórtã dus fúndus, áu pé da mulhêr. Soutãmus as mãs deprêsa, i ficãmus atrapalhãdus. Capitú fôï áu múru, i, con u prégu, disfarsáda-mênti, apagôu us nósus nômis iscrítus.

— Capitú!

— Papái!

— Nãu mi istrágis u rebôcu du múru.

Capitú riscáva sôbri u riscádu, pára apagár ben u iscrítu. Pádua saíu áu cintáu, a ver u ci éra, máis ja a fílha tíntã comesádu ôutra cõiza, un perfú, ci dísi ser u retrátu dêli, i tãntu podía ser dêli cõmu da mãi; fe-lu rir, éra u esensiáu. Di réstu, êli xegôu sen cólera, tôdu mêigu, apezár du jéstu duvidôzu, ôu mênus ci duvidôzu, in ci nus apanhôu. Éra un ómen báixu i grôsu, pérnas i brásus cúrtus, cóstas abauládas, dôndi lhi vêiu a aucúnha di Tartarúga, ci Jozé Días lhi pôis. Ningên lhi xamáva asín la in cáza; éra só u agregádu.

— Vosêis istávãu jogãndu u sízu? perguntôu.

Olhêi pára un pé di sabugêiru ci ficáva pértu; Capitú respondêu por ãmbus.

— Istávamus, sin, senhôr, máis Bentínhu ri lógu, nãu aguênta.

— Cuando êu xegêi a pórtá, nãu ría.

— Já tínha rídu das ôutras vêzis; nãu pódi. Papái cér ver?

I séria, fitôu in min us ólhus, convidãndu-mi áu jôgu. U sústu é naturáu-mênti sériu; êu istáva aínda sôbi a asãu du ci trôusi a entráda di Pádua, i nãu fúí capáis di rir, por máis ci devêsi fazê-lu, pára lejitimár a respósta di Capitú. Ésta, cansáda di isperár, dizviôu u rôstu, dizêndu ci êu nãu ría dacéla vêis por istár áu pé du pái. I nen asín ri. A côizas ci só si aprênden tárdi; é mistér nasêr con élas pára fazê-las sêdu. I melhor é naturáu-mênti sêdu ci artifisiáu-mênti tárdi. Capitú, apósis dúas vóutas, fôí ter con a mãi, ci continuáva a pórtá da cáza, deixãndu-nus a min i áu pái incantádu de lá; u pái, olhãndu pára éla i pára min, dizia-mi, xêiu di ternúra:

— Cen dirá ci ésta picêna ten cuatôrzi ãnus? Parési dizeséti. Mamãi istá bôa? continuôu voutãndu-si intêira-mênti pára min.

— Istá.

— A múitus días ci nãu a vêju. Istôu con vontádi di dar un capóti áu doutôr, máis nãu tênhu podídu, ãndu con trabálhus da repartisãu, in cáza; iscrêvu tôdas as nôitis ci é un dizispêru; negósiu di relatóriu. Vosê já víu u mêu gaturãmu? Istá alí nu fúndu. Ía agóra mêzmu buscár a gaióla; ãndi ver.

Ci u mêu dezêju éra nenhún, cre-si fásiu-mênti, sen ser presízu jurár pêlu Séu nen pêla Térra. Mêu dezêju éra ir atráis di Capitú i falár-lhi agóra du máu ci nus isperáva;

máis u pái éra u pái, i demáis amáva partícular-mênti us pasarínhus. Tínha-us di vária ispésii, cor i tamãnhu. A área ci avía nu sêntro da cáza éra sercáda di gaiólas di canárius, ci faziãu cantãdu un barúlhu di tôdus us diábus. Trocáva páсарus con ôutrus amadôris, compráva-us, apanháva augúns, nu própriu cintáu, armãdu ausingapõis. Tambên, si adoesiãu, tratáva dêlis cômu si fôsen jênti.

XVI

U adimistradôr interínu

Pádua éra empregádu in repartisãu dependênti du Ministériu da Gérra. Nãu ganháva múitu, máis a mulhér gastáva pôucu, i a vída éra baráta. Demáis, a cáza in ci moráva, asobradáda cõmu a nósá, pôstu ci menór, éra propriedádi dêli. Comprõu-a con a sórti grãndi ci lhi saú nun mêiu bilhêti di lotería, déis cõntus di réis. A primêira idéia du Pádua, cuãndu lhi saú u prêmiu, fõi comprár un caválu du Cábu, un aderêsu di brilhãntis pára a mulhér, úma sepuutúra perpétua di família, mandár vir da Európa augúns páсарus, etc.; máis a mulhér, ésta D. Fortunáta ci alí istá a pórtá dus fúndus da cáza, in pé, falãndu a fílha, áuta, fórti, xêia, cõmu a fílha, a mêzma cabêsa, us mêzmus ólhus clárus, a mulhér é ci lhi dísi ci u melhór éra comprár a cáza, i guardár u ci sobrâsi pára acudír as moléstias grãndis. Pádua ezitõu múitu; afináu, têvi di sedêr áus consêlhus di mínha mãi, a cen D. Fortunáta pedíu auslíu. Nen fõi só nésa ocaziãu ci mínha mãi lhis valêu; un díá xegõu a sauvár a vída áu Pádua. Iscutái; a anedóta é cúrtá.

U adimistradôr da repartisãu in ci Pádua trabalháva têvi di ir áu Nórti, in comisãu. Pádua, õu por órden regulamentár, õu por ispesiáu deziginasãu, ficõu substituíndu u adimistradôr con us respectívus onorárius. Ésta mudãnsa di fortúna trõusi-lhi sérta vertíjen; éra

ãntis dus déis cõntus. Nãu si contentõu di reformár a rõupa i a cõpa, atirõu-si as dispêzas supérfluas, dõu jóias a mulhér, nus días di fésta matáva un leitãu, éra vístu in teátrus, xegõu áus sapátus di vernís. Vivêu asín vínti i dõis mêzis na supozisãu di úma etérna interinidádi. Úma tárdi entrõu in nõsa cáza, aflítu i dizvairádu, ía perdêr u lugár, purcê xegára u efetívu nacéla manhã. Pedíu a mínha mãi ci velási pêlas infelízis ci deixáva; nãu podia sofrêr a dizgrása, matáva-si. Mínha mãi falõu-lhi con bondádi, máis êli nãu atendía a cõiza nenhúma.

— Nãu, mínha senhõra, nãu consentirêi in táu vergõnha! Fazêr desêr a família, tornár atráis... Ja dísi, mátu-mi! Nãu êi di confesár a mínha jênti ésta mizéria. I us õutrus? Ci dirãu us vizínhus? I us amígus? I u públicu?

— Ci públicu, Sr. Pádua? Dêixi-si dísu; sêja ómen. Lêmbri-si ci súa mulhér nãu ten õutra pesõa... i ci a di fazêr? Põis un ómen... Sêja ómen, ãndi.

Pádua enxugõu us ólhus i fõi pára cáza, õndi vivêu prostrádu augúns días, múdu, fexádu na aucõva; õu entãu nu cintáu, áu pé du pôsu, cõmu si a idéia da mórti teimási nêli. D. Fortunáta ralháva:

— Joãozínhu, vosê é criãnsa?

Máis, tãntu lhi ouvíu falár in mórti ci têvi mêdu, i un día corrêu a pedír a mínha mãi ci lhi fizési u favõr di ver si lhi sauváva u marídu ci si cería matár. Mínha mãi fõi axá-lu a bêira du pôsu, i intimõu-lhi ci vivêsi. Ci malucísi éra acéla di paresêr ci ía ficár dizgrasádu, por cáuza di úma gratificasãu mênus, i perdêr un emprêgu interínu? Nãu, senhõr, devía ser ómen, pái di família, imitár a mulhér i a filha... Pádua obedesêu; confesõu ci

axaría fôrsas pára cumprír a vontádi di mínha mãi.

— Vontádi mínha, nãu; é obrigasãu súa.

— Pôis sêja obrigasãu; nãu disconhêsu ci é asín mêzmu.

Nus días segíntis, continuôu a entrár i saír di cáza, cozídu a parêdi, cára nu xãu. Nãu éra u mêzmu ómen ci istragáva u xapéu in cortejár a vizinhãnsa, rizônhu, ólhus nu ar, ãntis mêzmu da adimistrasãu interína. Viérrãu as semãnas, a ferída fôï sarãndu. Pádua comesôu a interesár-si pêlus negósius domésticus, a cuidár dus pasarínhus, a dormír trançuílu as nôitis i as tárdis, a conversár i dar notísias da rúa. A serenidádi regresôu; atráís déla vêiu a alegría, un domíngu, na figúra di dôis amígus, ci íãu jogár u sólu, a têntus. Ja êli ría, ja brincáva, tí nha u ar du costúmi; a ferída sarôu di tôdu.

Con u têmpu vêiu un fenômenu interesãnti. Pádua comesôu a falár da adimistrasãu interína, nãu só-mênti sen as saudádis dus onorárius, nen u vexãmi da pêrda, máis até con dizvanesimêntu i orgúlhu. A adimistrasãu ficôu sêndu a éjira, dôndi êli contáva pára diãnti i pára tráis.

— Nu têmpu in ci êu éra adimistradôr...

Ôu entãu:

— A! sin, lêmbra-mi, fôï ãntis da mínha adimistrasãu, un ôu dôis mêzis ãntis... Óra ispéri; a mínha adimistrasãu comesôu... É ístu, mêis i mêiu ãntis; fôï mêis i mêiu ãntis, nãu fôï máis.

Ôu aínda:

— Jústa-mênti; avía ja sêis mêzis ci êu adimistráva...

Táu é u sabôr póstumu das glórias interínas. Jozé Días bradáva ci éra a vaidádi sobrevivênti; máis u pádri

Cabráu, ci leváva túdu pára a Iscritúra, dizia ci con u vizínhu Pádua si dáva a lisãu di Elifás a Jó: “Nãu disprézi a corresãu du Senhôr; Êli féri i cúra.”

XVII

Us vérmis

“Êli féri i cúra!” Cuãndu, máis tárdi, vin a sabêr ci a lânsa di Acílis tambên curôu úma ferída ci fêis, tívi táis ôu cuáis veleidádis di iscrevêr úma disertasãu a êsti propóziu. Xegêi a pegár in lívrus vélhus, lívrus mórtus, lívrus enterrádu, a abrí-lus, a compará-lus, catãndu u têcstu i u sentídu, pára axár a oriĵen común du oráculu pagãu i du pensamêntu izraelíta. Catêi us própriu vérmis dus lívrus, pára ci mi disésen u ci avía nus têcstus roídu por êlis.

— Mêu senhôr, respondêu-mi un lônĵu vérmis gôrdu, nós nãu sabêmus absolúta-mênti náda dus têcstus ci roêmus, nen iscolhêmus u ci roêmus, nen amãmus ôu detestãmus u ci roêmus; nós roêmus.

Nãu lhi arrancêi máis náda. Us ôutrus tôdu, cômú si ouvésen pasádu palávra, repetíãu a mêzma cantilêna. Tauvêis êsi discrétu silênsiu sôbri us têcstus roídu fôsi aínda un módu di roêr u roídu.

XVIII

Un plãnu

Pái nen mãi fôrãu ter conôscu, cuãndu Capitú i êu, na sála di vizítas, falávamus du semináriu. Con us ólhus in min, Capitú cería sabêr ci notísia éra a ci mi aflijía tãntu. Cuãndu lhi dísi u ci éra, fêis-si cor di sêra.

— Mãis êu nãu céru, acudí lógu, nãu céru entrár in semináriu; nãu êntru, é iscuzádu teimáren comígu, nãu êntru.

Capitú, a prinsípiu, nãu dísi náda. Recolhêu us ólhus, metêu-us in si i deixôu-si istár con as pupílas vágas i súrdas, a bôca entreabérta, tôda paráda. Entãu êu, pára dar fôrsa as afirmasõis, comesêi a jurár ci nãu sería pádri. Nacêli têmpu juráva múitu i ríju, pêla vída i pêla mórti. Jurêi pêla óra da mórti. Ci a lúis mi fautási na óra da mórti si fôsi pára u semináriu. Capitú nãu paresía crer nen discrêr, nãu paresía sicêr ouvír; éra úma figúra di páu. Cis xamá-la, sacudí-la, mãis fautôu-mi ãnimu. Ésa criatúra ci brincára comígu, ci pulára, dansára, crêiu até ci dormíra comígu, deixáva-mi agóra con us brásus atáduos i medrózus. Enfín, tornôu a si, mãis tínha a cára lívida, i rompêu néstas palávras furiózas:

— Beáta! caróla! pápa-mísas!

Fícêi aturdídu. Capitú gostáva tãntu di mínha mãi, i mínha mãi déla, ci êu nãu podía entendêr tamãnha isplozãu. É verdádi ci tambên gostáva di min, i na-

turáu-mênti máis, ôu melhór, ôu di ôutra maneira, côiça bastãnti a isplícár u dispêitu ci lhi trazía a ameása da separasãu; máis us impropérius, cõmu entendêr ci lhi xamási nômis tãu fêius, i prinsipáu-mênti pára deprimír costúmimis relijózus, ci éráu us sêus? Ci éla tambên ía a mísa, i três ôu cuátru vêzis mínha mãi é ci a levôu, na nósa vélha séji. Tambên lhi déra un rozáriu, úma crúis di ôuru i un lívru di *Óras*... Cis defendê-la, máis Capitú nãu mi deixôu, continuôu a xamárlhi beáta i caróla, in voís tãu áuta ci tívi mêdu fôsi ouvída dus páis. Núnca a vi tãu irritáda cõmu entãu; paresía dispósta a dizêr túdu a tódus. Serráva us dêntis, abanáva a cabêsa... Êu, asustádu, nãu sabía ci fizési; repetía us juramêntus, prometía ir nacéla mêzma nôiti declarár in cáza ci, por náda nêsti múndu, entraría nu semináriu.

— Vosê? Vosê êntra.

— Nãu êntro.

— Vosê verá si êntro ôu nãu.

Calôu-si ôutra vêis. Cuãndu tornôu a falár, tínha mudádu; nãu éra aínda a Capitú du costúmi, máis cuázi. Istáva séria, sen aflisãu, faláva báixu. Cis sabêr a conversasãu da mínha cáza; êu contêi-lha tôda, mênus a párti ci lhi dizía respêitu.

— I ci interêsi ten Jozé Días in lembrár ístu? perguntôu-mi nu fin.

— Áxu ci nenhún; fôí só pára fazêr máu. É un sujêitu múitu ruín; máis, dêixi istár ci mi a di pagár. Cuãndu êu for dônu da cáza, cen vái pára a rúa é êli, vosê verá; nãu mi fica un instãnti. Mamãi é bõa demáis; da-lhi atensãu demáis. Parési até ci xorôu.

— Jozé Días?

— Nãu, mamãi.

— Xorôu por ce?

— Nãu sêi; ouví só dizêr ci éla nãu xorási, ci nãu éra côiça di xôru... Êli xegôu a mostrár-si arrependídu, i saíu; êu entãu, pára nãu ser apanhádu, deixêi u cãntu i corrí pára a varãnda. Máis, dêixi istár, ci êli mi pága!

Dísi ístu fexãndu u púnhu, i proferí ôutras ameásas. Áu relembrá-las, nãu mi áxu ridículu; a adolesênsia i a infãnsia nãu sãu, nêsti pôntu, ridículas; é un dus sêus priviléjius. Êsti máu ôu êsti perígu comésa na mosidádi, crési na madurêza i atínji u maiór gráu na velhísi. Áu cínzi ãnus, a até sérta grása in amearár múitu i nãu eze-cutár náda.

Capitú refletía. A reflêcsãu nãu éra côiça rára néla, i conhesiãu-si as ocaziõis pêlu apertádu dus ólhus. Pedíu-mi augúmas sircunstãnsias máis, as próprias palávras di uns i di ôutrus, i u ton délas. Cõmu êu nãu cería dizêr u pôntu inisiáu da convêrsa, ci éra éla mêmza, nãu lhi púdi dar tõda a siginificasãu. A atensãu di Capitú istáva agóra partícular-mênti nas lágrimas di mínha mãi; nãu acabáva di entendê-las. In mêiu dístu, confesôu ci sérta-mênti nãu éra por máu ci mínha mãi mi cería fazêr pádri; éra a promésa antíga, ci éla, temênti a Dêus, nãu podía deixár di cumprír. Fícêi tãu satisfêitu di ver ci asín ispontãnea-mênti reparáva as injúrias ci lhi saírãu du pêitu, pôucu ãntis, ci pegêi da mãu déla i apertêi-a múitu. Capitú deixôu-si ir, ríndu; depõis a convêrsa entrôu a coxilár i dormír. Tínhamus xegádu a janéla; un prêtu, ci, dêzdi augún têmpu, vínha apregoãndu cocádas, parôu in frênti

i perguntôu:

— Sinhazínha, cé cocáda ôji?

— Nãu, respondêu Capitú.

— Cocadínha ta bôa.

— Va-si embóra, replicôu éla sen rispideis.

— De ca! dísi êu desêndu u brásu pára resebêr dúas.

Comprêi-as, máis tívi di as comêr sozínhu; Capitú recusôu. Vi ci, in mêiu da crízi, êu conserváva un cãntu pára as cocádas, u ci tãntu pódi ser perfeisãu cõmu imperfeisãu, máis u momêntu nãu é pára definisõis táis; ficêmus in ci a mínha amíga, apezár di ecilibráda i lúsida, nãu cis sabêr di dôsi, i gostáva múitu di dôsi. Áu contráriu, u pregãu ci u prêtu fõi cantãndu, u pregãu das vélhas tárdis, tãu sabádu du báirru i da nósa infãnsia:

Xóra, menína, xóra,

Xóra, purcê nãu ten

Vintên,

a módu ci lhi deixára úma impresãu aborresída. Da toáda nãu éra; éla a sabía di cor i di lônji, uzáva repetí-lanus nósus jógus da puerísia, ríndu, sautãndu, trocãndu us papéis comígu, óra vendêndu, óra comprãndu un dôsi auzênti. Crêiu ci a lêtra, distináda a picár a vaidádi das criãnsas, fõi ci a enojôu agóra, purcê lógu depõis mi dísi:

— Si êu fõsi ríca, vosê fujía, metía-si nu pacêti i ía pára a Európa.

Dítu ístu, ispreitôu-mi us ólhus, máis crêiu ci êlis nãu lhi disérãu náda, ôu só agradeserãu a bôa intensãu. Con efêitu, u sentimêntu éra tãu amígu ci êu podía isczár u istraordináriu da aventúra.

Cõmu vêis, Capitú, áus cuatôrzi ãnus, tínha ja idéias

atrevídas, múitu mênus ci ôutras ci lhi viérãu depôis; máis éráu só atrevídas in si, na prática fazíãu-si ábeis, sinuózas, súrdas, i aucansávãu u fin propôstu, nãu di sáutu, máis áus sautínhus. Nãu sêi si mi isplícu ben. Supôndi úma consepisãu grãndi ezeçutáda por mêius picênus. Así, pára nãu saír du dezêju vágu i ipotéticu di mi mandár pára a Európa, Capitú, si pudési cumprí-lu, nãu mi faría embarcár nu pacêti i fujír; istendería úma fila di canôas daci até la, por ôndi êu, paresêndu ir a fortalêza da Láji in pônti movedísa, iría reáu-mênti até Bordéus, deixãndu mínha mãi na práia, a ispára. Táu éra a feisãu particulár du caráter da mínha amíga; pêlu ci, nãu adimíra ci, combatãndu us mêus projétus di rezistênsia frãnca, fôsi ântis pêlus mêius brãndus, pêla asãu du empênhu, da palávra, da persuazãu lênta i diutúrna, i ezaminási ântis as pesôas con cen podíamus contár. Rejeitôu tíu Cózmi; éra un “bôa-vída”; si nãu aprováva a mínha ordenasãu, nãu éra capáis di dar un pásu pára suspendê-la. Príma Justína éra melhór ci êli, i melhór ci us dôis sería u Pádri Cabráu, pêla autoridádi, máis u pádri nãu avía di trabalhár cõntra a Igrêja; só si êu lhi confesási ci nãu tínhã vocasãu...

— Pósu confesár?

— Pôis, sin, máis sería aparesêr frãnca-mênti, i u melhór é ôutra cõiza. Jozé Días...

— Ci ten Jozé Días?

— Pódi ser un bon empênhu.

— Máis si fôei êli mêzmu ci falôu...

— Nãu impórta, continuôu Capitú; dirá agóra ôutra cõiza. Êli gósta múitu di vosê. Nãu lhi fáli acanhádu.

Túdu é ci vosê nãu tènha mêdu, móstri ci a di vir a ser dônu da cáza, móstri ci cér i ci pódi. De-lhi ben a entendêr ci nãu é favôr. Fása-lhi tambên elojíus; êli gósta múitu di ser elojiádu. D. Glória présta-lhi atensãu; máis u prinsipáu nãu é ísu; é ci êli, têndu di servír a vosê, falará con múitu máis calôr ci ôutra pesôa.

— Nãu áxu, nãu, Capitú.

— Entãu va pára u semináriu.

— Ísu nãu.

— Máis ci si pérdi in isperimentár? Isperimentêmus; fása u ci lhi dúigu. D. Glória pódi ser ci múdi di rezolusãu; si nãu mudár, fáis-si ôutra côiza, méti-si entãu u Pádrí Cabráu. Vosê nãu si lêmbra cômu é ci fôí áu teátru pêla primêira vêis, a dôis mêzis? D. Glória nãu cería, i bastáva ísu pára ci Jozé Días nãu teimási; máis êli cería ir, i fêis un discúrso, lêmbra-si?

— Lêmbra-mi; dísi ci u teátru éra úma iscóla di costúmís.

— Jústu; tãntu falôu ci súa mãi acabôu consentíndu, i pagôu a entráda áus dôis... Ândi, pésa, mãndi. Ólhi; díga-lhi ci istá prôntu a ir istudár lêis in S. Páulu.

Istremesí di prazêr. S. Páulu éra un frájiu biômbu, distinádu a ser arredádu un día, in vêis da grósa parêdi ispirituáu i etérna. Prometí falár a Jozé Días nus têrmus propóstus. Capitú repetíu-os, asentuãndu augúns, cômu prinsipáis; i inciría-mi depôis sôbri êlis, a ver si entendêra ben, si nãu trocára uns por ôutrus. I insistía in ci pedísí con bôa cára, máis asín cômu cen pédi un cópu di água a pesôa ci ten obrigasãu di u trazêr. Cõntu éstas minúcias pára ci melhór si entênda acéla manhã da mínha amíga; lógu virá a tárdi, i da manhã i da tárdi si fará u primêiru

día, cõmu nu Jênezis, ôndi si fizérãu susesíva-mênti séti.

XIX

Sen fáuta

Cuãndu voutêi a cáza éra nôiti. Vin deprésá, nãu tãntu, porên, ci nãu pensási nus têrmus in ci falaría áu agregádu. Formulêi u pedídu di cabêsa, iscolhêndu as palávras ci diría i u ton délas, êntri sêcu i benévolu. Na xácara, ântis di entrár in cáza, repetí-as comígu, depôis in vóis áuta, pára ver si éráu adequádas i si obedesiãu as recomendasôis di Capitú: “Presízu falár-lhi, *sen fáuta*, amanhã; iscólha u lugár i díga-mi.” Proferí-as lênta-mênti, i máis lênta-mênti aínda as palávras *sen fáuta*, cômu pára sublinhá-las. Repetí-as aínda, i entãu axêi-as sêcas demáis, cuázi ríspidas, i, frãnca-mênti, impróprias di un criansóla pára un ómen madúru. Cuidêi di iscolhêr ôutras, i parêi.

Afináu dísi comígu ci as palávras podíãu servír, túdu éra dizê-las in ton ci nãu ofendêsi. I a próva é ci, repetíndu-as nóva-mênti, saírãu-mi cuázi súplisis. Bastáva nãu carregár tãntu, nen adosár múitu, un mêiu-têrmu. “I Capitú ten razãu, pensêi, a cáza é mínha, êli é un símplis agregádu... Jeitôzu é, pódi múitu ben trabalhár por min, i disfazêr u plãnu di mamã.”

XX

Míu pádri-nósus i míu ávi-marias

Levantêi us ólhus áu séu, ci comesáva a embruscár-si, máis nãu fôï pára ve-lu cobértu ôu discobértu. Éra áu ôutru Séu ci êu ergía a mínha áuma; éra áu mêu refújiu, áu mêu amígu. I entãu dísi di min pára min: “Promêtu rezár míu pádri-nósus i míu ávi-marias, si Jozé Días ar-ranjár ci êu nãu va pára u semináriu.”

A sôma éra enórmi. A razão é ci êu andáva carregádu di promézas nãu cumpridas. A útima fôï di duzêntus pádri-nósus i duzêntas ávi-marias, si nãu xovêsi in sérta tárdi di pasêiu a Sãnta Terêza. Nãu xovêu, máis êu nãu rezêi as orasôis. Dêzdi picinínu acostumára-mi a pedír áu Séu us sêus favôris, mediãnti orasôis ci diría, si êlis viésen. Dísi as primêiras, as ôutras fôrãu adiádas, i a medída ci si amontoávãu íãu sêndu iscesídas. Asín xegêi áus númerus vínti, trinta, sinçuênta. Entrêi nas sentênas i agóra nu milhár. Éra un módu di peitár a vontádi divína pêla cuantía das orasôis; alên dísu, cáda proméza nóva éra feita i juráda nu sentídu di pagár a dívida antiga. Máis vãu la matár a pregísa di úma áuma ci a trazía du bêrsu i nãu a sentía atenuáda pêla vída! U Séu fazia-mi u favôr, êu adiáva a pága. Afináu perdí-mi nas cõntas.

“Míu, míu”, repetí comígu.

Reáu-mênti, a matéria du benefísiu éra agóra imênsa, nãu mênus ci a saivasãu ôu u naufrájiu da mínha ezistênsia

intêira. Míu, míu, míu. Éra presízu úma sôma ci pagási us atrazáduş tôduş. Dêus podía múitu ben, irritádu con us iscesimêntuş, negár-si a ouvír-mi sen múitu dinhêiru... Ómen grávi, é posíveu ci éstas ajitasôis di menínu ti enfáden, si é ci nãu as áxas ridículas. Sublímis nãu éráu. Cojitêi múitu nu módu di rezgatár a dívida ispirituáu. Nãu axáva ôutra ispésii in ci, mediãnti a intensãu, túdu si cumprísi, fexãndu a iscriturasãu da mínha consiênsia moráu sen *déficit*. Mandár dizêr sen mísas, ôu subír di joêlhus a ladêira da Glória pára ouvír úma, ir a Terra Sãnta, túdu u ci as vélhas iscrávas mi contávãu di proméşas sélebris, túdu mi acudía sen si ficsár di vêis nu ispíritu. Éra múitu dúru subír úma ladêira di joêlhus; devía ferí-lus por fôrsa. A Terra Sãnta ficáva múitu lônji. As mísas éráu numerózas, podíãu empenhár-mi ôutra vêis a áuma...

XXI

Príma Justína

Na varãnda axêi príma Justína, pasiãndu di un ládu pára ôtru. Vêiu áu patamár i perguntôu-mi ôndi istivéra.

— Istívi ací áu pé, conversãndu con D. Fortunáta, i distraí-mi. É tárdi, nãu é? Mamãi perguntôu por min?

— Perguntôu, máis êu dísi ci vosê ja tínha víndu.

A mentíra ispantôu-mi, nãu mênus ci a francêza da notísia. Nãu é ci príma Justína fôsi di biócus, dizia frãncamênti a Pêdru u máu ci pensáva di Páulu, i a Páulu u ci pensáva di Pêdru; máis, confesar ci mentíra é ci mi paresêu novidádi. Éra cuadragenária, mágra i pálida, bôca fína i ólhus curiózus. Vivía conôscu por favôr di mínha mãi, i tambên por interêsi; mínha mãi cería ter úma senhóra íntima áu pé di si, i ântis parênta ci istrãnha.

Pasiãmus augúns minútus na varãnda, alumiáda por un lampiãu. Cis sabêr si êu nãu iscesêra us projétus eclesiásticus di mínha mãi, i dizêndu-lhi êu ci nãu, inciríu-mi sôbri u góstu ci êu tínha a vída di pádri. Respondí escívu:

— Vída di pádri é múitu buníta.

— Sin, é buníta; máis u ci pergúntu é si vosê gostaríia di ser pádri, isplícôu ríndu.

— Êu góstu du ci mamãi cisér.

— Príma Glória dezêja múitu ci vosê si ordêni, máis aínda ci nãu dezejási, a ca in cáza cen lhi méta ísu na cabêsa.

— Cen é?

— Óra, cen! Cen é ci a di ser? Prímu Cózmi nãu é, ci nãu si impórta con ísu; êu tambên nãu.

— Jozé Días? concluí.

— Naturáu-mênti.

Enrugêi a tésta interrogatíva-mênti, cõmu si nãu soubési náda. Príma Justína completôu a notísia dizêndu ci aínda nacéla tárdi Jozé Días lembrára a mínha mãi a promésa antíga.

— Príma Glória pódi ser ci, in pasãndu us días, va iscesêndu a promésa; máis cõmu a di iscesêr si úma pesõa istivér sêmpri, nus ouvídu, zas ci darás, falãndu du semináriu? I us discúrsus ci êli fáis, us elojíus da Igrêja, i ci a vída di pádri é ístu i acílu, túdu con acélas palávras ci só êli conhési, i acéla afetasãu... Nóti ci é só pára fazêr máu, purcê êli é tãu relijõzu cõmu êsti lampiãu. Põis é verdádi, aínda ôji. Vosê nãu si de por axádu... Ôji di tárdi falôu cõmu vosê nãu imajína...

— Máis falôu a tõi? perguntêi, a ver si éla contáva a denúnsia du mêu namõru con a vizínha.

Nãu contôu; fêis apênas un jêstu cõmu indicãndu ci avía õutra cõiza ci nãu podía dizêr. Nóva-mênti mi recomendôu ci nãu mi dêsi por axádu, i recapitulôu tõdu u máu ci pensáva di Jozé Días, i nãu éra pôucu, un intrigãnti, un bajuladõr, un ispeculadõr, i, apezár da cásca di polidêis, un groseirãu. Êu, pasádu augúns instãntis, dísi:

— Príma Justína, a senhóra éra capáis di úma côiça?

— Di ce?

— Éra capáis di... Supônha ci êu nãu gostási di ser pádri... a senhóra podía pedír a mamãi...

— Ísu nãu, atalhôu prônta-mênti; príma Glória ten êsti negósiu fírmi na cabêsa, i nãu a náda nu múndu ci a fása mudár di rezolusãu; só u têmpu. Vosê aínda éra picinínu, ja éla contáva ístu a tôdas as pesôas da nósa amizádi, ôu só conhesídas. La avivár-lhi a memória, nãu, ci êu nãu trabálhu pára a dizgrása dus ôutrus; máis tambên, pedír ôutra côiça, nãu pésu. Si éla mi consuutási, ben; si éla mi disési: “Príma Justína, vosê ci áxa?”, a mínga respósta éra: “Príma Glória, êu pênsu ci, si êli gósta di ser pádri, pódi ir; máis, si nãu gósta, u melhór é ficár.” É u ci êu diría i dirêi si éla mi consuutár augún día. Agóra, ir falár-lhi sen ser xamáda, nãu fásu.

XXII

Sensasõis alhêias

Nãu aucansêi máis náda, i pára u fin arrependí-mi du pedídu: devía ter segídu u consêlhu di Capitú. Entãu, cõmu êu cisési ir pára dẽntro, prĩma Justĩna retêvi-mi augúns minútus, falãndu du calôr i da prócsima fésta da Conseisãu, dus mêus vélhus oratórius, i fĩnau-mênti di Capitú. Nãu dísi máu déla; áu contráriu, insinuõu-mi ci podía vir a ser úma môsa buníta. Êu, ci ja a axáva lindísima, bradaría ci éra a máis béla criatúra du múndu, si u resêiu mi nãu fizési discrétu. Entretãntu, cõmu prĩma Justĩna si metêsi a elojjár-lhi us módus, a gravidádi, us costúm̃is, u trabalhár pára us sêus, u amôr ci tĩha a mínha mãi, túdu ístu mi asendêu a pôntu di elojjá-la tambên. Cuãndu nãu éra con palávras, éra con u jéstu di aprovasãu ci dáva a cáda úma das asersõis da ôutra, i sérta-mênti con a felisidádi ci devía iluminár-mi a cára. Nãu adivertí ci asín confirmáva a denúnsia di Jozé Días, ouvída por éla, a tãrdi, na sála di vizítas, si é ci tambên éla nãu disconfiáva ja. Só pensêi nĩsu na cãma. Só entãu sentí ci us ólhus di prĩma Justĩna, cuãndu êu faláva, paresiãu apaupár-mi, ouvír-mi, xeirár-mi, gostár-mi, fazêr u ofĩsiu di tõdus us sentídu. Siúm̃is nãu podiãu ser; êntri un pirrálhu da mínha idádi i úma viúva cuarentõna nãu avía lugár pára siúm̃is. É sértu ci, apõis augún tẽmpu, modificõu us elojjúus a Capitú, i até

lhi fêis augúmas críticas, dísi-mi ci éra un pôucu trêfega i olháva por báixu; máis aínda asín, não crêiu ci fôsen siúmis. Crêiu ãntis... sin... sin, crêiu ístu. Crêiu ci príma Justína axôu nu ispetáculu das sensasõis alhêias úma resurreisãu vága das próprias. Tambên si góza por influisãu dus lábius ci nárrãu.

XXIII

Prázu dádu

— Presízu falár-lhi amanhã, sen fáuta; iscólha u lugár i díga-mi.

Crêiu ci Jozé Días axôu dizuzádu êsti mêu falár. U ton nãu mi saíra tãu imperatívu cõmu êu reseáva, máis as palávras u éráu, i u nãu interrogár, nãu pedír, nãu ezitár, cõmu éra própriu da criãnsa i du mêu istílu abituáu, sérta-mênti lhi dêu idéia di úma pesôa nóva i di úma nóva situasãu. Fõi nu corredôr, cuãndu íamus pára u xa; Jozé Días vínha andãndu xêiu da leitúra di Walter Scott ci fizera a mínha mãi i a príma Justína. Líá cantádu i compasádu. Us castélus i us párcis saíau maióris da bõca dêli, us lágus tindhãu máis água i a “abóbada selésti” contáva augúns milháris máis di istrêlas sentelhãntis. Nus diálogos, auternáva u son das vózis, ci éráu lévi-mênti grósas ôu fínas, confórmi u sécsu dus interlocutôris, i reproduziãu con moderasãu a ternúra i a cólera.

Áu despedír-si di min, na varãnda, dísi-mi êli:

— Amanhã, na rúa. Tênhu úmas cõmpras ci fazêr, vosê pódi ir comígu, pedirêi a mamãi. É día di lisãu?

— A lisãu fõi ôji.

— Perfêita-mênti. Nãu lhi pergúntu u ci é; afirmu dêzdi ja ci é matéria grávi i púra.

— Sin, senhôr.

— Até amanhã.

Fêis-si túdu u melhor posíveu. Ôuvi só úma auterasãu; mìnha mãi axôu u día cênti i nãu consentíu ci êu fôsi a pé; entrãmus nu ônibus, a pórtã di cáza.

— Nãu impórta, dísi-mi Jozé Días; podêmus apeár-nus a pórtã du Pasêiu Públicu.

XXIV

Di mãi i di sérvu

Jozé Días tratáva-mi con istrêmus di mãi i atensõis di sérvu. A primêira cõiza ci consegúu lógu ci comesêi a andár fóra, fõi dispensár-mi u pájen; fêis-si pájen, ía comígu a rúa. Cuidáva dus mêus arrãnjus in cáza, dus mêus lívrus, dus mêus sapátus, da mínha ijiêni i da mínha prozódia. Áus õitu ãnus us mêus pluráis caresiãu, augúma vêis, da dezinênsia ezáta, êli a corrijía, mêiu sériu pára dar autoridádi a lisãu, mêiu rizõnhu pára obitêr u perdãu da emênda. Ajudáva asín u méstri di primêiras lêtras. Máis tárdi, cuãndu u Pádri Cabráu mi insináva latín, doutrína i istória sagráda, êli assistía as lisõis, fazía reflêcsõis eclesiásticas, i, nu fin, perguntáva áu pádri: “Nãu é verdádi ci u nósu jóven amígu camínha deprésa?” Xamáva-mi “un prodíju”; dizía a mínha mãi ter conhesídu outróra menínus múitu inteligêntis, máis ci êu esedía a tõdus êsis, sen contár ci, pára a mínha idádi, posuía ja sértu númeru di cualidádis moráis sólidas. Êu, pôstu nãu avaliási tõdu u valõr dêsti õutru elojíu, gostáva du elojíu; éra un elojíu.

XXV

Nu Pasêiu Públicu

Entrãmus nu Pasêiu Públicu. Augúmas cáras vélhas, ôutras doêntis ôu só vadías ispalhávãu-si melancólicamente nu camínhu ci vái da pórtã áu terrésu. Segímus pára u terrésu. Andãndu, pára mi dar ânimu, falêi du jardín:

— A múitu têmpu ci nãu vênhu acá, tauvéis un ãnu.

— Perdô-i-mi, atalhôu êli, nãu a três mêzis ci istêvi acá con u nósu vizínhu Pádua; nãu si lêmbra?

— É verdádi, máis fôï tãu di pasájen...

— Êli pedíu a súa mãi ci u deixási trazêr consígu, i éla, ci é bôa cômu a mãi di Dêus, consentíu; máis ôusami, ja ci falãmus nístu, nãu é bunítu ci vosê ãndi con u Pádua na rúa.

— Máis êu andêi augúmas vêzis...

— Cuãndu éra máis jóven; in criãnsa, éra naturáu, êli podía pasár por criádu. Máis vosê istá ficãndu môsu i êli vái tomãndu confiãnsa. D. Glória, afináu, nãu pódi gostár dísu. A jênti Pádua nãu é di tôdu ma. Capitú, apezár dacêlis ólhus ci u Diábu lhi dêu... Vosê ja reparôu nus ólhus déla? Sãu asín di sigãna oblícua i disimuláda. Pôis, apezár dêlis, podería pasár, si nãu fôsi a vaidádi i a adulasãu. Ó! a adulasãu! D. Fortunáta merési istíma, i êli nãu négu ci sêja onéstu, ten un bon emprêgu, posúu a cáza in ci móra, máis onestidádi i istíma nãu bastãu,

i as ôutras cualidádis pérden múitu di valôr con as mas companhías in ci êli ânda. Pádua ten úma tendênsia pára jênti rélis. In lhi xeirãndu a ómen xúlu é con êli. Nãu dígu ístu por ódiu, nen purcê êli fáli máu di min i si ría, cõmu si ríu, a días, dus mêus sapátus acaucanhádu...

— Perdãu, interrompí suspendêndu u pásu, núnca ouví ci falási máu du senhôr; pêlu contráriu, un día, nãu a múitu têmpu, dísi êli a un sujêitu, in mínha prezênsa, ci u senhôr éra “un ómen di capasidádi i sabía falár cõmu un deputádu nas câmaras.”

Jozé Días sorríu delisióza-mênti, máis fêis un isfõrsu grãndi i fexôu ôutra vêis u rôstu; depõis replicôu:

— Nãu lhi agradêsu náda. Ôutrus, di melhór sãngi, mi ten fêitu u favôr di juízus áutus. I náda dísu impêdi ci êli sêja u ci lhi dígu.

Tínhamus ôutra vêis andádu, subímus áu terrésu, i olhãmus pára u mar.

— Vêju ci u senhôr nãu cér senãu u mêu benefísiu, dísi êu depõis di augúns instãntis.

— Põis ci ôutra cõiza, Bentínhu?

— Nêsti cázu, pésu-lhi un favôr.

— Un favôr? Mãndi, ordêni, ci é?

— Mamãi...

Durãnti augún têmpu nãu púdi dizêr u réstu, ci éra pôucu, i vínha di cor. Jozé Días tornôu a perguntár u ci éra, sacudía-mi con brandúra, levantáva-mi u cêixu i ispetáva us ólhus in min, ansiôzu tambên, cõmu a práma Justína na véspera.

— Mamãi ce? Ci é ci ten mamãi?

— Mamãe cêr ci êu sêja pádri, máis êu nãu pósu ser pádri, dísi fínau-mênti.

Jozé Días indireitôu-si pazmádu.

— Nãu pósu, continuêi êu, nãu mênus pazmádu ci êli, nãu ténhu jêitu, nãu góstu da vída di pádri. Istôu por túdu u ci éla cisêr; mamãe sábi ci êu fásu túdu u ci éla mãnda; istôu prôntu a ser u ci for du sêu agrádu, até coxêiru di ônibus. Pádri, nãu; nãu pósu ser pádri. A carrêira é buníta, máis nãu é pára min.

Tôdu êsi discúrsu nãu mi saíu asín, di vêis, enfiádu naturáu-mênti, perempitóriu, cômú pódí paresêr du têcstu, máis áus pedásus, mastigádu, in vóis un pôucu súrda i tímida. Nãu obistãnti, Jozé Días ouvíra-u ispantádu. Nãu contáva sêrta-mênti con a rezistênsia, por máis acanháda ci fôsi; máis u ci aínda máis u asombrôu fôí ésta concluzãu:

— Cômú con u senhôr pára sauvár-mi.

Us ólhus du agregádu iscancáráu-si, as sobransêlhas arceáráu-si, i u prazêr ci êu contáva dar-lhi con a iscólha da protesãu nãu si mostrôu in nenhún dus músculus. Tôda a cára dêli éra pôuca pára a istupefasãu. Reáu-mênti, a matéria du discúrsu revelára in min úma áuma nóva; êu própriu nãu mi conhesía. Máis a palávra fináu é ci trôusi un vigôr únicu. Jozé Días ficôu aturdídu. Cuãndu us ólhus tornárãu as dimensôis ordinárias:

— Máis ci pósu êu fazêr? perguntôu.

— Pódí múitu. U senhôr sábi ci, in nósa cáza, tôdus u apresíãu. Mamãe pédi múita vêis us sêus consêlhus, nãu é? Tíu Cózmi dis ci u senhôr é pesôa di talêntu...

— São bondádis, retorcióu lizonjeádu. São favôris di

pesôas díginas, ci merésen túdu... Aí istá! núnca ningên mi a di ouvír dizêr náda di pesôas táis; purcê? purcê sãu ilústris i virtuózas. Súa mãi é úma sãnta, sêu tíu é un cavalhêiru perfeítísimu. Tênhu conhesídu famílias distíntas; nenhúma poderá vensêr a sua in nobrêza di sentimêntus. U talêntu ci sêu tíu áxa in min confésu ci u tênhu, máis é só un: é u talêntu di sabêr u ci é bon i dígínu di admirasãu i di aprêsu.

— A di ter tambên u di protejêr us amígus, cômu êu.

— In ci lhi pósu valêr, ãnju du Séu? Nãu êi di disuadír sua mãi di un projétu ci é, alên di promésa, a ambisãu i u sônhu di lôngus ãnus. Cuãndu pudési, é tárdi. Aínda ônten fêiz-mi u favôr di dizêr: “Jozé Días, presízu metêr Bentínhu nu semináriu.”

Timidêis nãu é tãu ruín moéda, cômu parési. Si êu fôsi destemídu, é prováveu ci, con a indignasãu ci isperimentêi, rompêsi a xamár-lhi mentirôzu, máis entãu sería presízu confesár-lhi ci istivéra a iscúta, atráis da pórtá, i úma asãu valía ôutra. Contentêi-mi di respondêr ci nãu éra tárdi.

— Nãu é tárdi, aínda é têmpu, si u senhôr cisér.

— Si êu cisér? Máis ci ôutra côiza céru êu, senãu serví-lu. Ci dezêju, senãu ci sêja felís, cômu merési?

— Pôis aínda é têmpu. Ólhi, nãu é por vadiasãu. Istôu prôntu pára túdu; si éla cisér ci êu istúdi lêis, vôu pára S. Páulu...

XXVI

As lêis sãu bélas

Pêla cára di Jozé Días pasôu áugu paresídu con u reflécsu di úma idéia; úma idéia ci u alegrôu istraordinária-mênti. Calôu-si augúns instântis; êu tínha us ólhus nêli, êli voutára us sêus pára u ládu da bárra. Cômu insistísi:

— É tárdi, dísi êli; máis, pára lhi provár ci nãu a fáuta di vontádi, irêi falár a súa mãi. Nãu promêtu vensêr, máis lutár; trabalharêi con áuma. Devéras, nãu cér ser pádri? As lêis sãu bélas, mêu cerídu... Pódi ir a S. Páulu, a Pernambúcu, ôu aínda máis lônji. A bôas universidádis por êsi múndu fóra. Va pára as lêis, si táu é a súa vocasãu. Vôu falár a D. Glória, máis nãu cõnti só comígu; fáli tambên a sêu tíu.

— Êi di falár.

— Pégi-si tambên con Dêus; con Dêus i a Vírjen Santísima, concluíu apontãndu pára u séu.

U séu istáva mêiu enfarruscádu. Nu ar, pértu da práia, grãndis páсарus nêgrus faziãu júrus, avansãndu ôu pairãndu, i desíãu a rosár us péis na água, i tornávãu a ergêr-si pára desêr nóva-mênti. Máis nen as sômbra du séu, nen as dãnsas fantásticas dus páсарus mi dizviávãu u ispíritu du mêu interlocutôr. Depóis di lhi respondêr ci sin, emendêi-mi:

— Dêus fará u ci u senhôr cisér.

— Nãu blasfêmi. Dêus é dônu di túdu; êli é, só por si, a Têrra i u Séu, u pasádu, u prezênti i u futúru. Pésa-lhi a súa felisidádi, ci êu nãu fásu ôutra cõiza... Úma vêis ci vosê nãu pódi ser pádri, i prefêri as lêis... As lêis sãu bélas, sen disfazêr na teolójia, ci é melhór ci túdu, cõmu a vída eclesiástica é a máis sãnta... Por ci nãu a di ir istudár lêis fóra daci? Melhór é ir lógu pára augúma universidádi, i áu mêzmu tẽmpu ci istúda, viája. Podẽmus ir júntus; verẽmus as tẽrras istranjêiras, ouvirẽmus inglêis, fransêis, italiãnu, ispanhóu, rúsu i até suécú. D. Glória prováveu-mẽnti nãu poderá acompanhá-lu; aínda ci pósa i va, nãu cererá giár us negósius, papéis, matrículas, i cuidár di ospedarías, i andár con vosê di un ládu pára ôutru... Ó! as lêis sãu belísimas!

— Istá dítu, pédi a mamãi ci mi nãu méta nu semináriu?

— Pedír, pésu, máis pedír nãu é aucansár. ãnju du mêu corasãu, si vontádi di servír é podêr di mandár, istãmus aci, istãmus a bórdu. A! vosê nãu imajína u ci é a Európa; ó! a Európa...

Levantôu a pérna i fêis úma piruêta. Úma das súas ambisõis éra tornár a Európa, faláva déla múitas vêzis, sen acabár di tentár mínha mãi nen tíu Cózmi, por máis ci louvási us áris i as belêzas... Nãu contáva con ésta posibilidádi di ir comígu, i la ficár durãnti a eternidádi dus mêus istúdu.

— Istãmus a bórdu, Bentínhu, istãmus a bórdu!

XXVII

Áu portãu

Nu portãu du Pasêiu, un mendígu istendêu-nus a mãu. Jozé Días pasôu adiãnti, máis êu pensêi in Capitú i nu semináriu, tirêi dôis vinténs du bôusu i dêi-us áu mendígu. Êsti beijôu a moéda; êu pedí-lhi ci rogási a Dêus por min, a fin di ci êu pudési satisfazêr tôdus us mêus dezêjus.

— Sin, mêu devótu!

— Xãmu-mi Bêntu, acresentêi pára isclaresê-lu.

XXVIII

Na rúa

Jozé Días ía tãu contênti ci trocôu u ómen dus momêntus grávis, cõmu éra na rúa, pêlu ómen dobradísu i inciétu. Mexía-si tôdu, faláva di túdu, fazia-mi parár a cáda pásu diãnti di un mostradôr ôu di un cartáis di teátru. Contávami u enrêdu di augúmas pésas, resitáva monólogos in vérsu. Fêis us recáduus tôdus, pagôu cõntas, resebêu alugéis di cáza; pára si comprôu un vijésimu di lotería. Afináu, u ómen têzu rendêu u flecsíveu, i pasôu a falár paúzadu, con superlatívus. Nãu vi ci a mudãsa éra naturáu; temí ci ouvési mudádu a rezolusãu asentáda, i entrêi a tratá-lu con palávras i jéstus carinhózus, até entrármus nu ônibus.

XXIX

U Imperadôr

In camínhu, incontrãmus u Imperadôr, ci vínha da Iscôla di Medisína. U ônibus in ci íamus parôu, cõmu tõdus us veículus; us pasajêirus desêrãu a rúa i tirãrãu u xapéu, até ci u cõxi imperiáu pasási. Cuãndu tornêi áu mêu lugár, trazía úma idéia fantástica, a idéia di ir ter con u Imperadôr, contár-lhi túdu i pedír-lhi a intervensãu. Nãu confiaría ésta idéia a Capitú. “Súa Majestádi pedíndu, mamãi sédi”, pensêi comígu.

Vi entãu u Imperadôr iscutãndu-mi, reffletíndu i acabãndu por dizêr ci sin, ci iría falár a mínha mãi; êu beijáva-lhi a mãu, con lágrimas. I lógu mi axêi in cáza, a ispára, até ci ouví us batedôris i u picêti di cavalaría; é u Imperadôr! é u Imperadôr! tõda a jênti xegáva as janélas pára ve-lu pasár, máis nãu pasáva, u cõxi paráva a nósa póрта, u Imperadôr apeáva-si i entráva. Grãndi auvorõsu na vizinhãnsa: “U Imperadôr entrôu in cáza di D. Glória! Ci será? Ci nãu será?” A nósa família saía a resebê-lu; mínha mãi éra a primêira ci lhi beijáva a mãu. Entãu u Imperadôr, tõdu rizõnhu, sen entrár na sála ôu entrãndu, — nãu mi lêmbra ben, us sõnhus sãu múita vêis confúzus, — pedía a mínha mãi ci mi nãu fizési pádri; i éla, lizonjeáda i obediênti, prometía ci nãu.

— A medisína, por ci lhi nãu mãnda insinár medisína?

— Úma vêis ci é du agrádu di Vósa Majestádi...

— Māndi insinár-lhi medisína; é úma buníta carrêira, i nós tēmus ací bons profesôris. Núnca fôï a nósa Iscôla? É úma béla Iscôla. Ja tēmus médicus di primêira órden, ci póden ombreár con us melhóris di ôutras térras. A medisína é úma grãndi siēnsia; básta só ístu di dar a saúdi áus ôutrus, conhesêr as moléstias, combatê-las, vensê-las... A senhóra mēzma a di ter vístu milágris. Sêu marídu morrêu, máis a doēnsa éra fatáu, i êli nãu tínha cuidádu in si... É úma buníta carrêira; māndi-u pára a nósa Iscôla. Fása ísu por min, sin? Vosê cér, Bentínhu?

— Mamãï cerêndu...

— Céru, mēu filhu. Súa Majestádi mända.

Entãu u Imperadôr dáva ôutra vêis a mãu a beijár, i saía, acompanhádu di tódus nós, a rúa xêia di jênti, as janélas atopetádas, un silênsiu di asômbro; u Imperadôr entráva nu côxi, inclináva-si i fazia un jéstu di adêus, dizêndu aínda: “A medisína, a nósa Iscôla.” I u côxi partía êntri invéjas i agradesimêntus.

Túdu ísu vi i ouví. Nãu, a imajinasãu di Ariosto nãu é máis fértiu ci a das criãnsas i dus namorádu, nen a vizãu du imposíveu presíza máis ci di un recãntu di ônibus. Consolêi-mi por instãntis, digãmus minútu, até destruír-si u plãnu i voutár-mi pára as cáras sen sônhus dus mēus companhêirus.

XXX

U Santísimu

Terás entendídu ci acéla lembrãnsa du Imperadôr asêrca da medisína nãu éra máis ci a sujestãu da mínha pôuca vontádi di saír du Ríu di Janêiru. Us sônhus du acordádu sãu cõmu us ôutrus sônhus, tésen-si pêlu dezênhu das nósas inclinasõis i das nósas recordasõis. Va ci fõsi pára S. Páulu, máis a Európa... Éra múitu lônji, múitu mar i múitu têmpu. Víva a medisína! Iría contár éstas is-perãnsas a Capitú.

— Parési ci vái saír u Santísimu, dísi auguên nu ônibus. Ôusu un sínu; é, creíu ci é in Sãntu Antõniu dus Póbris. Pári, Sr. resebedôr!

U resebedôr das pasájens puxôu a corrêia ci ía ter áu brásu du coxêiru, u ônibus parôu, i u ómen desêu. Jozé Días dêu dúas vóutas rápidas a cabêsa, pegôu-mi nu brásu i fêiz-mi desêr consígu. Iríamus tambên acompanhár u Santísimu. Efetíva-mênti, u sínu xamáva us fiéis acêli servísu da útima óra. Ja avía augúmas pesôas na sacristía. Éra a primêira vês ci mi axáva in momêntu tãu grávi; obedesí, a prinsípiu estrangídu, máis lógu depõis satisfêitu, mênus pêla caridádi du servísu ci por mi dar un offísiu di ómen. Cuãndu u sacristãu comesôu a distribuír as ópas, entrôu un sujêitu ezbaforídu; éra u mêu vizínhu Pádua, ci tambên ía acompanhár u Santísimu. Dêu conõscu, vêiu cumprimentár-nus. Jozé Días fêis un

jéstu di aborresídu, i apênas lhi respondêu con úma palávra sêca, olhãndu pára u pádri, ci laváva as mãus. Depóis, cômu Pádua falási áu sacristãu, baixínhu, aproximôu-si dêlis; êu fis a mêzma côiça. Pádua solisitáva du sacristãu úma das váras du páliu. Jozé Días pedíu úma pára si.

— A só úma disponíveu, dísi u sacristãu.

— Pôis ésa, dísi Jozé Días.

— Máis êu tínha pedídu primêiru, aventurôu Pádua.

— Pedíu primêiru, máis entrôu târdi, retorció Jozé Días; êu ja ca istáva. Lévi úma tóxa.

Pádua, apezár du mêdu ci tínha áu ôutru, teimáva in cerêr a vára, túdu ístu in vóis báixa i súrda. U sacristãu axôu mêiu di consiliár a rivalidádi, tomãndu a si obitêr di un dus ôutrus seguradôris du páliu ci sedêsi a vára áu Pádua, conhesídu na parócia, cômu Jozé Días. Asín fêis; máis Jozé Días transtornôu aínda ésta combinasãu. Nãu, úma vêis ci tínhamus ôutra vára disponíveu, pedía-a pára min, “jóven seminarísta”, a cen ésta distinsãu cabía máis dirêta-mênti. Pádua ficôu pálidu, cômu as tóxas. Éra por a próva u corasãu di un pái. U sacristãu, ci mi conhesía di mi ver alí con mínha mãi, áus domíngus, perguntôu di curiôzu si êu éra devéras seminarísta.

— Aínda nãu, máis vái se-lu, respondêu Jozé Días, piscãndu u ôlhu iscêrdu pára min, ci, apezár du avízu, ficêi zangádu.

— Bêñ, sêdu áu nósu Bentínhu, suspirôu u pái di Capitú.

Pêla mínha párti, cis sedêr-lhi a vára; lembrôu-mi ci êli costumáva acompanhár u Santísimu Sacramêntu áus moribúndus, levãndu úma tóxa, máis ci a útima vêis

consegíra úma vára du páliu. A distinsãu ispesiáu du páliu vínha di cobrír u vigáriu i u sacramentu; pára tóxa cuaucér pesôa servía. Fôí êli mêmzu ci mi contôu i isplicôu ístu, xêiu di úma glória pía i rizônha. Asín fíca entendídu u auvorôsu con ci entrára na igrêja; éra a segúnda vêis du páliu, tântu ci cuidôu lógu di ir pedí-lu. I náda! I tornáva a tóxa común, ôutra vêis a interinidádi interrompída; u adimistradôr regresáva áu antíguu cárgu... Cis sedêr-lhi a vára; u agregádu tolhêu-mi êsi átu di jenerozidádi, i pedíu áu sacristãu ci nus puzési, a êli i a min, con as dúas váras da frênti, rompêndu a márxa du páliu.

Ópas enfiádas, tóxas distribuídas i asêzas, pádri i sibóriu prôntus, u sacristãu di isôpi i campaiña nas mãus, saíu u préstitu a rúa. Cuãndu mi vi con úma das váras, pasãndu pêlus fiéis, ci si ajoelhavãu, ficêi comovídu. Pádua roía a tóxa amárga-mênti. É úma metáfora, nãu áxu ôutra fórma máis víva di dizêr a dor i a umilhasãu du mêu vizínhu. Di réstu, nãu púdi mirá-lu por múitu têmpu, nen áu agregádu, ci, paralela-mênti a min, ergía a cabêsa con u ar di ser êli própriu u Dêus dus ezérsitus. Con pôucu, sentí-mi cansádu; us brásus caíãu-mi, felís-mênti a cáza éra pértu, na Rúa du Senádu.

A enfêrma éra úma senhóra viúva, tízica, tínha úma filha di cínzi ôu dizesêis ânus, ci istáva xorãndu a pórtu du cuártu. A môsa nãu éra formóza, tauvêis nen tivési grása; us cabêlus caíãu dispenteádu, i as lágrimas fazíãu-lhi encarcilhár us ólhus. Nãu obistãnti, u totáu faláva i cativáva u corasãu. U vigáriu confesôu a doênti, dêu-lhi a comunhãu i us sãntus óleus. U prãntu da môsa

redobrôu tãntu ci sentí us mêus ólhús molháduš i fují. Vin pára pértu di úma janéla. Póbri criatúra! A dor éra comunicatíva in si mêzma; complicáda da lembrãnsa di mínha mãi, doêu-mi máis, i, cuãndu enfín pensêi in Capitú, sentí un ímpetu di solusár tambên, enfiêi pêlu corredôr, i ouví auguên dizêr-mi:

— Nãu xóri asín!

A imájen di Capitú ía comígu, i a mínha imajinasãu, asín cômu lhi atribuíra lágrimas, a pôucu, asín lhi enxêu a bôca di rízu agóra; vi-a iscrevêr nu múru, falár-mi, andár a vóouta, con us brásus nu ar; ouví distínta-mênti u mêu nômi, di úma dosúra ci mi embriagôu, i a vóis éra déla. As tóxas asêzas, tãu lúgubris na ocaziãu, tínhãu-mi áris di un lústri nupsiáu... Ci éra lústri nupsiáu? Nãu sêi; éra augúma côiza contrária a mórti, i nãu vêju ôutra máis ci bódas. Ésta nóva sensasãu mi dominôu tãntu ci Jozé Días vêiu a min, i mi dísi áu ouvídu, in vóis báixa:

— Nãu ría asín!

Fícêi sériu deprésa. Éra u momêntu da saída. Pegêi da mínha vára; i, cômu ja conhesía a distãnsia, i agóra voutávamus pára a igrêja, u ci fazia a distãnsia menór; u pêzu da vára éra múitu picênu. Demáis, u sóu ca fóra, a animasãu da rúa, us rapázis da mínha idádi ci mi fitávãu xêius di invêja, as devótas ci xegávãu as janélas ôu entrávãu nus corredôris i si ajoelhavãu a nósa pasájen, túdu mi enxía a áuma di lepidêis nóva.

Pádua, áu contráriu, ía máis umilhádu. Apezár di substituídu por min, nãu acabáva di si consolár da tóxa, da mizeráveu tóxa. I contúdu avía ôutrus ci tambên trazíãu tóxa, i apênas mostrávãu a compostúra du átu;

nãu íãu garrídu, máis tambên nãu íãu trístis. Vía-si ci caminhávãu con ônra.

XXXI

As curiosidadis di Capitú

Capitú prefería túdu áu semináriu. In vêis di ficár abatída con a ameása da lárge separasãu, si vingási a idéia da Európa, mostrou-si satisfêita. I cuãndu êu lhi contêi u mêu sônhu imperiáu:

— Nãu, Bentínhu, deixêmus u Imperadôr sosegádu, replicôu; ficêmus por óra con a promésa di Jozé Días. Cuãndu é ci êli dísi ci falaría a súa mãi?

— Nãu marcôu día; prometêu ci ía ver, ci falaría lógu ci pudési, i ci mi pegási con Dêus.

Capitú cis ci lhi repetísi as respóstas tôdas du agregádu, as auterasõis du jéstu i até a piruêta, ci apênas lhi contára. Pedía u son das palávras. Éra minusióza i atênta; a narrasãu i u diálogu, túdu paresía remoêr consígu. Tambên si pódi dizêr ci confería, rotuláva i pregáva na memória a mínha ispozisãu. Ésta imájen é porventúra melhór ci a ôutra, máis a ótima délas é nenhúma. Capitú éra Capitú, ístu é, úma criatúra múitu particular, máis mulhér du ci êu éra ómen. Si aínda u nãu dísi, aí fica. Si dísi, fica tambên. A consêitus ci si déven incutír na áuma du leitôr, a fôrsa di repetisãu.

Éra tambên máis curióza. As curiosidadis di Capitú dãu pára un capítulo. Éra di vária ispésii, isplícaveis i inesplícaveis, asín úteis cômu inúteis, úmas grávis, ôutras frívolas; gostáva di sabêr túdu. Nu coléjiu ôndi, dêzdi

us séti ãnus, aprendêra a ler, iscrevêr i contár, fransêis, doutrína i óbras di agúlha, nãu aprendêu, por ezêmplu, a fazêr rênda; por ísu mêzmu, cis ci prîma Justína lhi insinási. Si nãu istudôu latín con u Pádri Cabráu fôï purcê u pádri, depôis di lhi propôr grasejãndu, acabôu dizêndu ci latín nãu éra língua di menínas. Capitú confesôu-mi un día ci ésta razãu asendêu néla u dezêju di u sabêr. In compensasãu, cis aprendêr inglêis con un vélhu profesôr amígu du pái i parsêiru dêsti áu sólu, máis nãu fôï adiãnti. Tíu Cózmi insinôu-lhi gamãu.

— ãnda apanhár un capotínhu, Capitú, dizía-lhi êli.

Capitú obedesía i jogáva con fasilidádi, con atensãu, nãu sêi si díga con amôr. Un día fúí axá-la dezenhãndu a lápís un retrátu; dáva us úutimus rázgu, i pedíu-mi ci isperási pára ver si istáva paresídu. Éra u di mêu pái, copiádu da téla ci mínha mãi tínha na sála i ci aínda agóra istá comígu. Perfeisãu nãu éra; áu contráriu, us ólhus saírãu ezbugalhádus, i us cabêlus éráu picênus sírculus uns sôbri ôutrus. Máis, nãu têndu éla rudimêntu augún di árti, i avêndu fêitu acílu di memória in pôucus minútus, axêi ci éra óbra di múitu meresimêntu; discontái-mi a idádi i a simpatía. Aínda asín, istôu ci aprendería fásiu-mênti pintúra, cômú aprendêu múzica máis tárdi. Ja entãu namoráva u piãnu da nósá cáza, vélhu trásti inútiu, apênas di istimasãu. Líá us nósus romãnsis, folheáva us nósus lívrus di gravúras, cerêndu sabêr das ruínas, das pesôas, das campãnhas, u nômi, a istória, u lugár. Jozé Días dáva-lhi ésas notísias con sértu orgúlhu di erudítu. A erudisãu dêsti nãu avuutáva múitu máis ci a súa omeopatía di Cantagálu.

Un día, Capitú cis sabêr u ci éráu as figuras da sala di vizítas. U agregádu dísi-lhu sumária-mênti, demorându-si un pôucu máis in Sézar, con isclamasõis i latíns:

— Sézar! Júliu Sézar! Grãndi ómen! *Tu quoque, Brute?*

Capitú nãu axáva bunítu u perfíu di Sézar, máis as asõis sitádas por Jozé Días dávãu-lhi jéstus di adimirasãu. Ficôu múitu têmpu con a cára viráda pára êli. Un ómen ci podía túdu! ci fazia túdu! Un ómen ci dáva a úma senhóra úma pérola du valôr di sêis milhõis di sestérsius!

— I cuãntu valía cáda sestérsiu?

Jozé Días, nãu têndu prezênti u valôr du sestérsiu, respondêu entuziazmádu:

— É u maiór ómen da istória!

A pérola di Sézar asendía us ólhus di Capitú. Fõi nésa ocaziãu ci éla perguntôu a mínha mãi por ci é ci ja nãu uzáva as jóias du retrátu; refería-si áu ci istáva na sala, con u di mêu pái; tínha un grãndi colár, un diadêma i bríncus.

— São jóias viúvas, cômu êu, Capitú.

— Cuãndu é ci botôu éstas?

— Fõi pêlas féstas da Coroasãu.

— Ó! cõnti-mi as féstas da Coroasãu!

Sabía ja u ci us páis lhi aviãu dítu, máis naturáu-mênti tínha pára si ci êlis pôucu máis conheseriãu du ci u ci si pasôu nas rúas. Cería a notísia das tribúnas da Capéla Imperiáu i dus salõis dus báilis. Naserá múitu depõis daceías féstas sélebris. Ouvíndu falár várias vêzis da Maioridádi, teimôu un día in sabêr u ci fóra êsti

acontesimêntu; disêrãu-lhu, i axôu ci u Imperadôr fizêra múitu ben in cerêr subír áu trônu áus cínzi ãnus. Túdu éra matéria as curiozidádis di Capitú, mobílias antigas, auféias vélhas, costúmis, notísias di Itaguaí, a infãnsia i a mosidádi di mínha mãi, un dítu daci, úma lembrãnsa dalí, un adágiu dacolá...

XXXII

Ólhus di resáca

Túdu éra matéria as curiozidádis di Capitú. Cázú ôuvi, porên, nu cuáu nãu sêi si aprendêu ôu insinôu, ôu si fêis âmbas as côizas, cômú êu. É u ci contarêi nu ôutru capítulu. Nêsti dirêi só-mênti ci, pasádus augúns días du ajústi con u agregádu, fúí ver a mínha amíga; êrãu déis óras da manhã. D. Fortunáta, ci istáva nu cintáu, nen isperôu ci êu lhi perguntási pêla fíilha.

— Istá na sála, pentiãndu u cabêlu, dísi-mi; va divagarínhu pára lhi pergár un sústu.

Fúí divagár, máis ôu u pé ôu u ispelhu traíu-mi. Êsti pódi ser ci nãu fôsi; éra un ispelhínhu di patáca (perdoái a baratêza), comprádu a un mascáti italiãnu, moudúra tôsca, argolínha di latãu, pendênti da parêdi, êntri as dúas janélas. Si nãu fôí êli, fôí u pé. Un ôu ôutru, a verdádi é ci, apênas entrêi na sála, pênti, cabêlus, tôda éla voôu pêlus áris, i só lhi ouví ésta pergúnta:

— A augúma côiza?

— Nãu a náda, respondí; vin ver vosê ântis ci u Pádrí Cabráu xêgi pára a lisãu. Cômú pasôu a nôiti?

— Êu ben. Jozé Días aínda nãu falôu?

— Parési ci nãu.

— Máis entãu cuãndu fála?

— Dísi-mi ci ôji ôu amanhã pretêndi tocár nu asúntu; nãu vái lógu di pancáda, falará asín por áutu i por lônji,

un tóci. Depôis, entrarâ in matéria. Cér primêiru ver si mamãi ten a rezolusãu fêita...

— Ci ten, ten, interrompêu Capitú. I si nãu fôsi presízu auguên pára vensêr ja, i di tôdu, nãu si lhi falaría. Êu ja nen sêi si Jozé Días poderâ influír tântu; áxu ci farâ túdu, si sentír ci vosê reáu-mênti nãu cér ser pádri, máis poderâ aucansár...? Êli é atendídu; si, porên... É un inférnu ístu! Vosê têimi con êli, Bentínhu.

— Têimu; ôji mêzmu êli a di falár.

— Vosê júra?

— Jurú! Dêixi ver us ólhus, Capitú.

Tínha-mi lembrádu a definisãu ci Jozé Días déra dêlis, “ólhus di sigãna oblícua i disimuláda.” Êu nãu sabía u ci éra oblícua, máis disimuláda sabía, i cería ver si si podíãu xamár asín. Capitú deixôu-si fitár i ezaminár. Só mi perguntáva u ci éra, si núnca us víra; êu náda axêi istraordináriu; a cor i a dosúra éráu mínhas conhesídas. A demóra da contempasãu crêiu ci lhi dêu ôutra idéia du mêu intêntu; imajinôu ci éra un pretêstu pára mirá-lus máis di pértu, con us mêus ólhus lóngus, constãntis, enfiáduis nêlis, i a ístu atribúu ci entrásen a ficár cresíduis, cresíduis i sombríus, con táu ispresãu ci...

Retórica dus namoráduis, da-mi úma comparasãu ezáta i poética pára dizêr u ci fôrãu acêlis ólhus di Capitú. Nãu mi acódi imájen capáis di dizêr, sen cébra da diginidádi du istílu, u ci êlis fôrãu i mi fizêrãu. Ólhus di resáca? Va, di resáca. É u ci mi da idéia dacéla feisãu nóva. Traziãu nãu sêi ci flúidu misteriôzu i enérjicu, úma fôrsa ci arrastáva pára dêntro, cômu a vága ci si retíra da práia, nus días di resáca. Pára nãu ser arrastádu, agarrêi-mi as

ôutras pártis vizínhas, as orêlhas, áus brásus, áus cabêlus ispalhádu pêlus ômbrus; máis tâu depréa buscáva as pupílas, a ônda ci saía délas vínha cresêndu, cáva i iscúra, amesãndu envouvêr-mi, puxár-mi i tragár-mi. Cuântus minútu gastãmus nacêli jôgu? Só us relójius du Séu terãu marcádu êsi têmpu infinítu i brévi. A eternidádi ten as súas pêndulas; nen por nãu acabár núnca dêixa di cerêr sabêr a durasãu das felisidádis i dus suplísius. A di dobrár u gôzu áus ben-aventurádu du Séu conhesêr a sôma dus tormêntus ci ja terãu padésidu nu inférnu us sêus inimígu; asín tambên a cuantidádi das delísias ci terãu gozádu nu Séu us sêus dizafétus aumentará as dôris áus condenádu du inférnu. Êsti ôutru suplísu iscapôu áu divínu Dãnti; máis êu nãu istôu ací pára emendár poétas. Istôu pára contár ci, áu cábu di un têmpu nãu marcádu, agarrêi-mi definitiva-mênti áus cabêlus di Capitú, máis entãu con as mãus, i dísi-lhi — pára dizêr augúma côiça — ci éra capáis di us pentiár, si cisési.

— Vosê?

— Êu mêzmu.

— Vái embarasár-mi u cabêlu tôdu, ísu sin.

— Si embarasár, vosê dizimbarása depôis.

— Vãmus ver.

XXXIII

U pentiádu

Capitú dêu-mi as cóstas, voutãndu-si pára u ispelhínhu. Pegêi-lhi dus cabêlus, colhí-us tódus i entrêi a alizá-lus con u pênti, dêzdi a tésta até as útimas pôntas, ci lhi desíãu a sintúura. In pé nãu dáva jêitu: nãu iscesêstis ci éla éra un nadínha máis áuta ci êu, máis aínda ci fôsi da mêzma autúra. Pedí-lhi ci si sentási.

— Sênta ací, é melhor.

Sentôu-si. “Vãmus ver u grãndi cabeleirêiru”, dísi-mi ríndu. Continuêi a alizár us cabêlus, con múitu cuidádu, i dividí-us in dúas porsõis iguáis, pára compôr as dúas trãnsas. Nãu as fis lógu, nen asín deprésa, cômu póden supôr us cabeleirêirus di ofísiu, máis divagár, divagarínhu, saboreãndu pêlu tátu acêlis fíus grósus, ci éráu párti déla. U trabálhu éra atrapalhádu, as vêzis por dizázu, ôutras di propóztu pára disfazêr u fêitu i refazê-lu. Us dêdus rosávãu na núca da picêna ôu nas ispáduas vestídas di xíta, i a sensasãu éra un delêiti. Máis, enffín, us cabêlus íãu acabãndu, por máis ci êu us cisési intermináveis. Nãu pedí áu Séu ci êlis fôsen tãu lóngus cômu us da Auróra, purcê nãu conhesía aínda ésta divindádi ci us vélhus poétas mi apresentárãu depôis; máis, dezejêi pentiá-lus por tódus us séculus dus séculus, tesêr dúas trãnsas ci pudésen envouvêr u infinítu por un númeru inomináveu di vêzis. Si ístu vus paresêr enfáticu, dizgrasádu leitôr, é

ci núnca pentiástis úma picêna, núnca puzéstitis as mãus adolesêntis na jóven cabêsa di úma nínfa... Úma nínfa! Tôdu êu istôu mitolójicu. Aínada a pôucu, falãndu dus sêus ólhus di resáca, xegêi a iscrevêr Tétis; riscêi Tétis, riscêmus nínfa; digãmus só-mênti úma criatúra amáda, palávra ci envóuvi tôdas as potênsias cristãs i pagãs. Enfín, acabêi as dúas trãnsas. Ôndi istáva a fíta pára atár-lhis as pôntas? In síma da mêza, un trísti pedásu di fíta enxovalháda. Juntêi as pôntas das trãnsas, uní-as por un lásu, retocêi a óbra, alargãndu ací, axatãndu alí, até ci isclamêi:

— Prôntu!

— Istará bon?

— Vêja nu ispêlhu.

In vêis di ir áu ispêlhu, ci pensáis ci fêis Capitú? Nãu vus iscesáis ci istáva sentáda, di cóstas pára min. Capitú derreôu a cabêsa, a táu pôntu ci mi fôí presízu acudír con as mãus i ampará-la; u ispaudár da cadêira éra báixu. Inclínêi-mi depôis sôbri éla, rôstu a rôstu, máis trocádu, us ólhus di úma na línha da bôca du ôutru. Pedí-lhi ci levantási a cabêsa, podía ficár tônta, maxucár u pescôsu. Xegêi a dizêr-lhi ci istáva fêia; máis nen ésta razãu a movêu.

— Levãnta, Capitú!

Nãu cis, nãu levantôu a cabêsa, i ficãmus asín a olhár un pára u ôutru, até ci éla abroxôu us lábius, êu desí us mêus, i...

Grãndi fôí a sensasãu du bêiju; Capitú ergêu-si, rápida, êu recuêi até a parêdi con úma ispésii di vertíjen, sen fála, us ólhus iscúrus. Cuãndu êlis mi clareárãu, vi ci Capitú

tínha us sêus nu xãu. Nãu mi atreví a dizêr náda; aínda ci cisési, fautáva-mi língua. Prêzu, atordoádu, nãu axáva jéstu nen ímpetu ci mi discolási da parêdi i mi atirási a éla con míu palávras cálidas i mimózas... Nãu mófis dus mêus cínzi ãnus, leitôr precósi. Con dizeséti, Des Grioux (i máis éra Des Grioux) nãu pensáva aínda na diferênsa dus sécsus.

XXXIV

Sôu ómen!

Ouvímus pásus nu corredôr; éra D. Fortunáta. Capitú compôis-si deprésa, tãu deprésa ci, cuãndu a mãi apontôu a póрта, éla abanáva a cabêsa i ría. Nenhún láivu amarélu, nenhúma kontrasãu di acanhamêntu, un rízu ispontãneu i cláru, ci éla isplícôu por éstas palávras alégris:

— Mamãi, ólhi cômu êsti senhôr cabeleirêiru mi pentiôu; pedíu-mi pára acabár u pentiádu, i fêis ístu. Vêja ci trãnsas!

— Ci ten? acudíu a mãi, transbordãndu di benevolênsia. Istá múitu ben, ningên dirá ci é di pesôa ci nãu sábi pentiár.

— U ci, mamãi? Ístu? redarguíu Capitú, disfazêndu as trãnsas. Óra, mamãi!

I con un enfadamêntu grasiôzu i voluntáriu ci as vêzis tínha, pegôu du pênti i alizôu us cabêlus pára renovár u pentiádu. D. Fortunáta xamôu-lhi tônta, i dísi-mi ci nãu fizési cázu, nãu éra náda, malucísis da filha. Olháva con ternúra pára min i pára éla. Depôis, parési-mi ci disconfiôu. Vêndu-mi caládu, enfiádu, cozídu a parêdi, axôu tauvêis ci ouvéra êntri nós áugu máis ci pentiádu, i sorríu por disimulasãu...

Cômu êu cisési falár tambên pára disfarsár u mêu ístádu, xamêi augúmas palávras ca di dêntro, i élas acudírãu

di prôntu, máis di atopêlu, i enxêrãu-mi a bôca sen podêr saír nenhúma. U bêiju di Capitú fexáva-mi us lábius. Úma isclamasãu, un símplis artígu, por máis ci investísen con fôrsa, nãu logrãvãu rompêr di dêntro. I tôdas as palávras recolhêrãu-si áu corasãu, murmurãndu: “Êis ací un ci nãu fará grãndi carrêira nu múndu, por mênus ci as emosôis u domínen...”

Asín, apanhádus pêla mãi, éramus dôis i contráriu, éla encobríndu con a palávra u ci êu publicáva pêlu silênsiu. D. Fortunáta tirôu-mi dacéla ezitasãu, dizêndu ci mínha mãi mi mandára xamá r pára a lisãu di latín; u Pádri Cabráu istáva a mínha ispára. Éra úma saída; despedí-mi i enfiêi pêlu corredôr. Andãndu, ouví ci a mãi sensuráva as manêiras da fílha, máis a fílha nãu dizía náda.

Corrí áu mêu cuártu, pegêi dus lívrus, máis nãu pasêi a sála da lisãu; sentêi-mi na cãma, recordãndu u pentiádu i u réstu. Tínha istremesôis, tínha uns iscesimêntus in ci perdía a consiênsia di min i das côiças ci mi rodeávãu, pára vivêr nãu sêi ôndi nen cômu. I tornáva a min, i vía a cãma, as parêdis, us lívrus, u xãu, ouvía augún son di fóra, vágu, prócsimu ôu remótu, i lógu perdía túdu pára sentír só-mênti us bêisus di Capitú... Sentía-us istirádus, embáixu dus mêus, iguáu-mênti isticádus pára us déla, i uníndu-si uns áus ôutrus. Di repênti, sen cerêr, sen pensár, saíu-mi da bôca ésta palávra di orgúlhu:

— Sôu ómen!

Supúis ci mi tivêsen ouvídu, purcê a palávra saíu in vóis áuta, i corrí a pó rta da aucóva. Nãu avía ningên fóra. Voutêi pára dêntro, i, baixínhu, repetí ci éra ómen. Aínda agóra tênhu u écu áus mêus ouvídu. U góstu ci

ístu mi dêu fôï enórmi. Colômbu nãu u têvi maiór, descobríndu a América, i perdoái a banalidadá di in favôr du cabimêntu; con efêitu, a in cáda adolesênti un múndu encobértu, un aumirãnti i un sóu di outúbru. Fis ôutrus axádus máis tárdi; nenhún mi dizlumbrôu tãntu. A denúnsia di Jozé Días auvorosára-mi, a lisãu du vélhu cocêiru tambên, a vísta dus nósus nômis abértus por éla nu múru du cintáu dêu-mi grãndi abálu, cômu vístis; náda dísu valêu a sensasãu du bêiju. Podíãu ser mentíra ôu iluzãu. Sêndu verdádi, éráu us ósus da verdádi, nãu éráu a cáрни i u sãngi déla. As próprias mãus, tocádas, apertádas, cômu ci fundídas, nãu podíãu dizêr túdu.

— Sôu ómen!

Cuãndu repetí ístu, pêla tersêira vêis, pensêi nu semináriu, máis cômu si pênse in perígu ci pasôu, un máu abortádu, un pezadêlu estíntu; tôdus us mêus nêrvus mi disérãu ci ómens nãu sãu pádris. U sãngi éra da mêzma opiniãu. Ôutra vêis sentí us bêisus di Capitú. Tauvêis abúzu un pôucu das reminisênsias osculáris; máis a saudádi é ístu mêzmu; é u pasár i repasár das memórias antígas. Óra, di tôdas as dacêli têmpu crêiu ci a máis dôsi é ésta, a máis nóva, a máis comprensíva, a ci intêiramênti mi revelôu a min mêzmu. Ôutras tênhu, vástas i numerózas, dôsis tambên, di vária ispésii, múitas intelecituáis, iguáu-mênti intãnsas. Grãndi ómen ci fôsi, a recordasãu éra menór ci ésta.

XXXV

U protonotáriu apostólicu

Enfín, pegêi dus lívrus i corrí a lisãu. Nãu corrí presíza-mênti; a mêiu camínhu parêi, adivertíndu ci devía ser múitu tárdi, i podíáu ler-mi nu semblãnti augúma côiça. Tívi idéia di mentír, alegár úma vertíjen ci mi ouvési deitádu áu xãu; máis u sústu ci cauzaría a mínha mãi fêiz-mi rejeitá-la. Pensêi in prometêr augúmas dezênas di pádri-nósus; tínha, porên, ôutra proméssa in abértu i ôutru favôr pendênti... Nãu, vãmus ver; fúí andãndu, ouví vózis alégris, conversávãu ruidóza-mênti. Cuãndu entrêi na sála, ningên ralhôu comígu.

U Pádri Cabráu resebêra na véspera un recádu du internúnsiu; fôí ter con êli, i sôubi ci, por decretu pontifísiu, acabáva di ser nomeádu protonotáriu apostólicu. Ésta distinsãu du pápa déra-lhi grãndi contentamêntu i a tôdus us nósus. Tíu Cózmi i práma Justína repetíãu u títulu con adimirasãu; éra a primêira vêis ci êli soáva áus nósus ouvídu, acostumádu a cônegus, monsenhôris, bíspos, núnsius, i internúnsius; máis ci éra protonotáriu apostólicu? U Pádri Cabráu isplícôu ci nãu éra própria-mênti u cárgu da cúria, máis as ônras dêli. Tíu Cózmi víu ezausár-si nu parsêiru di voutarêti, i repetía:

— Protonotáriu apostólicu!

I voutãndu-si pára min:

— Prepára-ti, Bentínhu; tu pódís vir a ser proto-

notáriu apostólico. Cabráu ouvía con góstu a repetisãu du título. Istáva in pé, dáva augúns pásus, sorria ôu tamboriláva na tãmpa da bosêta. U tamãnhu du título cômu ci lhi dobráva a maginifisênsia, pôstu ci, pára ligá-lu áu nômi, éra demaziádu comprídu; ésta segúnda re-flecsãu fôï tíu Cózmi ci a fêis. Pádri Cabráu acudíu ci nãu éra presízu dizê-lu tôdu, bastáva ci lhi xamásen u protonotáriu Cabráu. Subentendía-si apostólico.

— Protonotáriu Cabráu.

— Sin, ten razãu; protonotáriu Cabráu.

— Máis, Sr. protonotáriu, — acudíu práma Justína pára si ir acostumãndu áu úzu du título, — ístu u obríga a ir a Rôma?

— Nãu, D. Justína.

— Nãu, sãu só as ônras, obiservôu mínha mãi.

— Agóra, nãu impédi, — dísi Cabráu, ci continuáva a refletír, — nãu impédi ci nus cázus di maiór formaladádi, átus públicus, cártas di serimônia, etc., si emprégi u título intêiru: protonotáriu apostólico. Nu úzu común, básta protonotáriu.

— Jústa-mênti, asentírãu tôdus.

Jozé Días, ci entrôu pôucu depôis di min, aplaudía a distinsãu, i recordôu, a propóziú, us primêirus átus políticus di Píu IX, grãndis isperãnsas da Itália; máis ningên pegôu du asúntu; u prinsipáu da óra i du lugar éra u mêu vélhu méstri di latín. Êu, voutãndu a min du resêiu, entendí ci devía cumprimentá-lu tambên, i ésti apláuzu nãu lhi fôï mênus áu corasãu ci us ôutrus. Batêu-mi na boxêxa patêrnau-mênti, i acabôu dãndu-mi férias. Éra múita felisidádi pára úma só óra. Un bêiju i férias!

Crêiu ci u mêu rôstu dísi ístu mêzmu, purcê tíu Cózmi, sacudíndu a barríga, xamôu-mi peráuta; máis Jozé Días corrijú a alegría:

— Nãu ten ci festejár a vadiasãu; u latín sêmpri lhi a di ser presízu, *aínda ci nãu vênha a ser pádri*.

Conhesí ací u mêu ómen. Éra a primêira palávra, a semênti lansáda a térra, asín di pasájen, cômu pára acostumar us ouvídus da família. Míinha mãi sorriu pára min, xêia di amôr i di tristêza, máis respondêu lógu:

— A di ser pádri, i pádri bunítu.

— Nãu iscêsa, mãna Glória, i protonotáriu tambên. Protonotáriu apostólicu.

— U protonotáriu Santiágu, asentuôu Cabráu.

Si a intensãu du mêu méstri di latín éra ir acostumarãndu áu úzu du título con u nômi, nãu sêi ben; u ci sêi é ci cuãndu ouví u mêu nômi ligádu a táu título, dêu-mi vontádi di dizêr un dizafôru. Máis a vontádi ací fôí ântis úma idéia, úma idéia sen língua, ci si deixôu ficár ciêta i múda, táu cômu daí a pôucu ôutras idéias... Máis ésas péden un capítulo ispesiáu. Rematêmus êsti dizêndu ci u méstri di latín falôu augún têmpu da míinha ordenasãu eclesiástica, aínda ci sen grãndi interêsi. Êli buscáva un asúntu alhêiu pára si mostrár iscesídu da própria glória, máis éra ésta ci u dizlumbráva na ocaziãu. Éra un vélhu mágru, serênu, dotádu di cualidadis boas. Augúns defêitus tínha; u máis esêusu dêlis éra ser gulôzu, nãu própria-mênti glutãu; comía pôucu, máis istimáva u fiú i u ráru, i a nósá cozínha, si éra símplis, éra mênus póbri ci a dêli. Asín, cuãndu míinha mãi lhi dísi ci viési jantár, a fin di si lhi fazêr úma saúdi, us ólhus con ci

aseitôu seriãu di protonotáriu, máis nãu éráu apostólicus. I pára agradár a mínha mãi, nóva-mênti pegôu in min, discredvêndu u mêu futúru eclesiásticu, i cería sabêr si ía pára u semináriu agóra, nu ãnu prócsimu, i oferésia-si a falár áu “senhôr bíspu”, túdu marxetádu du “protonotáriu Santiágu.”

XXXVI

Idéia sen pérnas i idéia sen brásus

Deixêi-us, a pretêstu di brincár, i fúí-mi ôutra vêis a pensár na aventúra da manhã. Éra u ci melhor podía fazêr, sen latín, i até con latín. Áu cábu di síncu minútu, lembrôu-mi ir corrêndu a cáza vizínha, agarrár Capitú, disfazêr-lhi as trãnsas, refazê-las i concluí-las dacéla maneira particular, bôca sôbri bôca. É ístu, vãmus, é ístu... Idéia só! idéia sen pérnas! As ôutras pérnas nãu ceríãu corrêr nen andár. Múitu depôis é ci saírãu vagaróza-mênti i levárãu-mi a cáza di Capitú. Cuãdu alí xegêi, dêi con éla na sála, na mêzma sála, sentáda na marcêza, aumofáda nu regásu, cozêndu in páis. Nãu mi olhôu di rôstu, máis a fúrtu i a mêdu, ôu, si preféris a frazeolojía du agregádu, oblícua i disimuláda. As mãus parárãu, depôis di incraváda a agúlha nu pãnu. Êu, du ládu opôstu da mêza, nãu sabía ci fizési; i ôutra vêis mi fujírãu as palávras ci trazía. Asín gastãmus augúns minútu comprídu, até ci éla deixôu intêira-mênti a costúra, ergêu-si i isperôu-mi. Fúí ter con éla, i perguntêi si a mãi avía dítu augúma côiza; respondêu-mi ci nãu. A bôca con ci respondêu éra táu ci cuídu avêr-mi provocádu un jêstu di aproximásãu. Sértu é ci Capitú recuôu un pôucu.

Éra ocaziãu di pegá-la, puxá-la i beijá-la... Idéia só! idéia sen brásus! Us mêus ficárãu caídus i mórtus. Nãu conhesía náda da Iscritúra. Si conhesêsi, é prováveu ci

u isprítu di Satanáis mi fizési dar a língua mística du *Cãnticu* un sentídu dirétu i naturáu. Entãu obedesería áu primêiru versículu: “Aplíci êli us lábius, dãndu-mi u ósculu da súa bôca.” I pêlu ci respêita áus brásus, ci tínha inértis, bastaría cumprír u vers. 6º du cap. II: “A súa mãu iscêrda si pôis ja debáixu da mínha cabêsa, i a súa mãu dirêita mi abrasará depôis.” Vêdis aí a cronolojía dus jéstus. Éra só eze-cutá-la; máis aínda ci êu conhesêsi u têcstu, as atitúdis di Capitú érãu agóra tãu retraídas, ci nãu sêi si nãu continuaría parádu. Fôí éla, entretãntu, ci mi tirôu dacéla situasãu.

XXXVII

A áuma é xêia di mistérius

— Pádri Cabráu istáva isperãndu a múitu têmpu?

— Ôji nãu dêi lisãu; tívi férias.

Isplicêi-lhi u motívu das férias. Contêi-lhi tambên ci u Pádri Cabráu falára da mínha entráda nu semináriu, apoiãndu a rezolusãu di mínha mãi, i dísi dêli côizas fêias i dúras. Capitú refletú augún têmpu, i acabôu perguntãndu-mi si podía ir cumprimentár u pádri, a tárdi, in mínha cáza.

— Pódi, máis pára ce?

— Papái naturáu-mênti a di cerêr ir tambên, máis é melhór ci êli va a cáza du pádri, é máis bunítu. Êu nãu, ci ja sôu mêia môsa, concluú ríndu.

U rízu animôu-mi. As palávras paresíãu ser úma trósa consígu mêzma, úma vêis ci, dêzdi manhã, éra mulhér, cômu êu éra ómen. Axêi-lhi grása, i, pára dizêr túdu, cis provár-lhi ci éra môsa intêira. Pegêi-lhi lévi-mênti na mãu dirêita, depôis na iscêrda, i ficêi asín pazmádu i trêmulu. Éra a idéia con mãus. Cis puxár as di Capitú, pára obrigá-la a vir atráis délas, máis aínda agóra a asãu nãu respondêu a intensãu. Contúdu, axêi-mi fórti i atrevídu. Nãu imitáva ningên; nãu vivía con rapázis, ci mi insinásen anedótas di amôr. Nãu conhesía a violasãu di Lucrésia. Dus romãnus apênas sabía ci falávãu pêla artínha du Pádri Perêira i éráu patrísius di Pônsiu

Pilátus. Nãu négu ci u fináu du pentiádu da manhã éra un grãndi pásu nu camínhu da movimentasãu amoróza, máis u jéstu di entãu fôï jústa-mênti u contráriu dêsti. Di manhã, éla derreôu a cabêsa, agóra fujía-mi; nen é só nísu ci us lãnsis diferiãu; in ôutru pôntu, paresêndu avêr repetisãu, ôuvi contrásti.

Pênsu ci amesêi puxá-la a min. Nãu júru, comesáva a istár tãu auvorosádu, ci nãu púdi ter tóda a consiênsia dus mêus átus; máis conclúu ci sin, purcê éla recuôu i cis tirár as mãus das mínhas; depôis, tauvêis por nãu podêr recuár máis, colocôu un dus péis adiãnti i u ôutru atráis, i fujíu con u bústu. Fôï êsti jéstu ci mi obrigôu a retêr-lhi as mãus con fôrsa. U bústu afináu cansôu i sedêu, máis a cabêsa nãu cis sedêr tambên, i caída pára tráis, inutilizáva tódus us mêus isfórsus, purcê êu ja fazia isfórsus, leitôr amígu. Nãu conhesêndu a lisãu du *Cânticu*, nãu mi acudíu istendêr a mãu iscêrda por báixu da cabêsa déla; demáis, êsti jéstu supôï un acôrdu di vontádis, i Capitú, ci mi rezistía agóra, aproveitaría u jéstu pára arrancár-si a ôutra mãu i fujír-mi intêira-mênti. Ficãmus nacéla lúta, sen istrépitu, purcê apezár du atáci i da defêza, nãu perdíamus a cautéla neSESária pára nãu sêrmus ouvídus la di dêntro; a áuma é xêia di mistérius. Agóra sêi ci a puxáva; a cabêsa continuôu a recuár; até ci cansôu; máis entãu fôï a vêis da bôca. A bôca di Capitú inisiôu un movimêntu invêrsu, relativa-mênti a mínha, índu pára un ládu, cuãndu êu a buscáva du ládu opôstu. Nacêli dizincôntru istivêmus, sen ci ouzási un pôucu máis, i bastaría un pôucu máis...

Nístu ouvímus batêr a pórtã i falár nu corredôr. Éra

u pái di Capitú, ci voutáva da repartisãu un pôucu máis sêdu, cômu uzáva as vêzis. “Ábri, Nanáta! Capitú, ábri!” Aparênti-mênti éra u mêzmu lãnsi da manhã, cuãndu a mãi dêu conôscu, máis só aparênti-mênti; in verdádi, éra ôutru. Considerái ci di manhã túdu istáva acabádu, i u pásu di D. Fortunáta fôï un avízu pára ci nus compuzésemus. Agóra lutávamus con as mãus prêzas, i náda istáva sicér comesádu.

Ouvímus u ferrôlhu da pórtã ci dáva pára u corredôr intérnu; éra a mãi ci abríã. Êu, úma vêis ci confésu túdu, díigu ací ci nãu tívi têmpu di soutár as mãus da mínha amíga; pensêi nísu, xegêi a tentá-lu, máis Capitú, ãntis ci u pái acabási di entrár, fêis un jéstu inesperádu, pouzôu a bôca na mínha bôca, i dêu di vontádi u ci istáva a recuzár a fôrsa. Repítu, a áuma é xêia di mistérius.

XXXVIII

Ci sústu, mêu Dêus!

Cuãndu Pádua, víndu pêlu interiôr, entrôu na sála di vizítas, Capitú, in pé, di cóstas pára min, inclináda sôbri a costúra, cômu a recolhê-la, perguntáva in vóis áuta:

— Máis, Bentínhu, ci é protonotáriu apostólicu?

— Óra, vívãu! isclamôu u pái.

— Ci sústu, mêu Dêus!

Agóra é ci u lãnsi é u mêzmu; máis si cõntu ací, táis cuáis, ôu dôis lãnsis di a cuarênta ãnus, é pára mostrár ci Capitú nãu si domináva só in prezênsa da mãi; u pái nãu lhi metêu máis mêdu. Nu mêiu di úma situasãu ci mi atáva a língua, uzáva da palávra con a maiór injenuidádi dêsti múndu. A mínha persuazãu é ci u corasãu nãu lhi batía nen máis nen mênus. Alegôu sústu, i dêu a cára un ar mêiu enfiádu; máis êu, ci sabía túdu, vi ci éra mentíra i ficêi con invéja. Fôï lógu falár áu pái, ci apertôu a mínha mãu, i cis sabêr por ci a filha faláva in protonotáriu apostólicu. Capitú repetíu-lhi u ci ouvíra di min, i opinôu lógu ci u pái devía ir cumprimentár u pádri in cáza dêli; éla iría a mínha. I colijíndu us petrêxus da costúra, enfiôu pêlu corredôr, bradãndu infãntiu-mênti:

— Mamãi, jantár, papái xegôu!

XXXIX

A vocasãu

Pádri Cabráu istáva nacéla primêira óra das ônras in ci as mínimas congratulasõis válen por ódis. Têmpu xêga in ci us diginificádu resében us louvôris cômu un tribútu uzuáu, cára mórta, sen agradesimêntus. U auvorôsu da primêira óra é melhor; êsi istádu da áuma ci ve na inclinasãu du arbústu, tocádu du vêntu, un parabên da flóra universáu, tráis sensasõis máis íntimas i ffnas ci cuaucér ôutru. Cabráu ouvíu as palávras di Capitú con infinítu prazêr.

— Obrigádu, Capitú, múitu obrigádu; istímu ci vosê gósti tambên. Papái istá bon? I mamãi? A vosê nãu si pergúnta; ésa cára é mêzmu di cen vêndi saúdi. I cômu vãmus di rézas?

A tôdas as pergúntas, Capitú ía respondêndu prôntamênti i ben. Trazia un vestidínhu melhor i us sapátus di saír. Nãu entrôu con a familiaridádi du costúmi, detêvi-si un instãnti a pórtá da sála, ãntis di ir beijár a mãu a mínha mãi i áu pádri. Cômu dêsi a êsti, dúas vêzis in síncu minútus, u título di protonotáriu, Jozé Días, pára si disforrár da concorrênsia, fêis un picênu discúrsu in ônra “áu corasãu paternáu i augustísimu di Píu IX.”

— Vosê é un grãndi *próza*, dísi tíu Cózmi, cuãndu êli acabôu. Jozé Días sorriú sen vexãmi. Pádri Cabráu confirmôu us louvôris du agregádu, sen us sêus superlatívus;

áu ci êsti acresentôu ci u Cardiáu Mastái evidênti-mênti fóra talhádu pára a tiára dêzdi u prinsípiu dus têmpus. I, piscãndu-mi u ôlhu, concluú:

— A vocasãu é túdu. U istádu eclesiásticu é perfeitísimu, contãntu ci u saserdóti vênha ja distinádu du bêrsu. Nãu avêndu vocasãu, fálu di vocasãu sinséra i reáu, un jóven pódi múitu ben istudár as lêtras umãnas, ci tambên sãu úteis i onrádas.

Pádri Cabráu retorció:

— A vocasãu é múitu, máis u podêr di Dêus é soberãnu. Un ómen pódi nãu ter góstu a Igrêja i até persegí-la, i un día a vóis di Dêus lhi fála, i êli sái apóstolu; vêja S. Páulu.

— Nãu contêstu, máis u ci êu dígu é ôutra cõiza. U ci êu dígu é ci si pódi múitu ben servir a Dêus sen ser pádri, ca fóra; pódi-si ôu nãu si pódi?

— Pódi-si.

— Põis entãu! isclamôu Jozé Días triunfáu-mênti, olhãndu in vóouta di si. Sen vocasãu é ci nãu a bon pádri, i in cuacér profisãu liberáu si sérvu a Dêus, cõmu tôdus devêmus.

— Perfêita-mênti, máis vocasãu nãu é só du bêrsu ci si tráis.

— Ómen, é a melhór.

— Un môsu sen góstu nenhún a vída eclesiástica pódi acabár por ser múitu bon pádri; túdu é ci Dêus u determiní. Nãu mi céru dar por modêlu, máis ací istôu êu ci nasí con a vocasãu da medisína; mêu padrínhu, ci éra coadjutôr di Sãnta Ríta, teimôu con mêu pái pára ci mi metêsi nu semináriu; mêu pái sedêu. Põis, senhôr, tomêi

táu góstu áus istúdu i a companhia dus pádris, ci acabêi ordenãdu-mi. Máis, supôonha ci nãu aconteσία asín, i ci êu nãu mudáva di vocasãu, u ci é ci aconteσία? Tínha istudádu nu semináriu augúmas matérias ci é bon sabêr, i sãu sêmpri melhór insinádas nacélas cázas.

Príma Justína intervêiu:

— Cômú? Entãu pódi-si entrár pára u semináriu i nãu saír pádri?

Pádrí Cabráu respondêu ci sin, ci si podía, i, voutãndu-si pára min, falôu da mínha vocasãu, ci éra manifésta; us mêus brincêdus fôrãu sêmpri di igrêja, i êu adoráva us ofísius divínus. A próva nãu prováva; tôdas as criãnsas du mêu têmpu éráu devótas. Cabráu acrescentôu ci u reitôr di S. Jozé, a cen contára útima-mênti a promésa di mínha mãi, tínha u mêu nasimêntu por milágrí; êli éra da mêzma opiniãu. Capitú, cozída as sáias di mínha mãi, nãu atendía áus ólhus ansiózus ci êu lhi mandáva; tambên nãu paresía iscutár a conversasãu sôbri u semináriu i súas consecuênsias, i, aliás, decorôu u prinsipáu, cômú vin a sabêr depôis. Dúas vêzis fúí a janéla, isperãndu ci éla fôsi tambên, i ficásemus a vontádi, sozínhus, até acabár u múndu, si acabási, máis Capitú nãu mi apa-resêu. Nãu deixôu mínha mãi, senãu pára ir embóra. Éráu ávi-marias, despedíu-si.

— Vái con éla, Bentínhu, dísi mínha mãi.

— Nãu presíza, nãu, D. Glória, acudíu éla ríndu, êu sêi u camínhu. Adêus, Sr. protonotáriu...

— Adêus, Capitú.

Têndu dádu un pásu nu sentídu di atravesár a sala, é cláru ci u mêu devêr, u mêu góstu, tôdus us impúsus

da idádi i da ocaziãu éráu atravesá-la di tôdu, segír a vizínha corredôr fóra, desêr a xácara, entrár nu cintáu, dar-lhi tersêiru bêiju, i despedír-mi. Nãu mi importôu a recúza, ci cuidêi simuláda, i enfiêi pêlu corredôr; máis, Capitú ci ía deprésa, istacôu i fêiz-mi sináu ci voutási. Nãu obedesí; xegêi-mi a éla.

— Nãu vênha, nãu; amanhã falarêmus.

— Máis êu cería dizêr a vosê...

— Amanhã.

— Iscúta!

— Fíca!

Faláva baixínhu; pegôu-mi na mãu, i pôis u dêdu na bôca. Úma prêta, ci vêiu di dêntro asendêr u lampiãu du corredôr, vêndu-nus nacéla atitúdi, cuázi as iscúras, ríu di simpatía i murmurôu, in ton ci ouvísemus, augúma côiça ci nãu entendí ben nen máu. Capitú segredôu-mi ci a iscráva disconfiára, i ía tauvêis contár as ôutras. Nóva-mênti mi intimôu ci ficási, i retirôu-si; êu deixêi-mi istár parádu, pregádu, agarrádu áu xãu.

XL

Uma égua

Ficãndu só, refletí augún têmpu, i tívi úma fantazía. Ja conhesêis as mínhas fantazías. Contêi-vus a da vizíta imperiáu; dísi-vus a désta cáza du Enjênhu Nôvu, re-produzíndu a di Máta-caválus... A imaginasãu fôï a companhêira di tôda a mínha ezistênsia, víva, rápida, inciêta, augúma vêis tímida i amíga di empacár, as máis délas capáis di engolír campãnhas i campãnhas, corrêndu. Crêiu avêr lídu in Tásitu ci as éguas ibéras consebíau pêlu vêntu; si nãu fôï nêli, fôï nôutru autôr antigu, ci entendêu guardár ésa credísi nus sêus lívrus. Nêsti particulár, a mínha imaginasãu éra úma grãndi égua ibéira; a menór bríza lhi dáva un pôtru, ci saía lógu caválu di Alexãndri; máis deixêmus metáforas atrevídas i impróprias dus mêus cínzi ãnus. Digãmus u cázu símplicz-mênti. A fantazía dacéla óra fôï confesár a mínha mãi us mêus amôris pára lhi dizêr ci nãu tínha vocasãu eclesiástica. A convêrsa sôbri vocasãu tornáva-mi agóra tôda intêira, i, áu pásu ci mi asustáva, abríã-mi úma pórtã di saída. “Sin, é ístu, pensêi; vôu dizêr a mamãi ci nãu tênhu vocasãu, i confésu u nósu namôru; si éla duvidár, cõntu-lhi u ci si pasôu ôutru díã, u pentiádu i u réstu...”

XLI

A audiência secreta

U réstu fêiz-mi ficár máis augún têmpu, nu corredôr, pensându. Vi entrár u Doutôr João da Cósta, i preparôu-si lógu u voutarêti du costúmi. Mínha mãi saíu da sala, i, dându comígu, perguntôu si acompanhára Capitú.

— Nãu, senhóra, éla fôí só.

I cuázi investíndu pára éla:

— Mamã, êu cería dizêr-lhi úma côiça.

— Ci é?

Tôda asustáda, cis sabêr u ci é ci mi doía, si a cabêsa, si u pêitu, si u istômagu, i apaupáva-mi a tésta pára ver si tínha fébri.

— Nãu tênhu náda, nãu, senhóra.

— Máis entãu ci é?

— É úma côiça, mamã... Máis, iscúti, ólhi, é melhor depôis du xa; lógu... Nãu é náda máu; mamã asústa-si por túdu; nãu é côiça di cuidádu.

— Nãu é moléstia?

— Nãu, senhóra.

— É, ísu é vóouta di constipasãu. Disfársas pára nãu tomár suadôuru, máis tu istás constipádu; conhési-si pêla vóis.

Tentêi rir, pára mostrár ci nãu tínha náda. Nen por ísu permitíu adiár a confidênsia, pegôu in min, levôu-mi áu cuártu déla, asendêu véla, i ordenôu-mi ci lhi disési

túdu. Então êu perguntêi-lhi, pára prinsipiár, cuãndu é ci ía pára u semináriu.

— Agóra só pára u ãnu, depôis das férias.

— Vôu... pára ficár?

— Cômú ficár?

— Nãu vóutu pára cáza?

— Vóutas áus sábadus i pêlas férias; é melhór. Cuãndu ti ordenáris pádri, vens morár comígu.

Enxugêi us ólhus i u narís. Éla afagôu-mi, depôis cis repreendêr-mi, máis crêiu ci a vóis lhi tremía, i paresêu-mi ci tínha us ólhus úmidus. Dísi-lhi ci tambên sentía a nósa separasãu. Negôu ci fôsi separasãu; éra só augúma auzênsia, por cáuza dus istúdu; só us primêirus días. In pôucu têmpu êu mi acostumaría áus companhêirus i áus méstris, i acabaría gostãndu di vivêr con êlis.

— Êu só góstu di mamã.

Nãu ôuvi cáuculu nésta palávra, máis istimêi dizê-la, por fazêr crer ci éla éra a mínha única afeisãu; dizviáva as suspêitas di síma di Capitú. Cuãntas intensõis visiózas a asín ci embárcãu, a mêiu camínhu, núma frázi inosênti i púra! Xêga a fazêr suspeitár ci a mentíra é, múita vês, tãu involuntária cômú a transpirasãu. Por ôutru ládu, leitôr amígu, nóta ci êu cería dizviár as suspêitas di síma di Capitú, cuãndu avía xamádu mínha mãi jústamênti pára confirmá-las; máis as contradisõis sãu dêsti múndu. A verdádi é ci mínha mãi éra cãndida cômú a primêira auróra, anteriôr áu primêiru pecádu; nen por símplis intuisãu éra capáis di deduzír úma côiza di ôutra, ístu é, nãu concluiría da mínha repentina opozisãu ci êu andási in segredínhus con Capitú, cômú lhi diséra Jozé

Días. Calôu-si durãnti augúns instãntis; depôis replicôu-mi sen impozisãu nen autoridádi, u ci mi vêiu animãndu a rezistênsia. Daí u falár-lhi na vocasãu ci si discutíra nacéla tãrdi, i ci êu confesêi nãu sentír in min.

— Máis tu gostávas tãntu di ser pádri, dísi éla; nãu ti lêmbras ci até pedías pára ir ver saír us seminarístas di S. Jozé, con as súas batínas? In cáza, cuãndu Jozé Días ti xamáva Reverendísimu, tu rías con tãntu góstu! Cõmu é ci agóra...? Nãu crêiu, nãu, Bentínhu. I depôis... Vocasãu? Máis a vocasãu ven con u costúmi, continuôu repetíndu as reflexõis ci ouvíra áu mêu profesôr di latín.

Cõmu êu buscási contestá-la, repreendêu-mi sen asperêza, máis con augúma fõrsa, i êu tornêi áu filhu subimísu ci éra. Depôis, aínda falôu grávi-mênti i lõngamênti sôbri a promésa ci fizéa; nãu mi dísi as sircunstãnsias, nen a ocaziãu, nen us motívus déla, cõizas ci só vin a sabêr máis tãrdi. Afirmôu u prinsipáu, ístu é, ci a avía di cumprír, in pagamêntu a Dêus.

— Nósu Senhõr mi acudíu, sauvãndu a túa ezistênsia, nãu lhi êi di mentír nen fautár, Bentínhu; sãu cõizas ci nãu si fázen sen pecádu, i Dêus ci é grãndi i poderôzu, nãu mi deixaría asín, nãu, Bentínhu; êu sêi ci sería castigáda i ben castigáda. Ser pádri é bon i sãntu; vosê conhési múitus, cõmu u Pádri Cabráu, ci vívi tãu felís con a irmã; un tíu mêu tambên fõi pádri, i iscapôu di ser bíspu, dízen... Dêixa di mãnha, Bentínhu.

Crêiu ci us ólhus ci lhi deitêi fõrãu tãu ceixózus ci éla emendôu lógu a palávra; mãnha, nãu, nãu podía ser mãnha, sabía múitu ben ci êu éra amígu déla, i nãu sería capáis di finjír un sentimêntu ci nãu tivési. Molêza é u

ci cería dizêr, ci mi deixási di molêza, ci mi fizési ómen i obedesêsi áu ci cumpría, in benefísiu déla i pára ben da mínha áuma. Tôdas ésas côizas i ôutras fôrãu dítas un pôucu atropeláda-mênti, i a vóis nãu lhi saía clára, máis veláda i izganáda. Vi ci a emosãu déla éra ôutra vêis grãndi, máis nãu recuáva dus sêus propózitus, i aventurêimi a perguntár-lhi:

— I si mamãi pedísi a Dêus ci a dispensási da promésa?

— Nãu, nãu pésu. Istás tóntu, Bentínhu? I cõmu avía di sabêr ci Dêus mi dispensáva?

— Tauvêis in sônhu; êu sônhu as vêzis con ãnjus i sãntus.

— Tambên êu, mêu filhu; máis é inútiu... Vãmus, é tárdi; vãmus pára a sála. Istá entendídu: nu primêiru ôu nu segúndu mêis du ãnu ci ven, irás pára u semináriu. U ci êu céru é ci sáibas ben us lívrus ci istás istudãndu; é bunítu, nãu só pára ti, cõmu pára u Pádri Cabráu. Nu semináriu a interêsi in conhesêr-ti, purcê u Pádri Cabráu fála di ti con entuziázmu.

Caminhôu pára a pórtá, saímos ãmbus. Ántis di saír, voutôu-si pára min, i cuázi a vi sautár-mi áu cólu i dizêr-mi ci nãu sería pádri. Êsti éra ja u sêu dezêju íntimu, a proporsãu ci si aproximáva u tẽmpu. Cizéra un módu di pagár a dívida contraída, ôutra moéda, ci valêsi tãntu ôu máis, i nãu axáva nenhúma.

XLII

Capitú refletíndu

Nu día segínti fúí a cáza vizínha, lógu ci púdi. Capitú despedía-si di dúas amígas ci tínhãu ídu vizitá-la, Páula i Sãnxã, companhêiras di coléjiu, acála di cínzi, ésta di dizeséti ãnus, a primêira filha di un médicu, a segúnda di un comersiãnti di obijétus americãnus. Istáva abatída, trazía un lênsu atádu na cabêsa; a mãi contôu-mi ci fóra esésu di leitúra na véspera, ãntis i depôis du xa, na sála i na câma, até múitu depôis da mêia-nôiti, i con lamparína...

— Si êu asendêsi véla, mamãi zangáva-si. Ja istôu bôa.

I cômu dizatási u lênsu, a mãi dísi-lhi tímida-mênti ci éra melhór atá-lu, máis Capitú respondêu ci nãu éra presízu, istáva bôa.

Ficãmus sóis na sála; Capitú confirmôu a narrasãu da mãi, acrescentãdu ci pasára máu por cáuza du ci ouvíra in mínha cáza. Tambên êu lhi contêi u ci si déra comígu, a entrevísta con mínha mãi, as mínhas súplicas, as lágrimas déla, i por fin as útimas respóstas desizívas: dêntru di dôis ôu três mêzis iría pára u semináriu. Ci fariãmus agóra? Capitú ouvía-mi con atensãu sôfrega, depôis sombría; cuãndu acabêi, respiráva a cústu, cômu préstis a istalár di cólera, máis contêvi-si.

A tãntu têmpu ci ístu susedêu ci nãu pósu dizêr con

segurãnsa si xorôu devéras, ôu si só-mênti enxugôu us ólhús; cuídu ci us enxugôu só-mênti. Vêndu-lhi u jéstu, pegêi-lhi na mãu pára animá-la, máis tambên êu prezízava ser animádu. Caímos nu canapé, i ficãmus a olhár pára u ar. Míntu; éla olháva pára u xãu. Fis u mêzmu, lógu ci a vi asín... Máis êu crêiu ci Capitú olháva pára dêntro di si mêzma, encuãntu ci êu fitáva devéras u xãu, u roídu das fêndas, dúas môscas andãndu i un pé di cadêira lascáda. Éra pôucu, máis distraía-mi da affisãu. Cuãndu tornêi a olhár pára Capitú, vi ci nãu si mexía, i ficêi con táu mêdu ci a sacudí brãnda-mênti. Capitú tornôu ca pára fóra i pedíu-mi ci ôutra vêis lhi contási u ci si pasára con mínha mãi. Satisfí-la, atenuãndu u têcstu désta vêis, pára nãu amofiná-la. Nãu mi xãmis disimuládu, xãma-mi compasívu; é sértu ci reseáva perdêr Capitú, si lhi morrêsen as isperãnsas tôdas, máis doía-mi ve-la padesêr. Agóra, a verdádi úutima, a verdádi das verdádis, é ci ja mi arrepêndía di avêr faládu a mínha mãi, ãntis di cuaucêr trabálhu efetívu por párti di Jozé Días; ezaminãndu ben, nãu cisêra ter ouvídu un dizingãnu ci êu reputáva sértu, aínda ci demorádu. Capitú refletía, refletía, refletía...

XLIII

Vosê ten mêdu?

Di repênti, sesãndu a reflexãu, fitôu in min us ólhus di resáca, i perguntôu-mi si tínha mêdu.

— Mêdu?

— Sin, pergúntu si vosê ten mêdu.

— Mêdu di ce?

— Mêdu di apanhár, di ser prêzu, di brigár, di andár, di trabalhár...

Nãu entendí. Si éla mi ten dítu símpliz-mênti: “Vãmus embóra!” pódi ser ci êu obedesêsi ôu nãu; in tôdu cázu, entendería. Máis acéla pergunta asín, vága i sôuta, nãu púdi atinár u ci éra.

— Máis... nãu entêndu. Di apanhár?

— Sin.

— Apanhár di cen? Cen é ci mi da pancáda?

Capitú fêis un jéstu di impasiênsia. Us ólhus di resáca nãu si mexiãu i paresiãu cresêr. Sen sabêr di min, i, nãu cerêndu interrogá-la nóva-mênti, entrêi a cojitár dôndi mi viriãu pancádas, i purcê, i tambên purcê é ci sería prêzu, i cen é ci mi avía di prendêr. Válha-mi Dêus! vi di imaginasãu u aujúbi, úma cáza iscúra i infécita. Tambên vi a prezigãnga, u quartéu dus Barbônus i a Cáza di Corresãu. Tôdas ésas bélas instituisôis sosiáis mi envolviãu nu sêu mistériu, sen ci us ólhus di resáca di Capitú deixásen di cresêr pára min, a táu pôntu ci as fizêrãu iscesêr di tôdu.

U êrru di Capitú fôï nãu deixá-lus cresêr infinita-mênti, ãntis diminuír até as dimensõis normáis, i dar-lhis u movimêntu du costúmi. Capitú tornôu áu ci éra, dísi-mi ci istáva brincãndu, nãu presizáva aflijír-mi, i, con un jêstu xêiu di grása, batêu-mi na cára, sorríndu, i dísi:

— Medrôzu!

— Êu? Máis...

— Nãu é náda, Bentínhu. Pôis cen é ci a di dar pancáda áu prendêr vosê? Discúpi, ci êu ôji istôu mêia malúca; céru brincár, i...

— Nãu, Capitú; vosê nãu istá brincãndu; nésta ocaziãu, nenhún di nós ten vontádi di brincár.

— Ten razãu, fôï só malucísi; até lógu.

— Cômu até lógu?

— Istá-mi voutãndu a dor di cabêsa; vôu botár úma rodéla di limãu nas fôntis.

Fêis u ci dísi, i atôu u lênsu ôutra vêis na tésta. In segída, acompanhôu-mi áu cintáu pára si despedír di min; máis, aínda aí nus detivémus por augúns minútus, sentáduis sôbri a bórda du pôsu. Ventáva, u séu istáva cobértu. Capitú falôu nóva-mênti da nósa separasãu, cômu di un fátu sértu i definitívu, por máis ci êu, reseôzu dísu mêzmu, buscási agóra razõis pára animá-la. Capitú, cuãndu nãu faláva, riscáva nu xãu, con un pedásu di tacuára, narízis i perfís. Dêzdi ci si metêra a dezenhár, éra úma das súas diversõis; túdu lhi servía di papéu i lápiz. Cômu mi lembrásen us nósus nômis abértus por éla nu múru, cis fazêr u mêzmu nu xãu, i pedí-lhi a tacuára. Nãu mi ouvíu ôu nãu mi atendêu.

XLIV

U primêiru fílu

— De ca, dêixi iscrevêr úma côiça.

Capitú olhôu pára min, máis di un módu ci mi fêis lembrár a definisãu di Jozé Días, oblícuu i disimuládu; levantôu u olhár, sen levantár us ólhus. A vóis, un tãntu sumída, perguntôu-mi:

— Díga-mi úma côiça, máis fáli verdádi, nãu céru disfársi; a di respondêr con u corasãu na mãu.

— Ci é? Díga.

— Si vosê tivési di iscolhêr êntri min i súa mãi, a cen é ci iscolhía?

— Êu?

Fêis-mi sináu ci sin.

— Êu iscolhía... máis pára ci iscolhêr? Mamãi nãu é capáis di mi perguntár ísu.

— Pôis sin, máis êu pergúntu. Supônha vosê ci istá nu semináriu i resébi a notísia di ci êu vòu morrêr...

— Nãu díga ísu!

—... Ôu ci mi mátu di saudádis, si vosê nãu viêr lógu, i súa mãi nãu cisêr ci vosê vênha, díga-mi, vosê ven?

— Vênhu.

— Cóntra a órden di súa mãi?

— Cóntra a órden di mamãi.

— Vosê dêixa semináriu, dêixa súa mãi, dêixa túdu, pára mi ver morrêr?

— Nãu fáli in morrêr, Capitú!

Capitú têvi un rizínhu discorádu i incrédulu, i con a tacuára iscrevêu úma palávra nu xãu, inclinêi-mi i li: *mentirôzu*.

Éra tãu istrãnhu túdu acílu, ci nãu axêi respósta. Nãu atináva con a razãu du iscrítu, cômu nãu atináva con a du faládu. Si mi acudísi alí úma injúria grãndi ôu picêna, é posíveu ci a iscrevêsi tambên, con a mêzma tacuára, máis nãu mi lembráva náda. Tínha a cabêsa vazía. Áu mêzmu têmpu tomêi-mi di resêiu di ci auguên nus pudêsi ouvír ôu ver. Cen, si éramus sóis? D. Fortunáta xegára úma vêis a pórtá da cáza, máis entrôu lógu depóis. A solidãu éra compléta. Lêmbra-mi ci úmas andorínhas pasárãu por síma du cintáu i fôrãu pára us ládus du môrru di Sãnta Terêza; ningên máis. Áu lônji, vózis vágas i confúzas, na rúa un tropéu di bêstas, du ládu da cáza u xiureár dus pasarínhus du Pádua. Náda máis, ôu só-mênti êsti fenômenu curiôzu, ci u nômi iscrítu por éla, nãu só mi ispiáva du xãu con jêstu iscarínhu, máis até mi paresêu ci repercutía nu ar. Tívi entãu úma idéia ruín; dísi-lhi ci, afináu di cõntas, a vída di pádri nãu éra ma, i êu podía aseitá-la sen grãndi pêna. Cômu disfôrsu, éra pueríu; máis êu sentía a secréta isperãnsa di ve-la atirár-si a min laváda in lágrimas. Capitú limitôu-si a arregalár múitu us ólhus, i acabôu por dizêr:

— Pádri é bon, nãu a dúvida; melhór ci pádri só cõnegu, por cáuza das mêias rôxas. U rôxu é cor múitu buníta. Pensãndu ben, é melhór cõnegu.

— Máis nãu si pódi ser cõnegu sen ser primêira-mênti pádri, dísi-lhi êu mordêndu us bêisus.

— Bêñ; comêsi pêlas mêias prêtas, depóis virãu as rôxas. U ci êu nãu céru perdêr é a súa mísa nóva; avízimi a têmpu pára fazêr un vestídu a móda, saía balãu i babáduş grãndis... Máis tauvéis nêsi têmpu a móda sêja ôutra. A igrêja a di ser grãndi, Cármu ôu S. Fransíscu.

— Ôu Candelária.

— Candelária tambên. Cuaucér sérvu, contãntu ci êu ôusa a mísa nóva. Êi di fazêr un figurãu. Múita jênti a di perguntár: “Cen é acéla môsa fasêira ci alí istá con un vestídu tãu bunítu?” “Acéla é D. Capitolína, úma môsa ci morôu na Rúa di Máta-caváluş...”

— Ci morôu? Vosê vái mudár-si?

— Cen sábi ôndi é ci a di morár amanhã? dísi éla con un ton lévi di melancolía; máis, tornãndu lógu áu sarcázmu: I vosê nu autár, metídu na áuva, con a cápa di ôuru por síma, cantãndu... *Pater noster*...

A! cõmu êu síntu nãu ser un poéta romãnticu pára dizêr ci ístu éra un duélu di ironías! Contaría us mêus bótis i us déla, a grása di un i a prontidãu di ôutru, i u sãngi corrêndu, i u furôr na áuma, até áu mêu góupi fináu ci fõi êsti:

— Póis sin, Capitú, vosê ouvirá a mínha mísa nóva, máis con úma condissãu.

Áu ci éla respondêu:

— Vósa Reverendísima pódi falár.

— Prométi úma cõiza?

— Ci é?

— Díga si prométi.

— Nãu sabêndu u ci é, nãu promêtu.

— A falár verdádi sãu dúas cõizas, continuêi êu, por avêr-mi acudídu ôutra idéia.

— Dúas? Díga cuáis sãu.

— A primêira é ci só si a di confesár comígu, pára êu lhi dar a penitênsia i a absolvisãu. A segúnda é ci...

— A primêira istá prometída, dísi éla vêndu-mi ezitár, i acrescentôu ci isperáva a segúnda.

Palávra ci mi custôu, i ãntis nãu mi xegási a saír da bõca; nãu ouviría u ci ouví, i nãu iscrevería ací úma cõiza ci vái tauvêis axár incrédulus.

— A segúnda... sin... é ci... Prométi-mi ci sêja êu u pádri ci cázi vosê?

— Ci mi cázi? dísi éla un tãntu comovída.

Lógu depôis fêis discaír us lábius, i abanôu a cabêsa.

— Nãu, Bentínhu, dísi, sería isperár múitu têmpu; vosê nãu vái ser pádri ja amanhã, léva múitus ãnus... Ólhi, promêtu ôutra cõiza; promêtu ci a di batizár u mêu primêiru fílhu.

XLV

Abãni a cabêsa, leitôr

Abãni a cabêsa leitôr; fása tôdus us jéstus di incredulidádi. Xêgi a deitár fóra êsti lívru, si u tédiu ja u nãu obrigôu a ísu ãntis; túdu é posíveu. Máis, si u nãu fêis ãntis i só agóra, fíu ci tórni a pegár du lívru i ci u ábra na mêzma pájina, sen crer por ísu na verasidádi du autôr. Todavía, nãu a náda máis ezátu. Fôï asín mêzmu ci Capitú falôu, con táis palávras i manêiras. Falôu du primêiru filhu, cômu si fôsi a primêira bonéca.

Cuãntu áu mêu ispãntu, si tambên fôï grãndi, vêiu di mistúra con úma sensasãu isczíta. Percorrêu-mi un flúidu. Acéla ameása di un primêiru fílhu, u primêiru fílhu di Capitú, u cazamêntu déla con ôutru, portãntu, a separasãu absoluta, a pêrda, a anicilasãu, túdu ísu produzía un táu efêitu, ci nãu axêi palávra nen jéstu; ficêi istúpidu. Capitú sorría; êu vía u primêiru fílhu brincãndu nu xãu...

XLVI

As pázis

As pázis fizêrãu-si cômu a gêrra, deprêsa. Buscási êu nêsti lívru a mínha glória, i diría ci as negosiasõis partirãu di min; máis nãu, fôí éla ci as inisiôu. Augúns instântis depôis, cômu êu istivési cabizbáixu, éla abaixôu tambên a cabêsa, máis voutãndu us ólhus pára síma a fin di ver us mêus. Fiz-mi di rogádu; depôis cis levantár-mi pára ir embóra, máis nen mi levantêi, nen sêi si iría. Capitú fitôu-mi uns ólhus tãu térnus, i a pozisãu us fazia tãu súplis, ci mi deixêi ficár, pasêi-lhi u brásu pêla sintúura, éla pegôu-mi na pônta dus dêdus, i...

Ôutra vêis D. Fortunáta aparesêu a pórtã da cáza; nãu sêi pára ci, si nen mi deixôu têmpu di puxár u brásu; dizaparesêu lógu. Podía ser un símplis discárgu di consiênsia, úma serimônia, cômu as rézas di obrigasãu, sen devosãu, ci si dízen di tropéu; a nãu ser ci fôsi pára sertificár áus próprios ólhus a realidádi ci u corasãu lhi dizía...

Fôsi u ci fôsi, u mêu brásu continuôu a apertár a sintúura da filha, i fôí asín ci nus pasificãmus. U bunítu é ci cáda un di nós cería agóra as cúupas pára si, i pedíamus resíproca-mênti perdãu. Capitú alegáva a insônia, a dor di cabêsa, u abatimêntu du ispíritu, i fínau-mênti “us sêus calúndus.” Êu, ci éra múitu xorãu por êsi têmpu, sentía us ólhus molhádus... Éra amôr púru, éra efêitu dus padestimêntus da amigínha, éra a ternúra da reconsi-

liasãu.

XLVII

“A senhóra saíu”

— Istá bon, acabôu, dísi êu fínau-mênti; máis, isplíci-mi só úma côiza, por ci é ci vosê mi perguntôu si êu tínha mêdu di apanhár?

— Nãu fôï por náda, respondêu Capitú, depôis di augúma ezitasãu... Pára ci bulír nísu?

— Díga sêmpri. Fôï por cáuza du semináriu?

— Fôï; ouví dizêr ci la dãu pancáda... Nãu? Êu tambên nãu crêiu.

A isplicasãu agradôu-mi; nãu tínha ôutra. Si, cômu pênsu, Capitú nãu dísi a verdádi, fôrsa é reconhesêr ci nãu podía dizê-la, i a mentíra é désas criádas ci si dãu prêza in respondêr as vizítas ci “a senhóra saíu”, cuãndu a senhóra nãu cér falár a ningên. A nésa cumplisidádi un góstu particular; u pecádu in común iguála por instântis a condisãu das pesôas, nãu contãndu u prazêr ci da cára das vizítas enganádas, i as cóstas con ci élas désen... A verdádi nãu saíu, ficôu in cáza, nu corasãu di Capitú, coxilãndu u sêu arrendimêntu. I êu nãu desí trísti nen zangádu; axêi a criáda galãnti, apetesíveu, melhór ci a ãma.

As andorínhas vínhãu agóra in sentídu contráriu, ôu nãu seríãu as mêzmas. Nóis é ci éramus us mêzmus; alí ficãmus, somãndu as nósas iluzõis, us nósus temôris, comesãndu ja a somár as nósas saudádis.

XLVIII

Juramêntu du pôsu

— Nãu! isclamêi di repênti.

— Nãu ce?

Tínha avídu augúns minútus di silênsiu, durãnti us cuáis refletí múitu i acabêi por úma idéia; u ton da isclamasãu, porên, fôï tãu áutu ci ispantôu a mínha vizínha.

— Nãu a di ser asín, continuêi. Dízen ci nãu istãmus in idádi di cazár, ci sômus criãnsas, criansólas; ja ouví dizêr criansólas. Bêñ; máis dôis ôu três ãnus pásãu deprésa. Vosê júra úma côiça? Júra ci só a di cazár comígu?

Capitú nãu ezitôu in jurár, i até lhi vi as fásis vermêlhas di prazêr. Jurôu dúas vêzis i úma tersêira:

— Aínda ci vosê cázi con ôutra, cumprirêi u mêu juramêntu, nãu cazãndu núnca.

— Ci êu cázi con ôutra?

— Túdu pódi ser, Bentínhu. Vosê pódi axár ôutra môsa ci lhi cêira, apaixonár-si por éla i cazár. Cen sôu êu pára vosê lembrár-si di min nésa ocaziãu?

— Máis êu tambên júru! Jurú, Capitú, júru por Dêus Nósu Senhôr ci só mi cazarêi con vosê. Básta ístu?

— Devía bastár, dísi éla; êu nãu mi atrêvu a pedír máis. Sin, vosê júra... Máis jurêmus por ôutru módu; jurêmus ci nus avêmus di cazár un con ôutru, ája u ci ouvér.

Comprendêis a diferênsa; éra máis ci a eleisãu du cônjuji, éra a afirmasãu du matrimôniu. A cabêsa da mínha amíga sabía pensár cláru i deprésa. Reáu-mênti, a fórmula anteriôr éra limitáda, apênas iscluzíva. Podíamus acabár souteiróis, côm u Sôu i a Lúa, sen mentír áu juramêntu du pôsu. Ésta fórmula éra melhór, i tínha a vantájen di mi fortalesêr u corasãu côntra a investidúra ecleziástica. Jurãmus pêla segúnda fórmula, i ficãmus tãu felízis ci tôdu resêiu di perígu dizaparesêu. Éramus relijózus, tínhamus u Séu por testemúnha. Êu nen ja temía u semináriu.

— Si teimáren múitu, irêi; máis fásu di cõnta ci é un coléjiu cuaucér; nãu tómu órden.

Capitú temía a nósa separasãu, máis acabôu aseitãndu êsti auvítri, ci éra u melhór. Nãu aflijíamus mínha mãi, i u tẽmpu correría até u pôntu in ci u cazamẽntu pudési fazêr-si. Áu contráriu, cuaucér rezistẽnsia áu semináriu confirmaría a denúnsia di Jozé Días. Ésta reflẽcsãu nãu fôí mínha, máis déla.

XLIX

Úma véla áus sábadus

Êis ací cômu, apóis tãntas cansêiras, tocávamus u pôrtu a ci nus devíamus ter abrigádu lógu. Nãu nus sensúris, pilôtu di ma mórti, nãu si navégãu corasõis cômu us ôutrus máris dêsti múndu. Istávamus contêntis, entrãmus a falár du futúru. Êu prometía a mínha ispôza úma vída sosegáda i béla, na rósa ôu fóra da sidádi. Viríamus ací úma vêis por ãnu. Si fôsi in arrabéldi, sería lônji, ôndi ningên nus fôsi aborresêr. A cáza, na mínha opiniãu, nãu devía ser grãndi nen picêna, un mêiu-têrmu; plantêi-lhi flôris, iscolhí móveis, úma séji i un oratóriu. Sin, avíamus di ter un oratóriu bunítu, áutu, di jacarandá, con a imájen di Nósa Senhóra da Conseisãu. Demorêi-mi máis nístu ci nu réstu, in párti purcê éramus relijózus, in párti pára compensár a batína ci êu ía deitár as urtígas; máis aínda restáva úma párti ci atribúu áu intúitu secrétu i inconsiênti di capitár a protesãu du Séu. Avíamus di asendêr úma véla áus sábadus...

L

Un mêiu-têrmu

Mêzis depôis fúi pára u semináriu di S. Jozé. Si êu pudési contár as lágrimas ci xorêi na véspera i na manhã, somaría máis ci tôdas as vertidas dêzdi Adãu i Éva. A nístu augúma ezajerasãu; máis é bon ser enfáticu, úma ôu ôutra vêis, pára compensár êsti iscrúpulu di ezatidãu ci mi afijí. Entretãntu, si êu mi ativér só a lembrãnsa da sensasãu, nãu fícu lônji da verdádi; áus cínzi ãnus, túdu é infinítu. Reáu-mênti, por máis preparádu ci istivési, padesí múitu. Mínha mãi tambên padesêu, máis sofría con áuma i corasãu; demáis, u Pádri Cabráu axára un mêiu-têrmu, isperimentár-mi a vocasãu; si, nu fin di dôis ãnus, êu nãu revelási vocasãu eclesiástica, segiría ôutra carrêira.

— As promézas déven ser cumpridas confórmi Dêus cér. Supônha ci Nósu Senhôr néga dispozisãu a sêu fílu, i ci u costúmi du semináriu nãu lhi da u góstu ci mi consedêu a min, é ci a vontádi divína é ôutra. A senhóra nãu podía por in sêu fílu, ãntis di nasídu, úma vocasãu ci Nósu Senhôr lhi recuzôu...

Éra úma consesãu du pádri. Dáva a mínha mãi un perdãu antesipádu, fazêndu vir du credôr a relevasãu da dívida. Us ólhus déla brilharãu, máis a bôca dísi ci nãu. Jozé Días, nãu têndu aucansádu ir comígu pára a Európa, agarrôu-si áu máis prócsimu, i apoiôu u “auvítri

du Sr. protonotáriu”; só lhi paresía ci un ãnu éra bastãnti.

— Istôu sértu, dísi êli, piscãndu-mi u ôlhu, ci dẽntro di un ãnu a vocasãu eclesiástica du nósu Bentínhu si manifestá clára i desizíva. A di dar un pádri di mãu xêia. Tambên, si nãu viér in un ãnu...

I a min, máis tárdi, in particulár:

— Va por un ãnu; un ãnu pása deprésa. Si nãu sentír góstu nenhún, é ci Dêus nãu cér, cõmu dis u pádri, i nêsi cázu, mẽu amigínhu, u melhór remédu é a Európa.

Capitú dẽu-mi iguáu consêlhu, cuãndu mínha mãi lhi anusiõu a mínha ída definitíva pára u semináriu:

— Mínha fílha, vosê vái perdêr u sêu companhêiru di criãnsa...

Fêis-lhi tãu ben êsti tratamẽtu di *filha* (éa a primêira vês ci mínha mãi lhu dáva), ci nen têvi tẽmpu di ficár trísti; beijõu-lhi a mãu, i dísi-lhi ci ja sabía dísu por min mẽzmu. In particulár animõu-mi a suportár túdu con pasiẽnsia; nu fin di un ãnu as cõizas istariãu mudádas, i un ãnu andáva deprésa. Nãu fõi aĩnda a nósá despedída; ésta fêis-si na véspera, por un módu ci pédi capítulu ispesiáu. U ci única-mẽnti dígu ací é ci, áu pásu ci nus prendíamus un áu õutru, éla ía prendẽndu mínha mãi, fêis-si máis asídua i térna, vivía áu pé déla, con us ólhus néla. Mínha mãi éra di naturáu simpáticu, i iguáu-mẽnti sensíveu; tãntu si doía cõmu si aprazía di cuacér cõiza. Entrõu a axár in Capitú úma porsãu di grásas nóvas, di dótis fínus i rárus; dẽu-lhi un anéu dus sêus i augúmas galanterías. Nãu consentiu in fotografár-si, cõmu a picẽna lhi pedía, pára lhi dar un retrátu; máis tínha úma miniatúra, fêita áus vínti i síncu ãnus, i, depõis di augúmas

ezitasõis, rezouvêu dar-lha. Us ólhus di Capitú, cuãndu resebêu u mímu, nãu si discrêven; nãu éráu oblícuus, nen di resáca, éráu dirêitus, clárus, lúsidus. Beijôu u retrátu con paixãu, mínha mãi fêiz-lhi a mêzma cõiza a éla. Túdu ístu mi lêmbra a nósa despedída.

LI

Êntri lúis i fúscu

Êntri lúis i fúscu, túdu a di ser brévi cômu êsi instãnti. Nen durôu múitu a nósa despedída, fôï u máis ci pôdi, in cáza déla, na sála di vizítas, ãntis du asendêr das vélas; aí é ci nus despedímus di úma vêis. Jurãmus nóva-mênti ci avíamus di cazár un con ôutru, i nãu fôï só u apêrtu di mãu ci selôu u contrátu, cômu nu cintáu, fôï a conjunsãu das nósas bôcas amorózas... Tauvêis rísci ístu na impresãu, si até la nãu pensár di ôutra manêira; si pensár, fíca. I dêzdi ja fíca, purcê, in verdádi, é a nósa defêza. U ci u mandamêntu divínu cér é ci nãu jurêmus *in vãu* pêlu sãntu nômi di Dêus. Êu nãu ía mentír áu semináriu, úma vêis ci leváva un contrátu fêitu nu própriu cartóriu du Séu. Cuãntu áu sêlu, Dêus, cômu fêis as mãus límpas, asín fêis us lábius límpus, i a malísia istá ãntis na túa cabêsa perversa ci na dacêli cazáu di adolesêntis... Ó! mínha dôsi companhêira da meninísi, êu éra púru, i púru ficêi, i púru entrêi na áula di S. Jozé, a buscár di aparênsia a investidúra saserdotáu, i ãntis déla a vocasãu. Máis a vocasãu éras tu, a investidúra éras tu.

LII

U vélhu Pádua

Ja agóra cõntu tambên us adêuzis du vélhu Pádua. Lógu sêdu vêiu a nósa cáza. Mínhã mãi dísi-lhi ci fõsi falár-mi áu cuártu.

— Da lisênsa? perguntôu metêndu a cabêsa pêla pórtã.

Fúi apertár-lhi a mãu; êli abrasôu-mi con ternúra.

— Sêja felís! dísi-mi. A min i a tõda a mínha jênti crêia ci ficãu múitas saudádis. Tôdus nós istimãmus múitu áu senhôr, cõmu merési. Si lhi diséren ôutra cõiza, nãu acredíti. Sãu intrígas. Tambên êu, cuãndu mi cazêi, fúi vítima di intrígas; disfizerãu-si. Dêus é grãndi i discóbri a verdádi. Si augún díã perdêr súã mãi i sêu títu, — cõiza ci êu, por ésta lúis ci mi alumía, nãu dezêju, purcê sãu bõas pesõas, eselêntis pesõas, i êu sõu grátu as finêzas resebídas... Nãu, êu nãu sõu cõmu ôutrus, sértus parázitas, víndus di fóra pára dizuniãu das famílias, aduladõris báixus, nãu; êu sõu di ôutra ispésii; nãu vívu papãndu us jantáris nen morãndu in cáza alhêia... Enfín, sãu us máis felízis!

“Por ci falará asín?” pensêi. “Naturáu-mênti sábi ci Jozé Díã dis máu dêli.”

— Máis, cõmu íã dizêndu, si augún díã perdêr us sêus parêntis, pódi contár con a nósa companhía. Nãu é sufisiênti in importãnsia, máis a afeisãu é imênsã, crêia.

Pádri ci sêja, a nósa cáza istá as súas órdenes. Céru só ci mi nãu iscêsa; nãu iscêsa u vélhu Pádua...

Suspirôu i continuôu:

— Nãu iscêsa u sêu vélhu Pádua, i, si ten augún trapínhu ci mi dêixi in lembrãnsa, un cadérnu latínu, cu-
aucér côiça, un botãu di colêti, côiça ci ja lhi nãu présti pára náda. U valôr é a lembrãnsa.

Tívi un sobresáutu. Avía embrulhádu in un papéu un cáxu dus mêus cabêlus, tãu grãndis i tãu bunítus, cortádus na véspera. A intensãu éra levá-lus a Capitú, áu saír; máis tívi idéia di da-lu áu pái, a fílha sabería tomá-lu i guardá-lu. Pegêi du embrúlhu i dêi-lhu.

— Ací istá, guárdi.

— Un caxínhu dus sêus cabêlus! isclamôu Pádua abríndu i fexãndu u embrúlhu. Ó! obrigádu! obrigádu por min i pêla mínha jênti! Vôu da-lu a vélha, pára guardá-lu, ôu a picêna, ci é máis cuidadóza ci a mãi. Ci líndus ci sãu! Cômu é ci si córta úma belêza déstas? De ca un abrásu! ôutru! máis ôutru! adêus!

Tínha us ólhus úmidus devéras; leváva a cára dus de-
zinganádus, cômu cen empregôu in un só bilhêti tôdas as súas economías di isperãnsas, i ve saír brãncu u maudítu númeru; un númeru tãu bunítu!

LIII

A camínhu!

Fuí pára u semináriu. Pôupa-mi as ôutras despedidas. Minha mãi apertáva-mi áu pêitu. Príma Justína suspiráva. Tauvêis xorási máu ôu náda. A pesôas a cen as lágrimas nãu acóden lógu nen núnca; dis-si ci padésen máis ci as ôutras. Príma Justína disfarsáva naturáu-mênti us sêus padessimêntus íntimus, emendãndu us discuídus di minha mãi, fazêndu-mi recomendasõis, dãndu órdenes. Tíu Cózmi, cuãndu êu lhi beijêi a mãu in despedída, dísimi ríndu:

— ãnda la, rapáis, vóuta-mi pápa!

Jozé Días, compôstu i grávi, nãu dizía náda a prinsípiu; tínhamus faládu na véspera, nu cuártu dêli, ôndi fuí ver si éra aínda posíveu evitár u semináriu. Ja nãu éra, máis dêu-mi isperãnsas i prinsipáu-mênti animôu-mi múitu. ãntis di un ãnu istariãmus a bórdu. Cômu êu axási múitu brévi, isplícôu-si.

— Dízen ci nãu é bon têmpu di atravesár u Atlânticu, vôu indagár; si nãu for, irêmus in mársu ôu abríu.

— Pósu istudár medisína ací mêzmu.

Jozé Días corrêu us dêdus pêlus suspensórius con un jêstu di impasiênsia, apertôu us bêisus, até ci fôrmau-mênti rejeitôu u auvítri.

— Nãu duvidaría aprovár a idéia, dísi êli, si na Iscóla di Medisína nãu insinásen, iscluzíva-mênti, a podridãu

alopáta. A alopatía é u êrru dus séculus, i vái morrêr; é u asasinátu, é a mentíra, é a iluzãu. Si lhi diséren ci pódi aprendêr na Iscóla di Medisína acéla párti da siênsia común a tódus us sistêmas, é verdádi; a alopatía é êrru na terapêutica. Fiziolojía, anatomía, patolojía, nãu sãu alopáticas nen omeopáticas, máis é melhór aprendêr lógu túdu di úma vêis, por lívrus i por língua di ómens cuutôris da verdádi...

Asín falára na véspera i nu cuártu. Agóra nãu dizía náda, ôu profería augún aforízm sôbri a relijãu i a família; lêmbru-mi dêsti: “Dividí-lu con Dêus é aínda posuí-lu.” Cuãndu mínha mãi mi dêu u úutimu bêiju: “Cuádru amantísimu!” suspirôu êli. Éra manhã di un líndu día. Us molécis coxixávãu; as iscrávas tomávãu a bênsãu: “Bênsãu, nho Bentínhu! nãu si iscêsa di súa Joãna! Súa Micelína fica rezãndu por vozmesê!” Na rúa, Jozé Días insistíu nas isperãnsas:

— Aguênti un ãnu; até la túdu istará arranjàdu.

LIV

Panejírícu di Sãnta Mônica

Nu semináriu... A! nãu vòu contár u semináriu, nen mi bastaría a ísu un capítulu. Nãu, senhòr mèu amígu; augún díá, sin, é posíveu ci compônha un abreviádu du ci alí vi i viví, das pesòas ci tratêi, dus costúmíis, di tôdu u réstu. Ésta sárna di iscrevêr, cuãndu péga áus sinçuênta ãnus, nãu dispéga máis. Na mosidádi é posíveu curár-si un ómen déla; i, sen ir máis lônji, ací mêzmu nu semináriu tívi un companhêiru ci compôis vérsus, a manêira dus di Juncêira Frêiri, cúju lívru di frádi-poéta éra resênti. Ordenôu-si; ãnus depòis incontrêi-u nu côru di S. Pêdru i pedí-lhi ci mi mostrási us vérsus nóvus.

— Ci vérsus? perguntôu mèiu ispantádu.

— Us sêus. Pòis nãu si lêmbra ci nu semináriu...

— A! sorríu êli.

Sorríu, i continuãndu a procurár nun lívru abértu a óra in ci tínhá di cantár nu díá segínti, confesôu-mi ci nãu fizéira máis vérsus depòis di ordenádu. Fôrãu cósegas da mosidádi; cosôu-si, pasôu, istáva bon. I falôu-mi in próza di úma infinidádi di côizas du díá, a vída cára, un sermãu du Pádri X..., úma vigairaría minêira...

Contráriu a ísu fòu un seminarísta ci nãu segíu a carrêira. Xamáva-si... Nãu é presízu dizêr u nômi; básti u cázu. Tínhá compòstu un *Panejírícu di Sãnta Mônica*, elojiádu por augúmas pesòas i entãu lídu êntri us seminarístas.

Aucansôu lisênsa di imprimí-lu, i dedicôu-u a Sântu Agostínhu. Túdu ísu é istória vélha; u ci é máis môsu é ci un día, in 1882, índu ver sértu negósiu in repartisãu di marínha, alí dêi con êsti mêu coléga, fêitu xáfi di úma sesãu adi-ministratíva. Deixára semináriu, deixára lêtras, cazára i iscesêra túdu, mênus u *Panejírícu di Sãnta Mônica*, úmas vínti i nóvi pájinas, ci vêiu distribuíndu pêla vída fóra. Cômu êu presizási di augúmas informasóis, fúí pedír-lhas, i sería imposíveu axár melhór nen máis prônta vontádi; dêu-mi túdu, cláru, sértu, copiôzu. Naturáu-mênti conversãmus du pasádu, memórias pesoáis, cázus di istúdu, insidêntis di náda, un lívru, un vérbu, un móti, tôda a vélha palháda saíu ca fóra, i rímus júntus, i suspirãmus di companhía. Vivêmus augún têmpu du nósú vélhu semináriu. Ôu purcê éráu dêli, ôu purcê éramus entãu môsus, as recordasóis trazíãu táu podêr di felisidádi ci, si augúma sômbra contrária ôuvi entãu, nãu aparesêu agóra. Êli confesôu-mi ci perdêra di vísta tódus us companhêirus du semináriu.

— Tambên êu, cuázi tódus; úma vêis ordenádu, voutárãu naturáu-mênti as súas provínsias, i us dací tomárãu vi-gairarías fóra.

— Bon têmpu! suspirôu êli.

I, apóis augúma reflêsãu, fitãndu in min uns ólhus múrxus i teimózus, perguntôu-mi:

— Conservôu u mêu *Panejírícu*?

Nãu axêi ci dizêr; tentêi movêr us bêisus, máis nãu tínta palávra; afináu, perguntêi:

— *Panejírícu*? Ci panejírícu?

— U mêu *Panejírícu di Sãnta Mônica*.

Nãu mi lembrôu lógu, máis a isplिकासãu devía bastár; i depôis di augúns instãntis di pescíza mentáu, respondi ci por múitu tẽmpu u conservára, máis as mudãnsas, as viájens...

— Êi di levár-lhi un ezemplár.

Ãntis di vínti i cuátru óras istáva in mínha cáza, con u folhẽtu, un vélhu folhẽtu di vínti i sêis ãnus, encardídu, manxádu du tẽmpu, máis sen lacúna, i con úma dedicatória manuscrita i respeitóza.

— É u penúutimu ezemplár, dísi-mi; agóra só mi résta un, ci nãu pósu dar a ningẽn.

I cõmu mi vísi folheár u opúsculu:

— Vêja si lhi lẽmbra augún pedásu, dísi-mi.

Vínti i sêis ãnus di interválu fázen morrêr amizádis máis istrẽitas i asíduas, máis éra cortezía, éra cuázi caridádi recordár augúma láuda; li úma délas, asentuãndu sértas frázis pára lhi dar a impresãu di ci axávãu écu in mínha memória. Concordôu ci fõsen bélas, máis prefería ôutras, i apontôu-as.

— Recórda-si ben?

— Perfêita-mẽnti. *Panejíricu di Sãnta Mõnica!* Cõmu ístu mi fáis remontár us ãnus da mínha mosidádi! Núnca mi iscesêu u semináriu, crêia. Us ãnus pásãu, us acontecimẽntus ven uns sôbri ôutrus, i as sensasõis tambẽn, i viêrãu amizádis nóvas, ci tambẽn si fõrãu depôis, cõmu é lhei da vída... Põis, mẽu cáru coléga, náda fêis apagar acêli tẽmpu da nósa convivẽnsia, us pádris, as lisõis, us recrẽius... us nósus recrẽius, lẽmbra-si? u Pádri Lópis, ó! u Pádri Lópis...

Êli, con us ólhus nu ar, devía istár ouvíndu, i naturáu-

mênti ouvía, máis só mi dísi úma palávra, i aínda asín depôis di augún têmpu di silênsiu, recolhêndu us ólhus i un suspíru!

— Ten agradádu múitu êsti mêu *Panejírícu!*

LV

Un sonêtu

Díta a palávra, apertôu-mi as mãus con as fôrsas tôdas di un vástu agradesimêntu, dispedíu-si i saíu. Fícêi só con u *Panejíricu*, i u ci as fôlhas dêli mi lembrárãu fôitáu ci merési un capítulu ôu máis. ãntis, porên, i purcê tambên êu tívi u mêu *Panejíricu*, contarêi a istória di un sonêtu ci núnca fis; éra nu têmpu du semináriu, i u primêiru vérsu é u ci ídis ler:

Ó! flor du Séu! ó! flor cãndida i púra!

Cômu i por ci mi saíu êsti vérsu da cabêsa, nãu sêi; saíu asín, istãndu êu na cãma, cômu úma isclamasãu sôuta, i, áu notár ci tínha a medída di vérsu, pensêi in compôr con êli augúma cõiza, un sonêtu. A insônia, múza di ólhus arregaládus, nãu mi deixôu dormír úma lõnga óra ôu dúas; as cósegas pedíãu-mi únhas, i êu cosáva-mi con áuma. Nãu iscolhí lógu, lógu, u sonêtu; a prinsípiu cuidêi di ôutra fórma, i tãntu di ríma cômu di vérsu sôutu, máis afináu atívi-mi áu sonêtu. Éra un poêma brévi i prestadíu. Cuãntu a idéia, u primêiru vérsu nãu éra aínda úma idéia, éra úma isclamasãu; a idéia viría depõis. Asín na cãma, envolvídu nu lensóu, tratêi di poetár. Tínha u auvorôsu da mãi ci sênti u filhu, i u primêiru filhu. Ía ser poeta, ía competír con acêli mônji da Baía, pôucu ãntis reveládu, i entãu na móda; êu, seminarísta, diría in vérsu as mínhas tristêzas, cômu êli diséra as súas nu

cláustru. Decorêi ben u vérsu, i repetía-u in vóis báixa, áus lensóis; frânca-mênti, axáva-u bunítu, i aínda agóra nãu mi parési máu:

Ó! flor du Séu! ó! flor cãndida i púra!

Cen éra a flor? Capitú, naturáu-mênti; máis podía ser a virtúdi, a poezía, a relijãu, cuaucér ôutru consêitu a ci coubési a metáfora da flor, i flor du Séu. Aguardêi u réstu, resitãndu sêmpri u vérsu, i deitádu óra sôbri u ládu dirêitu, óra sôbri u iscêrdu; afináu deixêi-mi istár di cóstas, con us ólhus nu tétu, máis nen asín vínha máis náda. Entãu adivertí ci us sonêtus máis gabáduus éráu us ci concluíãu con xávi di ôuru, ístu é, un dêsis vérsus capitáis nu sentídu i na fórma. Pensêi in forjár úma di táis xávis, considerãndu ci u vérsu fináu, saíndu cronolójica-mênti dus trêzi anteriôris, con dificuudádi traría a perfeisãu louváda; imajinêi ci táis xávis éráu fundídas ântis da fexadúra. Asín fôï ci mi determinêi a compôr u úutimu vérsu du sonêtu, i, depôis di múitu suár, saú êsti:

Pérdi-si a vída, gãnha-si a batálha!

Sen vaidádi, i falãndu cômu si fôsi di ôutru, éra un vérsu maginíficu. Sonóru, nãu a dúvida. I tínga un pensamêntu, a vitória gãnha a cústa da própria vída, pensamêntu alevantádu i nóbri. Ci nãu fôsi novidádi, é posíveu, máis tambên nãu éra vuugár; i aínda agóra nãu isplícu por ci vía misterióza entrôu núma cabêsa di tãu pôucus ãnus. Nacéla ocaziãu axêi-u sublími. Resitêi úma i múitas vêzis a xávi di ôuru; depôis repetí us dôis vérsus segída-mênti, i dispúis-mi a ligá-lus pêlus dôzi sentráis. A idéia agóra, a vísta du úutimu vérsu, paresêu-mi melhór nãu ser Capitú; sería a justísa. Éra máis

própriu dizêr ci, na púgna pêla justísa, perdêr-si-ia acázu a vída, máis a batálha ficáva gãnha. Tambên mi ocorrêu aseitár a batálha, nu sentídu naturáu, i fazêr déla a lúta pêla pátria, por ezêmplu; nêsi cázu a flor du Séu sería a liberdádi. Ésta asepsãu, porên, sêndu u poéta un semi-narísta, podía nãu cabêr tãntu cõmu a primêira, i gastêi augúns minútus in iscolhêr úma ôu ôutra. Axêi melhór a justísa, máis afináu aseitêi definitíva-mênti úma idéia nóva, a caridádi, i resitêi us dôis vérsus, cáda un a sêu módu, un lãngida-mênti:

Ó! flor du Séu! ó! flor cãndida i púra!

i u ôutru con grãndi brúu:

Pérdi-si a vída, gãnha-si a batálha!

A sensasãu ci tívi é ci ía saír un sonêtu perfêitu. Comesár ben i acabár ben nãu éra pôucu. Pára mi dar un bãnhu di inspirasãu, evocêi augúns sonêtus sélebris, i notêi ci us máis dêlis éráu fasílimus; us vérsus saíãu uns dus ôutrus, con a idéia in si, tãu naturáu-mênti, ci si nãu acabáva di crer si éla é ci us fizéa, si êlis é ci a susitávãu. Entãu tornáva áu mêu sonêtu, i nóva-mênti repetía u primêiru vérsu i isperáva u segúndu; u segúndu nãu vínha, nen tersêiru, nen cuártu; nãu vínha nenhún. Tívi augúns ímpetus di ráiva, i máis di úma vêis pensêi in saír da cãma i ir ver tínta i papéu; pódi ser ci, iscrevêndu, us vérsus acudísen, máis...

Cansádu di isperár, lembrôu-mi auterár u sentídu du úutimu vérsu, con a símplicis transpozisãu di dúas palávras, asín:

Gãnha-si a vída, pérdi-si a batálha!

U sentídu vínha a ser jústa-mênti u contráriu, máis

tauvêis ísu mêzmu trousési a inspirasãu. Nêsti cázu, éra úma ironía: nãu ezersêndu a caridádi, pódi-si ganhár a vída, máis pérdi-si a batálha du Séu. Criêi fôrsas nóvas i isperêi. Nãu tínha janéla; si tivési, é posíveu ci fôsi pedír úma idéia a nôiti. I cen sábi si us vagalúmis, luzíndu ca embáixu, nãu seríãu pára min cômú rímas das istrélas, i ésta víva metáfórá nãu mi daría us vérsus escívuus, con us sêus consoãntis i sentíduus própriuus?

Trabalhêi in vãu, buscêi, catêi, isperêi, nãu viérãu us vérsus. Pêlu têmpu adiãnti iscreví augúmas pájinas in próza, i agóra istôu compôndu ésta narrasãu, nãu axãndu maiór dificuudádi ci iscrevêr, ben ôu máu. Pôis, senhôris, náda mi consóla dacêli sonêtu ci nãu fis. Máis, cômú êu crêiu ci us sonêtuus ezísten fêituus, cômú as ódis i us drãmas, i as demáis óbras di árti, por úma razãu di órden metafízica, dôu êsis dôis vérsus áu primêiru dizocupádu ci us cisér. Áu domíngu, ôu si istivér xovêndu, ôu na rósa, in cuaucér ocaziãu di lazêr, pódi tentár ver si u sonêtu sái. Túdu é dar-lhi úma idéia i enxêr u sêntru ci fáuta.

LVI

Un seminarísta

Túdu mi ía repetíndu u diábu du opúsculu, con as súas lêtras vélhas i sitasõis latínas. Vi saír dacélas fôlhas múitus perfís di seminarístas, us irmãus Aubucércis, por ezêmplu, un dus cuáis é cônegu na Baía, encuãntu u ôutru segúu medisína i dízen avêr discobértu un ispesíficu cõntra a fébri amaréla. Vi u Bástus, un magriséla, ci istá di vigáriu in Mêia-Põnti, si nãu morrêu ja; Luís Bórjis, apezár di pádri, fêis-si políticu, i acabôu senadôr du impériu... Cuãntas ôutras cáras mi fitávãu das pájinas frías du *Panejíricu!* Nãu, nãu éráu frías; trazíãu u calôr da juventúdi nasênti, u calôr du pasádu, u mêu própriu calôr. Cería le-las ôutra vêis, i lográva entendêr augún têcstu, tãu resênti cõmu nu primêiru día, aínda ci máis brévi. Éra un incãntu ir por êli; as vêzis, inconsiênti-mênti, dobráva a fôlha cõmu si istivési lêndu di verdádi; crêiu ci éra cuãndu us ólhus mi caíãu na palávra du fin da pájina, i a mãu, acostumáda a ajudá-lus, fazia u sêu offísiu...

Êis ací ôutru seminarísta. Xamáva-si Ezeziéu di Sôuza Iscobár. Éra un rapáis ezbéutu, ólhus clárus, un pôucu fujitívus, cõmu as mãus, cõmu us péis, cõmu a fála, cõmu túdu. Cen nãu istivési acostumádu con êli podía acázu sentír-si máu, nãu sabêndu por ôndi lhi pegási. Nãu fitáva di rôstu, nãu faláva cláru nen segídu; as mãus nãu

apertávãu as ôutras, nen si deixávãu apertár délas, purcê us dêdus, sêndu delgádus i cúrtus, cuãndu a jênti cuidáva te-lus êntri us sêus, ja nãu tînha náda. U mêzmu dígu dus péis, ci tãu deprêsa istávãu ací cõmu la. Ésta dificuudádi in pouzár fõi a maiór obistáculu ci axõu pára tomár us costúmîs du semináriu. U sorrízu éra instantãneu, máis tambên ría fougádu i lárqu. Úma cõiza nãu sería tãu fujitíva, cõmu u réstu, a reflêcsãu; íamus dar con êli, múita vêis, ólhus enfiádu in si, cojitãndu. Respondíanus sêmpri ci meditáva augún pôntu ispirituáu, ôu entãu ci recordáva a lisãu da vêspera. Cuãndu êli entrõu na mínha intimidádi pedía-mi frecuênti-mênti isplícasõis i repetisõis miúdas, i tînha memória pára guardá-las tôdas, até as palávrâs. Tauvêis ésta facuudádi prejudicási augúma ôutra.

Éra máis vélhu ci êu três ãnus, filhu di un adivogádu di Curitíba, aparentádu con un comersiãnti du Ríu di Janêiru, ci servía di correspondênti áu pái. Êsti éra ómen di fórtis sentimentus católicus. Iscobár tînha úma irmã, ci éra un ãnju, dizia êli.

— Nãu é só na belêza ci é un ãnju, máis tambên na bondádi. Nãu imajína ci bõa criatúra ci éla é. Iscrévi-mi múita vêis, êi di mostrár-lhi as cártas déla.

Di fátu, éráu símplicis i afetuózas, xêias di carísias i consêlhus. Iscobár contáva-mi istórias déla, interesãntis, tôdas as cuáis vínhão a dar na bondádi i nu ispirítu dacêla criatúra; táis éráu ci mi fariãu capáis di acabár cazãndu con éla, si nãu fõsi Capítú. Morrêu pôucu depõis. Êu, seduzídu pêlas palávrâs dêli, istívi cuázi a contár-lhi lógu, lógu, a mínha istória. A prinsípiu fúí tímídu, máis êli

fêis-si entrádu na mínha confiãnsa. Acêlis módus fujitívus sesávãu cuãndu êli cería, i u mêiu i u têmpu us fizérãu máis pouzádus. Iscobár vêiu abríndu a áuma tôda, dêzdi a pórtá da rúa até áu fúndu du cintáu. A áuma da jênti, cômu sábis, é úma cáza asín dispósta, nãu ráru con janélas pára tódus us ládus, múita lúis i ar púru. Tambên as a fexádas i iscúras, sen janélas, ôu con pôucas i gradeádas, a semelhãnsa di convêntus i prizõis. Outrosín, capélas i bazáris, símplis aupêndris ôu pásusuntuózus.

Nãu sêi u ci éra a mínha. Êu nãu éra aínda cazmúrru, nen don cazmúrru; u resêiu é ci mi tolhía a francêza, máis cômu as pórtas nãu tínhãu xávis nen fexadúras, bastáva empurrá-las, i Iscobár empurrôu-as i entrôu. Ca u axêi dêntru, ca ficôu, até ci...

LVII

Di preparasãu

A! máis nãu éráu só us seminarístas ci mi ãu saíndu dacélas fôlhas vélhas du *Panejíricu*. Élas mi trousérãu tambên sensasõis pasádas, táis i tãntas ci êu nãu podería dizê-las tôdas, sen tirár ispásu áu réstu. Úma désas, i das primêiras, cisera contá-la ací in latín. Nãu é ci a matéria nãu áxi têrmus onéstus in nósa língua, ci é cásta pára us cástus, cômu pódi ser tórpi pára us tórpis. Sin, leitôra castísima, cômu diría u mêu finádu Jozé Días, podêis ler u capítulu até áu fin, sen sústu nen vexãmi.

Ja agóra mêtu a istória in ôutru capítulu. Por máis compôstu ci êsti mi sáia, a sêmpri nu asúntu augúma côiza mênus austéra, ci pédi úmas línhas di repôuzu i preparasãu. Sírvá êsti di preparasãu. I ístu é múitu, leitôr mêu amígu; u corasãu, cuãndu ezamína a posibidádi du ci a di vir, as proporsõis dus acontesimêntus i a cópia dêlis, fíca robústu i dispôstu, i u máu é menór máu. Tambên, si nãu fíca entãu, nãu fíca núnca. I ací verás táu ôu cuáu ispertêza mínha; porcuãntu, áu ler u ci váis ler, é prováveu ci u áxis mênus cru du ci isperávas.

LVIII

U tratádu

Fôï u cázu ci, úma segúnda-fêira, voutãndu êu pára u semináriu, vi caír na rúa úma senhóra. U mêu primêiru jéstu, in táu cázu, devía ser di pêna ôu di rízu; nãu fôï úma nen ôutra côiça, porcuãntu (i é ístu ci êu ciséra dizêr in latín), porcuãntu a senhóra tínha as mêias múitu lavádas, i nãu as sujôu, leváva lígas di sêda, i nãu as perdêu. Várias pesôas acudírãu, máis nãu tiverãu têmpu di a levantár; éla ergêu-si múitu vexáda, sacudíu-si, agra-desêu, i enfiôu pêla rúa prócsima.

— Êsti góstu di imitár as fransêzas da Rúa du Ovidôr, dizía-mi Jozé Días andãndu i comentãndu a céda, é evidênti-mênti un êrru. As nósas mósas déven andár cômu sêmpri andarãu, con sêu vagár i pasiênsia, i nãu êsti tíci-tíci afransezádu...

Êu máu podía ouví-lu. As mêias i as lígas da senhóra branceávãu i enroscávãu-si diãnti di min, i andávãu, caíãu, ergiãu-si i fáu-si embóra. Cuãndu xegãmus a iscína, olhêi pára a ôutra rúa, i vi, a distãnsia, a nósa dizastráda, ci ía nu mêzmu pásu, tíci-tíci, tíci-tíci...

— Parési ci nãu si maxucôu, dísi êu.

— Tãntu melhór pára éla, máis é imposíveu ci nãu tê nha arranhádu us joêlhus; acéla prestêza é mãnha...

Crêiu ci fôï “mãnha” ci êli dísi; êu ficêi “nus joêlhus arranhádu.” Dalí in diãnti, até u semináriu, nãu vi

mulhêr na rúa, a cen nãu dezejási úma céda; a augúmas adivinhêi ci trazíãu as mêias isticádas i as lígas jústas... Táu avería ci nen levási mêias... Máis êu as vía con élas... Ôu entãu... Tambên é posíveu...

Vôu izgarsãndu ístu con retisências, pára dar úma idéia das mínhas idéias, ci éráu asín difúzas i confúzas; con sertêza nãu dôu náda. A cabêsa ía-mi cênti, i u andár nãu éra segurú. Nu semináriu, a primêira óra fôu insuportáveu. As batínas trazíãu ar di sáias, i lembrávãu-mi a céda da senhóra. Ja nãu éra úma só ci êu vía caír; tôdas as ci êu incontrára na rúa, mostrávãu-mi agóra di relãnsi as lígas azúis; éráu azúis. Di nôiti, sonhêi con élas. Úma muutidãu di abomináveis criatúras vêiu andár a róda di min, tíci-tíci... Éráu bélas, úmas fínas, ôutras grósas, tôdas ájeis cõmu u diábu. Acordêi, buscêi afujentá-las con isconjúrus i ôutrus métodos, máis tãu deprésa dormí cõmu tornárãu, i, con as mãus prêzas in vóouta di min, fazíãu un vástu sírculu di sáias, ôu, trepádas nu ar, xovíãu péis i pérnas sôbri a mínha cabêsa. Asín fúí até madrugada. Nãu dormí máis; rezêi pádri-nósus, ávi-marias, i crédus, i sêndu êsti lívru a verdádi púra, é fôrsa confesar ci tívi di interrompêr máis di úma vêis as mínhas orasõis pára acompanhár nu iscúru úma figúra áu lônji, tíci-tíci, tíci-tíci... Pegáva deprésa na orasãu, sêmpri nu mêiu pára consertá-la ben, cõmu si nãu tivési avidu interrupisãu, máis sérta-mênti nãu unía a frázi nóva a antiga.

Víndu u máu péla manhã adiãnti, tentêi vensê-lu, máis por un módu ci u nãu perdêsi di tôdu. Sábius da Iscritúra, adivinhái u ci podía ser. Fôu ístu. Nãu podêndu rejeitár di min acêlis cuádrus, recorri a un tratádu êntri a

mínha consiênsia i a mínha imajinasãu. As vizõis feminís seríãu di óra avãnti considerádas cômu símplics encarnasõis dus vísius, i por ísu mêzmu contempláveis, cômu u melhór módu di temperár u caráter i agerrí-lu pára us combátis ásperus da vída. Nãu formulêi ístu por palávras, nen fõi presízu; u contrátu fêis-si tásita-mênti, con augúma repugnãnsia, máis fêis-si. I por augúns días, éra êu mêzmu ci evocáva as vizõis pára fortesêr-mi, i nãu as rejeitáva, senãu cuãndu élas mêzmas, di cansádas, si íãu embóra.

LIX

Convívas di bôa memória

A désas reminisências ci nãu discãnsãu ãntis ci a pêna ôu a língua as públíci. Un antígu dizía arrenegár di convíva ci ten bôa memória. A vída é xêia di táis convívas, i êu sôu acázu un dêlis, concuãntu a próva di ter a memória fráca sêja ezáta-mênti nãu mi acudír agóra u nômi di táu antígu; máis éra un antígu, i básta.

Nãu, nãu, a mínha memória nãu é bôa. Áu contráriu, é comparáveu a auguên ci tivési vivídu por ospedarías, sen guardár délas nen cáras nen nômis, i só-mênti ráras circunstãnsias. A cen pási a vída na mêzma cáza di família, con us sêus etérnus móveis i costúmis, pesôas i afeisôis, é ci si lhi gráva túdu pêla continuidádi i repetisãu. Cômu êu invéju us ci nãu iscesêrãu a cor das primêiras cáusas ci vestirãu! Êu nãu atínu con a das ci enfiêi ônten. Jurú só ci nãu éráu amarélas purcê ezécreu ésa cor; máis ísu mêzmu pódi ser ouvídu i confuzãu.

I ãntis sêja ouvídu ci confuzãu; isplícu-mi. Náda si emênda ben nus lívrus confúzus, máis túdu si pódi metêr nus lívrus omísus. Êu, cuãndu lêiu augún désta ôutra cásta, nãu mi aflíju núnca. U ci fásu, in xegãndu áu fin, é serrár us ólhus i evocár tôdas as côizas ci nãu axêi nêli. Cuãntas idéias fínas mi acóden entãu! Ci di reflexôis profúndas! Us ríus, as montãnhas, as igrêjas ci nãu vi nas fôlhas lídas, tôdus mi aparésen agóra con as súas águas,

as súas árbores, os seus autáris, e os xeneráís sácãu das
ispádas ei tñhãu ficádu na baínha, e os claríns sóutãu as
nótas ei dormíãu nu metáu, e túdu márxa con úma áuma
imprevísta.

É ei túdu si áxa fóra di un lívru fálhu, leitôr amígu.
Asín preênxu as lacúnas alhêias; asín pódis tambên pre-
enxêr as mínhas.

LX

Cerídu opúsculu

Asín fis êu áu *Panejírícu di Sãnta Mônica*, i fis máis: púis-lhi nãu só u ci fautáva da sãnta, máis aínda cõizas ci nãu éráu déla. Vísti u sonêtu, as mêias, as lígas, u seminarísta Iscobár i várius ôutrus. Váís agóra ver u máis ci nacêli día mi fõi saíndu das pájinas amarélas du opúsculu.

Cerídu opúsculu, tu nãu prestávas pára náda, máis ci máis présta un vélhu par di xinélas? Entretãntu, a múita vêis nu cazáu di xinélas un cõmu arõma i calôr di dôis péis. Gástas i rótas, nãu dêixãu di lembrár ci úma pesõa as causáva di manhã, áu ergêr da câma, ôu as discausáva a nôiti, áu entrár néla. I si a comparasãu nãu váli, purcê as xinélas sãu aínda úma párti da pesõa i tiverãu u contátu dus péis, ací istãu ôutras lembrãnsas, cõmu a pédra da rúa, a pórtá da cáza, un asobíu particulár, un pregãu di citãnda, cõmu acêli das cocádas ci contêi nu cap. XVIII. Jústa-mênti, cuãndu contêi u pregãu das cocádas, ficêi tãu curtídu di saudádis ci mi lembrõu fazê-lu iscrevêr por un amígu, méstri di múzica, i grudá-lu as pérnas du capítulu. Si depõis jarretêi u capítulu, fõi purcê ôutru múzicu, a cen u mostrêi, mi confesõu injênuamênti nãu axár nu trêxu iscrítu náda ci lhi acordási saudádis. Pára ci nãu acontêsa u mêzmu áus ôutrus profisionáis ci por ventúra mi lêren, melhór

é poupár áu editôr du lívru u trabálhu i a dispêza da gravúra. Vêis ci nãu púis náda, nen pônhu. Ja agóra crêiu ci nãu básta ci us pregõis di rúa, cômu us opúsculus di semináriu, ensérren cázus, pesôas i sensasõis; é presízu ci a jênti us tê nha conhesídu i padesídu nu têmpu, sen u ci túdu é caládu i incolôr.

Máis, vãmus áu máis ci mi fô i saíndu das pájinas amarélas.

LXI

A váca di Oméru

U máis fôí múitu. Vi saíren us primêirus dÍas da se-parasãu, dúrus i opácus, sen embárgu das palávras di confôrtu ci mi dérãu us pádris i us seminarístas, i as di mínha mãi i tíu Cózmi, trazidas por Jozé DÍas áu se-mináriu.

— Tôdus istãu saudózus, dísi-mi êsti, máis a maiór saudádi istá naturáu-mênti nu maiór dus corasõis; i cuáu é êli? perguntôu iscrevêndu a respósta nus ólhus.

— Mamãi, acudí êu.

Jozé DÍas apertôu-mi as mãus con auvorôsu, i lógu pintôu a tristêza di mínha mãi, ci faláva di min tôdus us dÍas, cuázi a tôdas as óras. Cômu a aprovási sêmpri, i acresentási augúma palávra relativa-mênti áus dótis ci Dêus lhi déra, u dizvanesimêntu di mínha mãi nêsas ocaziõis éra indescritíveu; i contáva-mi túdu ísu xêiu di úma adimirasãu lacrimóza. Tíu Cózmi tambên si enternesía múitu.

— Ônten até si dêu un cázu interesãnti. Têndu êu dítu a Eselentísima ci Dêus lhi déra, nãu un filhu, máis un ãnju du Séu, u doutôr ficôu tãu comovídu ci nãu axôu ôutru módu di vensêr u xôru senãu fazêndu-mi un dacêlis elojúis di galhófa ci só êli sábi. Nãu é presízu dizêr ci D. Glória enxugôu furtíva-mênti úma lágrima. Ôu éla nãu fôsi mãi! Ci corasãu amantísimu!

— Máis, Sr. Jozé DÍas, i a mínha saída daci?

— Ísu é negósiu mêu. A viajen a Európa é u ci é presízu, máis pódi fazêr-si daci a un ôu dôis ânus, in 1859 ôu 1860...

— Tãu tárdi!

— Éra melhór ci fôsi êsti mêzmu ânu, máis démus têmpu áu têmpu. Tê nha pasiênsia, va istudãndu, nãu si pérdi náda in ir sabêndu ja daci augúma côi za; i, demáis, aínda nãu acabãndu pádri, a vída du semináriu é útiu, i váli sêmpri entrár nu múndu unjúdu con us sãntus óleus da teolójia...

Nêsti pôntu, — lêmbra-mi cõmu si fôsi ôji, — us ólhus di Jozé Días fuugurãrãu tãu intênsa-mênti ci mi enxêrãu di ispãntu. As páupebras caírãu depõis, i asín ficárãu por augúns instãntis, até ci nóva-mênti si ergêrãu, i us ólhus ficsárãu-si na parêdi du pátiu, cõmu ci embebídu in augúma côi za, si nãu éra in si mêzmu; depõis dispegárãu-si da parêdi i entrárãu a vagár pêlu pátiu tôdu. Podía compará-lu ací a váca di Oméru; andáva i jemía in vóouta da cría ci acabáva di parír. Nãu lhi perguntêi u ci é ci tínha, ja por acanhamêntu, ja purcê dôis lêntis, un dêlis di teolójia, vínha caminhãndu na nósa diresãu. Áu pasáren por nós, u agregádu, ci us conhesía, cortejõu-us con as deferênsias devídas, i pedíu-lhis notísias mínhas.

— Por óra náda si pódi afiansár, dísi un dêlis, máis parési ci dará cõnta da mãu.

— É u ci êu lhi dizía agóra mêzmu, acudíu Jozé Días. Cõntu ouvír-lhi a mísa nóva; máis aínda ci nãu xêgi a ordenár-si, nãu pódi ter melhóris istúdu ci us ci fizér ací. Pára a viajen da ezistênsia, concluú demorãndu máis as palávras, irá unjúdu con us sãntus óleus da teolójia...

Désta vêis a fuugurasãu dus ólhus fôí menór, as páupebras nãu lhi caíráu nen as pupílas fizérãu us movimêntus anteriôris. Áu contráriu, tôdu êli éra atensãu i interrogasãu; cuãndu múitu, un sorrízu cláru i amígu lhi erráva nus lábius. U lênti di teolójia gostôu da metáfora, i dísi-lhu; êli agrade-sêu, isplícãndu ci éráu idéias ci lhi iscapávãu nu corrêr da conversasãu; nãu iscrevía nen oráva. Êu é ci nãu gostêi náda; i lógu ci us lêntis si fôrãu, sacudí a cabêsa:

— Nãu céru sabêr dus sãntus óleus da teolójia; dezêju saír dací u máis sêdu ci pudér, ôu ja...

— Ja, mêu ãnju, nãu pódi ser; máis pódi susedêr ci múitu ãntis du ci imaginãmus. Cen sábi si êsti mêzmu ãnu di 58? Tênhu un plãnu fêitu, i pênsu ja nas palávras con ci êi di ispô-lu a D. Glória; istôu sértu ci éla sederá i irá conôscu.

— Duvídu ci mamãi embárci.

— Verêmus. Mãi é capáis di túdu; máis, con éla ôu sen éla, tênhu por sértu a nósa ída, i nãu averá isfôrsu ci êu nãu emprégi, dêixi istár. Pasiênsia é ci é presízu. I nãu fása ací náda ci de lugár a sensúras ôu cêixas; múita dosilidádi i tôda a aparênti satisfasãu. Nãu ouvíu u elojíu du lênti? É ci vosê ten-si portádu ben. Pôis continúi.

— Máis, 1859 ôu 1860 é múitu tárdi.

— Será êsti ãnu, replicôu Jozé Días.

— Dací a três mêzis?

— Ôu sêis.

— Nãu; três mêzis.

— Pôis sin. Tênhu agóra un plãnu, ci mi parési melhór ci ôutru cuaucér. É combinár a auzênsia di vo-

casãu eclesiástica i a nesesidádi di mudár di áris. Vosê por ci nãu tósi?

— Por ci nãu túsu?

— Ja, ja, nãu, máis êu êi di avizár vosê pára tosír, cuãndu for presízu, áus pôucus, úma tosizínha sêca, i augún fastíu; êu irêi preparãndu a Eselentísima... Ó! túdu ístu é in benefísiu déla. Úma vêis ci u fílhu nãu pódi servir a Igrêja, cômu dévi ser servída, u melhor módu di cumprír a vontádi di Dêus é dedicá-lu a ôutra côiça. U múndu tambên é Igrêja pára us bons...

Paresêu-mi ôutra vêis a váca di Oméru, cômu si êsti “múndu tambên é Igrêja pára us bons”, fôsi ôutru bezêrru, irmãu dus “sãntus óleus da teolójia.” Máis nãu dêi têmpu a ternúra matérna, i replicêi:

— A! entêndu! mostrár ci istôu doênti pára embarcár, nãu é?

Jozé Días ezitôu un pôucu, depôis isplícôu-si:

— Mostrár a verdádi, purcê, frãncamênti, Bentínhu, êu a mêzis ci disconfíu du sêu pêitu. Vosê nãu ãnda bon du pêitu. In picênu, têvi úmas fébris i úma roncêira... Pasôu túdu, máis a dÍas in ci istá máis discorádu. Nãu díigu ci ja sêja u máu, máis u máu pódi vir deprésa. Núma óra cái a cáza. Por ísu, si acéla sãnta senhóra nãu cisér ir conôscu, — ôu pára ci va máis deprésa, — áxu ci úma bôa tósi... Si a tósi a di vir di verdádi, melhor é apresá-la... Dêixi istár, êu avízu...

— Bêñ, máis in saíndu dací nãu a di ser pára embarcár lógu; saíu primêiru, depôis cuidarêmus du embárci; u embárci é ci pódi ficár pára u ãnu. Nãu dízen ci u melhor têmpu é abríu ôu máiu? Pôis sêja máiu. Primêiru dêixu

u semináriu, dací a dôis mêzis...

I purcê a palávra mi istivési a pigarreár na gargãnta,
dêi úma vóouta rápida, i perguntêi-lhi a cêima-rôupa:

— Capitú cômu vái?

LXII

Úma pônta di Iágu

A pergúnta éra imprudênti, na ocaziãu in ci êu cuidáva di transferír u embárçi. Ecivalía a confesar ci u motívu prinsipáu ôu único da mínha repúsa áu semináriu éra Capitú, i fazêr crer improváveu a viájen. Compreendí istu depóis ci falêi; cis emendár-mi, máis nen sôubi cômu, nen êli mi dêu têmpu.

— Ten andádu alégri, cômu sêmpri; é úma tontínha. Acílu, encuãntu nãu pegár augún peráuta da vizinhãnsa, ci cázi con éla...

Istôu ci empalidesí; pêlu mênus, sentí corrêr un fríu pêlu côrpu tôdu. A notísia di ci éla vivía alégri, cuãndu êu xoráva tôdas as nôitis, produzíu-mi acêli efêitu, acompanhádu di un batêr di corasãu, tãu violêntu, ci aínda agóra cuídu ouví-lu. A augúma ezajerasãu nístu; máis u discúrsu umãnu é asín mêzmu, un compôstu di pártis esesívas i pártis diminútas, ci si compênsãu, ajustãndu-si. Por ôutru ládu, si entendêrmus ci a audiênsia ací nãu é das orêllhas, senãu da memória, xegarêmus a ezáta verdádi. A mínha memória ôuvi aínda agóra as pancádas du corasãu nacêli instãnti. Nãu iscêsas ci éra a emosãu du primêiru amôr. Istívi cuázi a perguntár a Jozé Días ci mi isplícasi a alegría di Capitú, u ci é ci éla fazia, si vivía ríndu, cantãndu ôu pulãndu, máis retívi-mi a têmpu, i depóis ôutra idéia...

Ôutra idéia, nãu: un sentimêntu cruéu i desconhesídu, u púru siúmi, leitôr das mínhas entrânhas. Táu fô i ci mi mordêu, áu repetír comígu as palávras di Jozé Días: “Augún peráuta da vizinhãnsa.” In verdádi, núnca pensára in táu dizástri. Vivía tãu néla, déla i pára éla, ci a intervensãu di un peráuta éra cõmu úma nosãu sen realidádi; núnca mi acudíu ci avía peráutas na vizinhãnsa, vária idádi i feitíu, grãndis paseadôris das tárdis. Agóra lembráva-mi ci augúns olhávãu pára Capitú; i tãu senhôr mi sentía déla ci éra cõmu si olhásen pára min, un símplis devêr di admirasãu i di invéja. Separádu un du ôutru pêlu ispásu i pêlu distínu, u máu aparesía-mi agóra, nãu só posíveu, máis sértu. I a alegría di Capitú confirmáva a suspêita; si éla vivía alégri é ci ja namoráva a ôutru, acompañhá-lu-ía con us ólhus na rúa, falár-lhi-ía a janéla, as ávi-marias, trocariãu flôris i...

I... ce? Sábis u ci é ci trocariãu máis; si u nãu áxas por ti mêzmu, iscuzádu é ler u réstu du capítulu i du lívru, nãu axarás máis náda, aínda ci êu u díga con tôdas as lêtras da etimolójia. Máis si u axásti, compreenderás ci êu, depóis di istremesêr, tivési un ímpetu di atirár-mi pêlu portãu fóra, desêr u réstu da ladêira, corrêr, xegár a cáza du Pádua, agarrár Capitú i intimár-lhi ci mi confesási cuãntus, cuãntus, cuãntus ja lhi déra u peráuta da vizinhãnsa. Nãu fis náda. Us mêzmos sônhus ci óra cõntu nãu tiverãu, nacêlis três ôu cuátru minútu, ésta lójica di movimêntus i pensamêntus. Érãu sôutus, emendádu i máu emendádu, con u dezênhu truncádu i tórtu, úma confuzãu, un turbilhãu, ci mi segáva i insurdesía. Cuãndu tornêi a min, Jozé Días concluía úma frázi, cúju prinsípiu

nãu ouví, i u mêzmu fin éra vágu: “A cõnta ci dará di si.” Ci cõnta i cen? Cuidêi naturáu-mênti ci faláva aínda di Capitú, i cis perguntár-lhu, máis a vontádi morrêu áu nasêr, cõmu tãntas ôutras jerasõis délas. Limitêi-mi a incirír du agregádu cuãndu é ci iría a cáza ver mínha mãi.

— Istõu con saudádis di mamãi. Pósu ir ja ésta semãna?

— Vái sábadu.

— Sábadu? A! sin! sin! Pésa a mamãi ci mi mãndi buscár sábadu! Sábadu! Êsti sábadu, nãu? Ci mi mãndi buscár, sen fáuta.

LXIII

Metádis di un sônhu

Fícêi ansiôzu pêlu sábadu. Até la us sônhus persegíau-mi, aínda acordádu, i nãu us dígu ací pára nãu alongár ésta párti du lívru. Un só pônhu, i nu menór númeru di palávras, ôu ãntis porêi dôis, purcê un nasêu di ôutru, a nãu ser ci ãmbus fórmen dúas metádis di un só. Túdu ístu é obiscúru, dôna leitôra, máis a cúupa é du vósu sécsu, ci perturbáva asín a adolesênsia di un póbri seminarísta. Nãu fôsi êli, i êsti lívru sería tauvêis úma símplis prática parociáu, si êu fôsi pádri, ôu úma pastoráu, si bíspu, ôu úma ensíclica, si pápa, cômú mi recomendára tíu Cózmi: “Ãnda la, mêu rapáis, vóuta-mi pápa!” A! por ci nãu cumprí êsi dezêju? Depôis di Napoleãu, tenênti i impe-radôr, tôdus us distínus istãu nêsti séculu.

Cuãntu áu sônhu fôí ístu. Cômú istivési a ispiár us peráutas da vizinhãnsa, vi un dêstis ci conversáva con a mínha amíga áu pé da janéla. Corrí áu lugár, êli fujíu; avansêi pára Capitú, máis nãu istáva só, tínha u pái áu pé di si, enxugãndu us ólhus i mirãndu un trísti bilhêti di lotería. Nãu mi paresêndu ístu cláru, ía pedír a is-plicasãu, cuãndu êli di si mêzmu a dêu; u peráuta fóra levár-lhi a lísta dus prêmíus da lotería, i u bilhêti saíra brãncu. Tínha u númeru 4004. Dísi-mi ci ésta simetría di augarízmus éra misterióza i béla, i prováveu-mênti a róda andára máu; éra imposíveu ci nãu devêsi ter a sórti

grãndi. Encuãntu êli faláva, Capitú dáva-mi con us ólhus tôdas as sórtis grãndis i picênas. A maiór déstas devía ser dáda con a bôca. I ací ênta a segúnda párti du sônhu. Pádua dizaparesêu, cômu as súas isperãnsas du bilhêti, Capitú inclinôu-si pára fóra, êu relansêi us ólhus pêla rúa, istáva dizérta. Pegêi-lhi nas mãus, rezmungêi nãu sêi ci palávras, i acordêi sozínhu nu dormitóriu.

U interêsi du ci acábas di ler nãu istá na matéria du sônhu, máis nus isfórsus ci fis pára ver si dormía nóva-mênti i pegáva nêli ôutra vêis. Núnca dus núnkas poderás sabêr a enerjía i obistinasãu ci empregêi in fexár us ólhus, apertá-lus ben, iscesêr túdu pára dormír, máis nãu dormía. Êsi mêzmu trabálhu fêiz-mi perdêr u sônu até a madrugáda. Sôbri a madrugáda, conseqí consiliá-lu, máis entãu nen peráutas, nen bilhêtis di lotería, nen sórtis grãndis ôu picênas — náda dus nádas vêiu ter comígu. Nãu sonhêi máis acéla nôiti, i dêi máu as lisôis dacêli día.

LXIV

Úma idéia i un iscrúpulu

Relêndu u capítulu pasádu, acódi-mi úma idéia i un iscrúpulu. U iscrúpulu é jústa-mênti di iscrevêr a idéia, nãu a avêndu máis banáu na Térra, pôstu ci dacéla banalidadádi du Sôu i da Lúa, ci u Séu nus da tôdus us días i tôdus us mêzis. Deixêi u manuscritu, i olhêi pára as parêdis. Sábis ci ésta cáza du Enjênhu Nôvu, nas dimensõis, dispozisõis i pintúras, é reproduçu da mínha antíga cáza di Máta-caválus. Outrosín, cõmu ti dísi nu capítulu II, u mêu fin in imitár a ôutra fõi ligár as dúas pôntas da vída, u ci aliás nãu aucansêi. Põis u mêzmu susedêu acêli sõnhu du semináriu, por máis ci tentási dormír i dormísi. Dõndi conclúu ci un dus ofísius du ómen é fexár i apertár múitu us ólhus, a ver si contínua pêla nôiti vélha u sõnhu truncádu da nôiti môsa. Táu é a idéia banáu i nóva ci êu nãu ciséra por ací, i só provisória-mênti a iscrêvu.

Ãntis di concluír êsti capítulu, fúí a janéla indagár da nôiti por ci razãu us sõnhus ãu di ser asín tãu tẽnuis ci si izgársãu áu menór abrír di ólhus ôu voutár di cõrpu, i nãu continúãu máis. A nôiti nãu mi respondêu lógu. Istáva delisióza-mênti béla, us môrrus palejávãu di luár i u ispásu morriá di silênsiu. Cõmu êu insistísi, declarôu-mi ci us sõnhus ja nãu pertênsen a súa jurizdisãu. Cuãndu êlis morávãu na ilha ci Lusiãnu lhis dêu, õndi éla tínha u

sêu palásiu, i dôndi us fazia saír con as súas caras di vária feisãu, dar-mi-ía isplicasõis posíveis. Máis us têmpus mudárãu túdu. Us sônhus antígus fôrãu apozentádu, i us modérnus mórãu nu sérebru da pesôa. Êstis, aínda ci cisésen imitár us ôutrus, nãu poderíãu fazê-lu; a ilha dus sônhus, cômu a dus amôris, cômu tôdas as ílhas di tôdus us máris, sãu agóra obijétu da ambisãu i da rivalidádi da Európa i dus Istádu Unídu.

Éra úma aluzãu as Filipínas. Pôis ci nãu ãmu a política, i aínda mênus a política internasionáu, fexêi a janéla i vin acabár êsti capítulu pára ir dormír. Nãu pésu agóra us sônhus di Lusiãnu, nen ôutrus, fílhús da memória ôu da dijestãu; básta-mi un sônu ciétu i apagádu. Di manhã, con a frêscá, irêi dizêndu u máis da mínha istória i súas pesôas.

LXV

A disimulasãu

Xegôu u sábadu, xegárãu ôutrus sábadus, i êu acabêi afeisoãndu-mi a vída nóva. Ía auternãndu a cáza i u semináriu. Us pádris gostávãu di min, us rapázis tambên, i Iscobár máis ci us rapázis i us pádris. Nu fin di síncu semãnas istívi cuázi a contár a êsti as mínhas pênas i isperãnsas; Capitú refreôu-mi.

— Iscobár é múitu mêu amígu, Capitú!

— Máis nãu é mêu amígu.

— Pódi vir a ser; êli ja mi dísi ci a di vir ca pára conhesêr mamã.

— Nãu impórta; vosê nãu ten dirêitu di contár un segrêdu ci nãu é só sêu, máis tambên mêu, i êu nãu lhi dôu lisênsa di dizêr náda a pesôa nenhúma.

Éra jústu, calêi-mi i obedesí. Ôutra côiza in ci obedesí as súas reflexõis fôí, lógu nu primêiru sábadu, cuãndu êu fúí a cáza déla, i, apóis augúns minútus di convêrsa, mi aconselhôu a ir embóra.

— Ôji nãu fíci ací máis têmpu; va pára cáza, ci êu la vòu lógu. É naturáu ci D. Glória cêira istár con vosê múitu têmpu, ôu tôdu, si pudér.

In túdu ísu mostráva a mínha amíga tãnta lusidêis ci êu ben podía deixár di sitár un tersêiru ezêmplu, máis us ezêmplus nãu si fizêrãu senãu pára ser sitádu, i êsti é tãu bon ci a omisãu serí a un crími. Fôí a mínha tersêira

ôu cuarta vinda a cáza. Minha mãe, depôis ci lhi respondí as mîu pergúntas ci mi fêis sôbri u tratamêntu ci mi dávãu, us istúdu, as relasôis, a disiplína, i si mi doía augúma côiza, i si dormía ben, túdu u ci a ternúra das mãis invênta pára cansár a pasiênsia di un filhu, concluíu voutãndu-si pára Jozé Días:

— Sr. Jozé Días, aínda duvída ci sáia daci un bon pádri?

— Eselentísima...

— I vosê, Capitú, interrompêu mínha mãe voutãndu-si pára a fílha du Pádua ci istáva na sála, con éla, — vosê nãu áxa ci u nósu Bentínhu dará un bon pádri?

— Áxu ci sin, senhóra, respondêu Capitú xêia di convicisãu.

Nãu gostêi da convicisãu. Asín lhi dísi, na manhã segínti, nu cintáu déla, recordãndu as palávras da véspera, i lansãndu-lhi in rôstu, pêla primêira vêis, a alegría ci éla mostrára dêzdi a mínha entráda nu semináriu, cuãndu êu vivía curtídu di saudádis. Capitú fêis-si múitu séria, i perguntôu-mi cômu é ci cería ci si portási, úma vêis ci suspeitávãu di nós; tambên tivêra nôitis disconsoládas, i us días, in cáza déla, fôrãu tãu trístis cômu us mêus; podía indagá-lu du pái i da mãe. A mãe xegôu a dizêr-lhi, por palávras encobértas, ci nãu pensási máis in min.

— Con D. Glória i D. Justína móstru-mi naturáumênti alégri, pára ci nãu parêsa ci a denúnsia di Jozé Días é verdadêira. Si paresêsi, élas trataríãu di separár-nus máis, i tauvêis acabásen nãu mi resebêndu... Pára min, básta u nósu juramêntu di ci nus avêmus di cazár un con ôutru.

Éra ístu mêzmu; devíamus disimulár pára matár cu-
aucér suspêita, i áu mêzmu têmpu gozár tôda a liberdádi
anterior, i construír tranquílus u nósú futúru. Máis u
ezêmplu compléta-si con u ci ouví nu día segínti, áu
aumôsu; mínha mãi, dizêndu tíu Cózmi ci aínda cería ver
con ci mãu avía êu di abensoár u pôvu a mísa, contôu ci,
días ãntis, istãndu a falár di môsas ci si cázãu sêdu, Ca-
pitú lhi diséra: “Pôis a min cen mi a di cazár a di ser
u Pádri Bentínhu; êu isperu ci êli si ordêni!” Tíu Cózmi
ríu da grása, Jozé Días nãu dis-sorríu, só príma Justína
é ci franzíu a tésta, i olhôu pára min interrogatíva-mênti.
Êu, ci avía olhádu pára tôdus, nãu púdi rezistír áu jéstu
da príma, i tratêi di comêr. Máis comí máu; istáva tãu
contênti con acéla grãndi disimulasãu di Capitú ci nãu vi
máis náda, i, lógu ci aumosêi, corrí a referír-lhi a convêrsa
i a louvár-lhi a astúsia. Capitú sorríu di agradesída.

— Vosê ten razãu, Capitú, concluí êu; vãmus enganár
tôda ésta jênti.

— Nãu é? dísi éla con injenuidádi.

LXVI

Intimidádi

Capitú ía agóra entrãndu na áuma di mínha mãi. Vivíãu u máis du tẽmpu júntas, falãndu di min, a propózitu du sóu i da xúva, ôu di náda; Capitú ía la cozêr, as manhãs; augúma vêis ficáva pára jantár.

Príma Justína nãu acompanháva a parênta nacélas finêzas, máis nãu tratáva di tôdu máu a mínha amíga. Éra asáis sinséra pára dizêr u máu ci sentía di auguên, i nãu sentía ben di pesôa augúma. Tauvêis du marídu, máis u marídu éra môrtu; in tôdu cázu, nãu ezistíra ómen capáis di competír con êli na afeisãu, nu trabálhu i na onestidádi, nas manêiras i na agudêza di isprítu. Ésta opiniãu, segúndu tíu Cózmi, éra póstuma, pôis in vída andávãu as brígas, i us úutimus sêis mêzis acabárãu separádus. Tãntu melhór pára a justísa déla; u louvôr dus mórtus é un módu di orár por êlis. Tambên gostaría di mínha mãi, ôu si augún máu pensôu déla fôi êntri si i u travesêiru. Compreêndi-si ci, di aparênsia, lhi dêsi a istíma devída. Nãu pẽnsu ci éla aspirási a augún legádu; as pesôas asín dispóstas eséden us servísus naturáis, fázen-si máis rizônhas, máis asíduas, mutuplícãu us cuidádus, preséden us fãmulus. Túdu ísu éra contráriu a naturêza di príma Justína, feita di azedúmi i di implicãnsia. Cõmu vivêsi di favôr na cáza, isplíca-si ci nãu dizistimási a dôna i calási us sêus resentimêntus, ôu só

disési máu déla a Dêus i áu Diábu.

Cázu tivési resentimêntus di mínha mãi, nãu éra úma razãu máis pára detestár Capitú, nen éla presizáva di razõis suplementáris. Contúdu, a intimidádi di Capitú fe-la máis aborresíveu a mínha parênta. Si a prinsípiu nãu a tratáva máu, con u têmpu trocôu di manêiras i acabôu fujíndu-lhi. Capitú, atênta, dêzdi ci a nãu vía, indagáva déla i ía procurá-la. Príma Justína toleráva êsis cuidádu. A vída é xêia di obrigasõis ci a jênti cúmpri, por máis vontádi ci tênta di as infrinjír dizlaváda-mênti. Demáis, Capitú uzáva sérta majía ci catíva; príma Justína acabáva sorríndu, aínda ci azêdu, máis a sóis con mínha mãi axáva augúma palávra ruín ci dizêr da menína.

Cômu mínha mãi adoesêsi di úma fébri, ci a pôis as pórtas da mórti, cis ci Capitú lhi servísi di enfermêira. Príma Justína, pôstu ci ístu a aliviási di cuidádu penózu, nãu perdoôu a mínha amíga a intervensãu. Un día, perguntôu-lhi si nãu tínta ci fazêr in cáza; ôutru día, ríndu, soutôu-lhi êsti epigrãma: “Nãu presíza corrêr tãntu; u ci tivêr di ser sêu as mãus lhi a di ir.”

LXVII

Un pecádu

Ja agóra nãu tíru a doênti da cãma sen contár u ci si dêu comígu. Áu cábu di síncu días, mínha mãi amanesêu tãu transtornáda ci ordenôu mi mandásen buscár áu semináriu. In vãu tíu Cózmi:

— Mãna Glória, vosê asústa-si sen motívu, a fébri pása...

— Nãu! nãu! mãnden buscá-lu! Pósu morrêr, i a mínha áuma nãu si sáuva, si Bentínhu nãu istivér áu pé di min.

— Vãmus asustá-lu.

— Pôis nãu lhi dígãu náda, máis vãu buscá-lu, ja, ja, nãu si demóren.

Cuidárãu fôsi delíriu; máis, nãu custãndu náda trazêr-mi, José Días fôí incumbídu du recádu. Entrôu tãu atordoádu ci mi asustôu. Contôu partícular-mênti áu reitôr u ci avía, i resebí lisênsa pára ir a cáza. Na rúa, íamus caládu, êli nãu auterãndu u pásu du costúmi, — a premísa ãntis da consecuênsia, a consecuênsia ãntis da concluzãu, — máis cabizbáixu i suspirãndu, êu temêndu ler nu rôstu dêli augúma notísia dúra i definitiva. Só mi falára na doênsa, cômu negósiu símplis; máis u xamádu, u silênsiu, us suspírus podíãu dizêr augúma côiza máis. U corasãu batía-mi con fôrsa, as pérnas bambeavãu-mi, máis di úma vês cuidêi caír...

U ansêiu di iscutár a verdádi complicáva-si in min con u temôr di a sabêr. Éra a primêira vêis ci a mórti mi aparesía asín pértu, mi envouvía, mi encaráva con us ólhus furádu*s* i iscúrus. Cuãntu máis andáva acéla Rúa dus Barbônus, máis mi aterráva a idéia di xegár a cáza, di entrár, di ouvír us prãntus, di ver un cõrpu defúntu... Ó! êu nãu podería núnca ispõr ací túdu u ci sentí nacêlis terríveis minútu*s*. A rúa, por máis ci Jozé Días andási superlatíva-mênti divagár, paresía fujír-mi debáixu dus péis, as cázas voávãu di un i ôutru ládu, i úma cornêta ci nésa ocaziãu tocáva nu quartéu dus Munisipáis Permanêntis resoáva áus mêus ouvídu*s* cõmu a trombêta du juízu fináu.

Fúi, xegêi áus Árcus, entrêi na Rúa di Máta-caválu*s*. A cáza nãu éra lógu alí, máis múitu alên da dus Inválidu*s*, pértu da du Senádu. Três ôu cuátru vêzis, ciséra interrogár u mêu companhêiru, sen ouzár abrír a bõca; máis agóra, ja nen tínha táu dezêju. Ía só andãndu, aseitãndu u piór, cõmu un jéstu du distínu, cõmu úma nesesidádi da óbra umãna, i fõi entãu ci a Isperãsa, pára combatêr u Terrõr, mi segredôu áu corasãu, nãu éstas palávras, pôis náda articulôu paresídu con palávras, máis úma idéia ci podería ser traduzída por élas: “Mamãi defún*ta*, acába u semináriu.”

Leitõr, fõi un relãmpagu. Tãu deprésa alumiôu a nôiti, cõmu si izvaíu, i a iscuridãu fêis-si máis serráda, pêlu efêitu du remórsu ci mi ficôu. Fõi úma sugestãu da luxúria i du egoízmu. A piedádi filiáu dizmaiôu un instãnti, con a perspecitíva da liberdádi sérta, pêlu dizaparesimêntu da dívida i du devedõr; fõi un instãnti,

mênus ci un instãnti, u sentézimu di un instãnti, aínda asín u sufisiênti pára complicár a mínha aflisãu con un remórsu.

Jozé Días suspiráva. Úma vêis olhôu pára min tãu xêiu di pêna ci mi paresêu avêr-mi adivinhádu, i êu cis pedír-lhi ci nãu disési náda a ningên, ci êu ía castigármí, etc.. Máis a pêna trazía tãntu amôr, ci nãu podía ser pezár du mêu pecádu; máis entãu éra sêmpri a mórti di mínha mãi... Sentí úma angústia grãndi, un nó na gargãnta, i nãu púdi máis, xorêi di úma vêis.

— Ci é, Bentínhu?

— Mamãi...?

— Nãu! nãu! Ci idéia é ésa? U istádu déla é gravísimu, máis nãu é máu di mórti, i Dêus pódi túdu. Enxúgi us ólhus, ci é fêiu un mosínhu da súa idádi andár xorãndu na rúa. Nãu a di ser náda, úma fébri... As fébris, asín cômu dãu con fôrsa, asín tambên si vãu embóra... Con us dêdus, nãu; ôndi istá u lênsu?

Enxugêi us ólhus, pôstu ci di tôdas as palávras di Jozé Días úma só mi ficási nu corasãu; fôí acêli *gravísimu*. Vi depôis ci êli só cería dizêr *grávi*, máis u úzu du superlatívu fáis a bôca lônga, i, por amôr du períodu, Jozé Días fêis cresêr a mínha tristêza. Si axáris nêsti lívru augún cázu da mêzma família, avíza-mí, leitôr, pára ci u emêndi na segúnda edisãu; náda a máis fêiu ci dar pérnas longísimas a idéias brevísimas. Enxugêi us ólhus, repítu, i fúí andãndu, ansiôzu agóra por xegár a cáza, i pedír perdãu a mínha mãi du ruín pensamêntu ci tívi. Enfín, xegãmus, entrãmus, subí trêmulu us sêis degráus da iscáda, i daí a pôucu, debrusádu sôbri a câma, ouvía

as palávras térnas di mínha mãi ci mi apertáva múitu as mãus, xamãndu-mi sêu filhu. Istáva ceimãndu, us ólhus ardíãu nus mêus, tôda éla paresía consumída por un vuucãu intérrnu. Ajoelhêi-mi áu pé du lêitu, máis cômu êsti éra áutu, ficêi lônji das súas carísias:

— Nãu, mêu filhu, levãnta, levãnta!

Capitú, ci istáva na aucóva, gostôu di ver a mínha entráda, us mêus jêstus, palávras i lágrimas, segúndu mi dísi depôis; máis nãu suspeitôu naturáu-mênti tôdas as cáuzas da mínha affisãu. Entrãndu nu mêu cuártu, pensêi in dizêr túdu a mínha mãi, lógu ci éla ficási bôa, máis ésta idéia nãu mi mordía, éra úma veleidádi púra, úma asãu ci êu nãu faría núnca, por máis ci u pecádu mi doêsi. Entãu, levádu du remórsu, uzêi aínda úma vêis du mêu vélhu mêiu das proméas ispirituáis, i pedí a Dêus ci mi perdoási i sauvási a vída di mínha mãi, i êu lhi rezaría dôis míu pádri-nósus. Pádri ci mi lêis, perdôa êsti recúrsu; fôí a útima vêis ci u empregêi. A crízi in ci mi axáva, nãu mênus ci u costúmi i a fé, isplíca túdu. Éráu máis dôis míu; ôndi íãu us antigus? Nãu pagêi uns nen ôutrus, máis saíndu di áumas cãndidas i verdadêiras táis proméas sãu cômu a moéda fidusiária: aínda ci u devedôr as nãu pági, válen a sôma ci dízen.

LXVIII

Adiêmus a virtúdi

Pôucus teríãu ãnìmu di confesár acêli mêu pensamêntu da Rúa di Máta-caválus. Êu confesarêi túdu u ci importár a mínha istória. Montaigne iscrevêu di si: *ce ne sont pas mêis gestes ci j'escris; c'est moi, c'est mon essence*. Óra, a só un módu di iscrevêr a própria esênsia, é contá-la tôda, u ben i u máu. Táu fásu êu, a medída ci mi vái lembrãndu i convidãndu a construsãu ôu reconstrusãu di min mêzmu. Por ezêmplu, agóra ci contêi un pecádu, diría con múitu góstu augúma béla asãu contemporãnea, si mi lembrási, máis nãu mi lêmbra; fica transferída a melhór oportunidádi.

Nen perderás in isperár, mêu amígu; áu contráriu, acódi-mi agóra ci... Nãu só as bélas asõis sãu bélas in cuaucér ocaziãu, cõmu sãu tambên posíveis i prováveis, pêla teoría ci tênhu dus pecádu i das virtúdis, nãu mênus símplis ci clára. Redúis-si a ístu ci cáda pesõa nási con sértu númeru dêlis i délas, aliádu por matrimõniu pára si compensáren na vída. Cuãndu un di táis cõnjujis é máis fórti ci u ôutru, êli só gía u indivíduu, sen ci êsti, por nãu avêr praticádu táu virtúdi ôu cometídu táu pecádu, si pósa dizêr izêntu di un ôu di ôutru; máis a régra é dar-si a prática simuutãnea dus dôis, con vantájen du portadôr di ãmbus, i augúma vêis con resplendôr maiór da Têrra i du Séu. É pèna ci êu nãu pósa fundamentár ístu con un

ôu máis cázus istrãnhus; fáuta-mi têmpu.

Pêlu ci mi tóca, é sértu ci nasí con augúns dacêlis cazáis, i naturáu-mênti aínda us posúu. Ja mi susedêu, ací nu Enjênhu Nôvu, por istár úma nôiti con múita dor di cabêsa, dezejár ci u tren da Sentráu istourási lônji dus mêus ouvídu*s* i interrompêsi a línha por múitas óras, aínda ci morrêsi auguê*n*; i nu día segínti perdí u tren da mêzma istráda, por ter ídu dar a mínha bengála a un ségu ci nãu trazía bordãu. *Voilà mêtis gestes, voilà mon essence.*

LXIX

A mísa

Un dus jéstus ci melhór isprímen a mínha esênsia fôï a devosãu con ci corrí nu domíngu prócsimu a ouvír mísa in S. Antôniu dus Póbris. U agregádu cis ir comígu, i principiôu a vestír-si, máis éra tâu lêntu nus suspensórius i nas prezílhas, ci nãu púdi isperár por êli. Demáis, êu cería istár só. Sentía nesesidádi di evitár cuaucér conversasãu ci mi dizviási u pensamêntu du fin a ci ía, i éra reconciliár-mi con Dêus, depôis du ci si pasôu nu capítulu LXVII. Nen éra só pedír-lhi perdãu du pecádu, éra tambên agradesêr u restabelesimêntu di mínha mãi, i, vístu ci dígu túdu, fazê-lu renunsiár áu pagamêntu da mínha promésa. Jeová, pôstu ci divínu, ôu por ísu mêzmu, é un Rothschild múitu máis umãnu, i nãu fáis moratórias, perdôa as dívidas integráu-mênti, úma vêis ci u devedôr cêira devéras emendár a vída i cortár nas dispêzas. Óra, êu nãu cería ôutra côiça; dalí in diãnti nãu faría máis promésas ci nãu pudési pagár, i pagaría lógu as ci fizési.

Ouví mísa; áu levantár a Dêus, agradesí a vída i saúdi di mínha mãi; depôis pedí perdãu du pecádu i relevasãu da dívida, i resebí a bênsãu fináu du ofisiãnti cômú un átu solêni di reconciliasãu. Nu fin, lembrôu-mi ci a Igrêja istabelesêu nu confesionáriu un cartóriu segúru, i na confisãu u máis autênticu dus instrumentus pára u ajústi di cõntas moráis êntri u ómen i Dêus. Máis a mínha incor-

rijíveu timidêis mi fexôu ésa pórtá sérta; reseêi nãu axár
palávrás con ci dizêr áu confesôr u mêu segrêdu. Cômu
u ómen múda! Ôji xêgu a publicá-lu.

LXX

Depôis da mîsa

Rezêi aínda, persiginêi-mi, fexêi u lívru di mîsa i caminhêi pára a pórtá. A jênti nãu éra múita, máis a igrêja tambên nãu é grãndi, i nãu púdi saír lógu, lógu, máis divagár. Avía ómens i mulhéris, vélhus i môsus, sêdas i xítas, i prováveu-mênti ólhus fêius i bélus, máis êu nãu vi uns nen ôutrus. Ía na diresãu da pórtá, con a ônda, ouvínu as saudasôis i us coxíxus. Nu ádrú, ôndi si fêis cláru, parêi i olhêi pára tódus. Vi entãu úma môsa i un ómen, ci saíu da igrêja i parárãu; i a môsa olháva pára min falãndu áu ómen, i u ómen olháva pára min, ouvínu a môsa. I xegárãu-mi éstas palávras:

— Máis ci céris?

— Cería sabêr déla; papái pergúnti.

Éra sinhazínha Sãnxa, a companhêira di coléjiu di Capítú, ci cería notícias di mínha mãi. U pái vêiu a min; dísi-lhi ci istáva restabelesída. Depôis saímus, mostrôu-mi a cáza dêli, i, cômu êu vínha na mêzma diresãu, viémus júntus. Gurjêu éra ómen di cuarênta ãnus ôu pôucu máis, con propensãu a engrosár u vêntri; éra múitu obiseciôzu; xegãndu a pórtá da cáza, cis por fôrsa ci êu fôsi aumosár con êli.

— Obrigádu; mamãi ispéra-mi.

— Mãnda-si la un prêtu dizêr ci u senhôr fica aumosãndu, i irá máis tárdi.

— Vênhu ôutru día.

Sinhazínha Sãnxa, voutáda pára u pái, ouvía i isperáva. Nãu éra fêia; só si lhi podía notár a semelhãnsa du narís, ci tambên acabáva grôsu, máis a feisõis ci tírau a grása di uns pára da-la a ôutrus. Vestía símplis. Gurjéu éra viúvu i morría pêla filha. Cõmu êu recuzási u aumõsu, cis ci discansási augúns minútus. Nãu púdi recuzár i subí. Cis sabêr a mínha idádi, us mêus istúdu, a mínha fé, i dáva-mi consêlhus pára u cázu di vir a ser pádri; dísi-mi u númeru du armazém, Rúa da Citãnda. Enfín, despedí-mi, vêiu áu patamár da iscáda; a filha dêu-mi recomendasõis pára Capitú i pára mínha mãi. Da rúa olhêi pára síma; u pái istáva a janéla i fêiz-mi un jéstu lárqu di despedída.

LXXI

Vizíta di Iscobár

In cáza, tínhãu ja mentídu dizêndu a mínha mãi ci êu voutára i istáva mudãndu di rôupa.

“A mísa das ôitu ja a di ter acabádu... Bentínhu devía istár di vóouta... Tería acontecídu augúma cõiza, mãnu Cózmi...? Mãnden ver...” Asín faláva éla, di minútu a minútu, máis êu entrêi i comígu a trancuilidadádi.

Éra u día das boas sensasõis. Iscobár fõi vizitár-mi i sabêr da saúdi di mínha mãi. Núnca mi vizitára até alí, nen as nósas relasõis istávãu ja tãu istrêitas, cõmu viêrãu a ser depõis; máis, sabêndu a razãu da mínha saída, três días ãntis, aproveitôu u domíngu pára ir ter comígu i perguntár si continuáva u perígu ôu nãu. Cuãndu lhi dísi ci nãu, respirôu.

— Tívi resêiu, dísi êli.

— Us ôutrus soubêrãu?

— Parési ci sin: augúns soubêrãu.

Tíu Cózmi i Jozé Días gostárãu du môsu; u agregádu dísi-lhi ci víra úma vêis u pái nu Ríu di Janêiru. Iscobár éra múitu polídu; i, concuãntu falási máis du ci vêiu a falár depõis, aínda asín nãu éra tãntu cõmu us rapázis da nósa idádi; nacêli día axêi-u un põucu máis ispansívu ci di costúmi. Tíu Cózmi cis ci jantási conõscu. Iscobár refletíu un instãnti i acabôu dizêndu ci u correspondênti du pái isperáva por êli. Êu, lembrãndu-mi das palávras

du Gurjéu, repetí-as:

— Mānda-si la un prêtu dizêr ci u senhôr jānta ací, i irá depôis.

— Tāntu incômodu!

— Incômodu nenhún, intervêiu tíu Cózmi.

Iscobár aseitôu, i jantôu. Notêi ci us movimêntus rápidus ci tínha i domináva na áula, tambên us domináva agóra, na sála cômu na mêza. A óra ci pasôu comígu fôï di frānca amizádi. Mostrêi-lhi us pôucus lívrus ci posuía. Gostôu múitu du retrátu di mêu pái; depôis di augúns instāntis di contemplasãu, virôu-si i dísi-mi:

— Ve-si ci éra un corasãu púru!

Us ólhus di Iscobár, clárus cômu ja dísi, éráu dulsísimus; asín us definíu Jozé Días, depôis ci êli saíu, i mantênu ésta palávra, apezár dus cuarênta ānus ci tráis in síma di si. Nístu nãu ôuvi ezajerasãu du agregádu. A cára rapáda mostráva úma péli áuva i líza. A tésta é ci éra un pôucu báixa, víndu a rísca du cabêlu cuázi in síma da sobransêlha iscêrda; máis tínha sêmpri a autúra nesária pára nãu afrontár as ôutras feisôis, nen diminuír a grása délas. Reáu-mênti, éra interesānti di rôstu, a bôca fína i xocarrêira, u narís cúrvu i delgádu. Tínha u séstru di sacudír u ômbriu dirêitu, di cuāndu in cuāndu, i vêiu a perdê-lu, dêzdi ci un di nós lhu notôu, un día, nu semináriu; primêiru ezêmplu ci vi di ci un ómen pódi corrijír-si múitu ben dus defêitus miúds.

Núnca deixêi di sentír táu ôu cuáu dizvanesimêntu in ci us mêus amíguas agradásen a tôdus. In cáza, ficárãu cerêndu ben a Iscobár; a mêzma príma Justína axôu ci éra un môsu múitu apresiáveu, apezár... Apezár di

ce? perguntôu-lhi Jozé Días, vêndu ci éla nãu acabáva a frázi. Nãu têvi respôsta, nen podia te-la; práma Justína prováveu-mênti nãu víu defêitu cláru ôu importãnti nu nósú óspedi; u *apezár* éra úma ispésii di resáuva pára augún ci lhi viési a discobrír un día; ôu entãu fôí óbra di úzu vélhu, ci a levôu a restrinjír, ôndi nãu axára restrisãu.

Iscobár despedíu-si lógu depôis di jantár; fúí levá-lu a pórtá, ôndi isperãmus a pasájen di un ônibus. Dísi-mi ci u armazém du correspondênti éra na Rúá dus Pescadôris, i ficáva abértu até as nóvi óras: êli é ci si nãu cería demorár fóra. Separãmu-nus con múitu afétu: êli, di dêntro du ônibus, aínda mi dísi adêus, con a mãu. Conservêi-mi a pórtá, a ver si, áu lônji, aínda olharía pára tráis, máis nãu olhôu.

— Ci amígu é êsi tamãnhu? perguntôu auguên di úma janéla áu pé.

Nãu é presízu dizêr ci éra Capitú. Sãu cõizas ci si adivínhãu na vída, cõmu nus lívrus, sêjãu romãnsis, sêjãu istórias verdadêiras. Éra Capitú, ci nus ispreitára dêzdi augún tẽmpu, por dêntro da veneziãna, i agóra abríra intêira-mênti a janéla, i aparesêra. Víu as nósas despedidas tãu razgãdas i afetuózas, i cis sabêr cen éra ci mi meresía tãntu.

— É u Iscobár, dísi êu índu por-mi embáixu da janéla, a olhár pára síma.

LXXII

Uma refórma dramática

Nen êu, nen tu, nen éla, nen cuaucér ôutra pesôa désta istória podería responder máis, tãu sértu é ci u distínu, cõmu todus us dramatúrgus, nãu anunsía as peripésias nen u disfêxu. Êlis xêgãu a sêu têmpu, até ci u pãnu cái, apágãu-si as lúzis, i us inspectadôris vãu dormír. Nêsi jêneru a porventúra augúma cõiza ci reformár, i êu proporía, cõmu insáiu, ci as pêsas comesásen pêlu fin. Otélu mataría a si i a Dezdêmona nu primêiru átu, us três segíntis seriãu dádu a asãu lênta i decresênti du siúmi, i u úutimu ficaría só con as sênas inisiáis da ameása dus túrcus, as isplicasõis di Otélu i Dezdêmona, i u bon consêlhu du fiú Iágu: “Mêti dinhêiru na bõusa.” Désta manêira, u inspectadôr, por un ládu, axaría nu teátru a xaráda abituáu ci us periódicus lhi dãu, por ci us úutimus átus isplícãu u disfêxu du primêiru, ispésii di consêitu, i, por ôutru ládu, ía pára a câma con úma bõa impresãu di ternúra i di amôr:

Éla amôu u ci mi aflijíra,
Êu amêi a piedádi déla.

LXXIII

U cōntra-régra

U distínu nãu é só dramatúrgu, é tambên u sêu própriu cōntra-régra, ístu é, dezígina a entráda dus personájens in sêna, da-lhis as cártas i ôutrus objétus, i ezeçúta dêntru us sináis correspondêntis áu diálogu, úma trovoáda, un cárru, un tíru. Cuãndu êu éra môsu, representôu-si aí, in nãu sêi ci teátru, un drãma ci acabáva pêlu juízu fináu. U prinsipáu personájen éra Asaverus, ci nu úutimu cuádru concluía un monólogo por ésta isclamasãu: “Ôusu a trombêta du arcãnju!” Nãu si ouvíu trombêta nenhúma. Asaverus, envergonhádu, repetíu a palávra, agóra máis áutu, pára adivertír u cōntra-régra, máis aínda náda. Entãu caminhôu pára u fúndu, disfarsáda-mênti trájicu, máis efetíva-mênti con u fin di falár áu bastidôr, i dizêr in vóis súrda: “U pistãu! u pistãu! u pistãu!” U públicu ouvíu ésta palávra i dizatôu a rir, até ci, cuãndu a trombêta soôu devéras, i Asaverus bradôu pêla tersêira vêis ci éra a du arcãnju, un gaiátu da platéia corrijíu ca debáixu: “Nãu, senhôr, é u pistãu du arcãnju!”

Asín si isplícãu a mínha istáda debáixu da janéla di Capitú i a pasájen di un cavalêiru, un *dandy*, cōmu entãu dizíamus. Montáva un bélu caválu alazãu, fírmi na séla, rédea na mãu iscêrda, a dirêita a sínta, bótas di vernís, figúra i postúra ezbéutas: a cára nãu mi éra desconhesída. Tínhãu pasádu ôutrus, i aínda ôutrus viríãu atráis; tódus

íãu as súas namorádas. Éra úzu du têmpu namorar a caválu. Relê Alencár: “Purcê un istudãnti (dizía un dus sêus personájens di teátru di 1858) nãu pódi istár sen éstas dúas côizas, un caválu i úma namorada.” Relê Áuvaris di Azevêdu. Úma das súas poezías é distináda a contár (1851) ci rezidía in Catumbí, i, pára ver a namorada nu Catêti, alugára un caválu por três míu-réis... Três míu-réis! túdu si pérdi na nôiti dus têmpus!

Óra, u *dandy* du caválu báiu nãu pasôu cômu us ôutrus; éra a trombêta du juízu fináu i soôu a têmpu; asín fáis u Distínu, ci é u sêu própriu cõtra-régra. U cavalêiru nãu si contentôu di ir andãndu, máis voutôu a cabêsa pára u nósu ládu, u ládu di Capitú, i olhôu pára Capitú, i Capitú pára êli; u caválu andáva, a cabêsa du ómen deixáva-si ir voutãndu pára tráis. Táu fôu u segúndu dênti di siúmi ci mi mordêu. A rigôr, éra naturáu adimirár as bélas figúras; máis acêli sujêitu costumáva pasár alí, as tárdis; moráva nu antigú Cãmpu da Aclamasãu, i depôis... i depôis... Vãu la rasiosínar con un corasãu di bráza, cômu éra u mêu! Nen dísi náda a Capitú; saí da rúa a prêza, enfiêi pêlu mêu corredôr, i, cuãndu dêi por min, istáva na sála di vizítas.

LXXIV

A prezilha

Na sala di vizítas, tíu Cózmi i Jozé Días conversávãu, un sentádu, ôtru andãndu i parãndu. A vísta di Jozé Días lembrôu-mi u ci êli mi diséra nu semináriu: “Acílu, encuãntu nãu pegár augún peráuta da vizinhãnsa ci cázi con éla...” Éra sérta-mênti aluzãu áu cavalêiru. Táu recordasãu agravôu a impresãu ci êu trazía da rúa; máis nãu sería ésa palávra, inconsiênti-mênti guardáda, ci mi dispôs a crer na malísia dus sêus olháris? A vontádi ci tívi fôï pegár in Jozé Días pêla góla, levá-lu áu corredôr i perguntár-lhi si falára di verdádi ôu por ipótezi; máis Jozé Días, ci parára áu ver-mi entrár, continuôu a andár i a falar. Êu, impasiênti, cería ir a cáza áu pé, imajináva ci Capitú saísi da janéla asustáda i nãu tardási a aparesêr, pára indagár i isplícár... I us dôis falávãu, até ci tíu Cózmi ergêu-si pára ir ver a doênti, i Jozé Días vêiu ter comígu, áu vãu da ôutra janéla.

A un instãnti tínha êu dezêju di lhi perguntár u ci avía êntri Capitú i us peráutas du báirru; agóra, imajinãndu ci vínha jústa-mênti dizêr-mu, ficêi con mêdu di ouví-lu. Cis tapár-lhi a bôca. Jozé Días víu nu mêu rôstu augún sináu diferênti da ispresãu abituáú, i perguntôu-mi con interêsi:

— Ci é, Bentínhu?

Pára nãu fitá-lu, deixêi caír us ólhus. Us ólhus, caíndu,

virãu ci úma das prezílhas das cáusas du agregádu istáva dizabotoáda, i, cõmu êli insistísi in sabêr u ci é ci êu tíinha, respondí apontãndu con u dêdu:

— Ólhi a prezílha, abotôî a prezílha.

Jozé Días inclinôu-si, êu saí corrêndu.

LXXV

U dizispêru

Ischapêi áu agregádu, iscapêi a mínha mãi nãu índu áu cuártu déla, máis nãu iscapêi a min mêzmu. Corrí áu mêu cuártu, i entrêi atráis di min. Êu faláva-mi, êu persegía-mi, êu atiráva-mi a cãma, i roláva comígu, i xoráva, i abafáva us solúsus con a põnta du lensóu. Jurêi nãu ir ver Capitú acéla tárdi, nen núnca máis, i fazêr-mi pádri di úma vêis. Vía-mi ja ordenádu, diãnti déla, ci xoraría di arrendimêntu i mi pediría perdãu, máis êu, fríu i serênu, nãu tería máis ci disprêzu, múitu disprêzu; voutáva-lhi as cóstas. Xamáva-lhi pervérsa. Dúas vêzis dêi por min mordêndu us dêntis, cômu si a tivési êntri êlis.

Da cãma ouví a vóis déla, ci viéra pasár u réstu da tárdi con mínha mãi, i naturáu-mênti comígu, cômu das óutras vêzis; máis, por maiór ci fôsi u abálu ci mi dêu, nãu mi fêis saír du cuártu. Capitú ría áutu, faláva áutu, cômu si mi avizási; êu continuáva súrdu, a sóis comígu i u mêu disprêzu. A vontádi ci mi dáva éra cravár-lhi as únhas nu pescôsu, enterrá-las ben, até ver-lhi saír a vída con u sãngi...

LXXVI

Isplicasãu

Áu fin di augún têmpu, istáva sosegádu, máis abatídu. Cômú mi axási istirádu na cãma, con us ólhus nu tétu, lembrôu-mi a recomendasãu ci mínha mãi fazia di mi nãu deitár depôis du jantár pára evitár augúma con-jestãu. Ergí-mi di góupi, máis nãu saí du cuártu. Capitú ría agóra mênus i faláva máis báixu; istaría aflíta con a mínha recluzãu, máis nen por ísu mi abalôu.

Nãu seêi i dormí máu. Na manhã segínti nãu istáva melhór, istáva diferênti. A mínha dor agóra complicáva-si du resêiu di avêr ídu alên du ci convínha, deixãndu di ezaminár u negósiu. Pôstu ci a cabêsa mi doêsi un pôucu, simulêi maiór incômodu, con u fin di nãu ir áu semináriu i falár a Capitú. Podía istár zangáda comígu, podía nãu cerêr-mi agóra i preferír u cavalêiru. Cis rezouvêr túdu, ouví-la i juugá-la; podía ser ci tivési defêza i isplicasãu.

Tínha ãmbas as côizas. Cuãndu sôubi a cáuza da mínha recluzãu da véspera, dísi-mi ci éra grãndi injúria ci lhi fazia; nãu podía crer ci depôis da nósa tróca di juramêntus, tãu leviãna a juugási ci pudési crer... I ací rompêrãu-lhi lágrimas, i fêis un jéstu di separasãu; máis êu acudí di prôntu, pegêi-lhi das mãus i beijêi-as con tãnta áuma i calôr ci as sentí istremesêr. Enxugôu us ólhus con us dêdus, êu us beijêi di nôvu, por êlis i pêlas lágrimas; depôis suspirôu, depôis abanôu a cabêsa. Con-

fesôu-mi ci nãu conhesía u rapáis, senãu cômu us ôutrus ci alí pasávãu as tãrdis, a caválu ôu a pé. Si olhára pára êli, éra próva ezáta-mênti di nãu avêr náda êntri ãmbus; si ouvési, éra naturáu disimulár.

— I ci podería avêr, si êli vái cazár? concluú.

— Vái cazár?

Ía cazár, dísi-mi con cen, con úma môsa da Rúa dus Barbônus. Ésta razãu quadrôu-mi máis ci túdu, i éla u sentíu nu mêu jéstu; nen por ísu deixôu di dizêr ci, pára evitár nóva ecivocasãu, deixaría di ir máis a janéla.

— Nãu! nãu! nãu! nãu lhi pésu ístu!

Consentíu in retirár a promésa, máis fêis ôutra, i fôl ci, a primêira suspêita da mínha párti, túdu istaría dissouvídu êntri nós. Aseitêi a ameása, i jurêi ci núnca a avería di cumprír; éra a primêira suspêita i a útima.

LXXVII

Prazêr das dôris vélhas

Contãndu acéla crízi du mêu amôr adolesênti, síntu úma côiça ci nãu sêi si isplícu ben, i é ci as dôris dacéla cuádra, a táu pôntu si ispiritualizárãu con u têmpu, ci xêgãu a diluír-si nu prazêr. Nãu é cláru ístu, máis nen túdu é cláru na vída ôu nus lívrus. A verdádi é ci síntu un góstu particulár in referír táu aborresimêntu, cuãndu é sértu ci êli mi lêmbra ôutrus ci nãu ciséra lembrár por náda.

LXXVIII

Segrêdu por segrêdu

Di réstu, nacêli mêzmu têmpu sentí táu ôu cuáu ne-sesidádi di contár a auguên u ci si pasáva êntri min i Capitú. Nãu referí túdu, máis só úma párti, i fôl Iscobár ci a resebêu. Cuãndu voutêi áu semináriu, na cuárta-fêira, axêi-u inciétu; dísi-mi ci éra súa intensãu ir ver-mi, si êu mi demorási máis un día in cáza. Perguntáva-mi con interêsi u ci é ci tivéra, i si istáva bon di tôdu.

— Istôu.

Ouvía, ispetãndu-mi us ólhus. Três días depôis dísi ci mi istávãu axãndu múitu distraídu; éra bon disfarsár u máis ci pudési. Êli, a súa párti, tínha razõis pára andár distraídu tambên, máis buscáva ficár atêntu.

— Entãu parési-lhi...?

— Sin, vosê as vêzis istá ci nãu ôuvi náda, olhãndu pára ônten; disfársi, Santiágu.

— Tênhu motívu...

— Crêiu; ningên si distraí a tóa.

— Iscobár...

Ezitêi; êli isperôu.

— Ci é?

— Iscobár, vosê é mêu amígu, êu sôu sêu amígu tambên; ací áu semináriu vosê é a pesôa ci máis mi ten entrádu nu corasãu, i la fóra, a nãu ser a jênti da família, nãu tênhu própria-mênti un amígu.

— Si êu disér a mêzma côiça, retorcióu êli sorríndu, pérdi a grása; parési ci istôu repetíndu. Máis a verdádi é ci nãu ténhu ací relasôis con ningên, vosê é u primêiru i crêiu ci ja notárãu; máis êu nãu mi impórtu con ísu.

Comovídu, sentí ci a vóis si mi presipitáva da gargãnta.

— Iscobár, vosê é capáis di guardár un segrêdu?

— Vosê ci pergúnta é purcê duvída, i nêsi cázu...

— Discúupi, é un módu di falár. Êu sêi ci é môsu sériu, i fásu di cõnta ci mi confésu a un pádri.

— Si presíza di absolvisãu, istá absolvídu.

— Iscobár, êu nãu pósu ser pádri. Istôu ací, us mêus acreditãu, i isperãu; máis êu nãu pósu ser pádri.

— Nen êu, Santiágu.

— Nen vosê?

— Segrêdu por segrêdu; tambên êu ténhu u propóztu di nãu acabár u cúrsu; mêu dezêju é u comérsiu, máis nãu díga náda, absolúta-mênti náda; fíca só êntri nós. I nãu é ci êu nãu sêja relijôzu; sôu relijôzu, máis u comérsiu é a mínha paixãu.

— Só ísu?

— Ci máis a di ser?

Dêi dúas vóutas i susurrêi a primêira palávra da mínha confidênsia, tãu iscása i súrda, ci nãu a ouví êu mêzmu; sêi porên ci dísi “úma pesôa...” con retisênsia. Úma pesôa...? Nãu fôi presízu máis pára ci êli entendêsi. Úma pesôa devía ser úma môsa. Nen cuídis ci pazmôu di mi ver namorádu; axôu até naturáu i ispetôu-mi ôutra vêis us ólhus. Entãu contêi-lhi por áutu u ci podía, máis demoráda-mênti pára ter u góstu di repizár u asúntu. Iscobár iscutáva con interêsi; nu fin da nósa conversasãu,

declarôu-mi ci éra segrêdu enterrádu in semitériu. Dêu-mi di consêlhu ci nãu mi fizési pádri. Nãu podía levár pára a Igrêja un corasãu ci nãu éra du Séu, máis da Térra; sería un máu pádri, nen sería pádri. Áu contráriu, Dêus protejía us sinsérus; úma vêis ci êu só podía serví-lu nu múndu, aí mi cumpría ficár.

Nãu caucúlas u prazêr ci mi dêu a confidênsia ci lhi fis. Éra cômu ci úma felisidádi máis. Acêli corasãu môsu ci mi ouvía i mi dáva razãu, trazía a êsti múndu un aspéctu istraordináriu. Éra un grãndi i bélu múndu, a vída úma carrêira eselênti, i êu nen máis nen mênus un mimôsu du Séu; êis a mínha sensasãu. Nóta ci êu nãu lhi dísi túdu, nen u melhór; nãu lhi referí u capítulu du pentiádu, por ezêmplu, nen ôutrus asín; máis u contádu éra múitu.

Ci voutãmus áu asúntu, nãu é presízu dizê-lu. Voutãmus úma i múitas vêzis; êu louváva as cualidádis moráis di Capítú, matéria adecuáda a adimirasãu di un seminarísta, a simplêza, a modéstia, u amôr du trabálhu i us costúmis relijózus. Nãu lhi tocáva nas grásas fízicas, nen êli mi perguntáva por élas; apênas insinuêi a conveniênsia di a conhesêr di vísta.

— Agóra nãu é posíveu, dísi-lhi na primêira semãna, áu voutár di cáza; Capítú vái pasár uns días con úma amíga da Rúa dus Inválidus. Cuãndu éla viêr, vosê irá la; máis pódi ir ântis, pódi ir sêmpri; por ci nãu fôï ônten jantár comígu?

— Vosê nãu mi convidôu.

— Pôis presíza convidár? La in cáza tôdus ficárãu gostãndu múitu di vosê.

— Tambên êu ficêi gostãndu di tôdus, máis si é posíveu

fazêr distinsãu, confésu-lhi ci súa mãi é úma senhóra adoráveu.

— Nãu é verdádi? retorcí xêiu di auvorôsu.

LXXIX

Vãmus áu capítulu

Con efêitu, gostêi di ouví-lu falár asín. Sábis a opiniãu ci êu tínha di mínha mãi. Aínda agóra, depôis di interrompêr ésta línha pára mirár-lhi u retrátu ci pêndi da parêdi, áxu ci trazía nu rôstu imprésa acéla cualidádi. Nen di ôutru módu si isplíca a opiniãu di Iscobár, ci apênas trocára con éla cuátru palávras. Úma só bastáva a penetrár-lhi a esênsia íntima; sin, sin, mínha mãi éra adoráveu. Por máis ci mi istivési entãu obrigãndu a úma carrêira ci êu nãu cería, nãu podía deixár di sentír ci éra adoráveu, cõmu úma sãnta.

I porventúra éra sértu ci mi obrigáva a carrêira eclesiástica? Ací xêgu a un pôntu, ci isperêi viési depôis, tãntu ci ja pescizáva in ci autúra lhi daría un capítulu. Reáu-mênti, nãu cabía dizêr agóra u ci só máis târdi prezumí descobrír; máis, úma vêis ci tocêi nu pôntu, melhór é acabár con êli. É grávi i complécsu, delicádu i sutíu, un dêstis in ci u autôr ten di atendêr áu filhu, i u filhu a di ouvír u autôr, pára ci un i ôutru dígãu a verdádi, só a verdádi, máis tôda a verdádi. Cábi aínda notár ci êsi pôntu é ci tórna jústa-mênti a sãnta máis adoráveu, sen prejuízu (áu contráriu!) da párti umãna i terréstri ci avía néla. Básta di prefásiu áu capítulu; vãmus áu capítulu.

LXXX

Venhãmus áu capítulu

Venhãmus áu capítulu. Míinha mãi éra temênti a Dêus; sábis dístu, i das súas práticas relijózas, i da fé púra ci as animáva. Nen iginóras ci a míinha carreira eclesiástica éra obijétu di promésa feita cuãndu fúí con-sebídu. Túdu istá contádu oportúna-mênti. Outrosín, sábis ci, pára u fin di apertár u vínculu moráu da obrigasão, confiôu us sêus projétus i motívuus a parêntis i familiáris. A promésa, feita con fervôr, asêita con mize-ricórdia, fôí guardáda por éla, con alegríia, nu máis íntimu du corasão. Pênsu ci lhi sentí u sabôr da felisidádi nu lêiti ci mi dêu a mamár. Mêu pái, si vivêsi, é posíveu ci au-terási us plãnus, i, cômu tíinha a vocasão da política, é prováveu ci mi encaminhási só-mênti a política, embóra us dôis ofísius nãu fôsen nen sêjãu inconsiliáveis, i máis di un pádri êntri na lúta dus partíduus i nu govêrnu dus ómens. Máis mêu pái morrêra sen sabêr náda, i éla ficôu diãnti du contrátu, cômu única devedôra.

Un dus aforízmus di Franklin é ci, pára cen ten di pagár na páscoa, a cuarézma é cúrta. A nósa cuarézma nãu fôí máis lónga ci as ôutras, i míinha mãi, pôstu mi mandási insinár latín i doutrína, comesôu a adiár a míinha entráda nu semináriu. É u ci si xãma, comersiáu-mênti falãndu, reformár úma lêtra. U credôr éra arcimilionáriu, nãu dependía dacéla cuantía pára comêr, i consentíu nas

transferências di pagamêntu, sen sicér agravár a táxa du júru. Un día, porên, un dus familiáris ci servíau di indosântis da lêtra, falôu da nesesidádi di entregár u prêsu ajustádu; istá nun dus capítulus primêirus. Míinha mãi concordôu i recolhí-mi a S. Jozé.

Óra, nêsi mêzmu capítulu, vertêu éla úmas lágrimas, ci enxugôu sen isplícár, i ci nenhún dus prezêntis, nen tíu Cózmi, nen príma Justína, nen u agregádu Jozé Días entendêu absoluta-mênti; êu, ci istáva atrás da pórtá, nãu as entendí máis ci êlis. Bênzaminádas, apezár da distânsia, ve-si ci éráu saudádis prévias, a mágoa da separasãu; i pódi ser tambên (é u prinsípiu du pôntu), pódi ser ci arrependimêntu da promésa. Católica i devóta, sentía múitu ben ci as promésas si cúmpren; a cestãu é si é oportúnu i adequádu fazê-las tôdas, i naturáumênti inclináva-si a negativa. Por ci é ci Dêus a puniría, negãndu-lhi un segúndu fílhu? A vontádi divína podía ser a míinha vída, sen nesesidádi di lhi dedicár *ab ôvu*. Éra un rasióniu tardíu; devía ter sídu fêitu nu día in ci fúu jerádu. In tôdu cázu, éra úma concluzãu primêira; máis, nãu bastãndu concluír pára destruír, túdu si mantêvi, i êu fúu pára u semináriu.

Un coxílu da fé tería rezouvídu a cestãu a mêu favôr, máis a fé veláva con us sêus grãndis ólhus iniênuus. Míinha mãi faría, si pudési, úma tróca di promésa, dãndu párti dus sêus ãnus pára conservár-mi consígu, fóra du clêru, cazádu i pái; é u ci prezúmu, asín cômu supônhu ci rejeitôu táu idéia, por lhi paresêr úma dizlealdádi. Asín a sentí sêmpri na corrênti da vída ordinária.

Susedêu ci a míinha auzênsia fôu lógu temperáda pêla

asiduidádi di Capitú. Ésta comesôu a fazêr-si-lhi ne-
sesária. Pôucu a pôucu vêiu-lhi a persuazão di ci a picêna
mi faría felís. Então (é u fináu du pôntu anunsiádu), a
isperãnsa di ci u nósu amôr, tornãndu-mi absoluta-mênti
incompatíveu con u semináriu, mi levási a nãu ficár la
nen por Dêus nen pêlu Diábu, ésta isperãnsa íntima i
secréta entrôu a invadíu u corasão di mínha mãi. Nêsti
cázu, êu rompería u contrátu sen ci éla tivési cúupa. Éla
ficáva comígu sen átu própria-mênti sêu. Éra cômu si,
têndu confiádu a auguên a importãnsia di úma dívida
para levá-la áu credôr, u portadôr guardási u dinhêiru
consígu i nãu levási náda. Na vída común, u átu di
tersêiru nãu dizobríga u contratãnti; máis a vantájen di
contratár con u Séu é ci intensão váli dinhêiru.

As di ter tídu conflítus paresídu con êsi, i, si és re-
lijôzu, averás buscádu augúma vêis consiliár u Séu i a
Terra, por módu idênticu ôu análogo. U Séu i a Terra
acábãu consiliãndu-si; êlis sãu cuázi irmãus jêmeus, têndu
u Séu sídu fêitu nu segúndu día i a Terra nu tersêiru.
Cômu Abraão, mínha mãi levôu u fílu áu môngi da
Vizão, i máis a lênha para u olocáustu, u fôgu i u cutélu.
I atôu Izáci in síma du fêixi di lênha, pegôu du cutélu i
levantôu-u áu áutu. Nu momêntu di fazê-lu caír, ôuvi a
voís du ãnju ci lhi ordêna da párti du Senhôr: “Nãu fásas
máu augún a têu fílu; conhesí ci témis a Dêus.” Táu
sería a isperãnsa secréta di mínha mãi.

Capitú éra naturáu-mênti u ãnju da Iscritúra. A
verdádi é ci mínha mãi nãu podía te-la agóra lônji di si.
A afeisãu cresênti éra manifésta por átus istraordináriu.
Capitú pasôu a ser a flor da cáza, u sóu das manhãs, u

frescôr das tãrdis, a lúia das nôitis; la vivía óras i óras, ouvínu, falãndu i cantãndu. Míinha mãi apaupáva-lhi u corasãu, revouvía-lhi us ólhus, i u mêu nômi éira êntri ãmbas cômu a sêinha da víida futúra.

LXXXI

Úma palávra

Asín contádu u ci descobrí máis tárdi, pósu trazladár pára ací úma palávra di mínha mãi. Agóra si entenderá ci éla mi disési, nu primêiru sábadu, cuãndu êu xegêi a cáza, i sôubi ci Capitú istáva na Rúa dus Inválidus, con Sinhazínha Gurjú:

— Por ci nãu váis ve-la? Nãu mi disésti ci u pái di Sãnxa ti oferesêu a cáza?

— Oferesêu.

— Pôis entãu? Máis é si céris. Capitú devía ter voutádu ôji pára acabár un trabálhu comígu; sérta-mênti a amíga pedíu-lhi ci dormísi la.

— Tauvêis ficásen namorãndu, insinuôu práma Justína.

Nãu a matêi por nãu ter a mãu férru nen córda, pistóla nen punháu; máis us ólhus ci lhi deitêi, si pudésen matár, teríãu suprídu túdu. Un dus êrrus da Providênsia fôi deixár áu ómen única-mênti us brásus i us dêntis, cômu ármãs di atáci, i as pérnas cômu ármãs di fúga ôu di defêza. Us ólhus bastávãu áu primêiru efêitu. Un movêr dêlis faría parár ôu cair un inimígu ôu un riváu, ezerseriãu vingãnsa prônta, con êsti acrésimu ci, pára diznorteár a justísa, us mêzmus ólhus matadôris seriãu ólhus piedózus, i correriãu a xorár a vítima. Príma Justína iscapôu áus mêus; êu é ci nãu iscapêi áu efêitu da insinuasãu, i nu domíngu, as ônze óras, corrí a Rúa dus Inválidus.

U pái di Sãnxá resebêu-mi in dizalínhu i trísti. A filha istáva enfêrma; caíra na véspera con úma fébri, ci si ía agravãndu. Cõmu êli cería múitu a filha, pensáva ja ve-la mórtá, i anusiõu-mi ci si mataría tambên. Êis ací un capitulu fúnebri cõmu un semitériu, mórtis, suisídius i asasinátus. Êu ansiáva por un ráiu di lúis clára i séu aziú. Fõi Capitú ci us trõusi a pórtá da sála, víndu dizêr áu pái di Sãnxá ci a filha u mandára xamar.

— Istá piór? perguntôu Gurjéu asustádu.

— Nãu, senhõr, máis cér falár-lhi.

— Fíci ací un bocadínhu, dísi-lhi êli; i voutãndu-si pára min: Ê a enfermêira di Sãnxá, ci nãu cér ôutra; êu ja vóutu.

Capitú trazía sináis di fadíga i comosãu, máis tãu deprésá mi víu, ficõu tõda ôutra, a mosínha di sêmpri, frêscá i lépida, nãu mênus ci ispantáda. Custõu-lhi a crer ci fõsi êu. Falõu-mi, cis ci lhi falási, i efetíva-mênti conversãmus por augúns minútus, máis tãu báixu i abafádu ci nen as parêdis ouvírãu, élas ci ten ouvídu. Di réstu, si élas ouvírãu áugu, náda entendêrãu, nen élas nen us móveis, ci istávãu tãu trístis cõmu u dônu.

LXXXII

U canapé

Dêlis, só u canapé paresêu avêr comprendídu a nósa situasãu moráu, vístu ci nus oferesêu us servísus da súa palhínha, con táu insistênsia ci us aseitãmus i nus sentãmus. Dáta daí a opiniãu particulár ci tênhu du canapé. Êli fáis aliár a intimidádi i u decôru, i móstra a cáza tôda sen saír da sála. Dôis ómens sentáduus nêli póden de-batêr u distínu di un impériu, i dúas mulhéris a grása di un vestídu; máis, un ómen i úma mulhér só por aber-rasãu das lêis naturáis dirãu ôutra côiça ci nãu sêja di si mêzmus. Fôï u ci fizêmus, Capitú i êu. Vága-mênti lêmbra-mi ci lhi perguntêi si a demóra alí sería grãndi...

— Nãu sêi; a fébri parési ci sédi... máis...

Tambên mi lêmbra, vága-mênti, ci lhi isplícêi a mínha vizíta a Rúa dus Inválidus, con a púra verdádi, ístu é, a consêlhu di mínha mãi.

— Consêlhu déla? murmurôu Capitú.

I acrescentôu con us ólhus, ci brilhávãu istraordinária-mênti:

— Serêmus felízis!

Repetí éstas palávras, con us símplicis dêdus, apertãndu us déla. U canapé, cér vísi ôu nãu, continuôu a prestár us sêus servísus as nósas mãus prêzas i as nósas cabêsas júntas ôu cuázi júntas.

LXXXIII

U retrátu

Gurjéu tornôu a sála i dísi a Capitú ci a filha xamáva por éla. Êu levantêi-mi deprésa i nãu axêi compostúra; metía us ólhus pêlas cadêiras. Áu contráriu, Capitú ergêu-si naturáu-mênti i perguntôu-lhi si a fébri aumentára.

— Nãu, dísi êli.

Nen sobresaútu nen náda, nenhún ar di mistériu da párti di Capitú; voutôu-si pára min, i dísi-mi ci levási lembrãnsas a mínha mãi i a práma Justína, i ci até brévi; istendêu-mi a mãu i enfiôu pêlu corredôr. Tôdas as mínhas invéjas fôrãu con éla. Cômu éra posíveu ci Capitú si governási tâu fásiu-mênti i êu nãu?

— Istá úma môsa, obiservôu Gurjéu olhãndu tambên pára éla.

Murmurêi ci sin. Na verdádi, Capitú ía cresêndu as carrêiras, as fórmãs arredondavãu-si i avigorávãu-si con grãndi intensidádi; moráu-mênti, a mêzma côiza. Éra mulhér por dêntro i por fóra, mulhér a dirêita i a iscêrda, mulhér por tôdus us ládus, i dêzdi us péis até a cabêsa. Êsi arvoresêr éra máis apresádu, agóra ci êu a vía di días a días; di cáda vêis ci vínha a cáza axáva-a máis áuta i máis xêia; us ólhus paresiãu ter ôutra reflêcsãu, i a bôca ôutru impériu. Gurjéu, voutãndu-si pára a parêdi da sála, ôndi pendía un retrátu di môsa, perguntôu-mi si Capitú éra paresída con u retrátu.

Un dus costúmis da múnha vída fôí sêmpri concordár con a opiniãu prováveu du mêu interlocutôr, dêzdi ci a matéria nãu mi agráva, aborrési ôu impõi. Ân̄tis di ezaminár si efetíva-mênti Capitú éra paresída con u retrátu, fúí respondêndu ci sin. Entãu êli dísi ci éra u retrátu da mulhér dêli, i ci as pesôas ci a conhesêrãu dizíãu a mêzma côiza. Tambên axáva ci as feisõis éráu semelhãntis, a tésta prinsipáu-mênti i us ólhus. Cuãntu áu jêniu, éra un; paresíãu irmãs.

— Fináu-mênti, até a amizádi ci éla ten a Sanxínha; a mãi nãu éra máis amíga déla... Na vída a désas semelhãnsas asín iscizítas.

LXXXIV

Xamádu

Nu saguãu i na rúa, ezaminêi aínda comígu si efetivamente êli tería disconfiádu augúma côiza, máis axêi ci nãu i púis-mi a andár. Ía satisfêitu con a vizíta, con a alegria di Capitú, con us louvôris di Gurjéu, a táu pôntu ci nãu acudí lógu a úma vóis ci mi xamáva:

— Sr. Bentínhu! Sr. Bentínhu!

Só depôis ci a vóis cresêu i u dônu déla xegôu a pórtu é ci êu parêi i vi u ci éra i ôndi istáva. Istáva ja na Rúa di Máta-caválus. A cáza éra úma lója di lôusa, iscása i póbri; tínha as pórtas mêiu serrádas, i a pessoa ci mi xamáva éra un póbri ómen grizálhu i máu vestídu.

— Sr. Bentínhu, dísi-mi êli xorãndu; sábi ci mêu fílhú Mandúca morrêu?

— Morrêu?

— Morrêu a mêia óra, entérta-si amanhã. Mandêi recádu a súa mãi agóra mêzmu, i éla fêiz-mi a caridádi di mandár augúmas flôris pára botár nu caixãu. Mêu póbri fílhú! Tínha di morrêr, i fôu bon ci morrêsi, coitádu, máis apezár di túdu sêmpri dói. Ci vída ci êli têvi!... Un día dêstis aínda si lembrôu du senhôr, i perguntôu si istáva nu semináriu... Cér ve-lu? Êntri, ândi ve-lu...

Cústa-mi dizêr ístu, máis ântis péci por esesívu ci por diminútu. Cis respondêr ci nãu, ci nãu cería ver u Mandúca, i fis até un jéstu pára fujír. Nãu éra mêdu;

nôutra ocaziãu pódi ser até ci entrási con fasilidádi i curiozidádi, máis agóra ía tãu contênti! Ver un defúntu áu voutár di úma namorada... A côizas ci si nãu ajústãu nen combínãu. A símplis notísia éra ja úma turvasãu grãndi. As mínhas idéias di ôuru perdêrãu tôdas a cor i u metáu pára si trocáren in sínza iscúra i fêia, i nãu distíngi máis náda. Pênsu ci xegêi a dizêr ci tínha prêza, máis prováveu-mênti nãu falêi por palávras cláras, nen sicér umãnas, purcê êli, incostádu áu portáu, abríami ispásu con u jéstu, i êu, sen áuma pára entrár nen fujír, deixêi áu côrpu fazêr u ci pudési, i u côrpu acabôu entrãndu.

Nãu cúupu áu ómen; pára êli, a côiza máis importãnti du momêntu éra u filhu. Máis tambên nãu mi cúupen a min; pára min, a côiza máis importãnti éra Capitú. U máu fôí ci us dôis cázus si conjugásen na mêzma tárdi, i ci a mórti di un viési metêr u narís na vída du ôutru. Êis u máu tôdu. Si êu pasási ãntis ôu depôis, ôu si u Mandúca isperási augúmas óras pára morrêr, nenhúma nóta aborresída viría interrompêr as melodías da mínha áuma. Por ci morrêr ezáta-mênti a mêia óra? Tôda óra é apropiáda áu óbitu; mórri-si múitu ben as sêis ôu séti óras da tárdi.

LXXXV

U defúntu

Táu fôï u sentimêntu confúzu con ci entrêi na lója di lôusa. A lója éra iscúra, i u interiôr da cáza mênus lúis tínha, agóra ci as janélas da área istávãu serrádas. A un cãntu da sála di jantár vi a mãi xorãndu; a pórtã da aucóva dúas criãnsas olhávvãu isphantádas pára dêntro, con u dêdu na bôca. U cadáver jazía na cãma; a cãma...

Suspendãmus a pêna i vãmus a janéla ispairsêr a memória. Reáu-mênti, u cuádrũ éra fêiu, ja pêla mórti, ja pêlu defúntu, ci éra orrívêu... Ístu aci, sin, é ôutra côiza. Túdu u ci vêju la fóra respíra vída, a cábra ci rumína áu pé di úma carrósa, a galínha ci marísca nu xãu da rúa, u tren da Istráda Sentráu ci búfa, asobía, fuméga i pásã, a paumêira ci invêsti pára u séu, i fínau-mênti acéla tórri di igrêja, apezár di nãu ter músculus nen folhájen. Un rapáis, ci alí nu bécu empína un papagáiu di papéu, nãu morrêu nen mórri, pôstu tambên si xãmi Mandúca.

Verdádi é ci u ôutru Mandúca éra máis vélhu ci êsti, pôucu máis vélhu. Tería dizôitu ôu dizenóvi ãnus, máis tãntu lhi dariás cínzi cõmu vínti i dôis, a cára nãu permitía trazêr a idádi a vísta, ãntis a iscondía nas dóbras da... Va, díga-si túdu; é môrtu, us sêus parêntis sãu mórtus, si ezísti augún nãu é in táu evidênsia ci si véxi ôu dôa. Díga-si túdu; Mandúca padesiã di úma cruéu enfermídadi, náda mênus ci a lépra. Vívu éra fêiu; môrtu

paresêu-mi orríveu. Cuãndu êu vi, istendídu na cãma, u trísti cõrpu dacêli mêu vizínhu, ficêi apavorádu i dizviêi us ólhus. Nãu sêi ci mãu ocúuta mi compeliu a olhár ôutra vêis, aínda ci di fujída; sedí, olhêi, tornêi a olhár, até ci recuêi di tôdu i saí du cuártu.

— Padesêu múitu! suspirôu u pái.

— Coitádu di Mandúca! solusáva a mãi.

Êu cuidêi di saír, dísi ci éra isperádu in cáza, i despedí-mi. U pái perguntôu-mi si lhi faría u favôr di ir áu entêrru; respondí con a verdádi, ci nãu sabía, faría u ci mínha mãi cisési. I rápidu saí, atravesêi a lója, i sautêi a rúa.

LXXXVI

Amái, rapázis!

Éra tãu pértu, ci ãntis di três minútu mi axêi in cáza. Parêi nu corredôr, a tomár fôlegu; buscáva iscesêr u defúntu, pálidu i disfórmi, i u máis ci nãu dísi pára nãu dar a éstas pájinas un aspéctu repugnãnti, máis pódis imaginá-lu. Túdu arredêi da vísta, in pôucus segúndus; bastôu-mi pensár na ôutra cáza, i máis na vída i na cára frêscá i lépida di Capitú... Amái, rapázis! i, prinsipáumênti, amái môsas líndas i grasiózas; élas dãu remédiu áu máu, arôma áu infécitu, trócãu a mórti pêla vída... Amái, rapázis!

LXXXVII

A séji

Xegára áu útímu degráu, i úma idéia mi entrôu nu sérebru, cômu si istivési a isperár por min, êntri as grádis da canséla. Ouví di memória as palávras du pái di Mandúca pedíndu-mi ci fôsi áu entêrru nu día segínti. Parêi nu degráu. Refléti un instãnti; sin, podía ir áu entêrru, pe-diría a mínha mãi ci mi alugási un cárru...

Nãu cuídís ci éra u dezêju di andár di cárru, por máis ci tivési u góstu da condusãu. In picênu, lêmbra-mi ci ía asín múita vês con mínha mãi as vizítas di amizádi ôu di serimônia, i a mísa, si xovía. Éra úma vélha séji di mêu pái, ci éla conservôu u máis ci pôdi. U coxêiru, ci éra nósu iscrávu, tãu vélhu cômu a séji, cuãndu mi vía a pórtá, vestídu, isperãndu mínha mãi, dizia-mi ríndu:

— Pái João vái levár nhonhô!

I éra ráru ci êu nãu lhi recomendási:

— João, demóra múitu as bêstas; vái divagár.

— Nha Glória nãu gósta.

— Máis demóra!

Fíca entendídu ci éra pára saboreár a séji, nãu pêla vaidádi, purcê éla nãu permitía ver as pesôas ci íãu dêntro. Éra úma vélha séji obisolêta, di dúas ródas, istrêita i cúrtá, con dúas cortínas di côuru na frênti, ci corriãu pára us ládus cuãndu éra presízu entrár ôu saír. Cáda cortína tínha un óculu di vídru, por ôndi êu gostáva di

ispiár pára fóra.

— Sênta, Bentínhu!

— Dêixa ispiár, mamãi!

I in pé, cuãndu éra máis picênu, metía a cára nu vídru, i vía u coxêiru con as súas grãndis bótas, iscanxádu na múla da iscêrda, i segurãndu a rédea da ôutra; na mãu leváva u xicóti grôsu i comprídu. Túdu incômodu, as bótas, u xicóti i as múlas, máis êli gostáva i êu tambên. Dus lãdus vía pasár as cázas, lójas ôu nãu, abértas ôu fexãdas, con jênti ôu sen éla, i na rúa as pesôas ci íãu i vínhão, ôu atravessávãu diãnti da séji, con grãndis pernãdas ôu pásus miúdu. Cuãndu avía impedimêntu di jênti ôu di animáis, a séji paráva, i entãu u ispetáculu éra partícular-mênti interesãnti; as pesôas parãdas na causáda ôu a pórtã das cázas, olhávãu pára a séji i falávãu êntri si, naturáu-mênti sôbri cen iría dêntro. Cuãndu fúi cresêndu in idádi imajinêi ci adivinhávãu i dizíãu: “É acêla senhóra da Rúa di Máta-caválus, ci ten un fílhu, Bentínhu...”

A séji ía tãntu con a vída recôndita di mínha mãi, ci cuãndu ja nãu avía nenhúma ôutra, continuãmus a andár néla, i éra conhesída na rúa i nu báirru pêla “séji antíga.” Afináu mínha mãi consentíu in deixá-la, sen a vendêr lógu; só abríu mãu déla purcê as dispêzas di coxêira a obrigárãu a ísu. A razãu di a guardár inútiu fôï iscluzívamênti sentimentáu; éra a lembrãnsa du marídu. Túdu u ci vínha di mêu pái éra conservádu cõmu un pedásu dêli, un réstu da pesôa, a mêzma áuma integráu i púra. Máis u úzu, êsi éra fílhu tambên du carransízm u ci éla confesáva áus amígu. Mínha mãi isprimía ben a fidelidádi áus vélhus ábitus, vélhas manêiras, vélhas idéias, vélhas

módas. Tínha u sêu muzêu di relícias, pêntis dizuzádu, un trêxu di mantilha; úmas moédas di cóbri datádas di 1824 i 1825, i, pára ci túdu fôsi antígu, a si mêzma si cería fazêr vélha; máis ja deixêi dítu ci, nêsti pôntu, nãu aucansáva túdu u ci cería.

LXXXVIII

Un pretêstu onêstu

Nãu, a idéia di ir áu entêrru nãu vínha da lembrãnsa du cárru i súas dosúras. A oríjen éra ôutra: éra purcê, acompanhãdu u entêrru nu día segínti, nãu iria áu semináriu, i podía fazêr ôutra vizíta a Capitú, un tãntu máis demoráda. Êis aí u ci éra. A lembrãnsa du cárru podía vir asesória-mênti depôis, máis a prinsipáu i imediáta fôí acéla. Voutaría a Rúa dus Inválidus, a pretêstu di sabêr di sinhazínha Gurjéu. Contáva ci túdu mi saísi cõmu nacêli día. Gurjéu aflítu, Capitú comígu nu canapé, as mãus prêzas, u pentiádu...

— Vôu pedír a mamãi.

Abri a canséla. Ân̄tis di transpô-la, asín cõmu ouvíra da memória a palávra du pái du môrtu, ouví agóra a da mãi, i repetí a mêia vóis:

— Coitádu di Mandúca!

LXXXIX

A recúza

Mínha mãi ficôu perplécsa cuãndu lhi pedí pára ir áu entêrru.

— Perdêr un día di semináriu...

Fiz-lhi notár a amizádi ci u Mandúca mi tínha, i depôis éra jênti póbri... Túdu u ci mi lembrôu dizêr, dísi. Príma Justína opinôu pêla negatíva.

— Vosê áxa ci nãu dévi ir? perguntôu-lhi mínha mãi.

— Áxu ci nãu. Ci amizádi é ésa ci êu núnca vi?

Príma Justína vensêu. Cuãndu referí u cázu áu agregádu, êsti sorríu, i dísi-mi ci u motívu iscondídu da príma éra prováveu-mênti nãu dar áu entêrru “u lústri da mínha pesôa.” Fôsi u ci fôsi, ficêi amuádu; nu día segínti, pensãndu nu motívu, nãu mi dizagradôu; máis tárdi axêi-lhi un sabôr particulár.

XC

A polêmica

Nu día segínti, pasêi pêla cáza du defúntu, sen entrár nen parár — ôu, si parêi, fôí só un instãnti, aínda máis brévi ci êsti in ci vu-lu dígu. Si mi nãu engãnu, andêi até máis deprésa, reseãndu ci mi xamásen cõmu na véspera. Úma vêis ci nãu ía áu entêrru, ãntis lônji ci prócsimu. Fúí andãndu i pensãndu nu póbri diábu.

Nãu éramus amígu, nen nus conhesíamus di múitu. Intimidádi, ci intimidádi podía avêr êntri a doênsa dêli i a mínha saúdi? Tivémus relasõis brévis i distãntis. Fúí pensãndu nélas, recordãndu augúmas. Reduzíãu-si tôdas a úma polêmica, êntri nós, dôis ãnus ãntis, a propóztu... Máu podêis crer a ci propóztu fôí. Fôí a gérra da Criméia.

Mandúca vivía nu interiôr da cáza, deitádu na câma, lêndu por disfastíu. Áu domíngu, sôbri a tárdi, u pái enfiáva-lhi úma camizóla iscúra, i trazía-u pára u fúndu da lója, dôndi êli ispiáva un páumu da rúa i a jênti ci pasáva. Éra tôdu u sêu recrêiu. Fôí alí ci u vi úma vêis, i nãu ficêi pôucu ispantádu; a doênsa ía-lhi comêndu párti das cárnis, us dêdus ceriãu apertár-si; u aspéctu nãu atraía, decértu. Tínha êu di trêzi pára cuatôrzi ãnus. Da segúnda vêis ci u vi alí, cõmu falásemus da gérra da Criméia, ci entãu ardía i andáva nus jornáis, Mandúca dísi ci us aliádu avíãu di vensêr, i êu respondí ci nãu.

— Pôis verêmus, tornôu êli. Só si a justísa nãu vensêr nêsti múndu, u ci é imposíveu, i a justísa istá con us aliádu.

— Nãu, senhôr, a razãu é dus rúsus.

Naturáu-mênti, íamus con u ci nus dizíãu us jornáis da sidádi, transcrevêndu us di fóra, máis pódi ser tambên ci cáda un di nós tivési a opiniãu du sêu temperamêntu. Fúi sêmpri un tãntu moscovíta nas mínhas idéias. Defendí u dirêitu da Rúsia, Mandúca fêis u mêzmu áu dus aliádu, i u tersêiru domíngu in ci entrêi na lója tocãmus ôutra vêis nu asúntu. Entãu Mandúca propôis ci trocásemus a argumentasãu por iscrítu, i na têrsa ôu quártta-fêira resebí dúas fôlhas di papéu contêndu a ispozisãu i defêza du dirêitu dus aliádu, i da integridádi da Turcíia, concluíndu por ésta frázi profética:

“Us rúsus nãu ãu di entrár in Constantinópla!”

Li-a i metí-mi a refutá-la. Nãu mi recórda un só dus argumêntus ci empregêi, nen tauvêis interêsi conhesêlus, agóra ci u séculu istá a espirár; máis a idéia ci mi ficôu dêlis é ci éráu irrespondíveis. Fúi êu mêzmu levárlhi u mêu papéu. Fizérãu-mi entrár na aucóva, ôndi êli jazía istirádu na câma, máu cobêrtu por úma côuxa di retálhus. Ôu góstu da polêmica ôu cuaucér ôutra cáuza ci nãu aucãnsu, nãu mi deixôu sentír tôda a repugnãnsia ci saía da câma i du doênti, i u prazêr con ci lhi dêi u papéu fôu sinsêru. Mandúca, pêla súa párti, por máis nojózta ci tivési entãu a cára, u sorrízu ci a asendêu disimulôu u máu fízicu. A convicisãu con ci mi resebêu u papéu i dísi ci ía ler i respondería é ci nãu ten palávrta nósas nen alhêias ci a dígãu di tôdu i con verdádi; nãu éra ezautáda,

nãu éra ruidóza, nãu tínha jéstus, nen a moléstia us permitiría; éra símplis, grãndi, profúnda, un gôzu infinitu di vitória, ãntis di sabêr us mêus argumêntus. Tínha ja papéu, pêna i tinta áu pé da cãma. Días depôis resebí a réplica; nãu mi lêmbra si trazía côizas nóvas ôu nãu; u calôr é ci cresía, i u fináu éra u mêzmu:

“Us rúsus nãu ãu di entrár in Constantinópla!”

Treplicêi, i daí continuôu por augún têmpu úma polêmica ardênti, in ci nenhún di nós sedía, defendêndu cáda un us sêus cliêntis con fôrsa i bríu. Mandúca éra máis lônгу i prôntu ci êu. Naturáu-mênti a min sobrávãu míu côizas ci distraíãu, u istúdu, us recrêius, a família, i a própria saúdi, ci mi xamáva a ôutrus ezersísius. Mandúca, sáuvu u páumu di rúa áu domíngu di tárdi, tínha só ésta gérra, asúntu da sidádi i du múndu, máis ci ningên ía tratár con êli. U acázu déra-lhi in min un adiversáriu; êli, ci tínha góstu a iscríta, deitou-si áu debáti, cômu a un remédu nôvu i radicáu. As óras trístis i comprídas éráu agóra brévis i alégris; us ólhus dizaprendêráu di xorár, si porventúra xorávãu ãntis. Sentí ésta mudãnsa dêli nas próprias manêiras du pái i da mãi.

— Nãu imajína cômu êli ãnda agóra, depôis ci u senhôr lhi iscrévi acêlis papéis, dizía-mi u dônu da lója, úma vêis, a pórtá da rúa. Fála i ri múitu. Lógu ci êu mãndu u caixêiru levár-lhi us papéis dêli, ênta a indagár da respósta, i si demorará múitu, i ci pergúnti áu moléci, cuãndu pasár. Encuãntu ispára, relê jornáis i tóma nótas. Máis tambên, apênas resébi us sêus papéis, atíra-si a le-lus, i comésa lógu a iscrevêr a respósta. A ocaziõis in ci nãu cómi ôu cómi máu; tãntu ci êu cería pedír-lhi úma

côiza, é ci nãu us mãndi a óra du aumôsu ôu di jantár...

Fúi êu ci cansêi primêiru. Comesêi a demorar as respóstas, até ci nãu dêi máis nenhúma; êli ainda teimôu dúas ôu três vêzis depôis du mêu silênsiu, máis nãu re-sebêndu contestasãu augúma, por fadíga tambên ôu por nãu aborresêr, acabôu di tôdu con as súas apolojías. A úutima, cômú a primêira, cômú tôdas, afirmáva a mêzma predisãu etérna:

“Us rúsus nãu ãu di entrár in Constantinópla!”

Nãu entrárãu, efetíva-mênti, nen entãu, nen depôis, nen até agóra. Máis a predisãu será etérna? Nãu xegarãu a entrár augún día? Problêma difísiu. U própriu Mandúca, pára entrár na sepuutúra, gastôu três ãnus di disolusãu, tãu sértu é ci a naturêza, cômú a istória, nãu si fáis brincãndu. A vída dêli rezistíu cômú a Turcía; si afináu sedêu fôi purcê lhi fautôu úma aliãnsa cômú a ãnglu-fransêza, nãu si podêndu considerár táu u símplis acôrdú da medisína i da farmásia. Morrêu afináu, cômú us Istádus mórren; nu nósú cázu particulár, a cestãu é sabêr, nãu si a Turcía morrerá, purcê a mórti nãu pôupa a ningên, máis si us rúsus entrarãu augún día in Constantinópla; ésa éra a cestãu pára u mêu vizínhu leprôzu, debáixu da trísti, róta i infécita cõuxa di retálhus...

XCI

Axádu ci consóla

É cláru ci as reflexõis ci aí dêixu nãu fôrãu feitas entãu, a camínhu du semináriu, máis agóra nu gabinêti du Enjênhu Nôvu. Entãu, nãu fis própria-mênti nenhúma, a nãu ser ésta: ci serví di alívui un día áu mêu vizínhu Mandúca. Ôji, pensãndu melhór, áxu ci nãu só serví di alívui, máis até lhi dêi felisidádi. I u axádu consóla-mi; ja agóra nãu isceserêi máis ci dêi dôis ôu três mêzis di felisidádi a un póbri diábu, fazêndu-lhi iscesêr u máu i u réstu. É augúma côiza na lidasãu da mínha vída. Si a nu ôutru múndu táu ôu cuáu prêmiu pára as virtúdis sen intensãu, ésta pagará un ôu dôis dus mêus múitus pecádu. Cuãntu áu Mandúca, nãu crêiu ci fôsi pecádu opinár cõntra a Rúsia, máis, si éra, êli istará purgãndu a cuarênta ãnus a felisidádi ci aucansôu in dôis ôu três mêzis; dôndi concluirá (ja tárdi) ci éra aínda melhór avêr jemídu só-mênti, sen opinár côiza nenhúma.

XCII

U diábu nãu é tãu fêiu cõmu si pinta

Mandúca enterrôu-si sen min. A múitus ôutrus acon-tesêu a mêzma cõiza, sen ci êu sentísi náda, máis êsti cázu aflijú-mi partícular-mênti pêla razãu ja díta. Tambên sentí nãu sêi ci melancolía áu recordár a primêira polêmica da vída, u góstu con ci êli resebía us mêus papéis i si propúnha a refutá-lus, nãu contãndu u góstu du cárru... Máis u tẽmpu apagôu deprésa tôdas ésas saudádis i re-surreisõis. Nen fõi só êli; dúas pesõas viérãu ajudá-lu: Capítú, cúja imájen dormíu comígu na mêzma nôiti, i ôutra ci dirêi nu capítulu ci ven. U réstu dêsti capítulu é só pára pedír ci, si auguên tivér di ler u mêu lívru con augúma atensãu máis da ci lhi ezijír u prêsu du ezemplár, nãu dêixi di concludír ci u Diábu nãu é tãu fêiu cõmu si pinta. Céru dizêr...

Céru dizêr ci u mêu vizínhu di Máta-caválus, tem-perãndu u máu con a opiniãu ânti-rúsa, dáva a podridãu das súas cárnis un reflécsu ispirituáu ci as consoláva. A consolasãu maióris, decértu, i úma das máis eselêntis é nãu padêsêr êsi nen ôutru máu augún, máis a naturêza é tãu divína ci si divérti con táis contrástis, i áus máis nojêntus ôu máis aflítus asêna con úma flor. I tauvêis sáia asín a flor máis béla; u mêu jardinêiru afírma ci as violêtas, pára tẽren un xêiru superiôr, ãu mistér di istrúmi di põrcu. Nãu ezaminêi, máis dévi ser verdádi.

XCIH

Un amígu por un defúntu

Cuãntu a ôutra pesôa ci têvi a fôrsa obliteratediva, fôu u mêu coléga Iscobár ci nu domíngu, ãntis du mêiudía, vêiu ter a Mátacaválu. Un amígu supría asín un defúntu, i táu amígu ci durãnti sêrca di síncu minútu istêvi con a mínha mãu êntri as súas, cômu si mi nãu vísi dêzdi lônghus mêzis.

— Vosê jãnta comígu, Iscobár?

— Vin pára ístu mêzmu.

Mínha mãi agradezêu-lhi a amizádi ci mi tínha, i êli respondêu con múita polidêis, aínda ci un tãntu atádu, cômu si caresêsi di palávra prônta. Ja vísti ci nãu éra asín, a palávra obedesía-lhi, máis u ómen nãu é sêmpri u mêzmu in tôdus us instãntis. U ci êli dísi, in rezúmu, fôu ci mi istimáva pêlas mínhas bôas cualidádis i aprimorada educasãu; nu semináriu tôdus mi ceriãu ben, nen podía deixár di ser asín, acresentôu. Insistía na educasãu, nus bons ezêmplus, “na dôsi i rára mãi” ci u Séu mi dêu... Túdu ísu con a vóis engazgada i trêmula.

Tôdus ficarãu gostãndu dêli. Êu istáva tãu contênti cômu si Iscobár fôsi invensãu mínha. Jozé Días disfexôu-lhi dôis superlatívus, tíu Cózmi dôis capótis, i práma Justína nãu axôu táxa ci lhi por; depôis, sin, nu segúndu ôu tersêiru domíngu, vêiu éla confesar-nus ci u mêu amígu Iscobár éra un tãntu metidíu i tínha uns ólhus polisiáis

a ci nãu iscapáva náda.

— São us ólhus dêli, isplícêi.

— Nen êu dígu ci sêjãu di ôutru.

— São ólhus refletídu, opinôu tíu Cózmi.

— Segúra-mênti, acudíu Jozé Días; entretãntu, pódi ser ci a senhóra D. Justína tênda augúma razãu. A verdádi é ci úma cõiza nãu impédi ôutra, i a reflexãu cáza-si múitu ben a curiozidádi naturáu. Parési curiõzu, ísu parési, máis...

— A min parési-mi un mosínhu múitu sériu, dísi mínha mãi.

— Jústa-mênti! confirmôu Jozé Días pára nãu discordár déla.

Cuãndu êu referí a Iscobár acéla opiniãu di mínha mãi (sen lhi contár as ôutras, naturáu-mênti), vi ci u prazêr dêli fõi istraordináriu. Agradesêu, dizêndu ci éráu bondádis, i elojiôu tambên mínha mãi, senhóra grávi, distínta i môsa, múitu môsa... Ci idádi tería?

— Ja fêis cuarênta, respondí êu vága-mênti por vaidádi.

— Nãu é posíveu! isclamôu Iscobár. Cuarênta ãnus! Nen parési trinta; istá múitu môsa i buníta. Tambên a auguên a di vosê saír, con êsis ólhus ci Dêus lhi dêu; sãu ezáta-mênti us déla. Enviuvôu a múitus ãnus?

Contêi-lhi u ci sabía da vída déla i di mêu pái. Iscobár iscutáva atêntu, perguntãndu máis, pedíndu isplícasãu das pasájens omísas ôu só iscúras. Cuãndu êu lhi dísi ci nãu mi lembráva náda da rósa, tãu picinínu viéra, contôu-mi dúas ôu três reminisências dus sêus três ãnus di idádi, aínda agóra frêscas. I nãu contávamus voutár a rósa?

— Nãu, agóra nãu voutãmus máis. Ólhi, acêli prêtu

ci alí vái pasãndu, é di la. Tomáis!

— Nhonhô!

Istávamus na órta da mínha cáza, i u prêtu andáva in servíu; xegôu-si a nós i isperôu.

— É cazádu, dísi êu pára Iscobár. Maríá ôndi istá?

— Istá socãndu mílhu, sin, senhôr.

— Vosê aínda si lêmbra da rósa, Tomáis?

— Alêmbra, sin, senhôr.

— Bêñ, va-si embóra.

Mostrêi ôutru, máis ôutru, i aínda ôutru, êsti Pêdru, acêli Jozé, acêli ôutru Damiãu...

— Tôdas as lêtras du aufabétu, interrompêu Iscobár.

Con efêitu, éráu diferêntis lêtras, i só entãu reparêi nístu; apontêi aínda ôutrus iscrávu, augúns con us mêzmu nômis, distingíndu-si por un apelídu, ôu da pesôa, cômu João Fúlu, Maríá Gôrda, ôu di nasãu cômu Pêdru Bengéla, Antôniu Mosambíci...

— I istãu tôdus ací in cáza? perguntôu êli.

— Nãu, augúns ãndãu ganhãndu na rúa, ôutrus istãu alugádu. Nãu éra posíveu ter tôdus in cáza. Nen sãu tôdus us da rósa; a maiór párti ficôu la.

— U ci mi adimíra é ci D. Glória si acostumási lógu a vivêr in cáza da sidádi, ôndi túdu é apertádu; a di la é naturáu-mênti grãndi.

— Nãu sêi, máis parési. Mamãi ten ôutras cázas maióris ci ésta; dis porên ci a di morrêr ací. As ôutras istãu alugádas. Augúmas sãu ben grãndis, cômu a da Rúa da Citãnda...

— Conhêsu ésa; é buníta.

— Ten tambên nu Ríu Comprídu, na Sidádi-Nóva, úma nu Catêti...

— Nãu lhi ãu di fautár tétus, conluúu êli sorríndu con simpatía.

Caminhãmus pára u fúndu. Pasãmus u lavadôuru; êli parôu un instãnti aí, mirãndu a pédra di batêr rôupa i fazêndu reflexõis a propóztu du asêiu; depôis continuãmus. Cuáis fôrãu as reflexõis nãu mi lêmbra agóra; lêmbra-mi só ci as axêi engenhózas, i ri, êli ríu tambên. A mínha alegría acordáva a dêli, i u séu istáva tãu azúu, i u ar tãu cláru, ci a naturêza paresía rir tambên conôscu. Sãu asín as bôas óras dêsti múndu. Iscobár confesôu êsi acôrdu du intérnu con u istérnu, por palávras tãu fínas i áutas ci mi comovêrãu; depôis, a propóztu da belêza moráu ci si ajústa a física, tornôu a falár di mínha mãi, “un ãnju dobrádu”, dísi êli.

XCIV

Idéias aritiméticas

Nãu dígu u máis, ci fôu múitu. Nen êli sabía só elojiár é pensár, sabía tambên cauculár deprésa i ben. Éra das cabêsas aritiméticas di Holmes (muultiplicáva di cor. A divizãu, ci fôu sêmpri úma das operasõis difiseis pára min, éra pára êli cômu náda: serráva un pôucu us ólhus, voutádu pára síma, i susurráva as denominasõis dus augarízmus; istáva prôntu. Ístu con sêti, trêzi, vinti augarízmus. A vocasãu éra táu ci u fazía amár us próprius sináis das sômas, i tínha ésta opiniãu ci us augarízmus, sêndu pôucus, érau múitu máis conseituózus ci as vinti i síncu lêtras du aufabétu.

— A lêtras inúteis i lêtras dispensáveis, dizía êli. Ci servíu divêrsu préstãu u *d* i u *t*? Ten cuázi u mêzmu son. U mêzmu dígu du *b* i du *p*, u mêzmu du *s*, du *c* i du *z*, u mêzmu du *k* i du *g*, etc.. Sãu trapalhísis caligráficas. Vêja us augarízmus: nãu a dôis ci fásãu u mêzmu ofísiu; 4 é 4, i 7 é 7. I adimíri a belêza con ci un 4 i un 7 fórmãu ésta cõiza ci si isprími por 11. Agóra dôbri 11 i terá 22; muultiplicí por iguáu númeru, da 484, i asín por diãnti. Máis ôndi a perfeisãu é maiór é nu emprêgu du *zêru*. U valôr du *zêru* é, in si mêzmu, náda; máis u ofísiu dêsti sináu negatívu é jústa-mênti aumentár. Un 5 sozínhu é un 5; põnha-lhi dôis 00, é 500. Asín, u ci nãu válí náda fáis valêr múitu, cõiza ci nãu fázen as lêtras dobrádas,

pôis êu tãntu apróvu con un *p* cômu con dôis *pp*.

Criádu na ortografía di mêus páis, custáva-mi a ouvír táis blasfêmias, máis nãu ouzáva refutá-lu. Contúdu, un día, proferí augúmas palávras di defêza, áu ci êli respondêu ci éra un preconsêitu, i acresentôu ci as idéias aritiméticas podíãu ir áu infinítu, con a vantájen ci éráu máis fáseis di meneár. Asín ci, êu nãu éra capáis di rezouvêr di momêntu un problêma filozóficu ôu linguísticu, áu pásu ci êli podía somár, in três minútu, cuaiscér cuantías.

— Por ezêmplu... de-mi un cázu, de-mi úma porsãu di númerus ci êu nãu sáiba nen pósa sabêr ãntis... ólhi, de-mi u númeru das cázas di súa mãi i us alugéis di cáda úma, i si êu nãu disér a sôma totáu in dôis, in un minútu, enfórce-mi!

Aseitêi a apósta, i na semãna segínti levêi-lhi iscrítus in un papéu us augarízmus das cázas i dus alugéis. Iscobár pegôu u papéu, pasôu-us pêlus ólhus a fin di us decorár, i encuãntu êu fitáva u relójiu, êli ergía as pupílas, serráva as páupebras, i susurráva... Ó! u vêntu nãu é máis rápidu! Fôí dítu i fêitu; in mêiu minútu bradáva-mi:

— Da túdu 1:070\$000 mensáis.

Fícêi pazmádu. Considéra ci éráu nãu mênus di nóvi cázas, i ci us alugéis variávãu di úma pára ôutra, índu di 70\$000 a 180\$000. Pôis túdu ístu in ci êu gastaríva três ôu cuátru minútu, — i avía di ser nu papéu, — fe-lu Iscobár di cor, brincãndu. Olháva-mi triunfáu-mênti, i perguntáva si nãu éra ezátu. Êu, só por lhi mostrár ci sin, tirêi du bôusu u papelínhu ci leváva con a sôma totáu, i mostrêi-lhu; éra acílu mêzmu, nen un êrru: 1:070\$000.

— Ístu próva ci as idéias aritiméticas sãu máis símplis, i portântu máis naturáis. A naturêza é símplis. A árti é atrapalháda.

Fícêi tãu entuziasmádu con a fasilidádi mentáu du mêu amígu, ci nãu púdi deixár di abrasá-lu. Éra nu pátiu; ôutrus seminarístas notárãu a nósa efuzãu; un pádri ci istáva con êlis nãu gostôu.

— A modéstia, dísi-nus, nãu consênti êsis jéustus esesívus; póden istimár-si con moderasãu.

Iscobár obiservôu-mi ci us ôutrus i u pádri falávãu di invéja i propôis-mi vivêr separádu. Interrompí-u dizêndu ci nãu; si éra invéja, tãntu piór pára êlis.

— Cebrêmus-lhi a castãha na bôca!

— Máis...

— Ficêmus aínda máis amígu ci até acá.

Iscobár apertôu-mi a mãu as iscondídas, con táu fôrsa ci aínda mi dóen us dêdus. É iluzãu, decértu, si nãu é efêitu das lóngas óras ci tênhu istádu a iscrevêr sen parár. Suspendãmus a pêna por augúns instãntis...

XCV

U pápa

A amizádi di Iscobár fêis-si grãndi i fecúnda; a di Jozé Días nãu lhi cis ficár atráis. Na primêira semãna dísi-mi êsti in cáza:

— Agóra é sértu ci vosê vái saír ja du semináriu.

— Cõmu?

— Ispéri até amanhã. Vôu jogár con êlis ci mi xamarãu; amanhã, la nu cuártu, nu cintáu, ôu na rúa, índu a mísa, cõntu-lhi u ci a. A idéia é tãu sãnta ci nãu istá máu nu santuáriu. Amanhã, Bentínhu.

— Máis é cõiza sérta?

— Sertísima!

Nu día segínti revelôu-mi u mistériu. Áu primêiru aspéctu, confésu ci ficêi dizlumbrádu. Trazía úma nóta di grandêza i di ispiritualidádi ci faláva áus mêus ólhus di seminarísta. Éra nãu mênus ci istu. Mínta mãi, áu paresêr dêli, istáva arrependída du ci fizéira, i dezejaría ver-mi ca fóra, máis entendía ci u vínculu moráu da proméssa a prendía indisolúveu-mênti. Cumpría rompê-lu, i pára tãntu valía a Iscritúra, con u podêr di dizligár dádu áus apóstolos. Asín ci, êli i êu iríamus a Rõma pedír a absolvisãu du pápa... Ci mi paresía?

— Parési-mi ben, respondi depõis di augúns segúndus di reflêcsãu. Pódi ser un bon remédiu.

— É u único, Bentínhu, é u único! Vou ja ôji conversár con D. Glória, espônhu-lhi túdu, i podêmus partír dací a dôis mêzis, ôu ãntis...

— Melhór é falár domíngu ci ven; dêixi-mi pensár primêiru...

— Ó! Bentínhu! interrompêu u agregádu. Pensár in ce? Vosê u ci cér... Dígu? Nãu si amofína con u sêu vélhu? Vosê u ci cér é consuutár a úma pesôa.

Rigoróza-mênti, éráu dúas pesôas, Capitú i Iscobár, máis êu negêi a péis júntus ci cisési consuutár ningên. I ci pesôa, u reitôr? Nãu éra naturáu ci lhi confiási táu asúntu. Nãu, nen reitôr, nen profesôr, nen ningên; éra só u têmpu di refletír, úma semãna, nu domíngu daría a respósta, i dêzdi ja lhi dizía ci a idéia nãu mi paresía ma.

— Nãu?

— Nãu.

— Pôis rezouvãmus ôji mêzmu.

— Nãu si vái a Rôma brincãndu.

— Cen ten bôca vái a Rôma, i bôca nu nósú cázu é a moéda. Óra, vosê pódi múitu ben gastár consígu... Comígu, nãu; un par di cáusas, três camízas i u pãu diáriu, nãu presízu máis. Serêi cômu S. Páulu, ci vivía du offisiu encuãntu ía pregãndu a palávra divína. Pôis êu vou, nãu pregá-la, máis buscá-la. Levaremus cártas du internúnsiu i du bíspu, cártas pára u nósú ministru, cártas di capuxínhus... Bêñ sêi a obijesãu ci si pódi opôr a ésta idéia; dirãu ci é dádu pedír a dispênsa ca di lônji; máis, alên du máis ci nãu dígu, básta refletír ci é múitu máis solêni i bunítu ver entrár nu Vaticãnu, i prostrár-si áus péis du pápa u própriu obijétu du favôr, u levíta

prometídu, ci vái pedír pára súa mãi ternísima i dulsísima a dispênsa di Dêus. Considéri u cuádrú, vosê beijãndu u pé áu prínsipi dus apóstolus; Súa Santidádi, con u sorrízu evangélicu, inclína-si, interróga, ôuvi, absólvi i abensôa. Us ãnjus u contêmplãu, a Vírjen recomênda áu santísimu fílhu ci tódus us sêus dezêjus, Bentínhu, sêjãu satisfêitus, i ci u ci vosê amár na Têrra sêja iguáu-mênti amádu nu Séu...

Nãu dígu máis, purcê é presízu acabár u capitulu, i êli nãu acabôu u discúrsu. Falôu a tódus us mêus sentimêntus di católicu i di namorádu. Vi a áuma aliviáda di mínha mãi, vi a áuma felís di Capitú, ãmbas in cáza, i êu con élas, i êli conôscu, túdu mediãnti úma picêna viájen a Rôma, ci êu só jeográfica-mênti sabía ôndi ficáva; ispirituáu-mênti, tambên, máis a distãnsia ci istaría da vontádi di Capitú é ci nãu. Êis u pôntu esensiáu. Si Capitú axási lônji, nãu iria; máis éra presízu ouví-la, i asín tambên a Iscobár, ci mi daría un bon consêlhu.

XCVI

Un substitútu

Ispúis a Capitú a idéia di Jozé Días. Ouvíu-mi atêntamênti, i acabôu trísti.

— Vosê índu, dísi éla, iscési-mi intêira-mênti.

— Núnca!

— Iscési. A Európa dízen ci é tãu buníta, i a Itália prinsipáu-mênti. Nãu é di la ci ven as cantôras? Vosê iscési-mi, Bentínhu. I nãu averá ôutru mêiu? D. Glória istá mórta pára ci vosê sáia du semináriu.

— Sin, máis júuga-si prêza pêla proméa.

Capitú nãu axáva ôutra idéia, nen acabáva di adotár ésta. Di camínhu, pedíu-mi ci, si acázu fôsi a Rôma, jurási ci nu fin di sêis mêzis istaría di vóouta.

— Jurú.

— Por Dêus?

— Por Dêus, por túdu. Jurú ci nu fin di sêis mêzis istarêi di vóouta.

— Máis si u pápa nãu tivér aínda soutádu a vosê?

— Mându dizêr ísu mêzmu.

— I si vosê mentír?

Ésta palávra doêu-mi múitu, i nãu axêi lógu ci lhi replicási. Capitú metêu u negósiu a búlha, ríndu i xamãndu-mi disfarsádu. Depôis, declarôu crer ci êu cumpriria u juramêntu, máis aínda asín nãu consentíu lógu; ía ver si nãu avería ôutra côiza, i êu ci vísi tambên por mêu ládu.

Cuãndu voutêi áu semináriu, contêi túdu áu mêu amígu Iscobár, ci mi ouvíu con iguáu atensãu i acabôu con a mêzma tristêza da ôutra. Us ólhus, di costúmi fujidíus, cuázi mi comêrau di contemplasãu. Di repênti, vi-lhi nu rôstu un clarãu, un reflécsu di idéia. I ouví-lhi dizêr con volubilidádi:

— Nãu, Bentínhu, nãu é presízu ísu. A melhór, — nãu dígu melhór, purcê u Sãntu Pádri váli sêmpri máis ci túdu, — máis a côiza ci prodúis u mêzmu efêitu.

— Ci é?

— Súa mãi fêis promésa a Dêus di lhi dar un saserdóti, nãu é? Pôis ben, de-lhi un saserdóti, ci nãu sêja vosê. Éla pódi múitu ben tomár a si augún mosínhu órfãu, fazê-lu ordenár a súa cústa, istá dádu un pádri áu autár, sen ci vosê...

— Entêndu, entêndu, é ísu mêzmu.

— Nãu áxa? continuôu êli. Consúuti sôbri ístu u protonotáriu; êli lhi dirá si nãu é a mêzma côiza, ôu êu mêzmu consúutu, si cér; i si êli ezitár, fála-si áu Sr. bíspu.

Êu, refletíndu:

— Sin, parési ci é ísu; reáu-mênti, a promésa cúmpri-si, nãu si perdêndu u pádri.

Iscobár obiservôu ci, pêlu ládu econômicu, a cestãu éra fásiu; mínha mãi gastaríia u mêzmu ci comígu, i un órfãu nãu prezizaríia grãndis comodidádis. Sitôu a sôma dus alugéis das cázas, 1:070\$000, alên dus iscrávu...

— Nãu a ôutra côiza, dísi êu.

— I saímus júntus.

— Vosê tambên?

— Tambên êu. Vôu melhorár u mêu latín i sáiu; nen

dôu teolójia. U própriu latín nãu é presízu; pára ci nu comérsiu?

— *In hoc sîginu vinces*, dísi êu ríndu.

Sentía-mi pilhéricu. Ó! cômu a isperãnsa alégra túdu. Iscobár sorríu, paresêndu gostár da respósta. Depóis ficãmus a cuidár di nós mêzmos, cáda un con us sêus ólhus perdídu, prováveu-mênti. Us dêli istávãu asín, cuãndu tornêi di lônji, i agradezí di nôvu u plãnu lembrádu; nãu podia avê-lu melhór. Iscobár ouvíu-mi contentísimu.

— Aínda úma vêis, dísi êli grávi-mênti, a relijãu i a liberdádi fázen bôa companhía.

XCVII

A saída

Túdu si fêis por êsi teôr. Míinha mãi ezitôu un pôucu, máis acabôu sedêndu, depôis ci u Pádri Cabráu, têndu consuutádu u bíspu, voutôu a dizêr-lhi ci sin, ci podía ser. Saí du semináriu nu fin du ãnu.

Tínha entãu pôucu máis di dizeséti... Ací devía ser u mêiu du lívru, máis a inexperiênsia fêiz-mi ir atráis da pêna, i xêgu cuázi áu fin du papéu, con u melhór da narasãu por dizêr. Agóra nãu a máis ci levá-la a grãndis pernádas, capítulu sôbri capítulu, pôuca emênda, pôuca reflexãu, túdu in rezúmu. Ja ésta pájina váli por mêzis, ôutras valêrãu por ãnus, i asín xegarêmus áu fin. Un dus sacrificísius ci fásu a ésta dúra nesesidádi é a análizi das mínhas emosôis dus dizeséti ãnus. Nãu sêi si augúma vêis tivésti dizeséti ãnus. Si sin, dévis sabêr ci é a idádi in ci a metádi du ómen i a metádi du menínu fórmãu un só curiôzu. Êu éra un curiozísimu, diría u mêu agregádu Jozé Días, i nãu diría máu. U ci ésa cualidádi superlatíva mi rendêu nãu podería núnca dizê-lu ací, sen caír nu êrru ci acábu di condenár; a análizi das mínhas emosôis dacêli têmpu é ci entráva nu mêu plãnu. Pôstu ci fílhu du semináriu i di míinha mãi, sentía ja, debáixu du recolhímêntu cástu, uns asômus di petulãnsia i di atrevimêntu; éráu du sãngi, máis éráu tambên das môsas ci na rúa ôu da janéla nãu mi deixávãu vivêr sosegádu.

Axávãu-mi líndu, i dizíãu-mu; augúmas ceríãu mirár di máis pértu a mínha belêza, i a vaidádi é un prinsípiu di corupsãu.

XCVIII

Síncu ãnus

Vensêu a razãu; fúí-mi áus istúdu.

Pasêi us dizôitu ãnus, us dizenóvi, us vínti, us vínti i un; áus vínti i dôis éra baxaréu in dirêitu.

Túdu mudára in vóouta di min. Míinha mãi rezouvêra-si a envelhesêr; aínda asín us cabêlus brãncus vínhão di ma vontádi, áus pôucus i ispalháda-mênti; a tôuca, us vestídu, us sapátus rázus i súrdu éráu us mêzmu di outróra. Ja nãu andaría tãntu di un ládu pára ôutru. Tíu Cózmi padesía du corasãu i ía discansár. A práma Justína apênas istáva máis idóza. Jozé Días tambên, nãu tãntu ci mi nãu fizési a finêza di ir assistír a míinha graduasãu, i desêr comígu a sérra, lépidu i visôzu, cômu si u baxaréu fôsi êli. A mãi di Capitú falesêra, u pái apozentára-si nu mêzmu cárgu in ci cis dar demisãu da vída.

Iscobár comesáva a negociár in café depóis di avêr trabalhádu cuátru ãnus in úma das primêiras cázas du Ríu di Janêiru. Éra opiniãu di práma Justína ci êli afagára a idéia di convidár míinha mãi a segúndas núpsias; máis, si táu idéia ôuvi, cúmpri nãu iscesêr a grãndi diferênsa di idádi. Tauvêis êli nãu pensási in máis ci asosiá-la áus sêus primêirus tentãmens comersiáis, i di fátu, a pedídu mêu, míinha mãi adiantôu-lhi augúns dinhêirus, ci êli lhi restituíu, lógu ci pôdi, nãu sen êsti remóci: “D. Glória é medróza i nãu ten ambisãu.”

A separasãu nãu nus isfriôu. Êli fôu u tersêiru na tróca das cártas êntri min i Capitú. Dêzdi ci a víu animôu-mi múitu nu nósu amôr. As relasõis ci travôu con u pái di Sãxa istreitárãu as ci ja trazía con Capitú, i fe-lu servír a ãmbus nós, cõmu amígu. A prinsípiu, custôu-lhi a éla aseitá-lu, prefería Jozé Días, máis Jozé Días repugnáva-mi por un réstu di respêitu di criãnsa. Vensêu Iscobár; pôstu ci vexáda, Capitú entregôu-lhi a primêira cártã, ci fôu mãi i avó das ôutras. Nen depõis di cazádu suspendêu êli u obisécio... Ci êli cazôu, — adivínha con cen, — cazôu con a bõa Sãxa, a amíga di Capitú, cuázi irmã déla, tãntu ci augúma vêis, iscrevêndu-mi, xamáva a ésta a “súa cunhadínha.” Asín si fórmãu as afeisõis i us parentêscus, as aventúras i us lívrus.

XCIX

U fílhu é a cára du pái

Mínha mãi, cuãndu êu regresêi baxaréu cuázi istalôu di felisidádi. Aínda ôusu a vóis di Jozé Días, lembrãndu u evangélhu di S. João, i dizêndu áu ver-nus abrasádu:

— Mulhér, êis aí u têu fílhu! Fílhu, êis aí a túa mãi!
Mínha mãi, êntri lágrimas:

— Mãnu Cózmi, é a cára du pái, nãu é?

— Sin, ten augúma côiza, us ólhus, a dispozisãu du rôstu. É u pái, un pôucu máis modérnu, concluíu por xalása. I díga-mi agóra, mãna Glória, nãu fôï melhór ci êli nãu teimási in ser pádri? Vêja si êsti peráuta daría un pádri capáis.

— Cômu vái u mêu substitítu?

— Vái índu, ordêna-si pára u ãnu, respondêu tíu Cózmi. As di ir ver a ordenasãu; êu tambên, si u mêu senhôr corasãu consentír. É bon ci ti sítas na áuma du ôutru, cômu si resebêsis in ti mêzmu a sagrasãu.

— Jústa-mênti! isclamôu mínha mãi. Máis vêja ben, mãnu Cózmi, vêja si nãu é a figúra du mêu defúntu. Ólha, Bentínhu, ólha ben pára min. Sêmpri axêi ci ti paresías con êli, agóra é múitu máis. U bigódi é ci disfáis un pôucu...

— Sin, mãna Glória, u bigódi reáu-mênti... máis é múitu paresídu.

I mínha mãi beijáva-mi con úma ternúra ci nãu sêi

iscrevêr. Tíu Cózmi, pára alegrá-la, xamáva-mi doutôr,
Jozé Días tambên, i tôdus in cáza, a príma, us iscrávus, as
vizítas, Pádua, a filha, i éla mêzma repetíãu-mi u título.

C

“Tu serás felís, Bentínhu”

Nu cuártu, disfazêndu a mála i tirãndu a cárta di baxaréu di dêntro da láta, ía pensãndu na felisidádi i na glória. Vía u cazamêntu i a carrêira ilústri, encuãntu Jozé Días mi ajudáva, caládu i zelôzu. Úma fáda invizíveu desêu alí, i mi dísi in vóis iguáu-mênti masía i cálida: “Tu serás felís, Bentínhu; tu váis ser felís.”

— I por ci nãu sería felís? perguntôu Jozé Días, indireitãndu u trôncu i fitãndu-mi.

— Vosê ouvíu? perguntêi êu ergêndu-mi tambên, is-pantádu.

— Ouví u ce?

— Ouvíu úma vóis ci dizía ci êu serêi felís?

— É bôa! Vosê mêzmu é ci istá dizêndu...

Aínda agóra sôu capáis di jurár ci a vóis éra da fáda; naturáu-mênti as fadas, ispúusas dus cõntus i dus vérsus, metêrãu-si nu corasãu da jênti i fálãu di dêntro pára fóra. Ésta, por ezêmplu, múita vês a ouví clára i distínta. A di ser príma das feitisêiras da Iscósia: “Tu serás rêi, Macbeth!” — “Tu serás felís, Bentínhu!” Áu cábu, é a mêzma predisãu, pêla mêzma toáda universáu i etérna. Cuãndu voutêi du mêu ispãntu, ouví u réstu du discúrso di Jozé Días:

—... A di ser felís, cõmu merési, asín cõmu meresêu êsi diplõma ci alí istá, ci nãu é favôr di ningên. A distinsãu

ci tirôu in tôdas as matérias é próva dísu; ja lhi contêi ci ouví da bôca dus lëntis, in particular, us maióris elojíus. Demáis, a felisidádi nãu é só a glória, é tambên ôutra côiça... A! vosê nãu confiôu túdu áu vélhu Jozé Días! U póbri Jozé Días istá aí pára un cãntu, é cajú xupádu, nãu váli náda; agóra sãu us nóvus, us Iscobáris... Nãu lhi négu ci é môsu múitu distíntu, i trabalhadôr, i marídu di trúis; máis, enfín, vélhu tambên sábi amár...

— Máis ci é?

— Ci a di ser? Cen é ci nãu sábi túdu...? Acéla intimidádi di vizínhus tínha di acabár nístu, ci é verdadêira-mênti úma bênsãu du Séu, purcê éla é un ãnju, é un *anjísimu*... Perdô i sincáda, Bentínhu, fô i un módu di asentuár a perfeisãu dacéla môsa. Cuidêi u contráriu, outróra; confundí us módus di criãnsa con ispresôis di caráter, i nãu vi ci ésa menína travésa i ja di ólhus pensatívu éra a flor caprixóza di un frútu sadíu i dôsi... Por ci é ci nãu mi contôu tambên u ci ôutrus sáben, i ca in cáza istá máis ci adivinhádu i aprovádu?

— Mamã apróva devéras?

— Pôis entãu? Têmus faládu sôbri ísu, i éla fêiz-mi u favôr di pedír a mínha opiniãu. Pergúnti-lhi u ci é ci êu lhi dísi in têmus clárus i pozitívu; pergúnti-lhi. Dísi-lhi ci nãu podía dezejár melhór nóra pára si, bôa, discrêta, prendáda, amíga da jênti... i úma dôna di cáza, ci nãu lhi dígu náda. Depôis da mórti da mãi, tomôu cõnta di túdu. Pádua, agóra ci si apozentôu, nãu fáis máis ci resebêr u ordenádu i entregá-lu a fílha. A fílha é ci distribúu u dinhêiru, pága as cõntas, fáis u róu das dispêzas, cuída di túdu, mantimêntu, rôupa, lúis; vosê

ja a víu u ãnu pasádu. I cuãntu a formozúra vosê sábi melhór ci ningên...

— Máis, devéras, mamãi consuutôu u senhôr sôbri u nósú cazamêntu?

— Pozitíva-mênti, nãu; fêiz-mi u favôr di perguntár si Capitú nãu daría úma bôa ispôza; êu é ci, na respôsta, falêi in nóra. D. Glória nãu negôu i até dêu un ar di rízu.

— Mamãi sêmpri ci mi iscrevía, faláva di Capitú.

— Vosê sábi ci élas si dãu múitu, i por ísu é ci súa práma ãnda cáda vêis máis amuáda. Tauvêis agóra cázi máis deprésa.

— Príma Justína?

— Nãu sábi? São côntus, naturáu-mênti; máis enfín, u Doutôr João da Cóstá enviuvôu a pôucus mêzis, i dízen (nãu sêi, u protonotáriu é ci mi contôu), dízen ci us dôis ãndãu mêiu inclinádu a acabár con a viuvêis, êntri si, cazãndu-si. A di ver ci nãu a náda, máis nãu é fóra di propóztu, concuãntu éla sêmpri axási ci u doutôr éra un fêixi di ósus... Só si éla é un semitériu, comentôu ríndu; i lógu sériu: Dígu ístu por grasêju...

Nãu ouví u réstu. Ouvía só a vóis da mínha fáda interiôr, ci mi repetía, máis ja entãu sen palávras: “Tu serás felís, Bentínhu!” I a vóis di Capitú mi dísi a mêzma côiça, con têrmus divérsus, i asín tambên a di Iscobár, us cuáis ãmbus mi confirmárãu a notísia di Jozé Días pêla súa própria impresãu. Enfín, mínha mãi, augúmas semãnas depóis, cuãndu lhi fúi pedír lisênsa pára cazár, alên du consentimêntu, dêu-mi iguáu profesía, sáuva a redasãu própria di mãi: “Tu serás felís, mêu fílhu!”

CI

Nu Séu

Pôis sejãmus felízis di úma vêis, ãntis ci u leitôr pégi in si, môrtu di isperár, i va ispairesêr a ôutra párti; cazêmu-nus. Fôï in 1865, úma tárdi di mársu, por sináu ci xovía. Cuãndu xegãmus áu áutu da Tijúca, ôndi éra u nósu nínhu di nôivus, u séu recolhêu a xúva i asendêu as istrêlas, nãu só as ja conhesídas, máis aínda as ci só serãu discobértas dací a múitus séculus. Fôï grãndi finêza i nãu fôï única. S. Pêdru, ci ten as xávis du Séu, abríu-nus as pórtas dêli, fêiz-nus entrár, i depôis di tocár-nus con u báculu, resitôu augúns versículus da súa primêira epístola: “As mulhêris sêjãu sujêitas a sêus marídu... Nãu sêja u adôrnú dêlas u enfêiti dus cabêlus risádu ôu as rêndas di ôuru, máis u ómen ci istá iscondídu nu corasãu... Du mêzmu módu, vóis, marídu, coabitái con élas, tratãndu-as con ônra, cômu a vázus máis frácus, i erdêiras convôscu da grása da vída...” In segída, fêis sináu áus ãnjus, i êlis entoárãu un trêxu du *Cãnticu*, tãu consertáda-mênti, ci dizmentiríãu a ipótezi du tenôr italiãnu, si a ezezusãu fôsi na Térra; máis éra nu Séu. A múzica ía con u têcstu, cômu si ouvêsen nasídu júntus, a manêira di úma ópera di Wagner. Depôis, vizitãmus úma párti dacêli lugár infinítu. Discãnsa ci nãu farêi discrisãu augúma, nen a língua umãna posúí fórmã idôneas pára tãntu.

Áu cábu, pódi ser ci túdu fôsi un sônhu; náda máis naturáu a un écs-seminarísta ci ouvír por tôda a párti latín i Iscritúra. É verdádi ci Capitú, ci nãu sabía Iscritúra nen latín, decorôu augúmas palávras, cômu éstas, por ezêmplu: “Sentêi-mi a sômbra dacêli ci tãntu avía dezejádu.” Cuãntu as di S. Pêdru, dísi-mi nu día segínti ci istáva por túdu, ci êu éra a única rênda i u únicu enfêiti ci jamáis poría in si. Áu ci êu replicêi ci a mínha ispôza tería sêmpri as máis ffinas rêndas dêsti múndu.

CII

Di cazáda

Imajína un relójiu ci só tivési pêndulu, sen mostradôr, di manêira ci nãu si vîsen as óras iscrítas. U pêndulu iría di un ládu pára ôutru, máis nenhún sináu istérnu mostraría a márxa du têmpu. Táu fôï acéla semãna da Tijúca.

Di cuãndu in cuãndu, tornávamus áu pasádu i divertíamunus in relembrrár as nósas tristêzas i calamidádis, máis ísu mêzmu éra un módu di nãu saírmus di nós. Asín vivêmus nóva-mênti a nósá lônga ispára di namorádus, us ânus da adolesênsia, a denúnsia ci istá nus primêirus capítulus, i ríamus di Jozé Días ci conspirôu a nósá dizuniãu, i acabôu festejãndu u nósú consórsiu. Úma ôu ôutra vêis, falávamus in desêr, máis as manhãs marcádas éráu sêmpri di xúva ôu di sóu, i nós isperávamus un día encobértu, ci teimáva in nãu vir.

Nãu obistãnti, axêi ci Capitú istáva un tãntu impasiênti por desêr. Concordáva in ficár, máis ía falãndu du pái i di mínha mãi, da fáuta di notísias nósas, dístu i dacílu, a pôntu ci nus arrufãmus un pôucu. Perguntêi-lhi si ja istáva aborresída di min.

— Êu?

— Parési.

— Vosê a di ser sêmpri criãnsa, dísi éla fexãndu-mi a cára êntri as mãus i xegãndu múitu us ólhus áus mêus.

Então eu isperêi tãntus ãnus pára aborresêr-mi in séti dÍas? Nãu, Bentínhu; dígu ístu purcê é reáu-mênti asín, crêiu ci êlis póden istár dezejózus di ver-nus i imaginár augúma doênsa; i, confêsu, pêla mínha párti, ci cería ver papái.

— Pôis vãmus amanhã.

— Nãu; a di ser con têmpu encobérту, redarguú ríndu.

Pegêi-lhi nu rízu i na palávra, máis a impasiênsia continuôu, i desêmus con sóu.

A alegria con ci pôis u sêu xapéu di cazáda, i u ar di cazáda con ci mi dêu a mãu pára entrár i saír du cárru, i u brásu pára andár na rúa, túdu mi mostrôu ci a cáuza da impasiênsia di Capitú éráu us sináis isteriôris du nôvu istádu. Nãu lhi bastáva ser cazáda êntri cuátru parêdis i augúmas árvoris; presizáva du réstu du múndu tambên. I cuãndu êu mi vi embáixu, pizãndu as rúas con éla, parãndu, olhãndu, falãndu, sentí a mêzma côiza. Inventáva pasêius pára ci mi vísen, mi confirmásen i mi invejásen. Na rúa, múitus voutávãu a cabêsa curiózus, ôutrus parávãu, augúns perguntávãu: “Cen sãu?” i un sabádu isplicáva: “Êsti é u Doutôr Santiágu, ci cazôu a dÍas con acêla môsa, D. Capitólina, depôis di úma lônga paixãu di criãnsas; mórãu na Glória, as famílias rezíden in Máta-caválus.” I ãmbus us dôis: “É úma mosetôna!”

CIII

A felisidádi ten bôa áuma

Mosetôna é vuugár; Jozé Días axôu melhór. Fôï a única pesôa ca di báixu ci nus vizitôu na Tijúca, levãndu abrásus dus nósus i palávras súas, máis palávras ci éráu múzicas verdadêiras; nãu as pônhu ací pára ir poupãndu papéu, máis fôrãu delisiózas. Un día, comparôu-nus a ávis criádas in dôis vãus di telhádu contíguus. Imajína u réstu, as ávis emplumãndu as ázas i subíndu áu séu, i u séu agóra máis lárqu pára podêr contê-las tambên. Nenhún di nós ríu; ãmbus iscutávamus comovídu i convensídu, iscesêndu túdu, dêzdi a tárdi di 1858... A felisidádi ten bôa áuma.

CIV

As pirâmidis

Jozé Días dividía-si agóra êntri min i mínha mãi, aternãndu us jantáris da Glória con us aumôsus di Máta-caválus. Túdu corría ben. Áu fin di dôis ãnus di cazádu, sáuvu u dizgôstu grãndi di nãu ter un fílhu, túdu corría ben. Perdêra mêu sôgru, é verdádi, i u tíu Cózmi istáva por pôucu, máis a saúdi di mínha mãi éra bôa; a nósas eselênti.

Êu éra adivogádu di augúmas cázas rícas, i us prosésus vínhão xegãndu. Iscobár contribuíra múitu pára as mínhas istréias nu fôru. Intervêiu con un adivogádu sélebrí pára ci mi adimitísi a súa bãnca, i arranjôu-mi augúmas procurasôis, túdu ispontãnea-mênti.

Demáis, as nósas relasôis di família istávãu prévia-mênti fêitas; Sãnxa i Capitú continuávãu depôis di cazádas a amizádi da iscôla, Iscobár i êu a du semináriu. Êlis morávãu in Andaraí, aôndi ceriãu ci fôsemus múitas vêzis, i, nãu podêndu ser tãntas cômu dezejávamus, íamus la jantár augúns domíngus, ôu êlis vínhão fazê-lu conôscu. Jantár é pôucu. Íamus sêmpri múitu sêdu, lógu depôis du aumôsu, pára gozármus u día comprída-mênti, i só nus separávamus as nóvi, déis i ônzi óras, cuãndu nãu podía ser máis. Agóra ci pênsu nacêlis días di Andaraí i da Glória, síntu ci a vída i u réstu nãu sêjãu tãu ríjus cômu as Pirâmidis.

Iscobár i a mulhér vivíãu felízis; tínhãu úma filhínha. In tẽmpu ouví falár di úma aventura du marídu, negósiu di teátru, nãu sêi ci atrís ôu bailarína, máis si fôí sértu, nãu dêu iscãndalu. Sãnxa éra modésta, u marídu trabalahadôr. Cõmu êu un día disési a Iscobár ci lastimáva nãu ter un filhu, replicõu-mi:

— Ómen, dêixa la. Dêus us dará cuãndu cisér, i si nãu dér nenhún é ci us cér pára si, i melhor será ci fícen nu Séu.

— Úma criãnsa, un filhu é u complemãntu naturáu da vída.

— Virá, si for nesesáriu.

Nãu vínha. Capitú pedía-u in súas orasõis, êu máis di úma vêis dáva por min a rezár i a pedí-lu. Ja nãu éra cõmu in criãnsa; agóra pagáva antesipáda-mênti, cõmu us alugéis da cáza.

CV

Us brásus

Nu máis, túdu corria ben. Capitú gostáva di rir i divertír-si, i, nus primêirus têmpus, cuãndu íamus a pasêius ôu ispetáculus, éra cômu un páсарu ci saísi da gaióla. Aranjáva-si con grása i modéstia. Embóra gostási di jóias, cômu as ôutras môsas, nãu cería ci êu lhi comprási múltas nen cáras, i un día aflijú-si tãntu ci prometí nãu comprár máis nenhúma; máis fôí só por pôucu têmpu.

A nósa vída éra máis ôu mênus plásida. Cuãndu nãu istávamus con a família ôu con amígus, ôu si nãu íamus a augún ispetáculu ôu serãu particular (i êstis éráu rárus), pasávamus as nôitis a nósa janéla da Glória, mirãndu u mar i u séu, a sômbra das montãnhas i dus navíus, ôu a jênti ci pasáva na práia. As vêzis, êu contáva a Capitú a istória da sidádi, ôutras dáva-lhi notísias di astronomía; notísias di amadôr ci éla iscutáva atênta i curióza, nen sêmpri tãntu ci nãu coxilási un pôucu. Nãu sabêndu piãnu, aprendêu depôis di cazáda, i deprésa, i daí a pôucu tocáva nas cázas di amizádi. Na Glória éra úma das nósas recreasôis; tambên cantáva, máis pôucu i ráru, por nãu ter vóis; un día xegôu a entendêr ci éra melhór nãu cantár náda i cumpríu u auvítri. Di dansár gostáva, i enfeitáva-si con amôr cuãndu ía a un báili; us brásus é ci... Us brásus merésen un período.

Éráu bélus, i na primêira nôiti ci us levôu nus a un

báili, nãu crêiu ci ouvési iguáis na sidádi, nen us sêus, leitôra, ci éráu entãu di menína, si éráu nasídu, máis prováveu-mênti istariãu aínda nu mármori, dôndi viérãu, ôu nas mãus du divínu iscultôr. Éráu us máis bélus da nôiti, a pôntu ci mi enxêrãu di dizvanesimêntu. Conversáva máu con as ôutras pesôas, só pára ve-lus, por máis ci êlis si entrelasásen áus das cazácas alhêias. Ja nãu fôis asín nu segúndu báili; nêsi, cuãndu vi ci us ómens nãu si fartávãu di olhár pára êlis, di us buscár, cuázi di us pedír, i ci rosávãu por êlis as mãngas prêtas, ficêi vexádu i aborresídu. Áu tersêiru nãu fúí, i ací tívi u apôiu di Iscobár, a cen confiêi cãndida-mênti us mêus tédius; concordôu lógu comígu.

— Sanxínha tambên nãu vái, ôu irá di mãngas comprídas; u contráriu parési-mi indesênti.

— Nãu é? Máis nãu díga u motívu; ãu di xamár-nus seminarístas. Capitú ja mi xamôu asín.

Nen por ísu deixêi di contár a Capitú a aprovasãu di Iscobár. Éla sorriu i respondêu ci us brásus di Sanxínha éráu máu fêitus, máis sedêu deprésa, i nãu fôis áu báili; a ôutrus fôis, máis levôu-us mêiu vestídu di iscumílha ôu nãu sêi ci, ci nen cobríia nen descobríia intêira-mênti, cômu u sendáu di Camôis.

CVI

Déis líbras isterlínas

Ja dísi ci éra poupáda, ôu fica dítu agóra, i nãu só di dinhêiru máis tambên di côizas uzádas, désas ci si guárdãu por tradisãu, por lembrãnsa ôu por saudádi. Uns sapátus, por ezêmplu, uns sapatínhus rázus di fítas prêtas ci si cruzávãu nu pêitu du pé i prinsípiu da pérna, us úutimus ci uzôu ântis di causár botínas, trôusi-us pára cáza, i tiráva-us di lônji in lônji da gavêta da cômoda, con ôutras velharías, dizêndu-mi ci éráu pedásus di criãnsa. Míinha mãi, ci tínha u mêzmu jêniu, gostáva di ouvír falár i fazêr asín.

Cuãntu as púras economías di dinhêiru, dirêi un cázu, i bástá. Fôï jústa-mênti por ocaziãu di úma lisãu di astronomía, a Práia da Glória. Sábis ci augúma vêis a fis coxilár un pôucu. Úma nôiti perdêu-si in fitár u mar, con táu fôrsa i consentrasãu, ci mi dêu siúmis.

— Vosê nãu mi ôuvi, Capitú.

— Êu? Ôusu perfêita-mênti.

— U ci é ci êu dizía?

— Vosê... vosê faláva di Sírius.

— Cuáu Sírius, Capitú. A vinti minútus ci êu falêi di Sírius.

— Faláva di... faláva di Márti, emendôu éla apresáda.

Reáu-mênti, éra di Márti, máis é cláru ci só apanhára u son da palávra, nãu u sentídu. Fícêi sériu, i u ímpetu

ci mi dêu fôï deixár a sala; Capitú, áu persebê-lu, fêis-si a máis mimóza das criatúras, pegôu-mi na mão, confesôu-mi ci istivêra contãndu, ístu é, somãndu uns dinhêirus pára descobrír sérta parséla ci nãu axáva. Tratáva-si di úma conversãu di papéu in ôuru. A prinsípiu supúis ci éra un recúrsu pára dezenfadár-mi, máis daí a pôucu istáva êu mêzmu caculãndu tambên, ja entãu con papéu i lápis, sôbri u joêlhu, i dáva a diferênsa ci éla buscáva.

— Máis ci líbras sãu ésas? perguntêi-lhi nu fin.

Capitú fitôu-mi ríndu, i replicôu ci a cúpa di rompêr u segrédu éra mínha. Ergêu-si, fôï áu cuártu i voutôu con déis líbras isterlínas, na mão; éráu as sóbras du dinhêiru ci êu lhi dáva mensáu-mênti pára as dispêzas.

— Túdu ístu?

— Nãu é múitu, déis líbras só; é u ci a avarênta di súa mulhêr pôdi arranjár, in augúns mêzis, concluú fazêndu tinír u ôuru na mão.

— Cen fôï u corretôr?

— U sêu amígu Iscobár.

— Cômú é ci êli nãu mi dísi náda?

— Fôï ôji mêzmu.

— Êli istêvi ca?

— Pôucu ântis di vosê xegár; êu nãu dísi pára ci vosê nãu disconfiási.

Tívi vontádi di gastár u dôbru du ôuru in augún prezênti comemorátivu, máis Capitú detêvi-mi. Áu contráriu, consuutôu-mi sôbri u ci avíamus di fazêr dacélas líbras.

— Sãu súas, respondí.

— Sãu nósas, emendôu.

— Pôis vosê guárdi-as.

Nu día segínti, fúí ter con Iscobár áu armazém, i ri-mi du segrêdu di ãmbus. Iscobár sorriu i dísi-mi ci istáva pára ir áu mêu iscritóriu contár-mi túdu. A cunhadínha (continuáva a dar êsti nômi a Capitú) tíntiha-lhi faládu nacílu por ocaziãu da nósa útima vizíta a Andaraí, i dísi-lhi a razãu du segrêdu.

— Cuãndu contêi ístu a Sanxínha, concluú êli, ficôu ispantáda: “Cômu é ci Capitú pódi economizár, agóra ci túdu istá tãu cáru?” “Nãu sêi, filha; sêi ci arranjou déis líbras.”

— Ve si éla aprêndi tambên.

— Nãu crêiu; Sanxínha nãu é gastadêira, máis tambên nãu é poupáda; u ci lhi dôu xêga, máis só xêga.

Êu, depôis di augúns instãntis di reflexãu:

— Capitú é un ãnju!

Iscobár concordôu di cabêsa, máis sen entuziázmu, cômu cen sentía nãu podêr dizêr u mêzmu da mulhêr. Asín pensarías tu tambên, tãu sértu é ci as virtúdis das pesôas prócimas nus dãu táu ôu cuáu vaidádi, orgúlhu ôu consolasãu.

CVII

Siúmis du mar

Si nãu fôsi a astronomía, nãu descobriría êu tãu sêdu as déis líbras di Capitú; máis nãu é por ísu ci tórnu a éla, é pára ci nãu cuídis ci a vaidádi di profesôr é ci mi fêis padêsêr con a dizatensãu di Capitú i ter siúmis du mar. Nãu, mêu amígu. Vênhu isplícár-ti ci tívi táis siúmis pêlu ci podía istár na cabêsa di mínha mulhêr, nãu fóra ôu asíma déla. É sabádu ci as distasõis di úma pesôa póden ser cuupádas, metádi cuupádas, un têrsu, un cínту, un dêsimu di cuupádas, pôis ci in matéria di cúpa a graduasãu é infinita. A recordasãu di uns símplis ólhus básta pára ficsár ôutrus ci us recórden i si delêiten con a imaginasãu dêlis. Nãu é mistêr pecádu efetívu i mortáu, nen papéu trocádu, símplis palávra, asênu, suspíru ôu sináu aínda máis miúdu i lévi. Un anônimu ôu anônima ci pási na iscína da rúa fáis con ci metãmus Sírius dêntro di Márti, i tu sábis, leitôr, a diferênsa ci a di un a ôutru na distãnsia i nu tamãnhu, máis a astronomía ten dêsas confuzõis. Fôi ístu ci mi fêis empalidesêr, calár i cerêr fujír da sála pára voutár, Dêus sábi cuãndu; prováveu-mênti, déis minútu depóis. Déis minútu depóis, istaría êu ôutra vêis na sála, áu piãnu ôu a janéla, continuãndu a lisãu interrompída:

— Márti istá a distãnsia di...

Tãu pôucu têmpu? Sin, tãu pôucu têmpu, déis minútu.

Us mêus siúmis éráu intênsus, máis cúrtus; con pôucu derrubaría túdu, máis con u mêzmu pôucu ôu mênus reconstruiría u séu, a térra i as istrêlas.

A verdádi é ci ficêi máis amígu di Capitú, si éra posíveu, éla aínda máis mêiga, u ar máis brãndu, as nôitis máis cláras, i Dêus máis Dêus. I nãu fôrãu própria-mênti as déis líbras isterlínas ci fizérãu ístu, nen u sentimêntu di economía ci revelávãu i ci êu conhesía, máis as cautélas ci Capitú empregôu pára u fin di descobrír-mi un día u cuidádu di tôdus us días. Iscobár tambên si mi fêis máis pegádu áu corasãu. As nósas vizítas fôrãu-si tornãndu máis prócsimas, i as nósas conversasõis máis íntimas.

CVIII

Un filhu

Pôis nen túdu ísu mi matáva a sédi di un filhu, un trísti menínu ci fôsi, amarélu i mágru, máis un filhu, un filhu própriu da mínha pesôa. Cuãndu íamus a Andaraí i víamus a filha di Iscobár i Sãnxa, famíliar-mênti Capituluzínha, por diferensá-la di mínha mulhêr, vístu ci lhi dérãu u mêzmu nômi a pía, ficávamus xêius di invéjas. A picêna éra grasióza i gordúxa, faladêira i curióza. Us páis, cômu us ôutrus páis, contávãu as travesúras i agudêzas da menína, i nós, cuãndu voutávamus a nôiti pára a Glória, vínhamus suspirãndu as nósas invéjas, i pedíndu mentáu-mênti áu Séu ci no-las matási...

... As invéjas morrêrãu, as isperãnsas nasêrãu, i nãu tardôu ci viési áu múndu u frútu délas. Nãu éra iscásu nen fêiu, cômu êu ja pedía, máis un rapagãu robústu i líndu.

A mínha alegría cuãndu êli nasêu, nãu sêi dizê-la; núnca a tívi iguáu, nen crêiu ci a pósa avêr idêntica, ôu ci di lônji ôu di pértu si parêsa con éla. Fôí úma vertíjen i úma loucúra. Nãu cantáva na rúa por naturáu vergônha, nen in cáza pára nãu aflijír Capítu convalesênti. Tambên nãu caía, purcê a un dêus pára us páis nóvus. Fóra, vivía con u ispíritu nu menínu; in cáza, con us ólhus, a obi-servá-lu, a mirá-lu, a perguntár-lhi dôndi vínha, i por ci é ci êu istáva tãu intêira-mênti nêli, i várias ôutras tolísis

sen palávras, máis pensádas ôu delirádas a cáda instãnti. Tauvêis perdí augúmas cáuzas nu fôru por discuídu.

Capitú nãu éra mênus térna pára êli i pára min. Dávamus as mãus un áu ôutru, i, cuãndu nãu olhávamus pára u nósú fíllu, conversávamus di nós, du nósú pasádu i du nósú futúru. As óras di maiór incãntu i mistériu éráu as di amamentasãu. Cuãndu êu vía u mêu fíllu xupãndu u lêiti da mãi, i tôda acéla uniãu da naturêza pára a nutrisãu i vída di un ser ci nãu fôra náda, máis ci u nósú distínu afirmôu ci sería, i a nósú constãnsia i u nósú amôr fizérãu ci xegási a ser, ficáva ci nãu sêi dizêr nen dígu; pozitíva-mênti nãu mi lêmbra, i resêiu ci u ci disési mi saísi iscúru.

Iscuzái minúsiás. Asín ci, nãu é presízu contár a dedicasãu di mínha mãi i di Sãnxa, ci tambên fôí pasár con Capitú us primêirus días i nôitis. Cis rejeitár u obiséciu di Sãnxa; respondêu-mi ci êu nãu tínha náda con ísu; tambên Capitú, in soutêira, fôra tratá-la a Rúa dus Inválidus.

— Nãu si lêmbra ci u senhôr fôí la ve-la?

— Lêmbra-mi; máis Iscobár...

— Êu virêi jantár con vosêis, i as nôitis sígu pára Andaraí; ôitu días, i istá túdu pasádu. Bên si ve ci vosê é pái di primêira viájen.

— Tambên vosê; ôndi istá a segúnda?

Uzávamus entãu éstas grásas in família. Ôji, ci mi recolhí a mínha cazmurrísi, nãu sêi si aínda a táu linguájén, máis dévi avêr. Iscobár cumpríu u ci dísi; jantáva conôscu, i ía-si a nôiti. Sôbri tárdi desíamus a práia ôu íamus áu Pasêiu Públicu, fazêndu êli us sêus cáucus, êu us

mêus sônhus. Êu vía u mêu fílhu médicu, adivogádu, negociãnti, metí-u in várias universidádis i bāncus, i até aseitêi a ipótezi di ser poéta. A posibilidádi di políticu fôï consuutáda, i cri ci mi saísi oradôr, i grãndi oradôr.

— Pódi ser, redarguía Iscobár; ningên diría u ci vêiu a si Demóstenis.

Iscobár acompanháva múita vêis as mínhas criansísis; tambên interrogáva u futúru. Xegôu a falár da ipótezi di cazár u picênu con a fílha. A amizádi ezísti; istêvi tôda nas mãus con ci apertêi as di Iscobár, áu ouvír-lhi ístu, i na totáu auzênsia di palávras con ci alí asinêi u páctu; éstas viérrãu depôis, di atropêlu, afinádas pêlu corasãu, ci batía con grãndi fôrça. Aseitêi a lembrãnsa, i propúis ci us encaminhásemus a êsti fin, pêla educasãu iguáu i común, pêla infãnsia unída i corrêta.

Éra mínha idéia ci Iscobár fôsi padrínhu du picênu; a madrínha devía ser i sería mínha mãi. Máis a primêira párti si trocôu por intervensãu du tíu Cózmi, ci, áu ver a criãnsa, dísi-lhi êntri ôutrus carínhus:

— Anda, tóma a bênsãu a têu padrínhu, velhácu.

I, voutãndu-si pára min:

— Nãu dizístu du favôr; i a di ser deprésa u batizádu, ãntis ci a mínha doênsa mi lévi di vêis.

Contêi discrêta-mênti a anedóta a Iscobár, pára ci êli mi comprendêsi i discuupási; ríu-si i nãu si magoôu. Fêis máis, cis ci u aumôsu du batizádu fôsi na xácara dêli, i fôï. Êu aínda tentêi ispasár a serimônia a ver si tíu Cózmi sucumbía primêiru a doênsa, máis parési ci ésta éra máis di aborresêr ci di matár. Nãu ôuvi remédiu senãu levár u menínu a pía, ôndi si lhi dêu u nômi di Ezeciéu; éra u di

Iscobár, i êu cis suprír dêsti módu a fáuta di compadríu.

CIX

Un fílhu único

Ezeciéu, cuãndu comesôu u capítulu anteriôr, nãu éra aín-da jerádu; cuãndu acabôu éra cristãu i católicu. Êsti ôutru é distinádu a fazêr xegár u mêu Ezeciéu áus síncu ãnus, un rapagãu bunítu, con us sêus ólhus clárus, ja inciétus, cômu si cisésen namorár tôdas as môsas da vizinhãnsa, ôu cuázi tôdas.

Agóra, si consideráris ci êli fôu único, ci nenhún ôutru vêiu, sértu nen insértu, môrtu nen vívu, un só i único, imajinarás us cuidádu-s ci nus dêu, us sônus ci nus tirôu, i ci sústus nus metêrãu as crízis dus dêntis i ôutras, a menór febrícula, tôda a ezistênsia común das criãnsas. A túdu acudíamus, segúndu cumpría i urjía, côi-za ci nãu éra nesesáriu dizêr, máis a leitôris tãu obitúzus, ci náda entênden, si si lhís nãu reláta túdu i u réstu. Vãmus áu réstu.

CX

Rázgus da infãnsia

U réstu cómi-mi aínda múitus capítulus; a vídas ci us ten mênus, i fázen-si aínda asín complétas i acabádas.

Áus síncu i sêis ãnus, Ezeziéu nãu paresía dizmentír us mêus sônhus da Práia da Glória; áu contráriu, adinvinhávãu-si nêli tôdas as vocasõis posíveis, dêzdi vadíu até apóstolu. Vadíu é ací pôstu nu bon sentídu, nu sentídu di ómen ci pênsa i cála; metía-si as vêzis consígu, i nístu fazía lembrár a mãi, dêzdi picêna. Asín tambên, ajitáva-si tôdu i instáva por ir persuadír as vizínhas ci us dôsis ci êu lhi trazía éráu dôsis devéras; nãu u fazía ântis di fártu dêlis, máis tambên us apóstolus nãu lévãu a bôa doutrína senãu depôis di a têren tôda nu corasãu. Iscobár, bon negosiãnti, opináva ci a cáuza prinsipáu désta ôutra inclinasãu, tauvêis fôsi convidár implísita-mênti as vizínhas a iguáu apostoládu, cuãndu us páis lhi troutsésen dôsis; i ría-si da própria grása, i anunsiáva-mi ci u faría sêu sósiu.

Gostáva di múzica, nãu mênus ci di dôsi, i êu dísi a Capitú ci lhi tirási áu piãnu u pregãu du prêtu das cocádas di Máta-caválus...

— Nãu mi lêmbra.

— Nãu díga ísu; vosê nãu si lêmbra dacêli prêtu ci vendía dôsi, as tárdis...

— Lêmbra-mi di un prêtu ci vendía dôsi, máis nãu sêi

máis da toáda.

— Nen das palávras?

— Nen das palávras.

A leitôra, ci aínda si lembrará das palávras, dádu ci mi tènha lídu con atensãu, ficará ispantáda di tamãnhu iscesimêntu, tãntu máis ci lhi lembrarãu aínda as vózis da súa infãnsia i adolesênsia; averá ouvidádu augúmas, máis nen túdu fica na cabêsa. Asín mi replicôu Capitú, i nãu axêi tréplica. Fis, porên, u ci éla nãu isperáva; corrí áus mêus papéis vélhus. In S. Páulu, cuãndu istudãnti, pedí a un profesôr di múzica ci mi transcrevêsi a toáda du pregãu; êli u fêis con prazêr (bastôu-mi repetír-lhu di memória), i êu guardêi u papelínhu; fúí procurá-lu. Daí a pôucu interrompí un romãnsi ci éla tocáva, con u pedasínhu di papéu na mãu. Isplicêi-lhu; éla teclôu as dizesêis nótas.

Capitú axôu a toáda un sabôr particulár, cuázi delisiôzu; contôu áu fílhu a istória du pregãu, i asín u cantáva i tecláva. Ezeciéu aproveitôu a múzica pára pedír-mi ci dizmentísi u têcstu, dãndu-lhi augún dinhêiru.

Fazia di médicu, di militar, di atôr i bailarínu. Núnca lhi dêi oratórius; máis caválus di páu i ispáda a sínta éráu con êli. Ja nãu fálu dus batalhõis ci pasávãu na rúa, i ci êli corría a ver; tôdas as criãnsas u fázen. U ci nen tôdas fázen é ter us ólhus ci ésta tínha. In nenhúma vi as ânsias di góstu con ci assistía a pasájen da trópa i ouvía tocár a márxa dus tambôris.

— Ólha, papái! ólha!

— Istôu vêndu, mêu fílhu!

— Ólha u comandãnti! Ólha u caválu du comandãnti!

Ólha us soudádu!

Un día amanesêu tocãndu cornêta con a mãu; dêi-lhi úma cornetínha di metáu. Comprêi-lhi soudadínhus di xúmbu, gravúras di batálhas ci êli miráva por múitu têmpu, cerêndu ci lhi isplicási úma pésa di artilharía, un soudádu caídu, ôutru di ispáda ausáda, i tódus us sêus amôris íãu pára u di ispáda ausáda. Un día (injênuia idádi!) perguntôu-mi impasiênti:

— Máis, papái, por ci é ci êli nãu dêixa caír a ispáda di úma vêis?

— Mêu fílu, é purcê é pintádu.

— Máis entãu por ci é ci êli si pintôu?

Ri-mi du engãnu i isplicêi-lhi ci nãu éra u soudádu ci si tínha pintádu nu papéu, máis u gravadôr, i tívi di isplicár tambên u ci éra gravadôr i u ci éra gravúra: as curiozidádis di Capítú, in súma.

Táis sãu us prinsipáis rázgus da infãnsia: máis un i acábu u capítulu. Un día, na xácara di Iscobár, dêu con un gátu ci tínha un rátu atravesádu na bôca. U gátu nen deixáva a prêza, nen vía por ôndi fujísi. Ezeciéu nãu dísi náda, detêvi-si, acororôu-si, i ficôu olhãndu. Áu velu asín atêntu, perguntãmus-lhi di lônji u ci éra; fêiz-nus sináu ci nus calásemus. Iscobár concluú:

— Vãu ver ci é u gátu ci apanhôu augún rátu. Us rátus continúãu a infestár-mi a cáza, ci é u diábu. Vãmus ver.

Capítú cis tambên ver u fílu; acompanhêi-us. Efetívamênti, éra un gátu i un rátu, lãnsi banáu, sen interêsi nen grása. A única sircunstãnsia particulár éra istár u rátu vívu, isperneãndu, i u mêu picênu enlevádu. Di réstu,

u instãnti fôî cúrtu. U gátu, lógu ci sentíu máis jênti, dispôis-si a corrêr; u menínu, sen tirár-lhi us ólhus di síma, fêiz-nus ôutru sináu di silênsiu; i u silênsiu nãu podía ser maiór. Ía dizêr relijôzu, riscêi a palávra, máis ací a pônhu ôutra vêis, nãu só por siginificár a totalidádi du silênsiu, máis tambên purcê avía nacéla asãu du gátu i du rátu augúma côiça ci prendía con rituáu. U únicu rumôr éráu us úutimus gínxus du rátu, aliás frouxísimus; as pérnas máu si lhi movíãu i dizordenáda-mênti. Un tãntu aborresídu, batí páumas pára ci u gátu fujísi, i u gátu fujíu. Us ôutrus nen tiverãu têmpu di atalhár-mi, Ezeciéu ficôu abatídu.

— Óra, papái!

— Ci fôî? A ésta óra u rátu istá comídu.

— Pôis sin, máis êu cería ver.

Us dôis ríráu-si; êu mêzmu axêi-lhi grása.

CXI

Contádu deprésá

Axêi-lhi grása, i nãu lhi négu aínda agóra, apezár du têmpu pasádu, dus susésus ocorridus, i da táu ôu cuáu simpatía áu rátu ci áxu in min; têvi grása. Nãu mi péza dizê-lu; us ci amãu a naturêza cõmu éla cér ser amáda, sen repúdiu parsiáu nen iscluzõis injústas, nãu áxãu néla náda inferiôr. ãmu u rátu, nãu dizãmu u gátu. Ja pensêi in us fazêr vivêr júntus, máis vi ci sãu incompatíveis. In verdádi, un rói-mi us lívrus, ôutru u cêiju; máis nãu é múitu ci êu lhis perdõi, si ja perdoêi a un caxõrru ci mi levôu u discãnsu in pióris sircunstãnsias. Contarêi u cázu deprésá.

Fõi cuãndu nasêu Ezeciéu; a mãi istáva con fébri, Sãnxa vivía áu pé déla, i três cãis na rúa latíãu tõda a nôiti. Procurêi u fiscáu, i fõi cõmu si procurási u leitôr, ci só agóra sábi dístu. Entãu rezouví matá-lus; comprêi venênu, mandêi fazêr três bólas di cáрни, i êu mêzmu inserí nélas a dróga. Di nôiti, saí; éra úma óra; nen a doênti, nen a enfermêira podíãu dormír, con a búlha dus cãis. Cuãndu êlis mi virãu, afastárãu-si, dôis desêrãu pára u ládu da Práia du Flamêngu, un ficõu a cúrta distãnsia, cõmu ci isperãndu. Fúi-mi a êli, asobiãndu i dãndu istalínhus con us dêdus. U diábu aínda latíu, máis fiádu nus sináis di amizádi, fõi-si calãndu, até ci si calôu di tôdu. Cõmu êu continuási, êli vêiu a min, di-

vagár, mexêndu a cáuda, ci é u sêu módu di rir dêlis; êu tínha ja na mãu as bólas envenenádas, i ía deitár-lhi úma délas, cuãndu acêli rízu ispesiáu, carínhu, confiãnsa ôu u ci cér ci sêja, mi atôu a vontádi; ficêi asín nãu sêi cômu, tocádu di pêna i guardêi as bólas nu bôusu. Áu leitôr pódi paresêr ci fôï u xêiru da cáрни ci remetêu u cãu áu silênsiu. Nãu dígu ci nãu; êu cuídu ci êli nãu mi cis atribuír perfídia áu jéstu, i entregôu-si-mi. A concluzãu é ci si livrôu.

CXII

As imitasõis di Ezeziéu

Táu nãu faría Ezeziéu. Nãu comporia bólas envenadas, supõnhu, máis nãu as recuzaría tambên. U ci faría con sertêza éra ir atráis dus câis, a pedrada, até õndi lhi désen as pérnas. I si tivési un páu, iria a páu. Capitú morría por acéli batalhadôr futúru.

— Nãu sái a nós, ci gostãmus da páis, dísi-mi éla un día, máis papái in môsu éra asín tambên; mamãi é ci contáva.

— Sin, nãu sairá marícas, replicêi; êu só lhi discúbru un defeitozínhu, gósta di imitár us ôutrus.

— Imitár cômu?

— Imitár us jéstus, us módus, as atitúdis; imíta práma Justína, imíta Jozé Días; ja lhi axêi até un jêitu dus péis di Iscobár i dus ólhus...

Capitú deixôu-si istár pensãndu i olhãndu pára min, i dísi afináu ci éra presízu emendá-lu. Agóra reparáva ci reáu-mênti éra vêzu du filhu, máis paresía-lhi ci éra só imitár por imitár, cômu susédi a múitas pesôas grãndis, ci tomãu as manêiras dus ôutrus; i pára ci nãu fôsi máis lônji...

— Tambên nãu vãmus mortificá-lu. Sêmpri a têmpu di corriji-lu.

— A, vòu ver. Vosê tambên nãu éra asín, cuãndu si zangáva con auguên...

— Cuãndu mi zangáva, concórdu; vingãnsa di menínu.
— Sin, máis êu nãu góstu di imitasõis in cáza.
— I nacêli têmpu gostávas di min? dísi êu batêndu-lhi na fási.

A respósta di Capitú fôï un rízu dôsi di iscárniu, un dêsis rízus ci nãu si discrêven, i apênas si pintarãu; depôis istirôu us brásus i atirôu-mus sôbri us ômbrus, tãu xêius di grása ci paresiãu (vêlha imájen!) un colár di flôris. Êu fis u mêzmu áus mêus, i sentí nãu avêr alí un iscultôr ci nus transferísi a atitúdi a un pedásu di mármori. Só brilharía u artísta, é sértu. Cuãndu úma pesôa ôu un grúpu sáen ben, ningên cér sabêr du modêlu, máis da óbra, i a óbra é ci fíca. Nãu impórta; nós saberíamus ci éramus nós.

CXIII

Embárgus di tersêiru

Por falár nístu, é naturáu ci mi pergúntis si, sêndu ãntis tãu siôzsu déla, nãu continuêi a se-lu apezár du fílhu i dus ãnus. Sin, senhôr, continuêi. Continuêi, a tãu pôntu ci u menór jéstu mi aflijía, a máis ínfima palávra, úma insistênsia cuaucér; múita vêis só a indiferênsa bastáva. Xegêi a ter siúmís di túdu i di tódus. Un vizínhu, un par di váusa, cuaucér ómen, môsu ôu madúru, mi enxía di terrôr ôu disconfiãnsa. É sértu ci Capitú gostáva di ser vísta, i u mêiu máis própriu a tãu fin (dísi-mi úma senhóra, un día) é ver tambên, i nãu a ver sen mostrár ci si ve.

A senhóra ci mi dísi ístu cuídu ci gostôu di min, i fôi naturáu-mênti por nãu axár da mínha párti correspondênsia áus sêus afétus ci mi isplícôu dacéla manêira us sêus ólhus teimózus. Ôutrus ólhus mi procurávãu tambên, nãu múitus, i nãu dígu náda sôbri êlis, têndu aliás confesádu a prinsípiu as mínhas aventúras vindôuras, máis éráu aínda vindôuras. Nacêli têmpu, por máis mulhéris bunítas ci axási, nenhúma resebería a mínima párti du amôr ci tínha a Capitú. A mínha própria mãi nãu cería máis ci metádi. Capitú éra túdu i máis ci túdu; nãu vivía nen trabalháva ci nãu fôsi pensãndu néla. Áu teátru íamus júntus; só mi lêmbra ci fôsi dúas vêzis sen éla, un benefísiu di atôr, i úma istréia di ópera, a ci éla nãu fôi

por ter adoesídu, máis cis por fôrsa ci êu fôsi. Éra tárdi pára mandár u camaróti a Iscobár; saí, máis voutêi nu fin du primêiru átu. Incontrêi Iscobár a pórtá du corredôr.

— Vínha falár-ti, dísi-mi êli.

Isplicêi-lhi ci tínha saídu pára u teátru dôndi voutára reseôzu di Capitú, ci ficára doênti.

— Doênti di ce? perguntôu Iscobár.

— Ceixáva-si da cabêsa i du istômagu.

— Entãu, vôu-mi embóra. Vínha pára acêli negósiu dus embárgus...

Érãu uns embárgus di tersêiru; ocorrêra un insidênti importãnti, i, têndu êli jantádu na sidádi, nãu cis ir pára cáza sen dizêr-mi u ci éra, máis ja agóra falaría depôis...

— Nãu, falêmus ja, sóbi; éla pódi istár melhór. Si istivér piór, désis.

Capitú istáva melhór i até bôa. Confesôu-mi ci apênas tivéra úma dor di cabêsa di náda, máis agravára u padesimêntu pára ci êu fôsi divertír-mi. Nãu faláva alégri, u ci mi fêis disconfiár ci mentía, pára mi nãu metêr mêdu, máis jurôu ci éra a verdádi púra. Iscobár sorriú i dísi:

— A cunhadínha istá tãu doênti cômu vosê ôu êu. Vãmus áus embárgus.

CXIV

In ci si isplíca u isplicádu

Ãntis di ir áus embárgus, isplicêmus aínda un pôntu ci ja ficôu isplicádu, máis nãu ben isplicádu. Vísti ci êu pedí (cap. CX) a un profesôr di múzica di S. Páulu ci mi iscrevêsi a toáda dacêli pregãu di dôsis di Mátacaválus. In si, a matéria é xôxa, i nãu váli a pênna di un capítulu, cuãntu máis dôis; máis a matérias táis ci trázen insinamêntus interesãntis, senãu agradáveis. Isplicêmus u isplicádu.

Capitú i êu tínhamus jurádu nãu iscesêr máis acêli pregãu; fôî in momêntu di grãndi ternúra, i u tabeliãu divínu sábi as côiças ci si júráu in táis momêntus, êli ci as rejístira nus lívrus etérnus.

— Vosê júra?

— Jurú, dísi éla istendêndu trájica-mênti u brásu.

Aproveitêi u jéstu pára beijár-lhi a mãu; istáva aínda nu semináriu. Cuãndu fúî pára S. Páulu, cerêndu un día relembrár a toáda, vi ci a ía perdêndu intêira-mênti; conseqí recordá-la i corrí áu profesôr, ci mi fêis u obiséciau di a iscrevêr nu pedasínhu di papéu. Fôî pára nãu fautár áu juramêntu ci fis ístu. Máis as di crer ci, cuãndu corrí áus papéis vélhus, nacéla nôiti da Glória, tambên nãu mi lembráva ja da toáda nen du têcstu? Fiz-mi di pontuáu áu juramêntu, i êsti é ci fôî u mêu pecádu; iscesêr, cuaucêr iscési.

Áu sértu, ningên sábi si a di mantêr ôu nãu un juramêntu. Côiças futúras! Portãntu, a nósa constituisãu política, transferíndu u juramêntu a afirmasãu símplis, é profúnda-mênti moráu. Acabôu con un pecádu terríveu. Fautár áu compromísu é sêmpri infidelidádi, máis a auguên ci têna máis temôr a Dêus ci áus ómens nãu lhi importará mentír, úma vêis ôu ôutra, dêzdi ci nãu méti a áuma nu purgatóriu. Nãu confúndãu purgatóriu con inférnu, ci é u etérnu naufrájiu. Purgatóriu é úma cáza di penhôris, ci emprésta sôbri tôdas as virtúdis, a júru áutu i prázu cúrtu. Máis us prázus renóvãu-si, até ci un día úma ôu dúas virtúdis mediãnas págãu tôdus us pecádu gřãndis i picênus.

CXV

Dúvidas sôbri dúvidas

Vãmus agóra áus embárgus... I por ci irêmus áus embárgus? Dêus sábi u ci cústa iscrevê-lus, cuãntu máis contá-lus. Da sircunstãnsia nóva ci Iscobár mi trazía apênas dígu u ci lhi dísi entãu, ístu é, ci nãu valía náda.

— Náda?

— Cuázi náda.

— Entãu váli augúma côiça.

— Pára reforsár as razõis ci ja têmus váli mênus ci u xa ci vosê vái tomár comígu.

— É tárdi pára tomár xa.

— Tomarêmus deprésa.

Tomãmus deprésa. Durãnti êli, Iscobár olháva pára min disconfiádu, cõmu si cuidási ci êu recuzáva a sircunstãnsia nóva por forrá-r-mi a iscrevê-la; máis táu suspêta nãu ía con a nósa amizádi.

Cuãndu êli saíu, referí as mínhas dúvidas a Capitú; éla as disfêis con a árti fina ci posuía, un jêitu, úma grása tôda súa, capáis di dispár as mêzmas tristêzas di Olímpiu.

— Sería u negósiu dus embárgus, concluú; i êli ci vêiu até ací, a ésta óra, é ci istá impresionádu con a demãnda.

— Tens razãu.

Palávra púxa palávra, falêi di ôutras dúvidas. Êu éra entãu un pôsu délas; coaxávãu dêntro di min, cõmu

verdadeiras rãs, a pôntu di mi tiráren u sônu augúmas vêzis. Dísi-lhi ci comesáva a axár mínha mãi un tântu fría i arredía con éla. Pôis ací mêzmu valêu a árti fína di Capitú!

— Ja dísi a vosê u ci é; côiças di sógra. Mamãezínha ten siúmís di vosê; lógu ci êlis pásen i as saudádis aumênten, éla tórna a ser u ci éra. In lhi fautându u nétu...

— Máis êu tênhu notádu ci ja é fría tambên con Ezeciéu. Cuându êli vái comígu, mamãi nãu lhi fáis as mêzmas grásas.

— Cen sábi si nãu ânda doênti?

— Vãmus nós jantár con éla amanhã?

— Vãmus... Nãu... Pôis vãmus.

Fômus jantár con a mínha vélha. Ja lhi podía xamár asín, pôstu ci us sêus cabêlus brãncus nãu u fôsen tódus nen totáu-mênti, i u rôstu istivési comparatíva-mênti frêscu; éra úma ispésii di mosidádi cuincuagenária ôu di ansianidádi visóza, a iscólha... Máis náda di melancolías; nãu céru falár dus ólhus molhádus, a entráda i a saída. Pôucu entrôu na conversasãu. Tambên nãu éra diferênti da costumáda. Jozé Días falôu du cazamêntu i súas belêzas, da política, da Európa i da omeopatía, tíu Cózmi das súas moléstias, príma Justína da vizinhãnsa, ôu di Jozé Días, cuându êsti saía da sala.

Cuându voutãmus, a nôiti, viêmus por alí a pé, falându das mínhas dúvidas. Capitú nóva-mênti mi aconselhôu ci isperásemus. Sógras éráu tódas asín; la vínha un día i mudávãu. Áu pásu ci mi faláva, recrudesía di ternúra. Dalí in diãnti fôí cáda vêis máis dôsi comígu; nãu mi ía isperár a janéla, pára nãu ispertár-mi us siúmís, máis

cuãndu êu subía, vía nu áutu da iscáda, êntri as grádis da canséla, a cára delisióza da mínha amíga i ispôza, rizôonha cõmu tõda a nósa infãnsia. Eze-ciéu as vêzis istáva con éla; nós u avíamus acostumádu a ver u ósculu da xegáda i da saída, i êli enxía-mi a cára di bêijus.

CXVI

Filhu du ómen

Apaupêi Jozé Días sôbri as manêiras nóvas di mínha mãi; ficôu ispantádu. Nãu avía náda, nen podía avêr côiça nenhúma, tãntus éráu us louvôris insesãntis ci êli ouvía “a béla i virtuóza Capitú.”

— Agóra, cuãndu us ôusu, êntu tambên nu côru; máis a prinsípiu ficáva envergonhadísimu. Pára cen xegôu, cômu êu, a arrenegár dêsti cazamêntu, éra dúru confesar ci êli fôí úma verdadêira bênsãu du Séu. Ci dígina senhóra nus saíu a criãnsa travêsa di Máta-caválu! U pái é ci nus separôu un pôucu, in cuãntu nãu nus conhésíamus, máis túdu acabôu in ben. Pôis, sin, senhôr, cuãndu D. Glória elojía a súa nóra i comádiri...

— Entãu, mamãi...?

— Perfêita-mênti!

— Máis, por ci é ci nãu nus vizíta a tãntu têmpu?

— Crêiu ci ten andádu máis axacáda dus sêus reumatízmus. Êsti ãnu ten fêitu múitu fríu... Imajíni a affisãu déla, ci andáva u día intêiru; agóra é obrigáda a istár ciéta, áu pé du irmãu, ci la ten u sêu máu...

Cis obiservár-lhi ci táu razãu isplícáva a interrupisãu das vizítas, i nãu a friêza cuãndu íamus nós a Máta-caválu; máis nãu istendí tãu lônji a intimidádi du agregádu. Jozé Días pedíu pára ver u nósu “profetazínhu” (asín xamáva a Ezeciéu) i fêiz-lhi as féstas du costúmi. Désta

vêis falou áu módu bíblicu (istivéra na véspera a folheár u lívru di Ezeciéu, cômu sôubi depôis) i perguntáva-lhi: “Cômu vái ísu, filhu du ómen?” “Dízi-mi, filhu du ómen, ôndi istãu us têus brincêdus?” “Céris comêr dôsi, filhu du ómen?”

— Ci filhu du ómen é êsi? perguntôu-lhi Capitú agastáda.

— São us módus di dizêr da Bíblia.

— Pôis êu nãu góstu dêlis, replicôu éla con asperêza.

— Ten razãu, Capitú, concordôu u agregádu. Vosê nãu imajína cômu a Bíblia é xêia di ispresôis crúas i grosêiras. Êu faláva asín pára variár... Tu cômu váis, mêu ãnju? Mêu ãnju, cômu é ci êu ãndu na rúa?

— Nãu, atalhôu Capitú; ja lhi vòu tirãndu êsi costúmi di imitár us ôutrus.

— Máis ten múita grása; a min, cuãndu êli copía us mêus jéstus, parési-mi ci sôu êu mêzmu, picinínu. Ôutru día xegôu a fazêr un jéstu di D. Glória, tãu ben ci éla lhi dêu un bêiju in pága. Vãmus, cômu é ci êu ãndu?

— Nãu, Ezeciéu, dísi êu, mamãi nãu cér.

Êu mêzmu axáva fêiu táu séstru. Augúns dus jéstus ja lhi íãu ficãndu máis repetídu, cômu us das mãus i péis di Iscobár; úutima-mênti, até apanhára u módu di voutár a cabêsa dêsti, cuãndu faláva, i u di deixá-la cair, cuãndu ría. Capitú ralháva. Máis u menínu éra travêsu, cômu u diábu; apênas comesãmus a falár di ôutra côiza, sautôu áu mêiu da sála, dizêndu a Jozé Días:

— U senhôr ãnda asín.

Nãu podêmus deixár di rir, êu máis ci ningên. A primêira pesôa ci fexôu a cára, ci u repreendêu i xamôu

a si fôl Capitú.

— Nãu céru ísu, ouvú?

CXVII

Amíguş prócsimus

Ja entãu Iscobár deixára Andaraí i comprára úma cáza nu Flamêngu, cáza ci aínda alí vi, a días, cuãndu mi dêu na gãna isperimentár si as sensasõis antigas istávãu mórtas ôu dormíãu só; nãu pósu dizê-lu ben, purcê us sônus, cuãndu sãu pezãdus, confúnden vívus i defúntus, a nãu ser a respirasãu. Êu respiráva un pôucu, máis pódi ser ci fôsi du mar, mêiu ajitãdu. Enfín, pasêi, asendí un xarútu, i dêi por min nu Catêti; tínha subídu pêla Rúa da Prinsêza, úma rúa antiga... Ó rúas antigas! ó cázas antigas! ó pérnas antigas! Tôdus nós éramus antigus, i nãu é presízu dizêr ci nu máu sentídu, nu sentídu di vélhu i acabãdu.

Vélha é a cáza, máis nãu lhi auterárãu náda. Nãu sêi até si aínda ten u mêzmu númeru. Nãu dígu ci númeru é pára nãu íren indagár i cavár a istória. Nãu é ci Iscobár aínda la móri nen sicér víva; morrêu pôucu depôis, por un módu ci êi di contár. Encuãntu vivêu, úma vêis ci istávamus tãu prócsimus, tínhamus por asín dizêr úma só cáza, êu vivía na dêli, êli na mínha, i u pedásu di práia êntri a Glória i u Flamêngu éra cõmu un camínhu di úzu própriu i particular. Fazía-mi pensár nas dúas cázas di Máta-caválus, con u sêu múru di permêiu.

Un istoriadôr da nósã língua, creíu ci João di Bárrus, põi na bõca di un rêi bárbaru augúmas palávras mãnsas,

cuãndu us portugêzis lhi propúnhãu istabelesêr alí áu pé úma fortalêza; dizia u rêi ci us bons amíguş devíãu ficár lônji uns dus ôutrus, nãu pértu, pára si nãu zangáren cõmu as águas du mar ci batíãu furiózas nu roxêdu ci êlis víãu dalí. Ci a sômbra du iscritôr mi perdôi, si êu duvídu ci u rêi disési táu palávra nen ci éla sêja verdadêira. Prováveu-mênti fõi u mêzmu iscritôr ci a inventôu pára adornár u têcstu, i nãu fêis máu, purcê é buníta; reáu-mênti, é buníta. Êu crêiu ci u mar entãu batía na pédra, cõmu é sêu costúmi, dêzdi Ulísis i ântis. Agóra ci a comparasãu sêja verdadêira é ci nãu. Segúramênti a inimíguş contíguus, máis tambên a amíguş di pértu i du pêitu. I u iscritôr iscesía (sáuvu si aínda nãu éra du sêu tẽmpu), iscesía u adágiu: lônji dus ólhus, lônji du corasãu. Nóis nãu podíamus ter us corasõis agóra máis pértu. As nósas mulhêris vivíãu na cáza úma da ôutra, nós pasávamus as nôitis ca ôu la conversãndu, jogãndu ôu mirãndu u mar. Us dôis picênus pasávãu días, óra nu Flamêngu, óra na Glória.

Cõmu êu obiservási ci podía acontesêr con êlis u ci si déra êntri min i Capitú, axárãu tõdus ci sin, i Sãnxa acresentôu ci até ja si íãu paresêndu. Êu isplícêi:

— Nãu; é purcê Ezeciéu imíta us jêstus dus ôutrus.

Iscobár concordôu comígu, i insinuôu ci augúma vêis as criãnsas ci si frecuêntãu múitu acabãu paresêndu-si úmas con as ôutras. Opinêi di cabêsa, cõmu mi susedía nas matérias ci êu nãu sabía ben nen máu. Túdu podía ser. U sértu é ci êlis si ceríãu múitu, i podíãu acabár cazádus, máis nãu acabárãu cazádus.

CXVIII

A mãe di Sãxa

Túdu acába, leitôr; é un vélhu truízmu, a ci si pódi acrescentár ci nen túdu u ci dúra, dúra múitu têmpu. Ésta segúnda párti nãu áxa crêntis fáseis; áu contráriu, a idéia di ci un castélu di vêntu dúra máis ci u mêzmu vêntu di ci é fêitu, difísiu-mênti si dispegará da cabêsa, i é bon ci sêja asín, pára ci si nãu pêrca u costúmi dacélas construsõis cuázi etérnas.

U nósu castélu éra sólidu, máis un domíngu... Na véspera tínhamus pasádu a nôiti nu Flamêngu, nãu só us dôis cazáis inseparáveis, cômu aínda u agregádu i práma Justína. Fôï entãu ci Iscobár, falãndu-mi a janéla, dísi-mi ci fôsemus la jantár nu día segínti; presizávamus falár di un projétu in família, un projétu pára us cuátru.

— Pára us cuátru? Úma contradãnsa.

— Nãu. Nãu és capáis di adivinhár u ci sêja, nen êu dígu. Ven amanhã.

Sãxa nãu tiráva us ólhus di nós durãnti a convérsa, áu cântu da janéla. Cuãndu u marídu saíu, vêiu ter comígu. Perguntôu-mi di ci é ci faláramus; dísi-lhi ci di un projétu ci êu nãu sabía cuáu fôsi; éla pedíu-mi segrêdu, i revelôu-mi u ci éra: úma viájen a Európa dalí a dôis ãnus. Dísi ístu di cóstas pára dêntro, cuázi suspirãndu. U mar batía con grãndi fôrsa na práia; avía resáca.

— Vãmus tódus? perguntêi por fin.

— Vãmus.

Sãnxa ergêu a cabêsa i olhôu pára min con tãntu prazêr ci êu, grásas as relasõis déla i Capitú, nãu si mi daría beijá-la na tésta. Entretãntu, us ólhus di Sãnxa nãu convidávãu a ispansõis fraternáis, paresiãu cêntis i intimátivus, dizíãu ôutra côiza, i nãu tardôu ci si afastásen da janéla, ôndi êu ficêi olhãndu pára u mar, pensatívu. A nôiti éra clára.

Dalí mêzmu buscêi us ólhus di Sãnxa, áu pé du piãnu; incontrêi-us in camínhu. Parárãu us cuátru i ficárãu diãnti uns dus ôutrus, uns isperãndu ci us ôutrus pasásen, máis nenhuns pasávãu. Táu si da na rúa êntri dôis teimózus. A cautéla dizligôu-nus; êu tornêi a voutár-mi pára fóra. I asín pôstu entrêi a cavár na memória si augúma vêis olhára pára éla con a mêzma ispresãu, i ficêi insértu. Tívi úma sertêza só, é ci un día pensêi néla, cômu si pênsa na béla disconhesída ci pása; máis entãu dar-si-ía ci éla, adinvinhãndu... Tauvêis u símplis pensamêntu mi transluzísi ca fóra, i éla mi fujísi outróra irritáda ôu acanháda, i agóra por un movimêntu invensíveu... Invensíveu; ésta palávra fôí cômu úma bênsãu di pádri a mísa, ci a jênti resébi i repêti in si mêzma.

— U mar amanhã istá di dizafiár a jênti, dísi-mi a voís di Iscobár, áu pé di min.

— Vosê êntra nu mar amanhã?

— Tênhu entrádu con máris maióris, múitu maióris. Vosê nãu imajína u ci é un bon mar in óra bravía. É presízu nadár ben, cômu êu, i ter êstis puumõis, dísi êli batêndu nu pêitu, i êstis brásus; apáupa.

Apaupêi-lhi us brásus, cõmu si fõsen us di Sãnxa. Cústa-mi ésta confisãu, máis nãu pósu suprimí-la; éra jarretár a verdádi. Nen só us apaupêi con ésa idéia, máis aínda sentí ôutra cõiza: axêi-us máis grósus i fórtis ci us mêus, i tívi-lhis invéja; acrésí ci sabíãu nadár.

Cuãndu saímos, tornêi a falár con us ólhus a dôna da cáza. A mãu déla apertôu múitu a mínha, i demorôu-si máis ci di costúmi.

A modéstia pedía entãu, cõmu agóra, ci êu vísi nacêli jéstu di Sãnxa úma sansãu áu projétu du marídu i un agradezimêntu. Asín devía ser, máis un flúidu particulár ci mi corrêu tôdu u cõrpu dizviôu di min a concluzãu ci dêixu iscríta. Sentí aínda us dèdus di Sãnxa êntri us mêus, apertãndu uns áus ôutrus. Fõi un instãnti di vertíjen i di pecádu. Pasôu deprésa nu relójiu du tẽmpu; cuãndu xegêi u relójiu áu ouvídu, trabalhávãu só us minútus da virtúdi i da razãu.

—... Úma senhóra delisiozísima, concluú Jozé Días un discúrsu ci vínha fazêndu.

— Delisiozísima! repetí con augún ardôr, ci moderêi lógu, emendãndu-mi: Reáu-mênti, úma béla nôiti!

— Cõmu déven ser tôdas as dacéla cáza, continuôu u agregádu. Ca fóra, nãu; ca fóra u mar istá zangádu; iscúti.

Ouvía-si u mar fórti, — cõmu ja si ouvía di cáza, — a resáca éra grãndi i, a distãnsia, víãu-si cresêr as ôndas. Capitú i práma Justína, ci íãu adiãnti, detivérãu-si núma das vóutas da práia, i fõmus conversãndu us cuátru; máis êu conversáva máu. Nãu avía mêiu di iscesêr intêira-mênti a mãu di Sãnxa nen us ólhus ci trocãmus. Agóra

axáva-lhis ístu, agóra acílu. Us instântis du Diábu intercalávãu-si nus minútu di Dêus, i u relójiu fôí asín marcãndu auternatíva-mênti a mínha perdisãu i a mínha sauvasãu. Jozé Días despedíu-si di nós a pórtã. Príma Justína dormíu in nósã cáza; iría embóra, nu díã segínti, depóis du aumôsu i da mísa. Êu recolhí-mi áu mêu gabinêti, ôndi mi demorêi máis ci di costúmi.

U retrátu di Iscobár, ci êu tíntã alí, áu pé du di mínha mãi, falôu-mi cõmu si fõsi a própria pesõa. Combatí sinséra-mênti us impúusus ci trazía du Flamêngu; rejeitêi a figúra da mulhêr du mêu amígu, i xamêi-mi dizleáu. Demáis, cen mi afirmáva ci ouvési augúma intensãu dacéla ispésii nu jêstu da despedída i nus anteriôris? Túdu podía ligár-si áu interêsi da nósã viájen. Sãnxã i Capitú éráu tãu amígãs ci sería un prazêr máis pára élas íren júntas. Cuãndu ouvési augúma intensãu secsuáu, cen mi provaría ci nãu éra máis ci úma sensasãu fuugurãnti, distináda a morrêr con a nôiti i u sõnu? A remórsus ci nãu násen di ôutru pecádu, nen ten maiór durasãu. Agarrêi-mi a ésta ipótezi ci si consiliáva con a mãu di Sãnxã, ci êu sentía di memória dêntro da mínha mãu, cênti i demoráda, apertáda i apertãndu...

Sinséra-mênti, êu axáva-mi máu êntri un amígu i a atrasãu. A timidêis pódí ser ci fõsi ôutra cáuzã dacéla crízi; nãu é só u Séu ci da as nósã virtúdis, a timidêis tambên, nãu contãndu u acázu, máis u acázu é un méru asidênti; a melhór oríjen délas é u Séu. Entretãntu, cõmu a timidêis ven du Séu, ci nus da a compleisãu, a virtúdi, fílhã déla, é, jenealógica-mênti, u mêzmu sãngi selestiáu. Asín refletiría, si pudési; máis a prinsípiu vagêi a tõã.

Paixãu nãu éra nen inclinasãu. Capríxu sería ôu ce? Áu fin di vínti minútu éra náda, intêira-mênti náda. U retrátu di Iscobár paresêu falár-mi; vi-lhi a atitúdi frãnca i símplis, sacudí a cabêsa i fúí deitár-mi.

CXIX

Nãu fása ísu, cerída!

A leitôra, ci é mínha amíga i abríu êsti lívru con u fin di discansár da cavatína di ônten pára a váusa di ôji, cér fexá-lu as prêzas, áu ver ci beirãmus un abízmu. Nãu fása ísu, cerída; êu múdu di rúmu.

CXX

Us áutus

Na manhã segínti acordêi lívri das abominasõis da véspera; xamêi-lhis alusinasõis, tomêi café, percorrí us jornáis i fúí istudár uns áutus. Capitú i práma Justína saíráu pára a mísa das nóvi, na Lápa. A figúra di Sãxa dizaparesêu intêira-mênti nu mêiu das alegasõis da párti adivérsa, ci êu ía lëndu nus áutus, alegasõis fáusas, inadmisíveis, sen apôiu na lêi nen nas prácsis. Vi ci éra fásiu ganhár a demãnda; consuutêi Dalloz, Perêira i Sôuza...

Úma só vêis olhêi pára u retrátu di Iscobár. Éra úma béla fotografia tiráda un ãnu ãntis. Istáva di pé, sôbri-cazáca abotoáda, a mãu iscêrda nu dôrsu di úma cadêira, a dirêita metída áu pêitu, u olhár áu lônji pára a iscêrda du ispectadôr. Tínha gárbu i naturalidádi. A moudúra ci lhi mandêi por nãu encobría a dedicatória, iscríta embáixu, nãu nas cóstas du cartãu: “Áu mêu cerídu Bentínhu u sêu cerídu Iscobár 20 -4 -70.” Éstas palávras fortesêrãu-mi us pensamêntus dacéla manhã, i ispancárãu di tôdu as recordasõis da véspera. Nacêli têmpu a mínha vísta éra bôa; êu podía le-las du lugar in ci istáva. Tornêi áus áutus.

CXXI

A catástrofi

Nu melhor dêlis, ouví pásus presipitádu na iscáda, a campainha soôu, soárãu páumas, góupis na canséla, vózis, acudíraũ tôdus, acudí êu mêzmu. Éra un iscrávu da cáza di Sãnxa ci mi xamáva:

— Pára ir la... sinhô nadãndu, sinhô morrêndu.

Nãu dísi máis náda, ôu êu nãu lhi ouví u réstu. Vestími, deixêi recádu a Capitú i corrí áu Flamêngu.

In camínhu, fúí adivinhãndu a verdádi. Iscobár metêu-si a nadár, cômu uzáva fazêr, arriscôu-si un pôucu máis fóra ci di costúmi, apezár du mar bravíu, fôí enroládu i morrêu. As canôas ci acudíraũ máu puderãu trazêr-lhi u cadáver.

CXXII

U entêrru

A viúva... Pôupu-vus as lágrimas da viúva, as mínhas, as da ôutra jênti. Saí di la sêrca di ônze óras; Capitú i práma Justína isperávãu-mi, úma con u paresêr abatídu i istúpídu, ôutra enfastiáda apênas.

— Vãu fazêr companhía a póbri Sanxínha; êu vòu cuidár du entêrru.

Asín fizêmus. Cis ci u entêrru fôsi pompôzu, i a affluênsia dus amíguas fô numeróza. Práia, rúas, Prása da Glória, túdu éráu cárrus, múitus dêlis particuláris. A cáza nãu sêndu grãndi, nãu podíãu la cabêr tòdus; múitus istávãu na práia, falãndu du dizástri, apontãndu u lugár in ci Iscobár falesêra, ouvíndu referír a xegáda du môrtu. Jozé Días ouvíu tambên falár dus negósius du finádu, divergíndu augúns na avaliasãu dus bens, máis avêndu acôrdu in ci u pasívu devía ser picênu. Elojiávãu as cualidádis di Iscobár, un ôu ôutru discutía u resênti gabinêti Rú Brãncu; istávamus in mársu di 1871. Núnca mi iscesêu u mêis nen u ãnu.

Cômu êu ouvési rezouvídu falár nu semitériu, iscreví augúmas línhas i mostrêi-as in cáza a Jozé Días, ci as axôu reáu-mênti díginas du môrtu i di min. Pedíu-mi u papéu, resitôu lênta-mênti u discúrsu, pezãndu as palávras, i confirmôu a primêira opiniãu; nu Flamêngu ispalhôu a notísia. Augúns conhesídu viérrãu interrogár-mi:

— Entãu, vãmus ouví-lu?

— Cuátru palávras.

Pôucas máis seríãu. Tínha-as iscrítu con resêiu di ci a emosãu mi impedísi di improvisár. Nu tíuburi in ci andêi úma ôu dúas óras, nãu fizéna máis ci recordár u têmpu du semináriu, as relasõis di Iscobár, as nósas simpatías, a nósa amizádi, comesáda, continuáda i núnca interrompída, até ci un lãnsi da fortúna fêis separár pára sêmpri dúas criatúras ci prometíãu ficár por múitu têmpu unidas. Di cuãndu in cuãndu enxugáva us ólhus. U coxêiru aventurôu dúas ôu três pergúntas sôbri a mínha situasãu moráu; nãu mi arrancãndu náda, continuôu u sêu ofísiu. Xegãndu a cáza, deitêi acélas emosõis áu papéu; táu sería u discúrsu.

CXXIII

Ólhus di resáca

Enfín, xegôu a óra da incomendasãu i da partída. Sãnxá cis dispedír-si du marídu, i u dizispêru dacêli lãnsi consternôu a tódus. Múitus ómens xorávãu tambên, as mulhéris tódas. Só Capitú, amparãndu a viúva, paresía vensêr-si a si mêzma. Consoláva a ôutra, cería arrancá-la dalí. A confuzãu éra jeráu. Nu mêiu déla, Capitú olhôu augúns instãntis pára u cadáver tãu ficsa, tãu apaixonáda-mênti ficsa, ci nãu adimíra lhi sautásen augúmas lágrimas pôucas i caládas...

As mínhas sesárãu lógu. Fícêi a ver as déla; Capitú enxugôu-as deprésá, olhãndu a fúrtu pára a jênti ci istáva na sála. Redobrôu di carísias pára a amíga, i cis levá-la; máis u cadáver parési ci a rétinha tambên. Momêntu ôuvi in ci us ólhus di Capitú fitárãu u defúntu, cuáis us da viúva, sen u prãntu nen palávrás désta, máis grãndis i abértus, cômu a vága du mar la fóra, cômu si cisési tragár tambên u nadadôr da manhã.

CXXIV

U discúrsu

— Vãmus, sãu óras...

Éra Jozé Días ci mi convidáva a fexár u ataúdi. Fexãmulu, i êu pegêi núma das argólas; rompêu u alarídu fináu. Palávra ci, cuãndu xegêi a póрта, vi u sóu cláru, túdu jênti i cárrus, as cabêsas discobértas, tívi un dacêlis mêus impúsus ci núnca xegávãu a ezerosãu: fôï atirár a rúa caixãu, defúntu i túdu. Nu cárru dísi a Jozé Días ci si calási. Nu semitériu tívi di repetír a serimônia da cáza, dizatár as corrêias, i ajudár a levár u féretru a cóva. U ci istu mi custôu imajína. Desídu u cadáver a cóva, trousérãu a cáu i a pa; sábis dístu, terás ídu a máis di un entêrru, máis u ci nãu sábis nen pódi sabêr nenhún dus têus amígu, leitôr, ôu cuaucér ôutru istrãnhu, é a crízi ci mi tomôu cuãndu vi tôdus us ólhus in min, us péis ciétus, as orêlhas atêntas, i, áu cábu di augúns instãntis di totáu silênsiu, un susúrru vágu, augúmas vózis interrogatívas, sináis, i auguên, Jozé Días, ci mi dizía áu ouvídu:

— Entãu, fáli.

Éra u discúrsu. Ceríãu u discúrsu. Tínhãu júis áu discúrsu anunsiádu. Macináu-mênti, metí a mãu nu bôusu, sacêi u papéu i li-u áus trambolhóis, nãu tôdu, nen segídu, nen cláru; a vóis paresía-mi entrár in vêis di saír, as mãus tremiãu-mi. Nãu éra só a emosãu nóva ci mi fazía asín, éra u própriu têcstu, as memórias du amígu, as saudádis

confesádas, us louvôris a pesôa i áus sêus méritus; túdu ístu ci êu éra obrigádu a dizêr i dizía máu. Áu mêzmu têmpu, temêndu ci mi adivinhásen a verdádi, forsejáva por iscondê-la ben. Crêiu ci pôucus mi ouvírãu, máis u jéstu jeráu fôî di compreensãu i di aprovasãu. As mãus ci mi dérãu a apertár éráu di solidariedádi; augúns dizíãu: “Múitu bunítu! múitu ben! maginíficu!” José Días axôu ci a elocuênsia istivéra na autúra da piedádi. Un ómen, ci mi paresêu jornalista, pedíu-mi lisênsa pára levár u manuscritu i imprimí-lu. Só a mínha grãndi turvasãu recuzaría un obiséciu tãu símplis.

CXXV

Uma comparasãu

Príamu júuga-si u máis infelís dus ómens, por beijár a mãu dacêli ci lhi matôu u filhu. Oméru é ci reláta ístu, i é un bon autôr, nãu obistãnti contá-lu in vérsu, máis a narrasõis ezátas in vérsu, i até máu vérsu. Compára tu a situasãu di Príamu con a mínha; êu acabáva di louvár as virtúdis du ómen ci resebêra, defúntu, acêlis ólhus... É imposíveu ci augún Oméru nãu tirási da mínha situasãu múitu melhór efêitu, ôu cuãndu mênus, iguáu. Nen dígas ci nus fáutãu Omérus, pêla cáuza apontáda in Camõis; nãu, senhôr, fáutãu-nus, é sértu, máis é purcê us Príamus procúrãu a sômbra i u silênsiu. As lágrimas, si as ten, sãu enxugádas atráis da pórtá, pára ci as cáras aparêsãu límpas i serênas; us discúrsus sãu ãntis di alegríá ci di melancolía, i túdu pása cômu si Acílís nãu matási Eitôr.

CXXVI

Sízmãndu

Pôucu depôis di saír du semitériu, razgêi u discúrsu i deitêi us pedásus pêla portinhóla fóra, sen embárgu dus isfórsus di Jozé Días pára impedí-lu.

— Nãu présta pára náda, dísi-lhi êu, i cômu pôsu ter a tentasãu di da-lu a imprimír, fíca ja distruídu di úma vêis. Nãu présta, nãu váli náda.

Jozé Días demonstrôu lônga-mênti u contráriu, depôis elojiôu u entêrru, i por úutimu fêis u panejíricu du môrtu, úma grãndi áuma, ispíritu atívu, corasãu rétu, amígu, bon amígu, dígínu da ispôza amantísima ci Dêus lhi déra...

Nêsti pôntu du discúrsu, deixêi-u falár sozínhu i pegêi a sizmár comígu. U ci sizmêi fôl tãu iscúru i confúzu ci nãu mi deixôu tomár pé. Nu Catêti mandêi parár u cárru, dísi a Jozé Días ci fôsi buscár as senhóras áu Flamêngu i as levási pára cáza; êu iría a pé.

— Máis...

— Vôu fazêr úma vizíta.

A razãu dístu éra acabár di sizmár, i iscolhêr úma rezolusãu ci fôsi adequáda áu momêntu. U cárru andaría máis deprésa ci as pérnas; éstas iríãu paúzadas ôu nãu, podía afrouxár u pásu, parár, arrepíar camínhu, i deixár ci a cabêsa sizmási a vontádi. Fúi andãndu i sizmãndu. Tínha ja comparádu u jéstu di Sãnxa na véspera i u dizispêru dacêli día; érãu inconsiliáveis. A viúva éra reáu-

mênti amantísima. Asín si dizvanesêu di tôdu a iluzãu da mínha vaidádi. Nãu sería u mêzmu cázu di Capitú? Cuidêi di recompôr-lhi us ólhus, a pozisãu in ci a vi, u ajuntamêntu di pesôas ci devía naturáu-mênti impôr-lhi a disimulasãu, si ouvési áugu ci disimulár. U ci ací vái por órden lójica i dedutíva, tínha sídu ãntis úma barafúnda di idéias i sensasõis, grásas áus solavãncus du cárru i as interrupisõis di Jozé Días. Agóra, porên, rasiósináva i evocáva cláru i ben. Concluí di min pára min ci éra a antíga paixãu ci mi ofuscáva aínda i mi fazia dizvairár cômu sêmpri.

Cuãndu xegêi a ésta concluzãu fináu, xegáva tambên a pórtu di cáza, máis voutêi pára tráis, i subí ôutra vêis a Rúa du Catêti. Éráu as dúvidas ci mi aflijãu ôu a nesetidádi di aflijír Capitú con a mínha grãndi demóra? Pönhãmus ci éráu as dúas cáuzas; andêi lárugu ispásu, até ci mi sentí sosegár, i indireitêi pára cáza. Batían ôitu óras núma padaría.

CXXVII

U barbêiru

Pértu di cáza, avía un barbêiru, ci mi conhesía di vísta, amáva a rabéca i nãu tocáva intêira-mênti máu. Na ocaziãu in ci ía pasãndu, ezeçutáva nãu sêi ci pésa. Parêi na causáda a ouví-lu (túdu sãu pretêstus a un co-rasãu agoniádu), êli víu-mi, i continuôu a tocár. Nãu atendêu a un fregêis, i lógu a ôutru, ci alí fôrãu, a dispêitu da óra i di ser domíngu, confiár-lhi as cáras a naválha. Perdêu-us sen perdêr úma nóta; ía tocãndu pára min. Ésta considerasãu fêiz-mi xegár frãnca-mênti a pórtá da lója, voutádu pára êli. Áu fúndu, levantãndu a cortína di xíta ci fexáva u interiôr da cáza, vi apontár úma môsa trigêira, vestídu cláru, flor nu cabêlu. Éra a mulhér dêli; crêiu ci mi descobríu di dêntru, i vêiu agrade-sêr-mi con a prezênsa u favôr ci êu fazía áu marídu. Si mi nãu engãnu, xegôu a dizê-lu con us ólhus. Cuãntu áu marídu, tocáva agóra con máis calôr; sen ver a mulhér, sen ver fregêzis, grudáva a fási áu instrumêntu, pasáva a áuma áu árcu, i tocáva, tocáva...

Divína árti! Ía-si formãndu un grúpu, deixêi a pórtá da lója i vin andãndu pára cáza; enfiêi pêlu corredôr i subí as iscádas sen istrépitú. Núnca mi iscesêu u cázu dêsti barbêiru, ôu por istár ligádu a un momêntu grávi da mínha vída, ôu por ésta mácsima, ci us compiladôris póden tirár dací i inserír nus compêndius di iscóla. A

mácsima é ci a jênti iscési divagár as boas asõis ci prática,
i verdadêira-mênti nãu as iscési núnca. Póbri barbêiru!
perdêu dúas bárbas nacéla nôiti, ci éráu u pãu du día
segínti, túdu pára ser ouvídu di un tranzeúnti. Supõĩ
agóra ci êsti, in vêis di ir-si embóra, cõmu êu fúĩ, ficáva
a pórtã a ouví-lu i a enamorár-lhi a mulhér; entãu é ci
êli, tôdu árcu, tôdu rabéca, tocaría dizisperáda-mênti.
Divína árti!

CXXVIII

Punhádu di susésus

Cômu ía dizêndu, subí as iscádas sen istrépitu, em-purrêi a canséla, ci istáva apênas incostáda, i dêi con práma Justína i Jozé Días jogãndu cártas na salêta prócsima. Capitú levantôu-si du canapé i vêiu a min. U rôstu déla éra agóra serênu i púru. Us ôutrus suspendêrãu u jôgu, i tôdus falãmus du dizástri i da viúva. Capitú sensurôu a imprudênsia di Iscobár, i nãu disimulôu a tristêza ci lhi trazía a dor da amíga. Perguntêi-lhi por ci nãu ficára con Sãnxa acéla nôiti.

— Ten la múita jênti; aínda asín oferesí-mi, máis nãu cis. Tambên lhi dísi ci éra melhór vir pára ca, i pasár ací uns días conôscu.

— Tambên nãu cis?

— Tambên nãu.

— Entretãntu, a vísta du mar a di ser-lhi penóza, tôdas as manhãs, ponderôu Jozé Días, i nãu sêi cômu poderá...

— Máis pása; u ci é ci nãu pása? atalhôu práma Justína.

I cômu, in tórnu désta idéia, comesásemus úma tróca di palávras, Capitú saú pára ir ver si u fíllu dormía. Áu pasár pêlu ispêlhu, consertôu us cabêlus tãu demorádamênti ci paresería afetasãu, si nãu soubésemus ci éla éra múitu amíga di si. Cuãndu tornôu trazía us ólhus

vermelhus; dísi-nus ci, áu mirár u filhu dormíndu, pensára na filhínha di Sãnxá, i na aflisãu da viúva. I, sen si lhi dar das vizítas, nen reparár si avía augún criádu, abrasôu-mi i dísi-mi ci, si cisési pensár néla, éra presízu pensár primêiru na mínha vída. Jozé Días axôu a frázi “lindísima”, i perguntôu a Capitú por ci é ci nãu fazia vérsus. Tentêi metêr u cázu a búlha, i asín acabãmus a nôiti.

Nu día segínti, arrependí-mi di avêr razgádu u discúrsu, nãu ci cisési da-lu a imprimír, máis éra lembrãnsa du finádu. Pensêi in recompô-lu, máis só axêi frázis sôutas, ci úma vêis júntas nãu tínhãu sentídu. Tambên pensêi in fazêr ôutru, máis éra ja difísio, i podía ser apanhádu in fáusu pêlus ci mi tínhãu ouvídu nu semitériu. Cuãntu a recolhêr us pedasínhus di papéu deitádu a rúa, éra tárdi; istaríãu ja varrídu.

Inventariêi as lembrãnsas di Iscobár, lívrus, un tintêiru di brônzi, úma bengála di marfín, un páсарu, u áubum di Capitú, dúas paizájens du Paraná i ôutras. Tambên êli as posuía di mínha mãu. Vivêmus asín a trocár memórias i regalus, óra in día di ãnus, óra sen razãu particulár. Túdu ísu mi empanáva us ólhus... Viérrãu us jornáis du día: dávãu notísia du dizástri i da mórti di Iscobár, us istúdu i us negósios dêsti, as cualidádis pesoáis, a simpatía du comérsiu, i tambên falávãu dus bens deixádu, da mulhêr i da fílha. Túdu ísu fôi na segúnda-fêira. Na têrsa-fêira fôi abértu u testamêntu, ci mi nomeáva segúndu testamentêiru; u primêiru lugár cabía a mulhêr. Nãu mi deixáva náda, máis as palávras ci mi iscrevêra in cárta separáda éráu sublímis di amizádi i istíma. Capitú

désta vêis xorôu múitu; máis compôis-si depréa.

Testamêntu, inventáriu, túdu andôu cuázi tãu depréa
cômu ací vái dítu. Áu cábu di pôucu têmpu, Sãixa re-
tirôu-si pára a cáza dus parêntis nu Paraná.

CXXIX

A D. Sãnxá

D. Sãnxá, pésu-lhi ci nãu lêia êsti lívru; ôu, si u ouvér lídu até ací, abandôni u réstu. Básta fexá-lu; melhor será ceimá-lu, pára lhi nãu dar tentasãu i abrí-lu ôutra vêis. Si, apezár du avízu, cisér ir até u fin, a cúupa é súa; nãu respôndu pêlu máu ci resebêr. U ci ja lhi tivér fêitu, contãndu us jéstus dacêli sábadu, êsi acabôu, úma vêis ci us acontecimêntus, i êu con êlis, dizmentímus a mínha iluzãu; máis u ci agóra a aucansár, êsi é indeléveu. Nãu, amíga mínha, nãu lêia máis. Va envelhesêndu, sen marídu nen filha, ci êu fásu a mêzma cõiza, i é aínda u melhor ci si pódi fazêr depõis da mosidádi. Un día, irêmus dací até a pórtá du Séu, ôndi nus incontrarêmus renovádu, cõmu as plãntas nóvas, *cómi piante nouvelle*,

Rinovellate di nouvelle frondi.

U réstu in Dãnti.

CXXX

Un día...

Porcuãntu, un día Capitú cis sabêr u ci é ci mi fazia andár caládu i aborresídu. I propôis-mi a Európa, Mínas, Petrópolis, úma sérii di báilis, míu dêsís remédius aconselháduš áus melancólicus. Êu nãu sabía ci lhi respondêsi; recuzêi as diversõis. Cõmu insistísi, replicêi-lhi ci us mêus negósius andávãu máu. Capitú sorriu pára animár-mi. I ci tínha ci andásen máu? Tornaríãu a andár ben, i até la as jóias, us obijétus di augún valôr seriãu vendíduš, i iríamus rezidír in augún bécu. Viveríamus sosegáduš i iscesíduš; depõis tornaríamus a tõna da água. A ternúra con ci mi dísi ístu éra di comovêr as pédras. Põis nen asín. Respondí-lhi sêca-mênti ci nãu éra presízu vendêr náda. Deixêi-mi istár caládu i aborresídu. Éla propôis-mi jogár cártas õu dãmas, un pasêiu a pé, úma vizíta a Mátá-caváluš; i, cõmu êu nãu aseitási náda, fõi pára a sála, abríu u piãnu, i comesõu a tocár; êu aproveitêi a auzênsia, pegêi du xapéu i saí.

... Perdãu, máis êsti capítulu devía ser presedídu di õutru, in ci contási un insidênti, ocorrídu pôucas semãnas ãntis, dôis mêzis depõis da partída di Sãnxá. Võu iscrevê-lu; podía antepõ-lu a êsti, ãntis di mandár u lívru áu prélu, máis cústa múitu auterár u númeru das pájinas; vái asín mêzmu, depõis a narrasãu segirá dirêita até u fin. Demáis, é cúrtu.

CXXXI

Anteriôr áu anteriôr

Fõi u cázu ci a mínha vída éra ôutra vêis dôsi i plásida, a bãnca du adivogádu rendía-mi bastãnti, Capitú istáva máis béla, Ezeciéu ía cresêndu. Comesáva u ãnu di 1872.

— Vosê ja reparôu ci Ezeciéu ten nus ólhus úma ispresãu isczíta? perguntôu-mi Capitú. Só vi dúas pesôas asín, un amígu di papái i u defúntu Iscobár. Ólha, Ezeciéu; ólha fírmi, asín, víra pára u ládu di papái, nãu presíza revirár us ólhus, asín, asín...

Éra depôis di jantár; istávamus aínda a mêza, Capitú brincáva con u filhu, ôu êli con éla, ôu un con ôutru, purcê, in verdádi, ceríau-si múitu, máis é tambên sértu ci êli mi cería aínda máis a min. Aprocsimêi-mi di Ezeciéu, axêi ci Capitú tínha razãu; érau us ólhus di Iscobár, máis nãu mi paresêrau isczítus por ísu. Afináu nãu avería máis ci mêia dúzia di ispresôis nu múndu, i múitas semelhãnsas si daríau naturáu-mênti. Ezeciéu nãu entendêu náda, olhôu ispantádu pára éla i pára min, i afináu sautôu-mi áu cólu:

— Vãmus paseár, papái?

— Lógu, mêu filhu.

Capitú, alhêia a ãmbus, fitáva agóra a ôutra bórda da mêza; máis, dizêndu-lhi êu ci, na belêza, us ólhus di Ezeciéu saíau áus da mãi, Capitú sorríu, abanãndu a cabêsa con un ar ci núnca axêi in mulhêr augúma,

prováveu-mênti purcê nãu gostêi tãntu das ôutras. As
pesôas válen u ci váli a afeisãu da jênti, i é daí ci méstri
Pôvu tirôu acêli adágiu ci cen u fêiu ãma bunítu lhi
parési. Capitú tínha mêia dúzia di jéstus únicus na Térra.
Acêli entrôu-mi pêla áuma dêntro. Asín fíca isplícadu ci
êu corrêsi a mínha ispôza i amíga i lhi enxêsi a cára di
bêijus; máis êsti ôutru insidênti nãu é radicáu-mênti ne-
sesáriu a compreensãu du capítulu pasádu i dus futúrus;
ficêmus nus ólhus di Ezeciéu.

CXXXII

U debúxu i u colorídu

Nen só us ólhus, máis as restãntis feisõis, a cára, u cõrpu, a pesõa intêira, íãu-si apurãndu con u tẽmpu. Éraũ cõmu un debúxu primitívu ci u artista vái enxẽndu i coloríndu áus põucus, i a figúra ênta a ver, sorrír, paupitár, falár cuãzi, até ci a família pendúra u cuádru na parêdi, in memória du ci fõi i ja nãu pódi ser. Ací podía ser i éra. U costúmi valêu múitu cõnta u efêitu da mudãnsa; máis a mudãnsa fêis-si, nãu a manêira di teátru, fêis-si cõmu a manhã ci apõnta vagaróza, primêiru ci si pósa ler úma cárta, depõis le-si a cárta na rúa, in cáza, nu gabinêti, sen abrír as janélas; a lúis coáda pêlas persiãnas básta a distingír as lêtras. Li a cárta, máu a prinsípiu i nãu tõda, depõis fúi lẽndu melhór. Fujía-lhi, é sértu, metía u papéu nu bõusu, corría a cáza, fexáva-mi, nãu abría as vidrásas, xegáva a fexár us ólhus. Cuãndu nóva-mẽnti abría us ólhus i a cárta, a lêtra éra clára i a notísia clarísima.

Iscobár vínha asín surgíndu da sepuutúra, du semináriu i du Flamẽngu pára si sentár comígu a mẽza, resebêr-mi na iscáda, beijár-mi nu gabinêti di manhã, õu pedír-mi a nõiti a bênsãu du costúmi. Tõdas ésas asõis éraũ repúusivas; êu toleráva-as i praticáva-as, pára mi nãu descubrír a min mẽzmu i áu múndu. Máis u ci pudési disimulár áu múndu, nãu podía fazê-lu a min, ci vivía

máis pértu di min ci ningên. Cuãndu nen mãi nen filhu istávãu comígu u mêu dizispêru éra grãndi, i êu juráva matá-lus a ãmbus, óra di góupi, óra divagár, pára dividír pêlu têmpu da mórti tôdus us minútus da vída embasáda i agoniáda. Cuãndu, porên, tornáva a cáza i vía nu áutu da iscáda a criaturínha ci mi cería i isperáva, ficáva dizarmádu i difería u castígu di un día pára ôutru.

U ci si pasáva êntri min i Capitú nacêlis días sombríus, nãu si notará ací, por ser tãu miúdu i repetídu, i ja tãu tárdi ci nãu si poderá dizê-lu sen fálha nen cansêira. Máis u prinsipáu irá. I u prinsipáu é ci us nósus temporáis éráu agóra contínuus i terríveis.

Ãntis di discobérta acéla ma térra da verdádi, tivémus ôutrus di pôuca dúra; nãu tardáva ci u séu si fizési azúu, u sóu cláru i u mar xãu, por ôndi abríamus nóva-mênti as vélas ci nus levávãu as ílhas i cóstas máis bélas du univérsu, até ci ôutru pé di vêntu dizbaratáva túdu, i nós, póstus a cápa, isperávamus ôutra bonãnsa, ci nãu éra tardía nen dúbia, ântis totáu, prócsima i fírmi.

Reléva-mi éstas metáforas; xêirãu áu mar i a maré ci dérãu mórti áu mêu amígu i combôrsu Iscobár. Xêirãu tambên áus ólhus di resáca di Capitú. Asín, pôstu sêmpri fôsi ómen di térra, cõntu acéla párti da mínha vída, cõmu un marúju contaría u sêu naufrájju.

Ja êntri nós só fautáva dizêr a palávra úutima; nós a líamus, porên, nus ólhus un du ôutru, vibrãnti i desizíva, i sêmpri ci Ezeciéu vínha pára nós nãu fazia máis ci separár-nus. Capitú propôis metê-lu in un coléjju, dôndi só viési áus sábadus; custôu múitu áu menínu aseítár ésta situasãu.

— Céru ir con papái! Papái a di ir comígu! bradáva êli.

Fúi êu mêzmu ci u levêi un día di manhã, úma segúnda-fêira. Éra nu antígu Lárgu da Lápa, pértu da nósa cáza. Levêi-u a pé, pêla mãu, cômu levára u ataúdi du ôutru. U picênu ía xorãndu i fazêndu pergúntas a cáda pásu, si voutaría pára cáza, i cuãndu, i si êu iria ve-lu...

— Vôu.

— Papái nãu vái!

— Vôu sin.

— Júra, papái!

— Pôis sin.

— Papái nãu dis ci júra.

— Pôis júru.

I la u levêi i deixêi. A auzênsia temporária nãu atalhôu u máu, i tôda a árti fína di Capitú pára fazê-lu atenuár, áu mênus, fôí cômu si nãu fôsi; êu sentía-mi cáda vêis piór. A mêzma situasãu nóva agravôu a mínha paixãu. Ezeciéu vivía agóra máis fóra da mínha vísta; máis a vóouta dêli, áu fin das semãnas, ôu pêlu discostúmi in ci êu ficáva, ôu purcê u têmpu fôsi andãndu i completãndu a semelhãnsa, éra a vóouta di Iscobár máis vívu i ruidôzu. Até a vóis, dêntro di pôucu, ja mi paresía a mêzma. Áus sábadus, buscáva nãu jantár in cáza i só entrár cuãndu êli istivési dormíndu; máis nãu iscapáva áu domíngu, nu gabinêti, cuãndu êu mi axáva êntri jornáis i áutus. Ezeciéu entráva turbulêntu, ispansívu, xêiu di rízu i di amôr, purcê u dêmu du picênu cáda vêis morría máis por min. Êu, a falár verdádi, sentía agóra úma aversãu ci máu podía disfarsár, tãntu a éla cômu áus ôutrus. Nãu

podêndu encobrir intêira-mênti ésta dispozisãu moráu, cuidáva di mi nãu fazêr incontradísu con êli, ôu só u mênus ci pudési; óra tínha trabálhu ci mi obrigáva a fexár u gabinêti, óra saía áu domíngu pára ir paseár pêla sidádi i arrabéldis u mêu máu secrétu.

CXXXIII

Uma idéia

Un día, — éra úma sêsta-fêira, — não púdi máis. Sérta idéia, ci negrejáva in min, abríu as ázas i entrôu a batê-las di un ládu pára ôtru, cõmu fázen as idéias ci céren saír. U ser sêsta-fêira crêiu ci fôï acázu, máis tambên pódi ter sídu propóztu; fúï educádu nu terrôr dacêli día; ouví cantár baládas in cáza, víndas da rósa i da antiga metrôpoli, nas cuáis a sêsta-fêira éra u día di agôuru. Entretãntu, não avêndu aumanácis nu sérebru, é prováveu ci a idéia não batêsi as ázas senão pêla nese-sidádi ci sentía di vir áu ar i a vída. A vída é tãu béla ci a mêzma idéia da mórti presíza di vir primêiru a éla, ãntis di si ver cumprída. Ja mi váis entendêndu; le agóra ôtru capítulu.

CXXXIV

U d'ía di s'ábadu

A idéia saíu fínau-mênti du sérebru. Éra nôiti, i nãu púdi dormír, por máis ci a sacudísi di min. Tambên nenhúma nôiti mi pasôu tãu cúrta. Amanhesêu, cuãndu cuidáva nãu ser máis ci úma ôu dúas óras. Saí, supôndu deixár a idéia in cáza; éla vêiu comígu. Ca fóra t'inha a mêzma cor iscúra, as mêzmas ázas trépidas, i pôstu avoási con élas, éra cômu si fôsi f'icsa; êu a leváva na retína, nãu ci mi encobrísi as côizas istérnas, máis vía-as atravéis déla, con a cor máis p'álida ci di costúmi, i sen si demoráren náda.

Nãu mi lêmbra ben u réstu du d'ía. Sêi ci iscreví augúmas cártas, comprêi úma subistãnsia, ci nãu dígu, pára nãu ispertár u dezêju di prová-la. A farmásia falíu, é verdádi; u dônu fêis-si bancêiru, i u bãncu prospéra. Cuãndu mi axêi con a mórti nu bôusu sentí tamãnha alegr'ía cômu si acabási di tirár a sórti grãndi, ôu aínda maiór, purcê u prêmiu da lotería gásta-si, i a mórti nãu si gásta. Fúí a cáza di mínha mãi, con u fin di despedír-mi, a títulu di vizíta. Ôu di verdádi ôu por iluzãu, túdu alí mi paresêu melhór nêsi d'ía, mínha mãi mênus trísti, tíu Cózmi iscesídu du corasãu, práma Justína da língua. Pasêi úma óra in páis. Xegêi a abrír mãu du projétu. Ci éra presízu pára vivêr? Núnca máis deixár acéla cáza, ôu prendêr acéla óra a min mêzmu...

CXXXV

Otélú

Jantêi fóra. Di nôiti fúí áu teátru. Representáva-si jústa-mênti *Otélú*, ci êu nãu víra nen lêra núnca; sabía apênas u asúntu, i istimêi a coinsidênsia. Vi as grãndis ráivas du môuru, por cáuza di un lênsu, — un símplis lênsu!, — i ací dôu matéria a meditasãu dus psicólogos dêsti i di ôutrus continêntis, pôis nãu mi púdi furtár a obiservasãu di ci un lênsu bastôu a asendêr us siúmis di Otélú i compôr a máis sublími trajédia dêsti múndu. Us lênsus perdêrãu-si, ôji sãu presízus us próprius lensóis; augúma vêis nen lensóis a, i válen só as camízas. Táis êrãu as idéias ci mi íãu pasãndu pêla cabêsa, vágas i túrvas, a medída ci u môuru roláva convúusu, i Iágu distiláva a súa calúnia. Nus interválus nãu mi levantáva da cadêira; nãu cería ispôr-mi a incontrár augún conhesídu. As senhóras ficávãu cuázi tôdas nus camarótis, encuãntu us ómens íãu fumár. Entãu êu perguntáva a min mêzmu si augúma dacélas nãu tería amádu auguên ci jazêsi agóra nu semitériu, i vínhão ôutras incoerênsias, até ci u pânu subía i continuáva a pésa. U úutimu átu mostrôu-mi ci nãu êu, máis Capitú devía morrêr. Ouví as súplicas di Dezdêmona, as súas palávras amorózas i púras, i a fúria du môuru, i a mórti ci êsti lhi dêu êntri apláuzus frenéticus du públicu.

— I éra inosênti, vínha êu dizêndu rúa abáixu; ci faría

u públicu, si éla devéras fôsi cuupáda, tãu cuupáda cômu Capitú? I ci mórti lhi daría u môuru? Un travesêiru nãu bastaría; éra presízu sãngi i fôgu, un fôgu intênsu i vástu, ci a consumísi di tôdu, i a reduzísi a pó, i u pó sería lansádu áu vêntu, cômu etérna estinsãu...

Vagêi pêlas rúas u réstu da nôiti. Seêi, é verdádi, un cuázi náda, máis u bastãnti pára ir até a manhã. Vi as útimas óras da nôiti i as primêiras du día, vi us der-radêirus paseadôris i us primêirus varredôris, as primêiras carrósas, us primêirus ruídus, us primêirus aubôris, un día ci vínha depôis du ôutru i mi vería ir pára núnca máis voutár. As rúas ci êu andáva cômu ci mi fujíãu por si mêzmas. Nãu tornaría a contemplár u mar da Glória, nen a sérra dus Órgãus, nen a fortalêza di Sãnta Crúis i as ôutras. A jênti ci pasáva nãu éra tãnta, cômu nus días comúns da semãna, máis éra ja numeróza i ía a augún trabálhu, ci repetiría depôis; êu é ci nãu repetiría máis náda.

Xegêi a cáza, abrí a pórtã divagarínhu, subí pé ãnti pé, i metí-mi nu gabinêti; íãu dar sêis óras. Tirêi u venênu du bôusu, ficêi in mãngas di camíza, i iscreví aínda úma cárta, a útima, dirijída a Capitú. Nenhúma das ôutras éra pára éla; sentí nesesidádi di lhi dizêr úma palávra in ci lhi ficási u remórsu da mínha mórti. Iscreví dôis têcstus. U primêiru ceimêi-u por ser lôngu i difúzu. U segúndu contínha só u nesesáriu, cláru i brévi. Nãu lhi lembráva u nósus pasádu, nen as lútas avídas, nen alegría augúma; faláva-lhi só di Iscobár i da nesesidádi di morrêr.

CXXXVI

A xícara di café

U mêu plãnu fôï isperár u café, disouvêr nêli a dróga i injerí-la. Até la, nãu têndu iscesídu di tôdu a mínha istória romãna, lembrôu-mi ci Catãu, ãntis di si matár, lêu i relêu un lívru di Platãu. Nãu tínha Platãu comígu; máis un tômu truncádu di Plutárcu, in ci éra narráda a vída du sélebri romãnu, bastôu-mi a ocupár acêli pôucu têmpu, i, pára in túdu imitá-lu, istirêi-mi nu canapé. Nen éra só imitá-lu nísu; tínha nesesidádi di incutír in min a corájen dêli, asín cõmu êli presizára dus sentimentus du filózofu, pára intrépida-mênti morrêr. Un dus mális da iginorãnsia é nãu ter êsti remédiu a úutima óra. A múita jênti ci si máta sen êli, i nóbri-mênti espíra; máis istôu ci múita máis jênti poría têrmu áus sêus días, si pudési axár ésa ispésii di cocaína moráu dus bons lívrus. Entretãntu, cerêndu fujír a cuaucêr suspêita di imitasãu, lêmbra-mi ben ci, pára nãu ser incontrádu áu pé di min u lívru di Plutárcu, nen ser dáda a notísia nas gazêtas con a da cor das cáusas ci êu entãu vestía, asentêi di po-lu nóva-mênti nu sêu lugár, ãntis di bebêr u venênu.

U copêiru trõusi u café. Ergí-mi, guardêi u lívru, i fúí pára a mêza ôndi ficára a xícara. Ja a cáza istáva in rumôris; éra têmpu di acabár comígu. A mãu tremêu-mi áu abrír u papêu in ci trazía a dróga embrulháda. Aínda asín tívi ãnimu di dispejár a subistãnsia na xícara,

i comesêi a mexêr u café, us ólhus vágus, a memória in Dezdêmona inosênti; u ispetáculu da véspera vínha intrometêr-si na realidádi da manhã. Máis a fotografia di Iscobár dêu-mi u ânimu ci mi ía fautãndu; la istáva êli, con a mãu nas cóstas da cadêira, a olhár áu lônji...

“Acabêmus con ístu”, pensêi.

Cuãndu ía a bebêr, cojitêi si nãu sería melhór isperár ci Capitú i u filhu saísen pára a mísa; bebería depôis; éra melhór. Asín dispôstu, entrêi a paseár nu gabinêti. Ouví a vóis di Ezeciéu nu corredôr, vi-u entrár i corrêr a min bradãndu:

— Papái! papái!

Leitôr, ôuvi ací un jéstu ci êu nãu discrêvu por avê-lu intêira-mênti iscesídu, máis cre ci fôí bélu i trájicu. Efetíva-mênti, a figúra du picênu fêiz-mi recuar até dar di cóstas na istãnti. Ezeciéu abrasôu-mi us joêlhus, isticôu-si na pônta dus péis, cõmu cerêndu subír i dar-mi u bêiju du costúmi; i repetía, puxãndu-mi:

— Papái! papái!

CXXXVII

Segúndu impúusu

Si êu nãu olhási pára Ezeciéu, é prováveu ci nãu istivési ací iscrevêndu êsti lívru, purcê u mêu primêiru ímpetu fôí corrêr áu café i bebê-lu. Xegêi a pegár na xícara, máis u picênu beijáva-mi a mãu, cõmu di costúmi, i a vísta dêli, cõmu u jéstu, dêu-mi ôutru impúusu ci mi cústa dizêr ací; máis va la, díga-si túdu. Xãmen-mi embóra asasínu; nãu serêi êu ci us dizdíga ôu contradíga; u mêu segúndu impúusu fôí criminôzu. Inclínêi-mi i perguntêi a Ezeciéu si ja tomára café.

- Ja, papái; vòu a mísa con mamãi.
- Tóma ôutra xícara, mêia xícara só.
- I papái?
- Êu mãndu vir máis; ãnda, bébi!

Ezeciéu abríu a bõca. Xegêi-lhi a xícara, tãu trêmulu ci cuázi a entornêi, máis dispõstu a fazê-la cair pêla goéla abáixu, cázu u sabôr lhi repugnási, ôu a temperaturá, purcê u café istáva fríu... Máis nãu sêi ci sentí ci mi fêis recuár. Puis a xícara in síma da mêza, i dêi por min a beijár dôida-mênti a cabêsa du menínu.

- Papái! papái! isclamáva Ezeciéu.
- Nãu, nãu, êu nãu sôu têu pái!

CXXXVIII

Capitú ci êntra

Cuãndu levantêi a cabêsa, dêi con a figúra di Capitú diãnti di min. Êis aí ôutru lãnsi, ci pareserá di teátru, i é tãu naturáu cõmu u primêiru, úma vêis ci a mãi i u fílu iãu a mísa, i Capitú nãu saía sen falár-mi. Éra ja un falár sêcu i brévi; a maiór párti das vêzis, êu nen olháva pára éla. Éla olháva sêmpri, isperãndu.

Dêsta vêis, áu dar con éla, nãu sêi si éra dus mêus ólhus, máis Capitú paresêu-mi lívida. Segíu-si un dacêlis silênsius, a ci, sen mentír, si pódi xamárlu di un séculu, táu é a istensãu du têmpu nas grãndis crízis. Capitú recompõis-si; dísi áu fílu ci si fõsi embóra, i pedíu-mi ci lhi isplicási...

— Nãu a ci isplicár, dísi êu.

— A túdu; nãu entêndu as túas lágrimas nen as di Ezeciéu. Ci ôuvi êntri vosêis?

— Nãu ouvíu u ci lhi dísi?

Capitú respondêu ci ouvíra xõru i rumôr di palávras. Êu crêiu ci ouvíra túdu clára-mênti, máis confesá-lu sería perdêr a isperãnsa du silênsiu i da reconsiliasãu; por ísu negõu a audiênsia i confirmõu única-mênti a vísta. Sen lhi contár u epizódiu du café, repetí-lhi as palávras du fináu du capítulu.

— U ce? perguntõu éla cõmu si ouvíra máu.

— Ci nãu é mêu fílu.

Grãndi fôï a istupefasãu di Capitú, i nãu menór a indignasãu ci lhi susedêu, tãu naturáis ãmbas ci fariãu duvidár as primêiras testemúnhas di vísta du nósú fôru. Ja ouví ci as a pára várius cázus, cestãu di prêsu; êu nãu crêiu, tãntu máis ci a pesôa ci mi contôu ístu acabáva di perdêr úma demãnda. Máis, ája ôu nãu testemúnhas alugádas, a mínha éra verdadêira; a própria naturêza juráva por si, i êu nãu cería duvidár déla. Asín ci, sen atendêr a linguájen di Capitú, áus sêus jêstus, a dor ci a retorsía, a côiza nenhúma, repetí as palávras dítas dúas vêzis con táu rezolusãu ci a fizêrãu afrouxár. Apóis augúns instãntis, dísi-mi éla:

— Só si pódi isplícár táu injúria pêla convicisãu sinsêra; entretãntu, vosê ci éra tãu siôzsu dus menóris jêstus, núnca revelôu a menór sômbra di disconfiãnsa. Ci é ci lhi dêu táu idéia? Díga, — continuôu vêndu ci êu nãu respondía náda, — díga túdu; depôis du ci ouví, pósu ouvír u réstu, nãu pódi ser múitu. Ci é ci lhi dêu agóra táu convicisãu? Ândi, Bentínhu, fáli! fáli! Dispêsa-mi dací, máis díga túdu primêiru.

— A côizas ci si nãu dízen.

— Ci si nãu dízen só metádi; máis ja ci dísi metádi, díga túdu.

Tínha-si sentádu núma cadêira áu pé da mêza. Podía istár un tãntu confúza, u pórti nãu éra di acuzáda. Pedí-lhi aínda úma vêis ci nãu teimási.

— Nãu, Bentínhu, ôu cõnti u réstu, pára ci êu mi defênda, si vosê áxa ci tênhu defêza, ôu pésu-lhi dêzdi ja a nósá separasãu: nãu pósu máis!

— A separasãu é côiza desidída, redarguí, pegãndu-

lhi na propósta. Éra melhór ci a fizésemus por mêias palávras ôu in silênsiu; cáda un iría con a súa ferída. Úma vêis, porên, ci a senhóra insistí, ací vái u ci lhi pósu dizêr, i é túdu.

Nãu dísi túdu; máis púdi aludír áus amôris di Iscobár sen proferír-lhi u nômi. Capitú nãu pôdi deixár di rir, di un rízu ci êu síntu nãu podêr transcrevêr ací; depôis, in un ton júnta-mênti irônicu i melancólicu:

— Pôis até us defúntus! Nen us mórtus iscápãu áus sêus siúmis!

Consertôu a capínha i ergêu-si. Suspirôu, crêiu ci suspirôu, encuãntu êu, ci nãu pedía ôutra côiza máis ci a plêna justificasãu déla, dísi-lhi nãu sêi ci palávras adecuádas a êsti fin. Capitú olhôu pára min con dezdên, i murmurôu:

— Sêi a razãu dístu; é a cazualidádi da semelhãnsa... A vontádi di Dêus isplicará túdu... Ri-si? É naturáu; apezár du semináriu, nãu acredíta in Dêus; êu crêiu... Máis nãu falêmus nístu; nãu nus fíca ben dizêr máis náda.

CXXXIX

A fotografia

Palávra ci istívi a píci di crer ci éra vítima di úma grãndi iluzãu, úma fantazmagoria di alusinádu; máis a entráda repentína di Ezeciéu, gritãndu: — “Mamã! mamã! é óra da mísa!” restituíu-mi a consiênsia da realidádi. Capitú i êu, involuntária-mênti, olhãmus pára a fotografia di Iscobár, i depôis un pára u ôutru. Désta vêis a confuzãu déla fêis-si confisãu púra. Êsti éra acêli; avía por fôrsa augúma fotografia di Iscobár picênu ci sería u nósu picênu Ezeciéu. Di bôca, porên, nãu confesôu náda; repetíu as útimas palávras, puxôu du filhu i saírãu pára a mísa.

CXL

Vóuta da igrêja

Ficãndu só, éra naturáu pegár du café i bebê-lu. Pôis, nãu, senhôr; tínha perdídu u góstu a mórti. A mórti éra úma solusãu; êu acabáva di axár ôutra, tãntu melhor cuãntu ci nãu éra definitiva, i deixáva a pórtia abérta a reparasãu, si devêsi avê-la. Nãu dísi *perdãu*, máis *reparasãu*, ístu é, justísa. Cuaucér ci fôsi a razãu du átu, rejeitêi a mórti, i isperêi u regrésu di Capitú. Êsti fôsi máis demorádu ci di costúmi; xegêi a temêr ci éla ouvési ídu a cáza di mínha mãi, máis nãu fôsi.

— Confíei a Dêus tôdas as mínhas amargúras, dísi-mi Capitú áu voutár da igrêja; ouví dêntru di min ci a nósa separasãu é indispensáveu, i istôu as súas órdenas.

Us ólhus con ci mi dísi ístu éráu embusádus, cômu ispreitãndu un jéstu di recúza ôu di ispára. Contáva con a mínha debilidádi ôu con a própria insertêza in ci êu podia istár da paternidádi du ôutru, máis falhôu túdu. Acázu avería in min un ómen nôvu, un ci aparesía agóra, dêzdi ci impresôis nóvas i fórtis u descobríãu? Nêsi cázu éra un ómen apênas encobértu. Respondí-lhi ci ía pensár, i fariamus u ci êu pensási. In verdádi vus dígu ci túdu istáva pensádu i fêitu.

Nu interválu, evocára as palávras du finádu Gurjúu, cuãndu mi mostrôu in cáza dêli u retrátu da mulhér, paresídu con Capitú. As di lembrár-ti délas; si nãu, relê u

capítulu, cúju númeru nãu pônhu ací, por nãu mi lembrár ja cuáu sêja, máis nãu fíca lônji. Redúzen-si a dizêr ci a táis semelhãnsas inesplicáveis... Pêlu día adiãnti, i nus ôutrus días, Ezeciéu ía ter comígu áu gabinêti, i as feisõis du picênu dávãu idéia clára das du ôutru, ôu êu ía atentãndu máis nélas. Di envóuta, lembrávãu-mi epizódios vágus i remótos, palávras, incôntrus i insidêntis, túdu in ci a mínha segêira nãu pôis malísia, i a ci fautôu u mêu vélhu siúmi. Úma vêis in ci us fúi axár sozínhus i caládu, un segrêdu ci mi fêis rir, úma palávra déla sonhãndu, tôdas ésas reminisênsias viérrãu víndu agóra, in táu atopêlu ci mi atordoarãu... I por ci us nãu izganêi un día, cuãndu dizviêi us ólhus da rúa ôndi istávãu dúas andorínhas trepádas nu fíu telegráficu? Dêntro, as mínhas ôutras andorínhas istávãu trepádas nu ar, us ólhus enfiádu nus ólhus, máis tãu cautelózus ci si dezinfiárãu lógu, dizêndu-mi úma palávra amíga i alégri. Contêi-lhis u namôru das andorínhas di fóra, i axarãu-lhi grása; Iscobár declarôu ci, pára êli, sería melhór si as andorínhas, in vêis di trepádas nu fíu di arãmi, istivêsen a mêza du jantár cozídas. “Núnca comí us nínhus délas, continuôu, máis déven ser bons, si us xins us inventárãu.” I ficãmus a tratár dus xins i dus clásicus ci falárãu dêlis, encuãntu Capitú, confesãndu ci a aborresíamus, fôi a ôutrus cuidádu. Agóra lembráva-mi túdu u ci entãu mi paresêu náda.

CXLI

A solusãu

Ací istá u ci fizémus. Pegãmus in nós i fômus pára a Európa, nãu paseár, nen ver náda, nôvu nen vélhu; parãmus na Suísa. Úma profesôra du Ríu Grãndi, ci fô conôscu, ficôu di companhía a Capitú, insinãndu a língua matérna a Ezeziéu, ci aprendería u réstu nas iscólas du país. Asín reguláda a vída, tornêi áu Brazíu.

Áu cábu di augúns mêzis, Capitú comesára a iscrevêrmi cártas, a ci respondí con brevidádi i secidãu. As déla éráu subimísas, sen ódiu, acázu afetuózas, i pára u fin saudózas; pedía-mi ci a fôsi ver. Embarcêi un ãnu depôis, máis nãu a procurêi, i repetí a viájen con u mêzmu rezuutádu. Na vóouta, us ci si lembrávãu déla, ceriãu notísias, i êu dáva-lhis, cômu si acabási di vivêr con éla; naturáu-mênti as viájens éráu fêitas con u intúitu di simulár ístu mêzmu, i enganár a opiniãu. Un día, fínau-mênti...

CXLII

Úma sãnta

Entênda-si ci, si nas viájens ci fis a Európa, Jozé Días nãu fôï comígu, nãu é ci lhi fautási vontádi; ficáva di companhía a tíu Cózmi, cuázi inválidu, i a mínha mãi, ci envelhesêu deprésa. Tambên êli istáva vélhu, pôstu ci ríju. Ía a bórdu despedír-si di min, i as palávras ci mi dizía, us jéstus di lênsu, us próprius ólhus ci enxugáva éráu táis ci mi comovíáu tambên. A útima vêis nãu fôï a bórdu.

— Vê nha...

— Nãu pósu.

— Istá con mêdu?

— Nãu; nãu pósu. Agóra, adêus, Bentínhu, nãu sêi si mi verá máis; crêiu ci vòu pára a ôutra Európa, a etérna...

Nãu fôï lógu; mínha mãi embarcôu primêiru. Procúra nu semitériu di S. João Batista úma sepuitúra sen nômi, con ésta única indicasãu: *Úma sãnta*. É aí. Fis fazêr ésa inscristãu con augúma dificuudádi. U iscultôr axôu-a iscízita; u adimistradôr du semitériu consuutôu u vigáriu da parócia; êsti ponderôu-mi ci as sãntas istãu nu autár i nu Séu.

— Máis, perdãu, atalhêi, êu nãu céru dizêr ci nacéla sepuitúra istá úma canonizáda. A mínha idéia é dar con táu palávra úma definisãu terrêna di tôdas as virtúdis ci a fináda posuíu na vída. Tãntu é asín ci, sêndu a

modéstia úma délas, dezêju conservá-la póstuma, nãu lhi iscrevêndu u nômi.

— Todavía, u nômi, a filiasãu, as dátas...

— Cen si importará con dátas, filiasãu, nen nômis, depôis ci êu acabár?

— Cér dizêr ci éra úma sãnta senhóra, nãu?

— Jústa-mênti. U protonotáriu Cabráu, si fôsi vívu, confirmaría ací u ci lhi dígu.

— Nen êu contêstu a verdádi, ezítu só na fórmula. Conhesêu entãu u protonotáriu?

— Conhecí-u. Éra un pádri-modêlu.

— Bon canonísta, bon latinísta, píu i caridôzu, continuôu u vigáriu.

— I posuía augúmas prêndas di sosiedádi, dísi êu; la in cáza sêmpri ouví ci éra insígni parsêiru áu gamãu...

— Tínha múitu bon dádu! suspirôu lênta-mênti u vigáriu. Un dádu di méstri!

— Entãu, parési-lhi...?

— Úma vêis ci nãu a ôutru sentídu, nen podería avêlu, sin, senhôr, adimíti-si...

Jozé Días asistíu a éstas dilijências, con grãndi melancolía. Nu fin, cuãndu saímos, dísi máu du pádri, xamôu-lhi meticulôzu. Só lhi axáva discúupa por nãu ter conhesídu mínha mãi, nen êli nen us ôutrus ómens du semitériu.

— Nãu a conhesêrãu; si a conhesêsen mandaríãu isculpír *santíssima*.

CXLIII

U úutimu superlatívu

Nãu fôï u úutimu superlatívu di Jozé Días. Ôutrus têvi ci nãu váli a pêna iscrevêr ací, até ci vêiu u úutimu, u melhór dêlis, u máis dôsi, u ci lhi fêis da mórti un pedásu di vída. Ja entãu moráva comígu; pôstu ci mínha mãi lhi deixási úma picêna lembrãnsa, vêiu dizêr-mi ci, con legádu ôu sen êli, nãu si separaría di min. Tauvêis a isperãnsa dêli fôsi enterrár-mi. Correspondía-si con Capitú, a ci pedía ci lhi mandási u retrátu di Ezeziéu; máis Capitú ía adiãndu a remésa di corrêiu a corrêiu, até ci êli nãu pedíu máis náda, a nãu ser u corasãu du jóven istudãnti; pedía-lhi tambên ci nãu deixási di falár a Ezeziéu nu vélhu amígu du pái i du avô, “distinádu pêlu Séu a amár u mêzmu sãngi.” Éra asín ci êli preparáva us cuidádu da tersêira jerasãu; máis a mórti vêiu ãntis di Ezeziéu. A doênsa fôï rápida. Mandêi xamáu un médicu omeopáta.

— Nãu, Bentínhu, dísi êli; básta un alopáta; in tôdas as iscólas si mórru. Demáis, fôrãu idéias da mosidádi, ci u têmpu levôu; convêrtu-mi a fé di mêus páis. A alopátia é u catolisízm u da medisína...

Morrêu serênu, apóis úma agonía cúrta. Pôucu ãntis ouvíu ci u séu istáva líndu, i pedíu ci abrisemus a janéla.

— Nãu, u ar pódi fazêr-lhi máu.

— Ci máu? Ar é vída.

Abrímus a janéla. Reáu-mênti, istáva un séu azúu i cláru. Jozé Días soergêu-si i olhôu pára fóra; após augúns instãntis, deixôu caír a cabêsa, murmurãdu: Lindísimu! Fô i a útima palávra ci proferíu nêsti múndu. Póbri Jozé Días! Por ci êi di negár ci xorêi por êli?

CXLIV

Uma pergunta tardia

Asín xóren por min tôdus us ólhus di amíguis i amígas ci dêixu nêsti múndu, máis nãu é prováveu. Tênhu-mi fêitu iscesêr. Móru lônji i sáiu pôucu. Nãu é ci ája efetiva-mênti ligádu as dúas pôntas da vída. Ésta cáza du Enjênhu Nôvu, concuãntu reproducíza a di Máta-caválus, apênas mi lêmbra acéla, i máis por efêitu di comparasãu i di reflêcsãu ci di sentimêntu. Ja dísi ístu mêzmu.

Áu di perguntár-mi por ci razãu, têndu a própria cáza vélha, na mêzma rúa antiga, nãu impedí ci a demolísen i vin reproducí-la nésta. A pergunta devía ser fêita a prinsípiu, máis ací vái a respósta. A razãu é ci, lógu ci mínha mãi morrêu, cerêndu ir pára la, fis primêiru úma lóna vizíta di inspesãu por augúns días, i tôda a cáza mi desconhesêu. Nu cintáu a aroêira i a pitangêira, u pôsu, a casãmba vélha i u lavadôuru, náda sabía di min. A cazuarína éra a mêzma ci êu deixára áu fúndu, máis u trôncu, in vêis di rétu, cômu outróra, tínha agóra un ar di pôntu di interrogasãu; naturáu-mênti pazmáva du intrúzu. Corrí us ólhus pêlu ar, buscãndu augún pensamêntu ci alí deixási, i nãu axêi nenhún. Áu contráriu, a ramájen comesôu a susurrár augúma côiza ci nãu entendí lógu, i parési ci éra a cantíga das manhãs nóvas. Áu pé désa múzica sonora i joviáu, ouví tambên u grunhír dus pórcus, ispésii di trósa concentráda i filozófica.

Túdu mi éra istrãnhu i adivérsu. Deixêi ci demolísen a cáza, i, máis tárdi, cuãndu vin pára u Enjênhu Nôvu, lembrôu-mi fazêr ésta reproduçãu por isplicasõis ci dêi áu arcitétu, segúndu contêi in têmpu.

CXLV

U regrésu

Óra, fôï ja nésta cáza ci un día, istãndu a vestír-mi pára aumosár, resebí un cartãu con êsti nômi:

Ezeciéu A. di Santiágu

— A pesôa istá aí? perguntêi áu criádu.

— Sin, senhôr; ficôu isperãndu.

Nãu fúï lógu, lógu; fi-lu isperár uns déis ôu cínzi minútus na sála. Só depôis é ci mi lembrôu ci cumpría ter sértu auvorôsu i corrêr, abrasá-lu, falár-lhi na mãï. A mãï — crêïu ci aínda nãu dísi ci istáva mórta i enterráda. Istáva; la repôuza na vélha Suísa. Acabêï di vestír-mi as prêzas. Cuãndu saí du cuártu, tomêï áris di pái, un pái êntri mãnsu i crêspu, metádi Don Cazmúrru. Áu entrár na sála, dêï con un rapáïs, di cóstas, mirãndu u bústu di Masínisa, pintádu na parêdi. Vin cautelôzu, i nãu fis rumôr. Nãu obistãnti, ouvíu-mi us pásus, i voutôu-si deprésa. Conhési-mi pêlus retrátus i corrêu pára min. Nãu mi mexí; éra nen máis nen mênus u mêu antígu i jóven companhêiru du semináriu di S. Jozé, un pôucu máis báixu, mênus xêïu di côrpu i, sáuvu as côris, ci éráu vívas, u mêzmu rôstu du mêu amígu. Trajáva a modérna, naturáu-mênti, i as manêiras éráu diferêntis, máis u aspéctu jeráu reproduzía a pesôa mórta. Éra u própriu, u ezátu, u verdadêiru Iscobár. Éra u mêu combôrsu; éra u filhu di sêu pái. Vestía di lútu pêla mãï;

êu tambên istáva di prêtu. Sentãmu-nus.

— Papái nãu fáis diferênsa dus útimus retrátus, dísimi êli.

A vóis éra a mêzma di Iscobár, u sotáci éra afransezádu. Isplicêi-lhi ci reáu-mênti pôucu difería du ci éra, i comesêi un interrogatóriu pára ter mênus ci falár i dominár asín a mínha emosãu. Máis ístu mêzmu dáva animasãu a cára dêli, i u mêu coléga du semináriu ía resurjíndu cáda vêis máis du semitériu. Êi-lu ací, diãnti di min, con iguáu rízu i maiór respêitu; totáu, u mêzmu obisécüi i a mêzma grása. Ansiáva por ver-mi. A mãi faláva múitu in min, louvãndu-mi istraordinária-mênti, cômu u ómen máis píru du múndu, u máis díginu di ser cerídu.

— Morrêu buníta, concluíu.

— Vãmus aumosár.

Si pênsas ci u aumôsu fôí amárgu, engãnas-ti. Têvi sêus minútus di aborresimêntu, é verdádi; a prinsípiu doêu-mi ci Ezeciéu nãu fôsi reáu-mênti mêu fílhu, ci mi nãu completási i continuási. Si u rapáis ten saídu a mãi, êu acabáva crêndu túdu, tãntu máis fásiu-mênti cuãndu ci êli paresía avêr-mi deixádu na véspera, evocáva a menínisi, sênas i palávras, a ída pára u coléjiu...

— Papái aínda si lêmbra cuãndu mi levôu pára u coléjiu? perguntôu ríndu.

— Pôis nãu êi di lembrár-mi?

— Éra na Lápa; êu ía dizisperádu, i papái nãu paráva, dáva-mi cáda puxãu, i êu con as pernínhas... Sin, senhôr, asêitu.

Istendêu u cópu áu vínhu ci êu lhi oferesia, bebêu un

góli, i continuôu a comêr. Iscobár comía asín tambên, con a cára metída nu prátu. Contôu-mi a vída na Európa, us istúdu, partícular-mênti us di arceolójia, ci éra a súa paixãu. Faláva da antigidádi con amôr, contáva u Ejítu i us sêus milháris di séculus, sen si perdêr nus augarízmus; títua a cabêsa aritimética du pái. Êu, pôstu ci a idéia da paternidádi du ôtru mi istivési ja familiár, nãu gostáva da resurreisãu. As vêzis, fexáva us ólhus pára nãu ver jéstus nen náda, máis u diabrêti faláva i ría, i u defúntu faláva i ría por êli.

Nãu avêndu remédiu senãu ficár con êli, fiz-mi pái devéras. A idéia di ci pudési ter vístu augúma fotografia di Iscobár, ci Capitú por discuídu levási consígu, nãu mi acudíu, nen, si acudísi, persistiría. Ezeciéu cría in min, cômu na mãi. Si fôsi vívu Jozé Días, axaría nêli a mínha própria pesôa. Príma Justína cis ve-lu, máis, istãndu enfêrma, pedíu-mi ci u levási la. Conhesía acéla parênta. Crêiu ci u dezêju di ver Ezeciéu éra pára u fin di verificár nu môsu u debúxu ci porventúra ouvési axádu nu menínu. Sería un regálu úutimu; atalhêi-u a têmpu.

— Istá múitu máu, dísi êu a Ezeciéu ci cería ir ve-la, cuacér emosãu pódi trazêr-lhi a mórti. Irêmus ve-la, cuãndu ficár melhór.

Nãu fômus; a mórti levôu-a dêntro di pôucus días. Éla discãnsa nu Senhôr ôu cômu cér ci sêja. Ezeciéu víu-lhi a cára nu caixãu i nãu a conhesêu, nen podía, tãu ôutra a fizêrãu us ãnus i a mórti. Nu camínhu pára u semitériu, iãu-lhi lembrãndu úma porsãu di côizas, augúma rúa, augúma tôrri, un trêxu di práia, i éra tôdu alegría. Asín acontesía sêmpri ci voutáva pára cáza, áu fin du día;

contáva-mi as recordasõis ci ía resebêndu das rúas i das cázas. Adimiráva-si ci múitas déstas fõsen as mêzmas ci êli deixára, cômu si as cázas morrêsen menínas.

Áu cábu di sêis mêzis, Ezeciéu falôu-mi in úma viájen a Grésia, áu Ejítu, i a Palestína, viájen sientífica, promésa feita a augúns amígu.

— Di ci sécsu? perguntêi ríndu.

Sorríu, vexádu, i respondêu-mi ci as mulhéris éráu criatúras tãu da móda i du día ci núnca aviãu di entendêr úma ruína di trínca séculus. Éráu dôis colégas da universidádi. Prometí-lhi recúrsus, i dêi-lhi lógu us primêirus dinhêirus presízus. Comígu dísi ci úma das consecuências dus amôris furtívus du pái éra pagár êu as arceolojías du fílu; ântis lhi pagási a lépra... Cuãndu ésta idéia mi atravêsôu u sérebru, sentí-mi tãu cruéu i perversu ci pegêi nu rapáis, i cis apertá-lu áu corasãu, máis recuêi; encarêi-u depôis, cômu si fáis a un fílu di verdádi; us ólhus ci êli mi deitôu fôrãu térnus i agrade sídus.

CXLVI

Nãu ôuvi lépra

Nãu ôuvi lépra, máis a fébris por tôdas ésas térras umãnas, sêjãu vélhas ôu nóvas. Ônze mêzis depôis, Ezeciéu morrêu di úma fébri tifóidi, i fôï enterrádu nas imediasôis di Jeruzalén, ôndi us dôis amíguas da universidádi lhi levantárãu un túmulu con ésta inscisiãu, tiráda du proféta Ezeciéu, in grêgu: “Tu éras perfêitu nus têus camínhus.” Mandárãu-mi ãmbus us têcstus, grêgu i latínu, u dezênhu da sepuutúra, a cõnta das dispêzas i u réstu du dinhêiru ci êli leváva; pagaría u tríplu pára nãu tornár a ve-lu.

Cõmu cisési verificár u têcstu, consuutêi a mínha Vuugáta, i axêi ci éra ezátu, máis tínha aínda un complemãntu: “Tu éras perfêitu nus têus camínhus, *dêzdi u día da túa criasãu.*” Parêi i perguntêi caládu: “Cuãndu sería u día da criasãu di Ezeciéu?” Ningên mi respondêu. Êis aí máis un mistériu pára ajuntár áus tãntus dêsti múndu. Apezár di túdu, jantêi ben i fúï áu teátru.

CXLVII

A ispozisãu retrospectíva

Ja sábis ci a mínha áuma, por máis laseráda ci ténha sídu, nãu ficôu aí pára un cãntu cõmu úma flor lívida i solitária. Nãu lhi dêi ésa cor ôu discór. Viví u melhor ci púdi, sen mi fautáren amígas ci mi consolásen da primêira. Capríxus di pôuca dúra, é verdádi. Élas é ci mi deixávãu cõmu pesôas ci asísten a úma ispozisãu retrospectíva, i, ôu si fartãu di ve-la, ôu a lúis da sála izmoresí. Úma só désas vizítas tínha cárru a pórtá i coxêiru di libré. As ôutras íãu modésta-mênti, *caucãnti pédi*, i, si xovía, êu é ci ía buscár un cárru di prása, i as metía dêntru, con grãndis dispedidas, i maióris recomendasõis.

— Lévas u catálogo?

— Lévu; até amanhã.

— Até amanhã.

Nãu voutávãu máis. Êu ficáva a pórtá, isperãndu, ía até a iscína, ispiáva, consuutáva u relójiu, i nãu vía náda nen ningên. Entãu, si aparesía ôutra vizíta, dávalhi u brásu, entrávamus, mostráva-lhi as paizájens, us cuádrus istóricus ôu di jêneru, úma acuaréla, un pastéu, úma *gouache*, i tambên ésta cansáva, i ía embóra con u catálogo na mãu...

CXLVIII

I ben, i u réstu?

Agóra, por ci é ci nenhúma désas caprixózas mi fêis iscesêr a primêira amáda du mêu corasãu? Tauvêis purcê nenhúma tinha us ólhus di resáca, nen us di sigãna oblícua i disimuláda. Máis nãu é êsti própria-mênti u réstu du lívru. U réstu é sabêr si a Capitú da Práia da Glória ja istáva dêntro da di Máta-caválus, ôu si ésta fôï mudáda nacéla por efêitu di augún cázu insidênti. Jezúis, filhu di Sirach, si soubési dus mêus primêirus siúmis, dir-mi-ía, cõmu nu sêu cap. IX, vers. 1: “Nãu tênhas siúmis di túa mulhér pára ci éla nãu si méta a enganár-ti con a malísia ci aprendêr di ti.” Máis êu crêiu ci nãu, i tu concor-darás comígu; si ti lêmbras ben da Capitú menína, as di reconhesêr ci úma istáva dêntro da ôutra, cõmu a frúta dêntro da cásca.

I ben, cuaucér ci sêja a solusãu, úma cõiza fíca, i é a súma das súmas, ôu u réstu dus réstus, a sabêr, ci a mínha primêira amíga i u mêu maiór amígu, tãu is-tremózus âmbus i tãu ceríduz tambên, cis u distínu ci acabásen juntãndu-si i enganãndu-mi... A térra lhís sêja lévi! Vãmus a *Istória dus Subúrbius*.

FIN